

אורח חיים
חלק א'

ל"ג בעומר תשס"ז לפ"ק
עיה"ק בית שמש תובב"א

הוצאת:

**"מפעל העולמי ללימוד שולחן ערוך
אורח חיים מחבר עם רמ"א" שע"י
"חברה מזכ"י הרבנים העולמי"
מיסודו של הגה"צ רבי שלום יהודה גראס
כ"ק מרן אדמו"ר מהאלמין שליט"א**

**CHEVREH MAZAKEI HARABIM HOILUMI
CIO MIFAL ORACH CHAYIM HOILUMI
Under The Supervision Of Rabbi Sholom Yehuda Gross
The Head Of The Rabbinical Court Of Holmin**

מצוה גדולה לזכות את הרבים

**לפרסם את הלימוד שו"ע אורח חיים – מחבר עם רמ"א
בבתי כנסיות – בבתי מדרשות – בשמחות – לכל החברים וידידים
ולכל אחד ואחד מישראל – לזכות את הרבים להיות "בן עולם הבא"
ע"י לימוד "הלכה" בכל יום – שהוא תורה לשמה
וכל המזכה את הרבים זוכה לבנים צדיקים**

* * *

לקבלת הספרים בחינם:

**להתקשר להרב אברהם ווייס
בבית המדרש "עטרת ישעיה" האלמין
רחוב נחל לכיש 24/3 • רמת בית שמש ארץ ישראל**

**Cong. Of Holmin, Nachal Lachish 24/3
Ramat Beth Shemesh 99093, Israel
011-972-548-436-784**

בעזהש"ת

קובץ ספרי
שולחן ערוך
המחבר עם הרמ"א

כרך שמיני

אורח חיים חלק א'
מסימן א' עד סימן רט"ו

רבינו יוסף קארו זיע"א
 בעל מחבר ספר "שולחן ערוך"
 נפטר בעיה"ק צפת תובב"א
 י"ג ניסן שנת ה"א של"ה לפ"ג
 ושם מנוחתו כבוד
 (שם אביו ר' אפרים ז"ל)

רבינו משה איסרליש זיע"א
 בעל מחבר ספר "רמ"א"
 נפטר בעיר קראקא יצ"ו
 י"ח אייר שנת ה"א של"ג לפ"ג
 ושם מנוחתו כבוד
 (שם אביו ר' ישראל ז"ל)

ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים

עושה שמים וארץ

עזרי מעם ה'

כל השנה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא

ספר

שולחן ערוך אורח חיים

מחבר עם רמ"א

לפני זקנים עם נערים

בכרך קטן למען ישאווהו בחיקם

להגות בו בכל עת ובכל מקום כאשר יחנו או יסעו

זה השלחן אשר לפני ה' אשר ערכו המחברים הקדושים

מרן רבינו יוסף קארו זיע"א

ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ

ורבינו משה איסרליש זיע"א

ובני ישראל יוצאים ביד רמה

הוספנו בפנים

מפתח הסימנים

וטבלאות ללימוד כל שו"ע או"ח

היומי במעגל כל השנה

חידועי אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינו נע"ה

יוצא לאור בעזרשי"ת על ידי:

מפעל עולמי ללימוד שו"ע או"ח – מחבר עם רמ"א

מטרת המפעל:

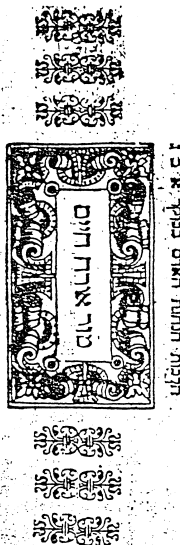
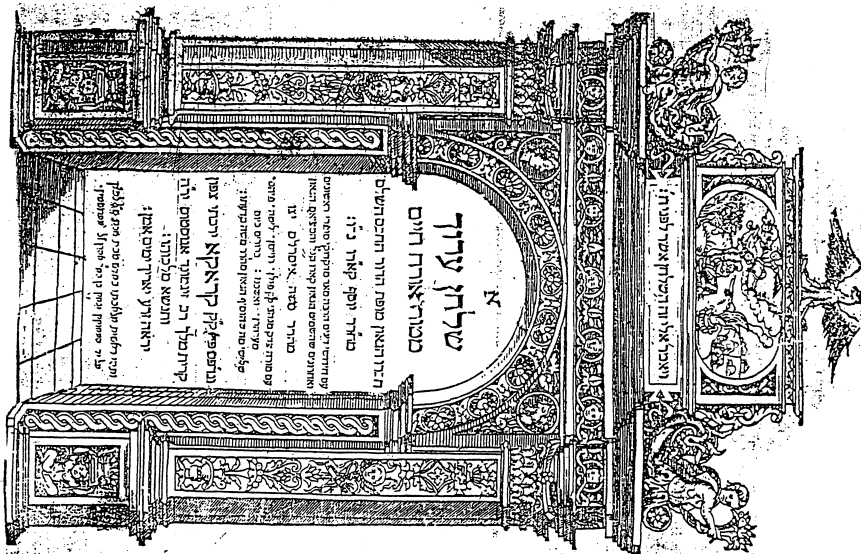
לקנות ידיעה יסודית בהלכות אורח חיים בדקות
ספורות בלבד – ולזכות להיות בן עולם הבא

תשרי תשס"ו לפ"ק – ברוקלין ניו יארק יצ"ו

אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו

תערוך לפני שולחן נגד צורדי דשנת בשמן ראשי כוסי רויח

חיים שחור בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד

א רצושתת הבוקר וברוטטעניס:

[illegible]

1. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 2. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 3. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 4. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 5. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 6. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 7. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 8. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 9. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.
 10. **התאמה:** התאמה בין המצב הנוכחי לבין המצב הרצוי.

לְדַחַן הַנִּחוּג וְכֵן חָסָא וְכֵן מְעַשִׂים

וּתְעַלְמֵה וַיִּתְּנֵהּ:

א - באינכם להיות כלם יחד' המבשרת עתה רחוקים וכו'
ועכשיו לא יבא לשלוח:

ה האמנים להתחיל לפעול בנאיו וכוון נטיות
סחמתנות הממוזגות במלטה הלה ולסוף שני
תלמידי הלה לסוף הלה מהמעלה אותם לל באומים

וְהָא נָנוּ רַבִּינֵי דְרַבְחָא, כִּסֵּי וְלִילֵי קִשְׁלָא—
וְלֹא עָלָה עֲנָנוּ עַד מִסְבָּה:
מִסְבָּה לֹא הָיָה
מִסְבָּה וּמִסְבָּה מִלֵּיל נִסְתָּר

המדות על המרחן ועל הגלות רנויה:
ראו לכל ורח סחיס סח'א חויר דולא על מרחן
דום חסח'א.

ה' אברהם בן שמואל
במלך ירושלים
לשנת ה'תק"ל

7 סוכ' חצות תמנעו כוונת' מהרצות כלל כוונת' :
ה סוכ' לומר פרטת העקרה פרטת כחן-ושמרת

7 לא נגלה עינינו כח' מחמורו סמך מחבצו עמחורו.
והסוד מחמורו סמך ונלפסו ולא ללפסו

הרצברות. ופרשת פנחס. חזק ורוחק ביהוה שומר
ונחמה וגלמים וחסלות חזקס :
לומר ששאר מדרגות
כל יוסטל אסו לאשר
פרשות הקרבות לא

ה' אס נכנה כמקום מנוחה: מקום בו נמצאת הארץ
מנוח פניו לדרום ואחורו לנתיב אל ארבעה ארבע
בין חורב למצבת אסור: אסר למצבת אסר נלך

יִאמַר אֱלֹהֵי כֹסֶם :
כְּסוּסִים פִּרְמַת הַצֹּהֵל יִאמַר הִיא אֲרִצֵּן מֵאִפְסֵיךְ
סִוְיָה וְהַסּוּב וּמִקְוֶה לֹא לֹא חִמְדַּמְתִּי עוֹלָמְךָ

לחבר את שתי המערכות ולוודא שכל המידע
נכון ושלם.

ואמר אשר פרטת הנחמה והאלוים תפני טהם כאלם
כרכה:

החשד חסר מן הפופולס ולפניהם יסרה נתיב כלום
הקדם תאסוף הקדשם לעליון!

החוכמה צוה (לפני):
 יש נהגים לומר ברכת הניחך ולאחר כך ברכת

וְהַיְתָּאֵלֶיךָ וְהַיְתָּאֵלֶיךָ וְהַיְתָּאֵלֶיךָ

מרחוק הדלגן חמאך כך פרטת וזתתך: ויחזו כן
פ' חובט מקטר קטורצות' א' חמי הסלחת עשיתנו:

שלחן ערוך

לפני זקנים עם נערים
בכרך קטן למען ישאורו בחיקם
להגות בו בכל עת ובכל
מקום כאשר יחנו או יסעו

סגנו כמחבר יוסף קארו יוציא בכה"כ
אפרים קזנז' וכל :

כדפס בעיני רב עם תוספת בלור המלות

במנות האגון מוסר אליעזר גרלזני ובכיתו

פה ויניציא

שער שו"ע ויניציא
שנת של"ח לפ"ק

שלחן ערוך

לפני זקנים עם נערים
בכרך קטן למען ישאורו בחיקם
להגות בו בכל עת ובכל
מקום כאשר יחנו או יסעו

סגנו כמחבר יוסף קארו יוציא בכה"כ
אפרים קארו זכ"ל

כדפס בעיני רב עם תוספת בלור המלות

אבן העזר

במנות מוסר אלנויוס כראגדיו

פה ויניציא

שער שו"ע ויניציא
שנת של"ד לפ"ק

תפלה קודם למוד השולחן ערוך:

הנני רוצה ללמוד, בדי שיביאני התלמוד הזה
לידי מעשה, ולידי מדות ושרות, ולידי ידיעת
התורה. ותריני עושה לשם יחוד קודשא בריך
הוא ושכינתיה בשם יהו"ה ובשם אדני
מתחדים ואחדנה"י על ידי הנעלם בדחילו
ורחימו ביחדא שלום בשם כל ישראל.

כתר תורה

להורים – מלמדים – מנהלים **רבנים – וראשי ישיבות**

בידכם לעשות כל תלמידיכם ליהודים הלומדים תורה לשמה והולכים בדרך השולחן ערוך, על ידי שיחזקם ללמוד בכל יום שולחן ערוך "אורח חיים היומי" מחבר ורמ"א, לסיים כל שו"ע או"ח במשך שנה תמימה, לימוד של 5–10 דקות בלבד בכל יום). ועל ידי זה ידעו האיך להנהיג את ביתם על פי השולחן ערוך.

**זכרו נא מה שכתוב בחזרת הלבוש שער אהבת ה'
זוה לשונו:**

וכן מי שאינו מתקן אלא את נפשו בלבד תהיה זכותו מעוטה. ומי שמתקן נפשו ונפשות רבות תכפל זכותו כפי זכיות מי שמתקן לאלוקים, עד כאן לשונו.

חברך חבֵּרָא אֵית לֵיה!!!

מצוה על כל אחד להתחזק ללמוד שולחן ערוך אורח חיים – מחבר עם רמ"א – ויחזק את חביריו וקרוביו שגם הם יצטרפו ללמוד שולחן ערוך מדי יום ביומו, ויהיה נמנה בין מזכי הרבים שצדקתם עומדת לעד, ועי"ז יהיה נכון לבו בטוח בה' שיזכה לבנים צדיקים!!!

סדר אורח חיים היומי ללימוד כל שו"ע או"ח מחבר עם רמ"א במעגל השנה – חודש תשרי –				
יום:		מנ:		עד:
סימן:		סעיף:		סעיף:
א תשרי		א	א	ב
ב תשרי		ג	ב	ט
ג תשרי		ד	ט	א
ד תשרי		ו	א	ג
ה תשרי		ז	ג	א
ו תשרי		ט	א	י
ז תשרי		י	י	יא
ח תשרי		יא	יא	ב
ט תשרי		יב	ב	ד
י תשרי		טו	ד	א
יא תשרי		יח	א	א
יב תשרי		כג	א	ה
יג תשרי		כה	ה	יג
יד תשרי		כה	יג	ט
טו תשרי		כז	ט	ב
טז תשרי		לא	ב	יא
יז תשרי		לב	יא	כ
יח תשרי		לב	כ	לה
יט תשרי		לב	לה	מד
כ תשרי		לב	מד	ב
כא תשרי		לג	ב	ב
כב תשרי		לו	ב	א
כג תשרי		לט	א	א
כד תשרי		מא	א	ז
כה תשרי		מג	ז	ח
כו תשרי		כו	ח	א
כז תשרי		מח	א	א
כח תשרי		נב	א	י
כט תשרי		נג	י	כה
ל תשרי		נג	כה	ג

סדר אורח חיים היומני ללימוד כל שו"ע או"ח מחבר עם רמ"א במעגל השנה – חודש חשון –				
יום:		מנ:		עד:
		סימן:	סעיף:	סימן:
		סימן:	סעיף:	סעיף:
א חשון	נה	ג	נה	יז
ב חשון	נה	יז	נח	א
ג חשון	נח	א	נט	ג
ד חשון	נט	ג	סא	ו
ה חשון	סא	ו	סב	ב
ו חשון	סב	ב	סה	א
ז חשון	סה	א	סו	י
ח חשון	סו	י	ע	א
ט חשון	ע	א	עב	ה
י חשון	עב	ה	עה	ג
יא חשון	עה	ג	עח	א
יב חשון	עח	א	פ	א
יג חשון	פ	א	פה	ב
יד חשון	פה	ב	פט	ג
טו חשון	פט	ג	צ	ח
טז חשון	צ	ח	צ	כא
יז חשון	צ	כא	צב	א
יח חשון	צב	א	צד	א
יט חשון	צד	א	צה	ד
כ חשון	צה	ד	צח	ב
כא חשון	צח	ב	קא	ד
כב חשון	קא	ד	קד	ה
כג חשון	קד	ה	קח	ב
כד חשון	קח	ב	קט	ב
כה חשון	קט	ב	קיא	א
כו חשון	קיא	א	קיד	ב
כז חשון	קיד	ב	קיז	א
כח חשון	קיז	א	קכא	א
כט חשון	קכא	א	קכד	ב

סדר אורח חיים היומי
ללימוד כל שו"ע או"ח מחבר עם רמ"א במעגל השנה
– חודש כסלו –

יום:		מן:		עד:	
		סימן:	סעיף:	סימן:	סעיף:
א כסלו	קכד	ב	קכו	א	א
ב כסלו	קכו	א	קכח	ח	ח
ג כסלו	קכח	ח	קכח	כ	כ
ד כסלו	קכח	כ	קכח	לג	לג
ה כסלו	קכח	לג	קכט	א	א
ו כסלו	קכט	א	קלא	ח	ח
ז כסלו	קלא	ח	קלה	ב	ב
ח כסלו	קלה	ב	קלז	א	א
ט כסלו	קלז	א	קלט	ד	ד
י כסלו	קלט	ד	קמא	ז	ז
יא כסלו	קמא	ז	קמד	א	א
יב כסלו	קמד	א	קמז	א	א
יג כסלו	קמז	א	קנ	א	א
יד כסלו	קנ	א	קנא	ט	ט
טו כסלו	קנא	ט	קנג	ז	ז
טז כסלו	קנג	ז	קנג	טז	טז
יז כסלו	קנג	טז	קנד	ו	ו
יח כסלו	קנד	ו	קנו	א	א
יט כסלו	קנו	א	קנח	יב	יב
כ כסלו	קנח	יב	קנט	ח	ח
כא כסלו	קנט	ח	קס	ה	ה
כב כסלו	קס	ה	קסא	א	א
כג כסלו	קסא	א	קסב	ד	ד
כד כסלו	קסב	ד	קסד	א	א
כה כסלו	קסד	א	קסז	ו	ו
כו כסלו	קסז	ו	קסז	כ	כ
כז כסלו	קסז	כ	קסח	ח	ח
כח כסלו	קסח	ח	קסח	יז	יז
כט כסלו	קסח	יז	קע	יד	יד
ל כסלו	קע	יד	קעד	א	א

סדר אורח חיים היומי ללימוד כל שו"ע או"ח מחבר עם רמ"א במעגל השנה — חודש טבת —				
יום:		מנ:		עד:
סימן:		סעיף:		סעיף:
א טבת		קעד א		קעה ג
ב טבת		קעה ג		קעח א
ג טבת		קעח א		קעט ב
ד טבת		קעט ב		קפב א
ה טבת		קפב א		קפג ז
ו טבת		קפג ז		קפז א
ז טבת		קפז א		קפח ז
ח טבת		קפח ז		קצא א
ט טבת		קצא א		קצג ג
י טבת		קצג ג		קצה ג
יא טבת		קצה ג		קצט א
יב טבת		קצט א		רב א
יג טבת		רב א		רב יב
יד טבת		רב יב		רד ה
טו טבת		רד ה		רה ה
טז טבת		רה ה		רח ד
יז טבת		רח ד		רח יג
יח טבת		רח יג		רי ב
יט טבת		רי ב		ריב ב
כ טבת		ריב ב		רטז ג
כא טבת		רטז ג		ריח א
כב טבת		ריח א		ריט ח
כג טבת		ריט ח		רכג ג
כד טבת		רכג ג		רכד יג
כה טבת		רכד יג		רכח א
כו טבת		רכח א		רלא א
כז טבת		רלא א		רלב ג
כח טבת		רלב ג		רלה ג
כט טבת		רלה ג		רמ א

סדר אורח חיים היומני
ללימוד כל שו"ע או"ח מחבר עם רמ"א במעגל השנה
– חודש שבט –

יום:		מנ:		עד:
		סימן:	סעיף:	סימן:
		סימן:	סעיף:	סעיף:
א	שבט	רמ	א	י
ב	שבט	רמ	י	א
ג	שבט	רמג	א	ו
ד	שבט	רמד	ו	א
ה	שבט	רמו	א	ב
ו	שבט	רמז	ב	ד
ז	שבט	רמח	ד	ב
ח	שבט	רנא	ב	ו
ט	שבט	רנב	ו	ב
י	שבט	רנג	ב	א
יא	שבט	רנד	א	א
יב	שבט	רנה	א	ח
יג	שבט	רנז	ח	א
יד	שבט	רס	א	ב
טו	שבט	רסג	ב	יד
טז	שבט	רסג	יד	א
יז	שבט	רסה	א	יא
יח	שבט	רסו	יא	יג
יט	שבט	רסח	יג	י
כ	שבט	רעא	י	ז
כא	שבט	ערב	ז	א
כב	שבט	רעד	א	א
כג	שבט	רעו	א	ד
כד	שבט	רעז	ד	ב
כה	שבט	רפב	ב	ז
כו	שבט	רפד	ז	ב
כז	שבט	רפח	ב	ב
כח	שבט	רצ	ב	ג
כט	שבט	רצג	ג	ז
ל	שבט	רצו	ז	יד

סדר אורח חיים היומי ללימוד כל שו"ע או"ח מחבר עם רמ"א במעגל השנה — חודש אדר —				
יום:		מנ:		עד:
סימן:		סעיף:		סימן:
סעיף:		סעיף:		סעיף:
א אדר	רצח	יד	שא	ב
ב אדר	שא	ב	שא	טז
ג אדר	שא	טז	שא	כז
ד אדר	שא	כז	שא	מא
ה אדר	שא	מא	שב	ו
ו אדר	שב	ו	שג	ו
ז אדר	שג	ו	שג	יט
ח אדר	שג	יט	שה	ב
ט אדר	שה	ב	שה	יז
י אדר	שה	יז	שו	ד
יא אדר	שו	ד	שז	ה
יב אדר	שז	ה	שז	יט
יג אדר	שז	יט	שח	ז
יד אדר	שח	ז	שח	כב
טו אדר	שח	כב	שח	מ
טז אדר	שח	מ	שי	א
יז אדר	שי	א	שיא	א
יח אדר	שיא	א	שיב	א
יט אדר	שיב	א	שיג	ב
כ אדר	שיג	ב	שיד	ג
כא אדר	שיד	ג	שטו	ב
כב אדר	שטו	ב	שטז	ז
כג אדר	שטז	ז	שיז	ה
כד אדר	שיז	ה	שיח	ט
כה אדר	שיח	ט	שיט	ג
כו אדר	שיט	ג	שכ	א
כז אדר	שכ	א	שכ	יט
כח אדר	שכ	יט	שכא	טז
כט אדר	שכא	טז	שכג	א

סדר אורח חיים היומי
ללימוד כל שו"ע או"ח מחבר עם רמ"א במעגל השנה
— חודש ניסן —

יום:		מנ:		עד:
		סעיף:	סימן:	סעיף:
א ניסן	שכג	א	שכד	ד
ב ניסן	שכד	ד	שכה	ד
ג ניסן	שכה	ד	שכה	טו
ד ניסן	שכה	טו	שכז	א
ה ניסן	שכז	א	שכח	יב
ו ניסן	שכח	יב	שכח	כה
ז ניסן	שכח	כה	שכח	מד
ח ניסן	שכח	מד	של	ד
ט ניסן	של	ד	שלא	ט
י ניסן	שלא	ט	שלד	ו
יא ניסן	שלד	ו	שלד	כג
יב ניסן	שלד	כג	שלו	א
יג ניסן	שלו	א	שלו	יג
יד ניסן	שלו	יג	שלח	ז
טו ניסן	שלח	ז	שמ	ד
טז ניסן	שמ	ד	שדמ	א
יז ניסן	שדמ	א	שמה	יד
יח ניסן	שמה	יד	שמז	א
יט ניסן	שמז	א	שנ	ב
כ ניסן	שנ	ב	שנד	ב
כא ניסן	שנד	ב	שנו	א
כב ניסן	שנו	א	שנח	א
כג ניסן	שנח	א	שנח	יג
כד ניסן	שנח	יג	שסא	ב
כה ניסן	שסא	ב	שסב	י
כו ניסן	שסב	י	שסג	יג
כז ניסן	שסג	יג	שסג	כו
כח ניסן	שסג	כו	שסג	לג
כט ניסן	שסג	לג	שסה	ב
ל ניסן	שסה	ב	שסו	ה

סדר אורח חיים היומי

ללימוד כל שו"ע או"ח מחבר עם רמ"א במעגל השנה

— חודש אייר —

יום:		מנ:		עד:
סימן:		סעיף:		סימן:
א אייר		שסו		שסז
ב אייר		שסז		שע
ג אייר		שע		שעא
ד אייר		שעא		שעב
ה אייר		שעב		שעב
ו אייר		שעב		שעה
ז אייר		שעה		שעט
ח אייר		שעט		שפא
ט אייר		שפא		שפב
י אייר		שפב		שפו
יא אייר		שפו		שפט
יב אייר		שפט		שצב
יג אייר		שצב		שצה
יד אייר		שצה		שצז
טו אייר		שצז		שצח
טז אייר		שצח		שצט
יז אייר		שצט		תד
יח אייר		תד		תו
יט אייר		תו		תט
כ אייר		תט		תט
כא אייר		תט		תיג
כב אייר		תיג		תטז
כג אייר		תטז		תכא
כד אייר		תכא		תכה
כה אייר		תכה		תכח
כו אייר		תכח		תכט
כז אייר		תכט		תלג
כח אייר		תלג		תלו
כט אייר		תלו		תמ

סדר אורח חיים היומי

ללימוד כל שו"ע או"ח מחבר עם רמ"א במעגל השנה

– חודש סיון –

יום:		מן:		עד:	
סימן:		סעיף:		סימן:	
סעיף:					
א סיון	תמ	א	תמב	ח	ח
ב סיון	תמב	ח	תמד	ו	ו
ג סיון	תמד	ו	תמז	א	א
ד סיון	תמז	א	תמז	ז	ז
ה סיון	תמז	ז	תנ	ב	ב
ו סיון	תנ	ב	תנא	ה	ה
ז סיון	תנא	ה	תנא	טז	טז
ח סיון	תנא	טז	תנא	כה	כה
ט סיון	תנא	כה	תנג	א	א
י סיון	תנג	א	תנה	א	א
יא סיון	תנה	א	תנז	א	א
יב סיון	תנז	א	תנט	ד	ד
יג סיון	תנט	ד	תסא	ה	ה
יד סיון	תסא	ה	תסה	ג	ג
טו סיון	תסה	ג	תסז	ח	ח
טז סיון	תסז	ח	תסז	טז	טז
יז סיון	תסז	טז	תע	ג	ג
יח סיון	תע	ג	תעב	י	י
יט סיון	תעב	י	תעג	ז	ז
כ סיון	תעג	ז	תעו	א	א
כא סיון	תעו	א	תפ	א	א
כב סיון	תפ	א	תפו	א	א
כג סיון	תפו	א	תפט	ד	ד
כד סיון	תפט	ד	תצ	ט	ט
כה סיון	תצ	ט	תצד	ג	ג
כו סיון	תצד	ג	תצז	ד	ד
כז סיון	תצז	ד	תצח	ג	ג
כח סיון	תצח	ג	תצח	יז	יז
כט סיון	תצח	יז	תקא	א	א
ל סיון	תקא	א	תקב	ד	ד

סדר אורח חיים היומי ללימוד כל שו"ע או"ח מחבר עם רמ"א במעגל השנה – חודש תמוז –				
יום:		מנ:		עד:
סימן:		סעיף:		סעיף:
א תמוז		תקב ד		ב תקו
ב תמוז		תקו ב		ה תקז
ג תמוז		תקז ה		א תקי
ד תמוז		תקי א		ב תקיא
ה תמוז		תקיא ב		ו תקיג
ו תמוז		תקיג ו		ז תקיד
ז תמוז		תקיד ז		ו תקטו
ח תמוז		תקטו ו		א תקיח
ט תמוז		תקיח א		ג תקכא
י תמוז		תקכא ג		ד תקכו
יא תמוז		תקכו ד		ד תקכז
יב תמוז		תקכז ד		כא תקכז
יג תמוז		תקכז כא		א תקלא
יד תמוז		תקלא א		ה תקלג
טו תמוז		תקלג ה		ג תקלו
טז תמוז		תקלו ג		יד תקלז
יז תמוז		תקלז יד		ב תקלט
יח תמוז		תקלט ב		יג תקלט
יט תמוז		תקלט יג		ה תקמא
כ תמוז		תקמא ה		ב תקמה
כא תמוז		תקמה ב		ה תקמו
כב תמוז		תקמו ה		ב תקמח
כג תמוז		תקמח ב		יג תקמח
כד תמוז		תקמח יג		א תקנא
כה תמוז		תקנא א		ז תקנא
כו תמוז		תקנא ז		א תקנב
כז תמוז		תקנב א		ב תקנג
כח תמוז		תקנג ב		יח תקנד
כט תמוז		תקנד יח		א תקנט

סדר אורח חיים היומי
ללימוד כל שו"ע או"ח מחבר עם רמ"א במעגל השנה
— חודש אב —

יום:		מן:		עד:	
		סימן:	סעיף:	סימן:	סעיף:
א	אב	תקנט	א	תקס	ב
ב	אב	תקס	ב	תקסב	ב
ג	אב	תקסב	ב	תקסב	יב
ד	אב	תקסב	יב	תקסו	ב
ה	אב	תקסו	ב	תקסח	ב
ו	אב	תקסח	ב	תקסט	א
ז	אב	תקסט	א	תקעב	א
ח	אב	תקעב	א	תקעה	ד
ט	אב	תקעה	ד	תקעה	יב
י	אב	תקעה	יב	תקעו	ט
יא	אב	תקעו	ט	תקעח	א
יב	אב	תקעח	א	תקפא	א
יג	אב	תקפא	א	תקפב	ח
יד	אב	תקפב	ח	תקפה	ה
טו	אב	תקפה	ה	תקפו	טו
טז	אב	תקפו	טו	תקפח	ג
יז	אב	תקפח	ג	תקצ	ג
יח	אב	תקצ	ג	תקצא	ד
יט	אב	תקצא	ד	תקצה	א
כ	אב	תקצה	א	תרב	א
כא	אב	תרב	א	תרו	ב
כב	אב	תרו	ב	תרח	ד
כג	אב	תרח	ד	תריב	ד
כד	אב	תריב	ד	תריג	ח
כה	אב	תריג	ח	תריז	א
כו	אב	תריז	א	תריח	י
כז	אב	תריח	י	תרכב	ב
כח	אב	תרכב	ב	תרכה	א
כט	אב	תרכה	א	תרכח	א
ל	אב	תרכח	א	תרכט	י

סדר אורח חיים היומי ללימוד כל שו"ע או"ח מחבר עם רמ"א במעגל השנה – חודש אלול –				
יום:		מנ:		עד:
		סעיף:	סימן:	סעיף:
א אלול	תרכט	י	תרל	ב
ב אלול	תרל	ב	תרל	י
ג אלול	תרל	י	תרלא	ט
ד אלול	תרלא	ט	תרלג	ז
ה אלול	תרלג	ז	תרלז	ג
ו אלול	תרלז	ג	תרלט	ב
ז אלול	תרלט	ב	תרמ	ד
ח אלול	תרמ	ד	תרמג	ג
ט אלול	תרמג	ג	תרמו	א
י אלול	תרמו	א	תרמח	ג
יא אלול	תרמח	ג	תרמט	א
יב אלול	תרמט	א	תרמט	ו
יג אלול	תרמט	ו	תרנא	ח
יד אלול	תרנא	ח	תרנד	א
טו אלול	תרנד	א	תרנח	ח
טז אלול	תרנח	ח	תרסג	ב
יז אלול	תרסג	ב	תרסד	יא
יח אלול	תרסד	יא	תרסט	א
יט אלול	תרסט	א	תרעא	ה
כ אלול	תרעא	ה	תרעג	א
כא אלול	תרעג	א	תרעה	ג
כב אלול	תרעה	ג	תרפא	א
כג אלול	תרפא	א	תרפה	ג
כד אלול	תרפה	ג	תרפח	ד
כה אלול	תרפח	ד	תרצ	ו
כו אלול	תרצ	ו	תרצא	א
כז אלול	תרצא	א	תרצג	א
כח אלול	תרצג	א	תרצה	ד
כט אלול	תרצה	ד		

מפתח הסימנים

הלכות הנהגת אדם בבוקר.....ג

סימן א – דין השכמת הבוקר, ובו ט' סעיפים.....ג

סימן ב – דין לבישת בגדים, ובו ו' סעיפים.....ה

סימן ג – הנהגת בית הכסא, ובו י"ז סעיפים.....ו

סימן ד – דיני נטילת ידים, ובו כ"ג סעיפים.....ח

סימן ה – כוונת הברכות, ובו סעיף אחד.....יב

סימן ו – דין ברכת אשר יצר ואלהי נשמה ופירושיו, ובו ד' סעיפים.....יב

סימן ז – דין לברך ברכת אשר יצר כל היום אחר הטלת מים, ובו ד' סעיפים.....יד

הלכות ציצית.....טז

סימן ח – הלכות ציצית ועטיפתו, ובו י"ז סעיפים.....טז

סימן ט – איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית, ובו ו' סעיפים.....יח

סימן י – דיני כנפות המלית, ובו י"ב סעיפים.....יט

סימן יא – דיני חומי הציצית, ובו ט"ז סעיפים.....כב

סימן יב – דברים הפוסלים בציצית, ובו ג' סעיפים.....כו

סימן יג – דיני ציצית בשבת, ובו ג' סעיפים.....כז

סימן יד – דיני ציצית שעשאן אינו יהודי, ונשים ומלית שאולה, ובו ה' סעיפים.....כח

סימן טו – אם להתיר ציצית מבגד לבגד, ודין נקרע המלית, ובו ו' סעיפים.....כט

סימן טז – שיעור מלית, ובו סעיף אחד.....לא

ד שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן יז – מי הם החייבים בציצית, ובו ג' סעיפים..... לב

סימן יח – זמן ציצית, ובו ג' סעיפים..... לג

סימן יט – זמן ברכת ציצית, ובו ב' סעיפים..... לד

סימן כ – דיני לקיחת ומכירת טלית, ובו ב' סעיפים..... לז

סימן כא – כדת מה לעשות בציצית שנפסקו, ובטליות

ישנים, ובו ד' סעיפים..... לה

סימן כב – דין שהחיינו על עשיית ציצית, ובו סעיף אחד

..... לו

סימן כג – דיני ציצית בבית הקברות, ובו ג' סעיפים..... לז

סימן כד – הנהגת לבישת הציצית, ושכרה ועונשה, ובו ו'

סעיפים..... לז

הלכות תפילין..... לח

סימן כה – דיני תפילין בפרטות, ובו י"ג סעיפים..... לח

סימן כו – דין מי שאין לו אלא תפלה אחת, ובו ב' סעיפים

..... מב

סימן כז – מקום הנחתן ואופן הנחתן, ובו י"א סעיפים.... מכ

סימן כח – דיני חליצת התפילין, ובו ג' סעיפים..... מה

סימן כט – אין לברך כשחולץ התפילין, ובו סעיף אחד..... מז

סימן ל – זמן הנחתן, ובו ה' סעיפים..... מז

סימן לא – דין תפילין בשבת ויום טוב, ובו ב' סעיפים..... מז

סימן לב – סדר כתיבת תפילין, ובו נ"ב סעיפים..... מח

סימן לג – דין תיקוני תפילין ודין הרצועות, ובו ה' סעיפים

..... סא

סימן לד – סדר הנחת הפרשיות בתפילין, והמהדרים אשר

להם ב' זוגות תפילין, ובו ד' סעיפים..... סג

סימן לה – דין מנין השימין, ובו סעיף אחד..... סד

סימן לו – דקדוק כתיבתן, ובו ג' סעיפים..... סד

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים ה

סימן לז – זמן הנחת תפילין, ובו ג' סעיפים.....סה

סימן לח – מי הם החייבין בתפילין והפטורים, ובו י"ג סעיפים.....סו

סימן לט – מי הם הכשרים לכתוב תפילין ולקנות מהם, ובו י" סעיפים.....סח

סימן מ – דין איך לנהוג בקדושת התפילין, ובו ח' סעיפים.....סט

סימן מא – דין הנושא משאוי איך ינהג בתפילין, ובו סעיף אחד.....ע

סימן מב – אם מותר לשנות תפילין של יד לשל ראש, ובו ג' סעיפים.....עא

סימן מג – איך להתנהג בתפילין בהכנסו לבית הכסא, ובו מ' סעיפים.....עב

סימן מד – איסור שינה בתפילין, ובו סעיף אחד.....עד

סימן מה – דין תפילין בבית הקברות ובבית המרחץ, ובו ב' סעיפים.....עד

הלכות ברכת השחר ושאר ברכות עה

סימן מז – דיני ברכת השחר, ובו ט' סעיפים.....עה

סימן מז – דיני ברכת התורה, ובו י"ד סעיפים.....עז

סימן מח – אומרים פרשת התמיד, ופסוקי קרבן שבת אומרים אצל פרשת התמיד, ובו סעיף אחד.....פ

סימן מט – שיכול לומר קריאת שמע בעל פה, ובו סעיף אחד.....פ

סימן נ – טעם למה אומרים משנת איזהו מקומן, ובו סעיף אחד.....פא

סימן נא – דיני תפלה מן ברוך שאמר עד ישתבח, ובו ט' סעיפים.....פא

ו שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן נב – דין מי ששהה לבוא לבית הכנסת עד ישתבח, ובו סעיף אחד פב

סימן נג – דין הראוי לירד לפני התיבה, ובו כ"ו סעיפים ... פג

סימן נד – דינים השייכים לישתבח, ובו ג' סעיפים פט

סימן נה – דיני קדיש, ובו כ"ב סעיפים צ

סימן נו – דין עניית הקדיש על ידי הקהל, ובו ה' סעיפים צה

סימן נז – דין ברכו וענייתו, ובו ב' סעיפים צו

הלכות קריאת שמע..... צו

סימן נח – דיני קריאת שמע וברכותיה, ובו ז' סעיפים צו

סימן נט – דין ברכה ראשונה ביוצר, ובו ה' סעיפים צח

סימן ס – דין ברכות לקריאת שמע, ואם צריכים כוונה, ובו ה' סעיפים ק

סימן סא – דין כמה צריך לדקדק ולכוין בקריאת שמע, ובו כ"ו סעיפים קא

סימן סב – מי שלא דקדק בקריאת שמע או לא השמיע לאזנו, ובו ה' סעיפים קה

סימן סג – לישב בשעת קריאת שמע, ולא יישן, ובו ט' סעיפים קו

סימן סד – דין המועה בקריאת שמע, ובו ד' סעיפים קח

סימן סה – הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור קוראין קריאת שמע, או שהפסיק בשעת הקריאה, ובו ג' סעיפים קט

סימן סו – באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה מקום לא יפסיק, ובו י' סעיפים קי

סימן סז – דין ספק אם קרא קריאת שמע, ובו סעיף אחד קיב

סימן סח – שלא להפסיק בפיוטין, ובו סעיף אחד קיב

סימן סט – דין פורס על שמע, ובו ב' סעיפים קיג

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים ז

סימן ע – מי הם הפטורים מקריאת שמע, ובו ה' סעיפים
קטז.....

סימן עא – אבל והעוסקים במת פטורים מקריאת שמע, ובו
ז' סעיפים..... קטז

סימן עב – דין נושאי המטה, והמנחמים והמלוים, ובו ה'
סעיפים..... קיז

סימן עג – הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג, ובו ד' סעיפים
קיט.....

סימן עד – שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה, ובו ו'
סעיפים..... קכ

סימן עה – להזהר מגלוי שער וקול אשה בשעת קריאת
שמע, וכן שלא לקרותה כנגד הערוה, ובו ו' סעיפים.... קכא

סימן עו – להזהר מצואה בשעת קריאת שמע, ובו ח'
סעיפים..... קכב

סימן עז – שלא לקרות כנגד מי רגלים, ובו ב' סעיפים.. קכד

סימן עח – מי שנצרך להטיל מים בשעת קריאה, ובו סעיף
אחד..... קכה

סימן עט – מי שנזדמן לו צואה בשעת קריאה, ובו ט'
סעיפים..... קכה

סימן פ – מי שאינו יכול להשמר מהפיח, ובו סעיף אחד
קכח.....

סימן פא – דין צואת קטן, ובו ב' סעיפים..... קכח

סימן פב – דין צואה יבשה, ובו ב' סעיפים..... קכט

סימן פג – דיני בית הכסא בקריאת שמע, ובו ה' סעיפים
קכט.....

סימן פד – אם מותר לקרות במרחץ, ובו סעיף אחד..... קל

סימן פה – באיזה מקומות אסור לקרות קריאת שמע, ובו ב'
סעיפים..... קלא

ח שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן פו – שצריך להרחיק מן מים סרוחים, ובו סעיף אחד
קלב

סימן פז – כמה צריך להרחיק בשעת קריאת שמע מן גרף
של רעי, ובו ג' סעיפים..... קלב

סימן פח – בעל קרי מותר בקריאת שמע, ובו סעיף אחד
קלב.....

הלכות תפלה.....קלד

סימן פט – הלכות תפלה וזמנה, ובו ח' סעיפים..... קלד

סימן צ – מקום הראוי להתפלל עם הצבור, ודין ההולך
בדרך, ובו כ"ז סעיפים..... קלו

סימן צא – שיאזור מתניו ויכסה ראשו בשעת תפלה, ובו ו'
סעיפים..... קמג

סימן צב – הנצרך לנקביו, ודין רחיצה לתפלה ושאר הכנות
לתפלה, ובו י' סעיפים..... קמד

סימן צג – קודם שיתפלל צריך לשהות, ובו ד' סעיפים
קמו.....

סימן צד – צריך לכוין נגד ארץ ישראל, ודין הרוכב או
היושב בספינה, ובו ט' סעיפים..... קמז

סימן צה – כיון אבריו בשעת תפלה, ובו ד' סעיפים..... קנ

סימן צו – שימנע כל המרדות כדי שיכוין, ובו ב' סעיפים
קנא.....

סימן צז – שלא יגהק ושלא יפהק בשעת התפלה, ובו ה'
סעיפים..... קנא

סימן צח – צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו, ובו ה' סעיפים
קנג.....

סימן צט – דין שתוי ושכור לתפלה, ובו ג' סעיפים..... קנה

סימן ק – תפלת המועד צריך לסדר, ובו סעיף אחד..... קנו

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים ט

סימן קא – שצריך לכוין בכל הברכות, ושיכול להתפלל בכל לשון, ובו ד' סעיפים.....קנז

סימן קב – שלא להפסיק כנגד המתפלל, ובו ה' סעיפים..קנז

סימן קג – מי שנזדמן לו ריח בתפלתו או עטוש, ובו ג' סעיפים.....קנח

סימן קד – שלא להפסיק בתפלה, ובו ח' סעיפים.....קנט

סימן קה – דין המתפלל ב' תפלות, ובו סעיף אחד.....קסא

סימן קו – מי הם הפטורים מתפלה, ובו ב' סעיפים.....קסא

סימן קז – המסופק אם התפלל, ודין תפלת נדבה, ובו ד' סעיפים.....קסב

סימן קח – מי שלא התפלל לסיבת טעות, או אונס או במזיד, ובו י"ב סעיפים.....קסג

סימן קט – דין איך יתנהג היחיד לכוין בתפלתו עם הציבור, ובו ג' סעיפים.....קסה

סימן קי – היוצא לדרך, ופועלים מה יתפללו, וסדר תפלת הדרך ובית המדרש, ובו ח' סעיפים.....קסז

סימן קיא – דין סמיכות גאולה לתפלה, ובו ג' סעיפים..קסט

סימן קיב – שלא להפסיק לא בשלשה ראשונות ולא בשלשה אחרונות, ובו ב' סעיפים.....קע

סימן קיג – דיני הכריעות בשמונה עשרה ברכות, ובו ט' סעיפים.....קעא

סימן קיד – דין הזכרת הרוח וגשם וטל, ובו ט' סעיפים.....קעב

סימן קמו – טעם ברכת אתה חונן, ובו סעיף אחד.....קעה

סימן קמז – פירוש ברכת רפאנו, ובו סעיף אחד.....קעה

סימן קיז – דיני ברכת השנים, ובו ח' סעיפים.....קעז

סימן קיח – חתימת ברכת השיבה, ובו סעיף אחד.....קעז

י. שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן קיט – דין הרוצה להוסיף בברכות, ובו ד' סעיפים
קעח.....

סימן קכ – שראוי לומר רצה בכל תפלה, ובו סעיף אחד
קעט.....

סימן קכא – דיני מודים, ובו ג' סעיפים..... קעט

סימן קכב – דינים השייכין בין שמונה עשרה ליהיו לרצון,
ובו ג' סעיפים..... קפ

סימן קכג – דינים הכריעות בסיום שמונה עשרה ברכות,
ובו ו' סעיפים..... קפא

סימן קכד – דין הנהגת שליח ציבור בשמונה עשרה ברכות,
ודין עניית אמן, ובו י"ב סעיפים..... קפב

סימן קכה – דיני קדושה, ובו ב' סעיפים..... קפג

סימן קכו – דין שליח ציבור שמעה, ובו ד' סעיפים..... קפו

סימן קכז – דין מודים דרבנן, ובו ב' סעיפים..... קפז

הלכות נשיאת כפים..... קפח

סימן קכח – דיני נשיאת כפים ואיזה דברים הפוסלים בכהן,
ובו מ"ה סעיפים..... קפח

סימן קכט – באיזה תפלות נושאים כפים, ובו ב' סעיפים
קצט.....

סימן קל – רבוש"ע שאומרים בשעת נשיאת כפים, ובו
סעיף אחד..... ק

הלכות נפילת אפים..... קלא

סימן קלא – דיני נפילת אפים, ובו ח' סעיפים..... קלא

סימן קלב – דיני קדושת ובא לציון, ובו ב' סעיפים..... קלב

סימן קלג – דין ברכו בשבת, ובו סעיף אחד..... קלג

סימן קלד – סדר והוא רחום, והגבהת התורה, ובו ב'
סעיפים..... קלה

הלכות קריאת ספר תורה..... קלז

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים יא

סימן קלה – סדר קריאת התורה ביום ב' וה', ובו י"ד סעיפים
רו.....

סימן קלז – מי הם הנקראים לספר תורה בשבת, ובו סעיף
אחד.....רט

סימן קלז – כמה פסוקים צריכים לקרוא לכל אחד, ובו ו'
סעיפים.....רט

סימן קלח – שלא לשייר בפרשה פחות מג' פסוקים, ובו
סעיף אחד.....ריא

סימן קלט – סדר קריאת התורה וברכותיה, ובו י"א סעיפים
ריא.....

סימן קמ – דיני הפסק בברכת התורה, ובו ג' סעיפים....ריד

סימן קמא – דיני קורא והמקרא, ובו ח' סעיפים.....רטז

סימן קמב – דין מי שקרא וטעה, ובמקום שאין שם מי
שיודע לקרות בדיוק, ובו ב' סעיפים.....ריז

סימן קמג – דין אם נמצאת ספר תורה מוטעה, ויתר דיני
הספר, ובו ה' סעיפים.....ריז

סימן קמד – שלא לדלג בתורה מענין לענין, ודיני
ההפטורה, ובו ד' סעיפים.....ריט

סימן קמה – דין המתרגמין, ובו ג' סעיפים.....רכ

סימן קמו – שלא לדבר בשעת הקריאה, ובו ד' סעיפים רכא

סימן קמז – דיני גלילת ספר תורה, ובו ח' סעיפים.....רכב

סימן קמח – שלא יפשיט שליח ציבור התיבה, ובו סעיף
אחד.....רכד

סימן קמט – שהציבור לא יצאו מבית הכנסת עד שיצניעו
ספר תורה, ובו סעיף אחד.....רכד

הלכות בית הכנסת.....רכה

סימן קנ – בנין בית הכנסת, ושיהיה גבוה, ובו ה' סעיפים
רכה.....

יב שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן קנא – דיני קדושת בית הכנסת, ובו י"ב סעיפים ... רכז

סימן קנב – שלא לסתור שום בית הכנסת, ובו סעיף אחד רל

סימן קנג – דיני בנין בית הכנסת, ובו כ"ב סעיפים רל

סימן קנד – דיני תשמישי קדושה ונרות בית הכנסת, ובו

ט"ו סעיפים רלז

סימן קנה – לילך מבית הכנסת לבית המדרש, ובו ב'

סעיפים רמ

הלכות משא ומתן רמא

סימן קנו – סדר משא ומתן, ובו סעיף אחד רמא

הלכות נטילת ידים רמב

סימן קנז – דיני זמן קביעות סעודה, ובו סעיף אחד רמב

סימן קנח – דיני נטילת ידים לסעודה, ובו י"ג סעיפים .. רמב

סימן קנט – באיזה כלי נוטלין הידים, וכיצד יבואו המים

לידיו, ובו כ' סעיפים רמה

סימן קס – איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה, ובו ט"ו

סעיפים רנ

סימן קסא – דיני חציצה בנטילה, ובו ד' סעיפים רנד

סימן קסב – הגבהה ושפשוף הידים בנטילה, ובו י' סעיפים

..... רנו

סימן קסג – דין מי שאין לו מים, והמאכיל לאחרים, ובו ב'

סעיפים רס

סימן קסד – דין שיכול להתנות על הנטילה, ובו ב' סעיפים

..... רסא

סימן קסה – דין העושה צרכיו ורוצה לאכול, ובו ב' סעיפים

..... רסא

הלכות בציעת הפת רסב

סימן קסו – דין הפסקה בין בציעה לנטילה, ובו סעיף אחד

..... רסב

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים יג

סימן קסז – מקום וזמן הבציעה, ומי הוא הבוצע, ובו כ' סעיפים..... רסב

סימן קסח – על איזה מיני פת מברכין, ובו י"ז סעיפים.. רסח

הלכות דברים הנוהגים בסעודה.....רעד

סימן קסט – דין שמש הסעודה, ובו ג' סעיפים..... רעד

סימן קע – דברי מוסר שינהג אדם בסעודה, ובו כ"ב סעיפים..... רעה

סימן קעא – שלא לנהוג בזיון באוכלין, ובו ה' סעיפים.. רעט

סימן קעב – מי שהכנים אוכלין ומשקין לפיו בלא ברכה, ובו ב' סעיפים..... רפ

סימן קעג – דין מים אמצעיים, ובו ג' סעיפים..... רפא

סימן קעד – דין ברכת היין בסעודה, ובו ח' סעיפים.....רפב

סימן קעה – דיני ברכת הטוב והמטיב על היין, ובו ו' סעיפים.....רפד

סימן קעו – שהפת פוטר את הפרפרת, ובו סעיף אחד... רפו

סימן קעז – דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה מה דינם, ובו ה' סעיפים..... רפז

סימן קעה – איזהו דברים קרויים הפסק בסעודה, ובו ז' סעיפים..... רפח

סימן קעט – איזה דברים קרויין היסח הדעת בסעודה שצריך לחזור ולברך, ובו ו' סעיפים..... רצא

סימן קפ – דיני פירורי הפת, ובו ה' סעיפים..... רצב

הלכות מים אחרונים..... רצג

סימן קפא – דין מים אחרונים, ובו י' סעיפים.....רצג

הלכות ברכת המזון..... רצה

סימן קפב – דין כוס ברכת המזון, ושלא יהא פגום, ובו ז' סעיפים..... רצה

יד שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן קפג – המברך איך יתנהג בכוס של ברכת המזון, ובו
י"ב סעיפים..... רצו

סימן קפד – לקבוע ברכה במקום סעודה, ועד כמה יכול
לברך מי ששכח ולא בירך, ובו ו' סעיפים..... רצט

סימן קפה – לברך ברכת המזון בקול רם, ויתר פרטים
בברכת המזון, ובו ה' סעיפים..... ש

סימן קפו – אם נשים וקטנים חייבים בברכת המזון, ובו ב'
סעיפים..... שא

סימן קפז – דיוקים בנוסח ברכת המזון, ובו ד' סעיפים .. שא

סימן קפח – נוסח ברכה ג', ודיני ברכת המזון בשבת,
והטועה בברכת המזון, ובו י" סעיפים..... שב

סימן קפט – נוסח ברכה רביעית ודיניה, ובו ב' סעיפים ... שז

סימן קצ – שתיית היין אחר הברכה ודיניו, ובו ה' סעיפים
שז.....

סימן קצא – אם הפועלים מחוייבים לברך, ובו ג' סעיפים
שח.....

סימן קצב – ברכת זימון בג' או בעשרה, ובו ב' סעיפים.. שט

סימן קצג – אם מצטרפין לזימון אם לאו, ובו ו' סעיפים .. שי

סימן קצד – שלשה שאכלו כאחד ונפרדו, לענין הזימון מה
דינם, ובו ג' סעיפים..... שיג

סימן קצה – חבורות שאוכלים בהרבה מקומות מה דינם,
ובו ג' סעיפים..... שיד

סימן קצו – מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון, ובו ד'
סעיפים..... שמו

סימן קצז – דין צירוף לזימון ג' או עשרה, ובו ד' סעיפים
שמז.....

סימן קצח – אחד נכנס אצל שלשה שאכלו, ובו סעיף אחד
שיז.....

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים טו

סימן קצט – על מי מזמנים ועל מי אין מזמנים, ובו י"א סעיפים שיח

סימן ר – דין המפסיק כדי לברך, ובו ב' סעיפים שיט

סימן רא – מי הוא המברך, ובו ד' סעיפים שכ

הלכות ברכת הפירות..... שכא

סימן רב – דיני ברכת פירות האילן, ובו י"ח סעיפים שכא

סימן רג – דיני ברכת פירות הארץ, ובו ח' סעיפים שכו

סימן רד – דיני הברכות ליתר מאכלים, ובו י"ג סעיפים שכז

סימן רה – ברכת ירקות, ובו ה' סעיפים של

סימן רו – דיני הפסק ומעות בברכת הפירות, ובו ו' סעיפים שלא

סימן רז – דין ברכה אחרונה על הפירות, ובו סעיף אחד שלג

סימן רח – דין ברכה מעין שלש אחרי חמשת מיני פירות וחמשת מיני דגן, ובו י"ח סעיפים שלג

סימן רט – דין טעות וספק בברכת היין, ובו ג' סעיפים. שלח

סימן רי – האוכל פחות מכזית מה דינו, ובו ב' סעיפים שמו

סימן ריא – דיני קדימה בברת הפירות, ובו ו' סעיפים. שמא

סימן ריב – שהעיקר פוטר הטפל, ובו ב' סעיפים שמג

סימן ריג – מי שיצא אם מוציא אחרים, ובו ג' סעיפים. שמד

סימן ריד – בכל ברכה צריך להיות שם ומלכות, ובו סעיף אחד שמה

סימן רטו – עניית אמן אחר הברכות, ובו ד' סעיפים ... שמה

הלכות ברכת הבשמים..... שמז

סימן רמז – דיני ברכת הריח, ובו י"ד סעיפים שמז

טז **שלחן ערוך** מפתח הסימנים **אורח חיים**

סימן ריז – ברכת הבשמים והמוגמר, ובו ח' סעיפים ... שמט

הלכות ברכת הנסים **שנא**

סימן ריח – ברכות הנעשים על הנסים, ובו מ' סעיפים .. שנא

הלכות ברכות הודאות **שנג**

סימן ריט – ברכת הודאות היחיד, ובו מ' סעיפים שנג

סימן רכ – הטבת חלום ותעניתו, ובו ב' סעיפים שנה

סימן רכא – ברכת הודאת הגשמים, ובו ב' סעיפים שנו

סימן רכב – ברכת הודאת הטוב והרע, ובו ד' סעיפים ... שנו

סימן רכג – מי שילדה אשתו, ומת מורישו, ובנה בית

חדש, וקנה כלים חדשים, מה מברך, ובו ו' סעיפים שנה

הלכות ברכות **שנמ**

סימן רכד – דיני ברכות פרטיות, ובו י"ג סעיפים שנמ

סימן רכה – דיני ברכת שהחיינו, ובו י' סעיפים שסב

סימן רכו – הרואה פרחי האילן מה מברך, ובו סעיף אחד

..... שסד

סימן רכז – ברכת הזיקים, ובו ג' סעיפים שסה

סימן רכח – ברכת ימים ונהרות הרים וגבעות, ובו ג' סעיפים

..... שסה

סימן רכט – ברכת הקשת וחמה בתקופתה, ובו ב' סעיפים

..... שסו

סימן רל – דין קצת ברכות פרטיות, ובו ה' סעיפים שסז

סימן רלא – שכל כוונותיו יהיו לשם שמים, ובו סעיף אחד שסח

הלכות תפלת המנחה **שע**

סימן רלב – דברים האסורים לעשות בשעת המנחה, ובו ג'

סעיפים שע

סימן רלג – זמן תפלת המנחה, ובו ב' סעיפים שעב

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים יז

סימן רלד – הרוצה להתפלל מנחה גדולה ומנחה קטנה, ובו
ב' סעיפים שעג

הלכות קריאת שמע, ותפלה של ערבית שעד

סימן רלה – זמן קריאת שמע של ערבית, ובו ד' סעיפים
שעד.....

סימן רלו – ברכות קריאת שמע של ערבית, ובו ד' סעיפים
שעה

סימן רלז – סדר תפלת ערבית, ובו סעיף אחד שעו

סימן רלח – לקבוע עתים לתורה בלילה, ובו ב' סעיפים
שעז

סימן רלט – דין קריאת שמע על מטתו, ובו ב' סעיפים
שעז

הלכות צניעות שעח

סימן רמ – איך יתנהג האדם בתשמיש מטתו, ובו י"ז
סעיפים שעח

סימן רמא – שלא להשתין ערום בפני מטתו, ובו סעיף אחד
שפג

הלכות שבת שפד

סימן רמב – להזהר בכבוד שבת, ובו סעיף אחד שפד

סימן רמג – דין המשכיר שדה ומרחץ לכותי, ובו ב' סעיפים
שפד

סימן רמד – איזו מלאכות יכול האינו יהודי לעשות בעד
הישראל, ובו ו' סעיפים שפו

סימן רמה – ישראל ואינו יהודי שותפין, איך יתנהגו
בשבת, ובו ו' סעיפים שפח

סימן רמו – דיני השאלה והשכרה לאינו יהודי בשבת, ובו
ה' סעיפים שצא

יה שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן רמז – דין אינם יהודים המביאים כתבים בשבת, ובו ו' סעיפים שצג

סימן רמח – דין המפליג בספינה וההולך בשיירא בשבת, ובו ד' סעיפים שצה

סימן רמט – דינים השייכים לערב שבת, ובו ד' סעיפים שצח

סימן רנ – הכנת הסעודות לשבת, ובו ב' סעיפים שצט

סימן רנא – שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה, ובו ב' סעיפים ת

סימן רנב – מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בערב שבת כדי שיהיו נגמרים בשבת, ובו ז' סעיפים ת

סימן רנג – דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בערב שבת, ובו ה' סעיפים תד

סימן רנד – דיני תבשילין המוכנים מערב שבת כדי להגמר בשבת, ובו ט' סעיפים תט

סימן רנה – הכנת האש קודם הכנסת שבת, ובו ג' סעיפים תיג

סימן רנו – ששה תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת, ובו סעיף אחד תיד

סימן רנז – דיני הטמנת חמין, ובו ח' סעיפים תיד

סימן רנח – שמותר להשים ערב שבת דבר קר על קדירה חמה, ובו סעיף אחד תיח

סימן רנט – כמה דיני הטמנה וטלמולם, ובו ז' סעיפים .. תיח

סימן רס – דיני הכנסת שבת, ובו ב' סעיפים תכ

סימן רסא – זמן הדלקת הנרות לשבת, ובו ד' סעיפים .. תכא

סימן רסב – לקדש השבת בשולחן ערוך ובכסות נקיה, ובו ג' סעיפים תכב

סימן רסג – מי ומי המדליקין, ואם טעו ביום המעונן, ובו י"ז סעיפים תכג

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים יט

סימן רסד – דיני הפתילה והשמן, ובו י' סעיפים..... תכח

סימן רסה – דין כלים הנתנים תחת הנר, ובו ד' סעיפים
תל.....

סימן רסו – דין מי שהחשיך לו בדרך, ובו י"ג סעיפים.. תלא

סימן רסז – דיני התפלה בערב שבת, ובו ג' סעיפים..... תלד

סימן רסח – דין הטועה בתפלת השבת, ובו י"ג סעיפים
תלה.....

סימן רסט – דין הקידוש בבית הכנסת, ובו סעיף אחד.. תלז

סימן ער – לומר משנת במה מודליקין, ובו ב' סעיפים... תלח

סימן רעא – דיני קידוש על היין, ובו י"ז סעיפים..... תלח

סימן ערב – על איזה יין מקדישים, ובו י' סעיפים..... תמג

סימן רעג – שיהיה הקידוש במקום סעודה, ובו ז' סעיפים
תמה.....

סימן רעד – דיני בציעת הפת בשבת, ובו ד' סעיפים..... תמז

סימן רעה – דברים האסורים לעשות לאור הנר בשבת, ובו
י"ב סעיפים..... תמח

סימן רעו – דיני נר שהדליק אינו יהודי בשבת, ובו ה'
סעיפים..... תנ

סימן רעז – שלא לגרום כיבוי הנר, ובו ה' סעיפים..... תנב

סימן רעה – שיכול לכבות הנר בשביל החולה, ובו סעיף
אחד..... תנד

סימן רעט – דיני מלמול הנר בשבת, ובו ז' סעיפים..... תנד

סימן רפ – תשמיש המטה בשבת, ובו ב' סעיפים..... תנו

סימן רפא – שלא יכרע בולך אנחנו מודים, ובו סעיף אחד
תנו.....

סימן רפב – קריאת התורה והמפטיר בשבת, ובו ז' סעיפים
תנז.....

ב שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן רפג – למה אין מוציאין שני ספרי תורה בשבת, ובו
סעיף אחד..... תנמ

סימן רפד – דיני הפטורה וברכותיה, ובו ז' סעיפים..... תנמ

סימן רפה – לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, ובו ז'
סעיפים..... תסא

סימן רפו – דיני תפלת מוסף בשבת, ובו ה' סעיפים..... תסב

סימן רפז – נישוחם אבלים וביקור חולים בשבת, ובו סעיף
אחד..... תסג

סימן רפח – דין תענית ודין תענית חלום בשבת, ובו י'
סעיפים..... תסד

סימן רפט – סדר סעודת שחרית של שבת, ובו ב' סעיפים
תסו.....

סימן רצ – בשבת ישלים מאה ברכות בפירות, ובו ב'
סעיפים..... תסז

סימן רצא – דין שלש סעודות, ובו ו' סעיפים..... תסח

סימן רצב – דין תפלת מנחה בשבת, ובו ב' סעיפים..... תע

סימן רצג – דיני ערבית במוצאי שבת, ובו ג' סעיפים..... תע

סימן רצד – דיני הבדלה בתפלה, ובו ה' סעיפים..... תעא

סימן רצה – הבדלה שעושה שליח ציבור, ובו סעיף אחד
תעב.....

סימן רצו – דיני הבדלה על היין, ובו ח' סעיפים..... תעב

סימן רצז – דיני בשמים להבדלה, ובו ה' סעיפים..... תעד

סימן רצח – דיני נר הבדלה, ובו ט"ז סעיפים..... תעה

סימן רצט – שלא לאכול ולא לעשות שום מלאכה קודם
שיבדיל, ובו י" סעיפים..... תעח

סימן ש – שיסדר שולחנו במוצאי שבת, ובו סעיף אחד תפא

סימן שא – באיזה כלים מותר לצאת בשבת ואיזה מהם
אסורים, ובו נ"א סעיפים..... תפא

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים כא

סימן שב – דיני נקוי וקיפול הבגדים בשבת, ובו י"ג סעיפים
תצד

סימן שג – דיני תכשיטי אשה, ובו כ"ז סעיפים תצז

סימן דש – על איזה עבד מצווה על שביתתו, ובו ג' סעיפים
תקד

סימן שה – במה בהמה יוצאת בשבת, ובו כ"ג סעיפים
תקו

סימן שז – באיזה חפצים מותר לדבר בשבת, ובו י"ד
סעיפים תקיב

סימן שז – דיני שבת התלויים בדיבור, ובו כ"ב סעיפים
תקמז

סימן שח – דברים המותרים והאסורים למלטל בשבת, ובו
נ"ב סעיפים תקכב

סימן שט – טלטול על ידי דבר אחר אם מותר בשבת, ובו
ה' סעיפים תקלג

סימן שי – דיני מוקצה בשבת, ובו ט' סעיפים תקלה

סימן שיא – דיני מת בשבת ושאר טלטול מן הצד, ובו ט'
סעיפים תקלח

סימן שיב – הנצרך לנקביו במה מקנח בשבת, ובו י' סעיפים
תקמב

סימן שיוג – טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת, ובו י'
סעיפים תקמד

סימן שיד – דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת, ובו
י"ב סעיפים תקמה

סימן שטז – דברים האסורים משום אוהל בשבת, ובו י"ג
סעיפים תקנב

סימן שטז – צידה האסורה והמותרת בשבת, ושלא ישפשף
הרוק, ובו י"ב סעיפים תקנה

סימן שיז – דין קשירה ועניבה בשבת, ובו ז' סעיפים ..תקנח

כב שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

- סימן שיח – דין המבשל בשבת, ובו י"ט סעיפים תקס
- סימן שיט – דין הבורר בשבת, ובו י"ז סעיפים תקסו
- סימן שכ – דיני סחיטה בשבת, ובו כ' סעיפים תקע
- סימן שכא – דיני תולש בשבת, ודין טוחן, ודיני תיקוני מאכל או מעבד ולש, ובו י"ט סעיפים תקעד
- סימן שכב – דין נולד בשבת, ובו ו' סעיפים תקעה
- סימן שכג – דיני השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקונן וטבילתן בשבת, ובו י' סעיפים תקעט
- סימן שכד – דיני הכנת מאכל לבהמה לשבת, ובו ט"ו סעיפים תקפב
- סימן שכה – אינו יהודי שעשה מלאכה בעד ישראל, ובו ט"ז סעיפים תקפה
- סימן שכו – דיני רחיצה בשבת, ובו י"ג סעיפים תקצ
- סימן שכז – דיני סיכה בשבת, ובו ד' סעיפים תקצג
- סימן שכח – דין חולה בשבת, ובו מ"ט סעיפים תקצד
- סימן שכט – על מי מחללין שבת, ובו ט' סעיפים תרד
- סימן של – דיני יולדת בשבת, ובו י"א סעיפים תרו
- סימן שלא – דין מילה בשבת, ובו י' סעיפים תרח
- סימן שלב – שלא לילד הבהמה בשבת, ובו ד' סעיפים תרי
- סימן שלג – שלא לפנות אוצר בשבת, ובו ג' סעיפים .. תריא
- סימן שלד – דיני דליקה בשבת, ובו כ"ז סעיפים תריב
- סימן שלה – דין חבית שנשברה, ובו ה' סעיפים תריח
- סימן שלו – אם מותר לילך על גבי העשבים, וכן באילן, ובו י"ג סעיפים תרכ
- סימן שלז – דין כיבוד הבית ודבר שאינו מתכוין, ובו ד' סעיפים תרכג

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים כג

סימן שלח – דברים האסורים בשבת משום השמעת קול, ובו ח' סעיפים.....תרכד

סימן שלט – כמה דינים פרטיים הנוהגין בשבת, ובו ז' סעיפים.....תרכו

סימן שמו – כמה דינים מדברים האסורים בשבת כעין תולדות מאבות, ובו י"ד סעיפים.....תרכט

סימן שמא – היתר נדרים בשבת, ובו ג' סעיפים.....תרלא

סימן שמב – בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז"ל משום גזירה, ובו סעיף אחד.....תרלא

סימן שמוג – דיני קטן בשבת, ובו סעיף אחד.....תרלב

סימן שדמו – דין ההולך במדבר בשבת, ובו ב' סעיפים.....תרלג

סימן שמזה – דין ארבע רשויות בשבת, ובו י"ט סעיפים.....תרלג

סימן שמוז – דיני עירובין מן התורה, ובו ג' סעיפים.....תרלח

סימן שמזז – על איזה הוצאות חייב מן התורה, ובו סעיף אחד.....תרמ

סימן שמח – דין המושיט מרשות לרשות, ובו סעיף אחד.....תרמא

סימן שמט – דין ארבע אמות ברשות הרבים, ובו ה' סעיפים.....תרמא

סימן שנו – דין המוציא ראשו ורובו מרשות לרשות, ובו ג' סעיפים.....תרמב

סימן שנא – דין המושיט ידו לצינור ברשות הרבים לשתות, ובו סעיף אחד.....תרמד

סימן שנב – הקורא בספר ונתגלגל מרשות לרשות, ובו ב' סעיפים.....תרמד

סימן שנג – דיני זיזין ברשות הרבים, ובו ג' סעיפים...תרמה

כד שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן שנד – דיני בור ואשפה ברשות הרבים, ובו ב' סעיפים
תרמז.....

סימן שנה – דיני גזוזטרא ובית כסא, ובו ה' סעיפים... תרמז

סימן שנו – דין אמת המים העוברת בחצר, ובו ב' סעיפים
תרנ.....

סימן שנו – דיני חצר פחות מד' אמות וביב, ובו ג' סעיפים
תרנא.....

סימן שנח – דין איזה מקומות נקראים מוקפים לדירה, ובו
י"ד סעיפים..... תרנד

סימן שנט – דין רחבה שאחורי הבתים, ובו סעיף אחד
תרנז.....

סימן שס – דין היקף מחיצות לשבת, ובו ג' סעיפים.... תרנח

סימן שסא – דין גג הסמוך לרשות הרבים, ובו ב' סעיפים
תרס.....

סימן שסב – איזה מחיצה קרויה מחיצה למלטל, ובו י"ב
סעיפים..... תרסא

סימן שסג – דיני מבוי ולחי, ובו ל"ו סעיפים..... תרסה

סימן שסד – דין מבוי המפולש ועשוי כנדל, ובו ה' סעיפים
תרעד.....

סימן שסה – דין מבוי שנפרץ, ובו ח' סעיפים..... תרעו

סימן שסו – דין עירוב לחצר שהרבה בני אדם דרים בו, ובו
מ"ו סעיפים..... תרעט

סימן שסז – אם אשה יכולה לערב, ובו סעיף אחד..... תרפג

סימן שסח – אם אחר שעירבו נתקלקל העירוב, ובו ה'
סעיפים..... תרפד

סימן שסט – באיזה אופן מקנין העירוב, ובו סעיף אחד
תרפו.....

סימן שע – דיני שיתוף בעירוב, ובו ח' סעיפים..... תרפו

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים כה

סימן שעא – כשאחד מבני חצר נפרד משם או מת, ובו ו' סעיפים..... תרצ

סימן שעב – דיני שותפי הדירות לעירוב, ובו י"ט סעיפים..... תרצב

סימן שעג – דין שתי גזוזטראות בשתי עליות, ובו סעיף אחד..... תרצט

סימן שעד – נסתם בשבת פתח או חלון במקום שעירב בו, ובו ד' סעיפים..... תש

סימן שעה – מה הם הדברים השרוים בחצר שאינם אוסרים, ובו ד' סעיפים..... תשא

סימן שעו – בור ובאר שבין שתי חצרות, ובו ד' סעיפים..... תשב

סימן שעז – דין ב' עליות זו כנגד זו הפתוחות לחצר, ובו סעיף אחד..... תשד

סימן שעה – דין חצרות הפתוחות זו לזו, ובו ה' סעיפים..... תשד

סימן שעט – דין חצרות ובתים ביניהם, ובו ב' סעיפים..... תשו

סימן שפ – דיני ביטול רשות, ובו ד' סעיפים..... תשז

סימן שפא – דיני המבטל רשותו ועבר והוציא, ובו ז' סעיפים..... תשט

סימן שפב – אם דירת אינו יהודי מעכבת בעירובו, ובו כ' סעיפים..... תשיא

סימן שפג – כשאין העכו"ם בבית אינו מעכב, ובו סעיף אחד..... תשמז

סימן שפד – אינו יהודי אכסנאי אם מעכב, ובו ב' סעיפים..... תשמז

סימן שפה – דין צדוקי ומומר בעירוב, ובו ד' סעיפים..... תשמז

כו **שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים**

סימן שפו – דיני שיתוף בעירוב, ובו ט' סעיפים..... תשיז

סימן שפז – שותפין במבוי צריכין לערב בחצירות, ובו סעיף אחד..... תשכ

סימן שפח – דין אם לא עירבו החצירות יחד וגם לא נשתתפו במבוי, ובו סעיף אחד..... תשכב

סימן שפט – אינו יהודי שיש לו חלון פתוח למבוי, ובו סעיף אחד..... תשכב

סימן שצ – מבוי שצדו אחד אינו יהודי וצדו אחד ישראלי, ובו ב' סעיפים..... תשכג

סימן שצא – דין ביטול רשות לאותן ששכחו לערב, ובו ב' סעיפים..... תשכד

סימן שצב – דיני עירובין לעיר, ובו ח' סעיפים..... תשכה

סימן שצג – דין עירוב ביום טוב שחל בערב שבת, ודין בין השמשות לערב, ובו ג' סעיפים..... תשכה

סימן שצד – ספק עירוב מה דינו, ובו ג' סעיפים..... תשכט

סימן שצה – דיני ברכת עירוב, ובו סעיף אחד..... תשל

הלכות תחומין..... תשל

סימן שצו – דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת, ובו ב' סעיפים..... תשל

סימן שצז – דין שביתת היחיד וכליו ומהלך אלפים אמה, ובו י"ח סעיפים..... תשלא

סימן שצח – דין היאך מודדין אלפים אמה, ובו י"א סעיפים..... תשלד

סימן שצט – במה מודדין התחומין, ומקום המדידה, ומי הוא המודד, ובו י"א סעיפים..... תשלח

סימן ת – מי שישב לו בדרך לנוח, ולא ידע אם הוא בתחום אם לאו, ובו סעיף אחד..... תשמב

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים כז

סימן תא – מי שישן בדרך וחשכה לו, קונה אלפים אמה לכל רוח, ובו סעיף אחד..... תשמג

סימן תב – דין חריץ מים בין שני תחומין, ובו סעיף אחד..... תשמד

סימן תג – דין בקעה שהקיפיה נכרים, ובו סעיף אחד..... תשמד

סימן תד – דין אם יש תחומין למעלה מעשרה טפחים, ובו סעיף אחד..... תשמה

סימן תה – דין היוצא חוץ לתחום, ובו ט' סעיפים..... תשמו

סימן תו – מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת, ובו סעיף אחד..... תשמו

סימן תז – מי הם שיכולין לילך חוץ לתחום, ובו ג' סעיפים..... תשמו

הלכות עירובי תחומין..... תשנ

סימן תח – דין הנחת העירוב וקניית השביתה, ובו ד' סעיפים..... תשנ

סימן תט – דין מקום נתינת העירוב, ובו י"ג סעיפים... תשנב

סימן תי – דין המחזיק בדרך כדי לקנות שביתה, ובו ג' סעיפים..... תשנז

סימן תיא – מי שהיה ביתו במזרח ונתן העירוב במערב, ובו סעיף אחד..... תשנז

סימן תיב – דין החולק עירובו, ובו סעיף אחד..... תשנז

סימן תיג – דין המערב לרבים, ובו סעיף אחד..... תשס

סימן תיד – שלא לערב אלא לדעתו, ובו ב' סעיפים...תשסא

סימן תטו – שלא לערב עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, ובו ד' סעיפים.....תשסב

סימן תטז – דין עירובי תחומין ביום טוב שחל להיות סמוך לשבת, ובו ה' סעיפים..... תשסג

כח שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

הלכות ראש חודש.....תשסח

סימן תיז – הלכות ראש חודש, ובו סעיף אחד.....תשסח

סימן תיח – דין תענית בראש חודש, ובו ה' סעיפים...תשסח

סימן תיט, ובו סעיף אחד.....תשסח

סימן תכ – אם הנשים רשאות לקונן בראש חודש, ובו ב'

סעיפים.....תשסח

סימן תכא – קריאת ובראשי חדשיכם בפסוקי דזמרה, ובו

סעיף אחד.....תשסח

סימן תכב – סדר התפלה והלל בראש חודש, ובו ז' סעיפים

.....תשסח

סימן תכג – סדר קריאת התורה בראש חודש, ובו ד'

סעיפים.....תשע

סימן תכד – דין הזכרת יעלה ויבוא בברכת המזון, ובו סעיף

אחד.....תשעא

סימן תכה – דיני ראש חודש שחל להיות בשבת, ובו ג'

סעיפים.....תשעא

סימן תכו – דין ברכת הלבנה וזמנה, ובו ד' סעיפים...תשעג

סימן תכז – כשראש חודש ב' ימים, היאך כותבין בשטרות,

ובו סעיף אחד.....תשעד

סימן תכח – סדר קביעת המועדים וקריאת הפרשיות, ובו ח'

סעיפים.....תשעד

הלכות פסח.....תשעח

סימן תכט – שאין נופלין על פניהם כל ניסן, ובו ב' סעיפים

.....תשעח

סימן תל, ובו סעיף אחד.....תשעח

סימן תלא – זמן בדיקת החמץ, ובו ב' סעיפים.....תשעט

סימן תלב – דין ברכת בדיקת חמץ, ובו ב' סעיפים...תשעט

סימן תלג – דיני בדיקת חמץ, ובו י"א סעיפים.....תשפ

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים כט

סימן תלד – דינים הנוהגים תיכף אחר הבדיקה, ובו ד' סעיפים תשפג

סימן תלה – דין מי שלא בדק בליל י"ד, ובו סעיף אחד תשפד

סימן תלו – דין המפרש בים, והיוצא בשיירא, ובו ג' סעיפים תשפד

סימן תלז – המשכיר בית לחבירו, על מי חל חובת ביעור, ובו ד' סעיפים תשפו

סימן תלח – עכבר שנכנס למקום בדוק וככר בפיו, ובו ב' סעיפים תשפז

סימן תלט – דין מי שבדק ולא מצא מספר ככרות שהניח, ובו ד' סעיפים תשפח

סימן תמו – דין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל, ובו ד' סעיפים תשפט

סימן תמא – דיני מי שהלוה על חמץ, ובו ב' סעיפים .. תשצ

סימן תמב – דין תערובת חמץ, ובו י"א סעיפים תשצא

סימן תמג – דין חמץ בערב פסח לאחר שש, ובו ג' סעיפים תשצד

סימן תמד – דין ערב פסח שחל להיות בשבת, ובו ח' סעיפים תשצה

סימן תמה – דין ביעור חמץ, ובו ג' סעיפים תשצז

סימן תמו – דין מי שמוצא חמץ בתוך המועד, ובו ד' סעיפים תשצח

סימן תמז – דיני תערובת חמץ בתוך הפסח, ובו י"ב סעיפים תשצט

סימן תמח – דין חמץ שעבר עליו הפסח, ובו ז' סעיפים תתג

סימן תמט – דין חמץ שנמצא בחנות ישראל, והפועלים אינם יהודים, או בהיפוך, ובו סעיף אחד תתד

ל שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן תג – דין ישראל ואינו יהודי שיש להם שותפות, ובו ז' סעיפים.....תתה

סימן תנא – דיני הגעלת כלים, ובו כ"ז סעיפים.....תתו

סימן תנב – דין זמן הגעלת הכלים, ובו ז' סעיפים.....תתמו

סימן תנג – דיני החמים ומחינתם למצות, ובו ט' סעיפים.....תתיז

סימן תנד – באיזה מצה אינו יוצא ידי חובתו, ובו ד' סעיפים.....תתיט

סימן תנה – דין מים שלנו, ובו ו' סעיפים.....תתכ

סימן תנו – דין שיעור כמות לישת המצות, ובו ג' סעיפים.....תתכב

סימן תנז – דין הנהגת החלה בעיסת מצה, ובו ב' סעיפים.....תתכג

סימן תנח – דין מצוה ללוש המצה בערב פסח, ובו סעיף אחד.....תתכד

סימן תנט – דין מקום וסדר לישת המצות, ובו ו' סעיפים.....תתכד

סימן תס – דיני מצת המצוה, ובו ז' סעיפים.....תתכז

סימן תסא – דיני אפיית המצה, ובו ה' סעיפים.....תתכח

סימן תסב – דין מי פירות אם מחמיצין, ובו ז' סעיפים.....תתל

סימן תסג – אם מותר לחרוך שני שבלים יחד, ודיני כרמל, ובו ג' סעיפים.....תתלא

סימן תסד – חרדל שנתערב בתוכו קמח, ובו סעיף אחד.....תתלא

סימן תסה – דיני מורסן בפסח, ובו ג' סעיפים.....תתלב

סימן תסו – אם הרוק ומי רגלים ודומיו מחמיצים, ובו ו' סעיפים.....תתלב

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים לא

סימן תסז – דין חטים שנפל עליהם מים, ותבשיל שנמצא לתוכו חטה, ובו ט"ז סעיפים..... תתלד

סימן תסח – שלא לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות, ובו י' סעיפים..... תתלט

סימן תסט – שלא ליחד בשר לפסח, ובו סעיף אחד...תתמא

סימן תע – שהבכורות מתעניין בערב פסח, ובו ג' סעיפים תתמא.....

סימן תעא – בערב פסח אחר שעה עשירית אסור לאכול פת, ובו ג' סעיפים..... תתמב

סימן תעב – דיני הסיבה וארבע כוסות, ובו ט"ז סעיפים תתמג.....

סימן תעג – דיני כוס ראשון, וסדר הפסח עד כוס השני, ובו ז' סעיפים..... תתמו

סימן תעד – על כוס ב' אין מברכין, ובו סעיף אחד....תתמט

סימן תעה – יתר דיני הסדר, ובו ז' סעיפים.....תתמט

סימן תעו – מנהג אכילת צלי בליל פסח, ובו ב' סעיפים תתנב.....

סימן תעז – דיני אכילת האפיקומן, ובו ב' סעיפים..... תתנג

סימן תעח – שלא לאכול אחר אכילת האפיקומן, ובו ב' סעיפים.....תתנד

סימן תעט – ברכת המזון על כוס שלישי, ובו סעיף אחד תתנד.....

סימן תפ – סדר כוס רביעי, ובו סעיף אחד.....תתנה

סימן תפא – שלא לשתות אחר ארבע כוסות, ובו ב' סעיפים תתנו.....

סימן תפב – מי שאין לו מצה שמורה, ובו סעיף אחד..תתנו

סימן תפג – דין מי שאין לו יין, ובו סעיף אחד..... תתנז

לב שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן תפד – דין מי שרוצה לעשות הסדר בהרבה בתים, ובו
סעיף אחד..... תתנז

סימן תפה – דין מי שנשבע שלא לאכול מצה, ובו סעיף
אחד..... תתנח

סימן תפו – שיעור כזית, ובו סעיף אחד..... תתנח

סימן תפז – סדר תפלת ערבית של פסח, ובו ד' סעיפים
..... תתנמ

סימן תפח – סדר תפלת שחרית של פסח, ובו ג' סעיפים
..... תתם

סימן תפט – סדר תפלת ליל שני של פסח, וספירת העומר,
ובו י' סעיפים..... תתסא

סימן תצ – סדר תפלת יום שני, ותפלת חולו של מועד, ובו
מ' סעיפים..... תתסג

סימן תצא – סדר הבדלה במוצאי יום טוב, ובו ב' סעיפים
..... תתסה

סימן תצב – דין תענית שני וחמישי ושני אחר המועדים,
ובו סעיף אחד..... תתסו

סימן תצג – דינים הנוהגים בימי העומר, ובו ד' סעיפים
..... תתסז

סימן תצד – סדר תפלת חג השבועות, ובו ג' סעיפים .. תתסז

הלכות יום טוב תתסט

סימן תצה – איזה מלאכות אסורים ביום טוב, ובו ד' סעיפים
..... תתסט

סימן תצו – דיני יום טוב שני של גלויות, ובו ג' סעיפים
..... תתע

סימן תצז – דיני הכנה ביום טוב, ובו י"ז סעיפים תתעא

סימן תצח – דיני שחיטה ביום טוב, ובו כ' סעיפים תתעד

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים לג

סימן תצט – דין מליגה ומליחה ביום טוב, ובו ה' סעיפים
תתעט.....

סימן תק – דין הנצרך לבשר ביום טוב היאך יתנהג, וסדר
מליחתו, ובו ו' סעיפים..... תתפ

סימן תקא – עצים האסורים והמותרים ביום טוב, ובו ז'
סעיפים..... תתפא

סימן תקב – דיני האש ביום טוב, ובו ד' סעיפים..... תתפג

סימן תקג – שלא להכין מיום טוב לחבירו, ובו ב' סעיפים
תתפה.....

סימן תקד – דין התבלין ביום טוב, ובו ד' סעיפים..... תתפה

סימן תקה – דין החולב בהמה ביום טוב, ובו סעיף אחד
תתפז.....

סימן תקו – דיני לישה ביום טוב, ובו ט' סעיפים..... תתפז

סימן תקז – דין אפייה ביום טוב, ובו ז' סעיפים..... תתפט

סימן תקח – דברים האסורים ביום טוב להכנת צלי, ובו ב'
סעיפים..... תתצא

סימן תקט – כמה דינים פרטיים להלכות יום טוב, ובו ז'
סעיפים..... תתצב

סימן תקי – כמה דברים האסורים לעשות ביום טוב, ואיזו
מהם מותרים על ידי שינוי, ובו י"א סעיפים..... תתצד

סימן תקיא – הבערה, ולהחם מים, מותר ביום טוב, ובו ד'
סעיפים..... תתצו

סימן תקיב – שלא לבשל לצורך כותים ביום טוב, ובו ג'
סעיפים..... תתצז

סימן תקיג – דין ביצה שנולדה ביום טוב, ובו ח' סעיפים
תתצח.....

סימן תקיד – שלא לכבות ביום טוב, ובו י"א סעיפים
תתק.....

לד שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן תקטו – דין דברים הבאים ביום טוב חוץ לתחום, ובו
ט' סעיפים.....תתקנ

סימן תקמז – דין איזה דברים מותרים לשלוח ביום טוב, ובו
ג' סעיפים.....תתקנ

סימן תקיז – באיזה אופן מותר ליקח ביום טוב מן החנוני
מיני מאכל, ובו ד' סעיפים.....תתקז

סימן תקיח – דיני הוצאה מרשות לרשות ביום טוב, ובו ט'
סעיפים.....תתקה

סימן תקיט – צירי דלתות מותר להסיר ולהחזיר לצורך יום
טוב, ובו ה' סעיפים.....תתקי

סימן תקכ – לכבד הבית, ובו סעיף אחד.....תתקיא

סימן תקכא – דין שלשול פירות ביום טוב ממקום למקום,
ובו ג' סעיפים.....תתקיא

סימן תקכב – קצת דברים האסורים למלטל ביום טוב, ובו
ד' סעיפים.....תתקיב

סימן תקכג – דינים הנוהגין בבהמות ביום טוב, ובו ד'
סעיפים.....תתקיב

סימן תקכד – כמה דברים האסורים ביום טוב, ובו ב'
סעיפים.....תתקיג

סימן תקכה – דין הלואה ביום טוב, ובו ב' סעיפים....תתקיג

סימן תקכו – דין מת ביום טוב, ובו י"ב סעיפים.....תתקיד

סימן תקכז – דיני עירוב תבשילין, ובו כ"ד סעיפים...תתקיז

סימן תקכח – דיני עירובי חצירות ביום טוב, ובו ב' סעיפים
.....תתקכא

סימן תקכט – דיני שמחת יום טוב, ובו ד' סעיפים...תתקכב

הלכות חול המועד.....תתקכד

סימן תקל – חול המועד אסור בקצת מלאכות, ובו סעיף
אחד.....תתקכד

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים לה

סימן תקלא – דיני גילוח בחול המועד, ובו ח' סעיפים
תתקכד.....

סימן תקלב – דין נטילת צפרנים בחול המועד, ובו ב'
סעיפים..... תתקכה

סימן תקלג – מלאכות המותרים בחול המועד, ובו ה'
סעיפים..... תתקכו

סימן תקלד – דיני כיבוס בחול המועד, ובו ג' סעיפים
תתקכז.....

סימן תקלה – שלא לפנות מחצר לחצר בחול המועד, ובו ג'
סעיפים..... תתקכח

סימן תקלו – כל צרכי בהמה מותר לעשות בחול המועד,
ובו ד' סעיפים..... תתקכט

סימן תקלז – דין מלאכת דבר האבד, ובו ט"ז סעיפים
תתקל.....

סימן תקלח – כמה ענינים הנקראים דבר האבד, ובו ו'
סעיפים..... תתקלד

סימן תקלט – דיני הסחורה בחול המועד, ובו י"ד סעיפים
תתקלה.....

סימן תקמ – דיני בנין וסתירה בחול המועד, ובו ח' סעיפים
תתקלט.....

סימן תקמא – דיני אריגה בחול המועד, ובו ה' סעיפים
תתקמא.....

סימן תקמב – שלא לעשות מלאכה לאחרים בחול המועד
אלא בחנם, ובו ב' סעיפים..... תתקמב

סימן תקמג – דין מלאכה על ידי אינו יהודי בחול המועד,
ובו ג' סעיפים..... תתקמג

סימן תקמד – דין צרכי רבים בחול המועד, ובו ב' סעיפים
תתקמג.....

לו שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן תקמ"ה – דיני כתיבה בחול המועד, ובו י"א סעיפים
תתקמ"ד.....

סימן תקמ"ו – דיני אירוסין ונישואין בחול המועד, ובו ה'
סעיפים..... תתקמ"ז

סימן תקמ"ז – דין מי שמת לו מת בחול המועד, ובו י"ב
סעיפים..... תתקמ"ח

סימן תקמ"ח – דין אבילות בחול המועד, ובו כ' סעיפים
תתקמ"ט.....

הלכות תשעה באב ושאר תעניות..... תתקנ"ו

סימן תקמ"ט – להתענות ארבע צומות, ובו ב' סעיפים
תתקנ"ז.....

סימן תקנ" – הבדל שיש בין תשעה באב ליתר צומות, ובו ד'
סעיפים..... תתקנ"א

סימן תקנ"א – דין שבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה, ובו
י"ח סעיפים..... תתקנ"ב

סימן תקנ"ב – דין ערב תשעה באב, ובו י"ב סעיפים
תתקנ"ג.....

סימן תקנ"ג – דין סעודה המפסקת, ובו ב' סעיפים.... תתקנ"ד

סימן תקנ"ד – דברים האסורים בתשעה באב, ובו כ"ה
סעיפים..... תתקנ"ה

סימן תקנ"ה – דיני תפילין וציצית בתשעה באב, ובו ב'
סעיפים..... תתקנ"ו

סימן תקנ"ו – תשעה באב שחל ביום ראשון, ובו סעיף אחד
תתקנ"ז.....

סימן תקנ"ז – לומר נחם ועננו בתשעה באב, ובו סעיף אחד
תתקנ"ח.....

סימן תקנ"ח – במוצאי תשעה באב אין אוכלין בשר, ובו
סעיף אחד..... תתקנ"ט

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים לו

סימן תקנ"ט – מנהגי תשעה באב, ודין מילה בתשעה באב, ובו י' סעיפים.....תתקעג

סימן תקס – לעשות זכר לחורבן, ובו ה' סעיפים.....תתקעה

סימן תקס"א – דין הרואה ערי יהודה וירושלים והמקדש בחורבן, ובו ה' סעיפים.....תתקעז

הלכות תענית.....תתקעח

סימן תקס"ב – דין קבלת התענית, ובו י"ג סעיפים.....תתקעח

סימן תקס"ג – דין מי שהרהר בלבו להתענות, ובו סעיף אחד.....תתקפב

סימן תקס"ד – דין ליל שלפני התענית, ובו סעיף אחד.....תתקפג

סימן תקס"ה – דין תפלת עננו, ובו ו' סעיפים.....תתקפג

סימן תקס"ו – דיני תענית ציבור, ובו ח' סעיפים.....תתקפה

סימן תקס"ז – טעימה ורחיצת הפה שמותר בתענית, ובו ג' סעיפים.....תתקפז

סימן תקס"ח – דיני נדרי תענית, ובו י"ב סעיפים.....תתקפח

סימן תקס"ט – דין נודר בעת צרה, ובו ב' סעיפים.....תתקצא

סימן תקע – דין חנוכה ופורים וימים שאין אומרים בהם תחינה, שנפשו בתוך ימי נדרי תענית, ובו ג' סעיפים.....תתקצב

סימן תקע"א – מי הם החוטאים לישיב בתענית, ובו ג' סעיפים.....תתקצד

סימן תקע"ב – באיזה ימים אין גוזרים תענית ציבור, ובו ג' סעיפים.....תתקצה

סימן תקע"ג – שבטלה מגילת תענית, ובו סעיף אחד.....תתקצה

סימן תקע"ד – שנותנין בתענית חומרי המקום שיצא ושהלך לשם, ובו ה' סעיפים.....תתקצו

לח שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן תקעה – דיני תעניות שמתפללין בארץ ישראל על הגשמים, ובו י"ג סעיפים.....תתקצז

סימן תקעו – על איזה דברים מתענין ומתריעין, ובו ט"ז סעיפים.....תתרב

סימן תקעז – אם נתרבה הגשמים עד שממשמשים הקרקע, איך מתנהגים, ובו סעיף אחד.....תתרז

סימן תקעה – שכל יחיד יתענה ויתפלל על צרתו, ובו סעיף אחד.....תתרח

סימן תקעט – סדר תפלות באלו התעניות, ובו ג' סעיפים.....תתרט

סימן תקפ – ימים שמתענים בהם, ובו ג' סעיפים.....תתריא

הלכות ראש השנה.....תתריב

סימן תקפא – דיני ימי תחנונים וערב ראש השנה, ובו ד' סעיפים.....תתריב

סימן תקפב – סדר תפלת עשרת ימי תשובה וראש השנה, ובו ט' סעיפים.....תתריד

סימן תקפג – דברים שנוהגים לאכול בליל ראש השנה, ובו ב' סעיפים.....תתרמז

סימן תקפד – סדר קריאת התורה בראש השנה, ובו ד' סעיפים.....תתרמז

סימן תקפה – דין ברכת השופר, ובו ה' סעיפים.....תתריז

סימן תקפו – דיני שופר של ראש השנה, ובו כ"ג סעיפים.....תתריט

סימן תקפז – דין התוקע לתוך הבור, ובו ג' סעיפים..תתרכד

סימן תקפח – זמן תקיעת שופר, ובו ה' סעיפים.....תתרכה

סימן תקפט – מי הם הראוים לתקיעת שופר, ובו ט' סעיפים.....תתרכו

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים לט

סימן תקצ – סדר הראוי לתקיעת שופר, ובו ט' סעיפים
תתרכח.....

סימן תקצא – סדר תפלת מוסף ביחיד, ובו ח' סעיפים
תתרכא.....

סימן תקצב – תפלת מוסף בקול רם, וסדר התקיעות, ובו ד'
סעיפים..... תתרכב

סימן תקצג – אם הברכות והתקיעות מעכבות זו את זו, ובו
ב' סעיפים..... תתרכג

סימן תקצד – יחיד שלא התפלל, אין חבירו מוציא, ובו
סעיף אחד..... תתרכד

סימן תקצה – מי שאינו בקי לא בתקיעות, ולא בתפלה, ובו
סעיף אחד..... תתרכה

סימן תקצו – תשלום תקיעות לאחר התפלה, ובו סעיף אחד
תתרכו.....

סימן תקצז – אם מותר להתענות בראש השנה, ובו ג'
סעיפים..... תתרכז

סימן תקצח, ובו סעיף אחד..... תתרכח

סימן תקצט, ובו סעיף אחד..... תתרכט

סימן תר – ביצה שנולדה בראש השנה, ודיני הקידוש, ובו
ג' סעיפים..... תתרכ

סימן תרא – סדר יום שני של ראש השנה, ובו ב' סעיפים
תתרכא.....

סימן תרב – סדר עשרת ימי תשובה, ובו סעיף אחד
תתרכב.....

סימן תרג, ובו סעיף אחד..... תתרכג

הלכות יום הכיפורים.....תתרכד

סימן תרד – סדר ערב יום כיפור, ובו ב' סעיפים..... תתרכד

סימן תרה – מנהג כפרות בערב יום כיפור, ובו סעיף אחד
תתרכה.....

מ שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן תרו – שיפיים אדם את חבירו בערב יום כיפור, ובו ד' סעיפים..... תתרמ

סימן תרז – סדר הוידוי במנחה בערב יום כיפור, ובו ו' סעיפים..... תתרמב

סימן תרח – סדר סעודה המפסקת, ובו ד' סעיפים....תתרמג

סימן תרט – הטמנת חמין בערב יום כיפור, ובו סעיף אחד תתרמד

סימן תרי – הדלקת נרות ביום כיפור, ובו ד' סעיפים תתרמה

סימן תריא – שליל יום הכיפורים דינו כיומו, ובו ב' סעיפים תתרמו

סימן תריב – איסור אכילה ביום הכיפורים, ושיעור כמותה, ובו ו' סעיפים.....תתרמז

סימן תריג – איסור רחיצה ביום כיפור, ובו י"ב סעיפים תתרמט

סימן תריד – דיני סיכה ונעילת הסנדל, ובו ד' סעיפים תתרנא

סימן תרטו – יום הכיפורים אסור בתשמיש המטה, ובו ב' סעיפים..... תתרנב

סימן תרטז – הקטנים מתי יתחילו להתענות, ובו ב' סעיפים תתרנג

סימן תריז – דין עוברה ומניקה ויולדת ביום הכיפורים, ובו ד' סעיפים..... תתרנד

סימן תריח – דין חולה ביום הכיפורים, ובו ו' סעיפים תתרנה

סימן תריט – סדר ליל יום הכיפורים, ובו ו' סעיפים...תתרנז

סימן תרכ – מנהג יפה לקצר בתפלת שחרית, ובו סעיף אחד תתרנח

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים מא

סימן תרכא – סדר קריאת התורה ומילה ביום כיפור, ובו ו' סעיפים.....תתרנט

סימן תרכב – סדר תפלת מנחה, ובו ד' סעיפים.....תתרס

סימן תרכג – סדר תפלת נעילה, ובו ו' סעיפים.....תתרסא

סימן תרכד – סדר מוצאי יום הכיפורים, ובו ה' סעיפים.....תתרסב

הלכות סוכה.....תתרסג

סימן תרכה, ובו סעיף אחד.....תתרסג

סימן תרכו – העושה סוכה תחת האילן או תחת הגג, ובו ג' סעיפים.....תתרסד

סימן תרכז – דיני הישן בסוכה, ובו ד' סעיפים.....תתרסו

סימן תרכח – דיני סוכה שתחת סוכה, ובו ג' סעיפים.....תתרסז

סימן תרכט – ממה צריך להיות הסכך, ובו י"ט סעיפים.....תתרסח

סימן תרל – דיני דפנות הסוכה, ובו י"ג סעיפים.....תתרעב

סימן תרלא – סוכה שחמתה מרובה מצלתה, ויתר דיני הסכך, ובו י' סעיפים.....תתרעז

סימן תרלב – דברים הפוסלים בסכך, ובו ד' סעיפים.....תתרפ

סימן תרלג – דין גובה הסוכה, ובו י' סעיפים.....תתרפב

סימן תרלד – שלא תהיה פחות מן שבעה על שבעה, ובו ד' סעיפים.....תתרפג

סימן תרלה – דין סוכת גנב"ך ורקב"ש, ובו סעיף אחד.....תתרפד

סימן תרלו – דין סוכה ישנה, ובו ב' סעיפים.....תתרפה

סימן תרלז – דין סוכה שאולה וגזולה, ובו ג' סעיפים.....תתרפו

מב שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן תרלח – סוכה ונויה אסורין כל שבעה, ובו ב' סעיפים
תתרפז

סימן תרלמ – דיני ישיבת סוכה, ובו ח' סעיפים תתרפח

סימן תרמ – מי הם הפטורים מיישיבת סוכה, ובו י' סעיפים
תתרצא

סימן תרמא – שאין מברכין שהחיינו על עשיית הסוכה, ובו
סעיף אחד תתרצד

סימן תרמב – אם חל יום ראשון של סוכות להיות בשבת
לענין ברכת מעין שבע, ובו סעיף אחד תתרצה

סימן תרמג – סדר הקידוש, ובו ג' סעיפים תתרצה

סימן תרמד – סדר הלל כל ימי החג, ובו ב' סעיפים
תתרצו

הלכות לולב.....תתרצו

סימן תרמה – דיני לולב, ובו ט' סעיפים תתרצו

סימן תרמו – דיני הדס, ובו י"א סעיפים תתרצט

סימן תרמז – דיני ערבה, ובו ב' סעיפים תתשא

סימן תרמח – דברים הפוסלים באתרוג, ובו כ"ב סעיפים
תתשא

סימן תרמט – דברים הפוסלים בארבעה מינים, ובו ו'
סעיפים תתשה

סימן תרנ – שיעור הדס וערבה, ובו ב' סעיפים תתשח

סימן תרנא – נמילת הלולב וברכתו, ובו ט"ו סעיפים
תתשט

סימן תרנב – זמן נמילת לולב, ובו ב' סעיפים תתשיג

סימן תרנג – הדס אסור להריח בו, ובו ב' סעיפים תתשיד

סימן תרנד – שיכול להחזיר הלולב במים ביום טוב, ובו
סעיף אחד תתשיד

סימן תרנה – גוי שהביא לולב, ובו סעיף אחד תתשיד

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים מג

סימן תרנו – שצריך לחזור אחרי הידור מצוה בקניית האתרוג, ובו סעיף אחד..... תתשמו

סימן תרנז – דין קטן היודע לנענע לולב, ובו סעיף אחד..... תתשמו

סימן תרנח – דיני לולב ביום טוב ראשון, ובו ט' סעיפים..... תתשמו

סימן תרנט – סדר קריאת התורה בסוכות, ובו סעיף אחד..... תתשיח

סימן תרס – סדר היקף הבימה, ובו ג' סעיפים..... תתשיט

סימן תרסא – בליל יום טוב שני אומר שהחיינו לפני ברכת לישב בסוכה, ובו סעיף אחד..... תתשכ

סימן תרסב – סדר תפלת יום ב' של סוכות, ובו ג' סעיפים..... תתשכ

סימן תרסג – סדר תפלת חול המועד, ובו ג' סעיפים..... תתשכ

סימן תרסד – סדר יום הושענא רבה, ובו י"א סעיפים..... תתשכב

סימן תרסה – אתרוג אסור לאכול בשביעי, ובו ב' סעיפים..... תתשכה

סימן תרסו – דיני סוכה ביום השביעי, ובו סעיף אחד..... תתשכה

סימן תרסז – סוכה ונוייה אסורין גם כל שמיני, ובו סעיף אחד..... תתשכו

סימן תרסח – סדר תפלת ליל שמיני ויומו, ובו ב' סעיפים..... תתשכו

סימן תרסט – סדר יום שמחת תורה, ובו סעיף אחד..... תתשכח

הלכות חנוכה..... תתשכט

מד שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים

סימן תער – דברים האסורים והמותרים בחנוכה, ובו ג'
סעיפים.....תתשכט

סימן תרעא – סדר הדלקת נר חנוכה, ומקום הנחתו, ובו ח'
סעיפים.....תתשל

סימן תערב – זמן הדלקת נר חנוכה, ובו ב' סעיפים
.....תתשלג

סימן תרעג – שמנים ופתילות הכשרות לחנוכה, ובו ד'
סעיפים.....תתשלד

סימן תרעד – שמותר להדליק מנר לנר, ובו ב' סעיפים
.....תתשלה

סימן תרעה – שהדלקה עושה מצוה ולא הנחה, ובו ג'
סעיפים.....תתשלו

סימן תרעו – סדר הברכות וההדלקה, ובו ה' סעיפים
.....תתשלו

סימן תרעז – דין אכסנאי בחנוכה, ובו ד' סעיפים.....תתשלה

סימן תרעה – נר של שבת קודם לנר של חנוכה, ובו סעיף
אחד.....תתשלט

סימן תרעט – בערב שבת מדליקין נר חנוכה תחלה, ובו
סעיף אחד.....תתשמ

סימן תרפ – שלא להניח הנרות סמוך לפתח בליל שבת, ובו
ב' סעיפים.....תתשמ

סימן תרפא – אין מבדילין בנר חנוכה במוצאי שבת, ובו ב'
סעיפים.....תתשמ

סימן תרפב – דין על הניסים בחנוכה, ובו ג' סעיפים תתשמא

סימן תרפג – סדר הלל בחנוכה, ובו סעיף אחד תתשמב

סימן תרפד – סדר קריאת התורה בחנוכה, ובו ג' סעיפים
.....תתשמב

סימן תרפה – סדר ד' פרשיות, ובו ז' סעיפים תתשמד

שלחן ערוך מפתח הסימנים אורח חיים מה

הלכות מגילה ופורים.....תתשמה

סימן תרפו – דין תענית אסתר, ובו ג' סעיפים..... תתשמה

סימן תרפז – חיוב קריאת המגילה, ובו ב' סעיפים... תתשמו

סימן תרפח – דין כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן
נון, ובו ח' סעיפים..... תתשמז

סימן תרפט – שהכל חייבים בקריאת מגילה, ובו ו' סעיפים
..... תתשמט

סימן תרצ – דיני קריאת המגילה, ובו י"ח סעיפים..... תתשנ

סימן תרצא – דיני כתיבת המגילה ותפירתה, ובו י"א
סעיפים..... תתשנד

סימן תרצב – דיני ברכות המגילה, ובו ד' סעיפים.... תתשנז

סימן תרצג – סדר תפלת פורים, ובו ד' סעיפים..... תתשנח

סימן תרצד – דין מעות פורים לעניים, ובו ד' סעיפיםתתשנט

סימן תרצה – דיני סעודת פורים, ובו ד' סעיפים..... תתשס

סימן תרצו – דיני הספד ותענית ועשיית מלאכה בפורים,
ובו ח' סעיפים.....תתשסב

סימן תרצז – אין אומרים תחינה בי"ד ומ"ו שבאדר ראשון,
ודין תענית והספד בהן, ובו סעיף אחד.....תתשסד

לוח אורח חיים היברי

ללימוד כל שו"ע אורח פתחבר עם רמ"א בפענל השנה

יום	חשוי	חשון	בסלו	טבת	שבט	אדר	ניסן	אייר	סיון	תמוז	אב	אלול	יום
א	א, א	נה, ג	קכב, ב	קעז, א	רמז, א	רצח, יד	שכז, א	שסז, ה	תמז, א	תקכ, ד	תקנט, א	תרכט, י	א
ב	ג, ב	נה, יז	קכז, א	קעה, ג	רמז, י	שא, ב	שכז, ד	שסז, א	תמכ, ח	תקז, ב	תקס, ב	תרל, ב	ב
ג	ד, ט	נה, א	קכח, ח	קעה, א	רמז, א	שא, טז	שכח, ד	שעז, ב	תמדז, ו	תקז, ח	תקסכ, ב	תרלז, י	ג
ד	ו, א	נט, ג	קכח, ב	קעט, ב	רמז, ו	שכז, טז	שכח, טז	שעז, א	תמדז, א	תקז, א	תקסכ, יב	תרלז, ט	ד
ה	ז, ג	סא, ו	קכח, לג	קכז, א	רמז, א	שא, מא	שכז, א	שעז, ו	תמדז, ו	תקז, ב	תקסכ, ב	תרלז, ז	ה
ו	ט, א	סב, ב	קכט, א	קכז, ז	רמז, ב	שבז, ו	שכח, יב	שעז, טז	תנז, ב	תקז, ו	תקסכ, ב	תרלז, ג	ו
ז	י, י	סד, א	קלז, ח	קכז, א	רמז, ד	שבז, ו	שכח, כה	שעז, ג	תנז, ה	תקז, ז	תקסכ, א	תרלז, ב	ז
ח	יא, יא	סז, י	קלז, ב	קכז, ז	רמז, ב	שבז, יט	שכח, מד	שעז, א	תנז, טז	תקז, ו	תקסכ, א	תרמז, ד	ח
ט	יב, ב	ע, א	קלז, א	קכז, א	רמז, ב	שבז, ב	שכח, ב	שעז, ה	תנז, כה	תקז, א	תקסכ, ד	תרמז, ג	ט
י	יג, ד	עב, ה	קלז, ד	קכז, ג	רמז, ב	שבז, יז	שכח, ט	שעז, יח	תנז, א	תקז, ג	תקסכ, יב	תרמז, א	י
יא	יד, א	עה, ג	קמז, ז	קכז, ג	רמז, א	שבז, ד	שכח, ו	שעז, ה	תנז, א	תקז, ד	תקסכ, ט	תרמז, ג	יא
יב	כג, א	עה, א	קמז, א	קכז, א	רמז, א	שבז, ה	שכח, כג	שעז, א	תנז, א	תקז, ד	תקסכ, א	תרמז, א	יב
יג	כד, ה	פ, א	קמז, א	קכז, א	רמז, ח	שבז, יח	שכח, יח	שעז, א	תנז, ד	תקז, כז	תקסכ, א	תרמז, ו	יג
יד	כד, יג	פה, ב	קנז, א	קכז, יב	רמז, א	שבז, ז	שכח, יג	שעז, א	תסז, א	תקז, א	תקסכ, ח	תרמז, ח	יד
טו	כו, ט	פט, ג	קנז, ט	קכז, ד	רמז, ב	שבז, כז	שכח, ז	שעז, יז	תסז, ג	תקז, ה	תקסכ, ה	תרמז, א	טו
טז	לז, ב	צ, ח	קנז, ז	קכז, ד	רמז, יד	שבז, מ	שכח, ד	שעז, ט	תסז, ח	תקז, ג	תקסכ, טז	תרמז, ח	טז
יז	לב, יא	צ, כז	קנז, טז	קכז, רח	רמז, א	שבז, ש	שכח, א	שעז, ט	תסז, טז	תקז, יד	תקסכ, ג	תרמז, ב	יז
יח	לז, כ	צב, א	קנז, ו	קכז, יג	רמז, יא	שבז, א	שכח, יד	שעז, א	תסז, א	תקז, ב	תקסכ, ג	תרמז, יא	יח
יט	לב, לה	צד, א	קנז, א	קכז, רי	רמז, יג	שבז, א	שכח, א	שעז, א	תסז, א	תקז, יג	תקסכ, ד	תרמז, א	יט
כ	לב, מוד	צד, ד	קנז, יב	קכז, ריב	רמז, י	שבז, י	שכח, ב	שעז, א	תסז, א	תקז, ז	תקסכ, א	תרמז, ה	כ
כא	לז, ב	צד, ב	קנז, ח	קכז, רטז	רמז, ג	שבז, ג	שכח, ג	שעז, א	תסז, א	תקז, א	תקסכ, א	תרמז, א	כא
כב	לז, ב	קז, ד	קסז, א	קכז, ריח	רמז, א	שבז, א	שכח, א	שעז, א	תסז, א	תקז, א	תקסכ, א	תרמז, א	כב
כג	לט, א	קז, ה	קסז, א	קכז, ריח	רמז, א	שבז, א	שכח, א	שעז, א	תסז, א	תקז, א	תקסכ, א	תרמז, א	כג
כד	מז, א	קז, ב	קסז, ד	קכז, רכז	רמז, ד	שבז, ד	שכח, ד	שעז, יג	תסז, א	תקז, ד	תקסכ, יג	תרמז, א	כד
כה	מז, ז	קט, ב	קסז, א	קכז, רכז	רמז, ב	שבז, ב	שכח, ב	שעז, א	תסז, א	תקז, א	תקסכ, א	תרמז, ד	כה
כו	מז, ח	קיא, א	קסז, א	קכז, רכז	רמז, א	שבז, א	שכח, א	שעז, י	תסז, א	תקז, א	תקסכ, א	תרמז, ו	כו
כז	מז, א	קיד, ב	קסז, ח	קכז, רכז	רמז, א	שבז, א	שכח, א	שעז, י	תסז, א	תקז, א	תקסכ, א	תרמז, א	כז
כח	מז, א	קיד, א	קסז, ח	קכז, רכז	רמז, א	שבז, א	שכח, א	שעז, י	תסז, א	תקז, א	תקסכ, א	תרמז, א	כח
כט	נג, י	קיא, א	קסז, יז	קכז, רכז	רמז, ג	שבז, טז	שכח, טז	שעז, לג	תסז, א	תקז, יז	תקסכ, א	תרמז, ד	כט
ל	נג, כה		קע, יד		רמז, ז	שבז, א	שכח, א	שעז, ב	תסז, א	תקז, א	תקסכ, א	תרמז, א	ל
		חשון	בסלו	טבת	שבט	אדר	ניסן	אייר	סיון	תמוז	אב	אלול	

ספר שולחן ערוך אורח חיים מחבר עם רמ"א

הלכות הנהגת אדם בבוקר

סימן א – דין השכמת הבוקר, ובו ט'
סעיפים

א. יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו שיהא
הוא מעורר השחר. הגה: ועל כל פנים לא יאחר זמן
התפלה שהצבור מתפללין (טור). הגה: שויתי ה' לנגדי תמיד
הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני
האלהים כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו
בביתו כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול ולא
דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו
כדבורו במושב המלך כל שכן כשישים האדם אל לבו
שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו
ורואה במעשיו כמו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני

לא אראנו נאם ה' מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד
 השי"ת ובושתו ממנו תמיד (מורה נבוכים חלק ג' פרק נ"ב) ולא
 יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת גם
 בהצנע לכת ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב ומיד
 שיעור משנתו יקום בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה
 (טור):

ב. המשכים להתחנן לפני בוראו יכוין לשעות
 שמשתנות המשמרות שהן בשליש הלילה ולסוף
 שני שלישי הלילה ולסוף הלילה שהתפלה
 שיתפלל באותן השעות על החורבן ועל הגלות
 רצויה:

ג. ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן
 בית המקדש:

ד. טוב מעט תחנונים בכוונה מהרבות בלא כוונה:
 ה. טוב לומר פרשת העקדה ופרשת הזמן ועשרת
 הדברות ופרשת עולה ומנחה ושלמים וחטאת
 ואשם. הגה: ודוקא ביחיד מותר לומר עשרת הדברות בכל
 יום אבל אסור לאומרם בצבור (תשובת הרשב"א סימן מ"ד):

ו. פרשיות הקרבנות לא יאמר אלא ביום (ועיין לקמן
 סימן מ"ז סעיף י"ג):

ז. כשיסיים פרשת העולה יאמר יהי רצון מלפניך
 שיהיה זה חשוב ומקובל כאילו הקרבתי עולה וכך

ה אורח חיים שלחן ערוך

יאמר אחר פרשיות המנחה והשלמים מפני שהם באים נדבה :

ח. יאמר עם הקרבנות פסוק ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה' :

ט. יש נוהגין לומר פרשת הכיור ואחר כך פרשת תרומת הדשן ואחר כך פרשת התמיד ואחר כך פרשת מזבח מקטר קטורת ופרשת סממני הקטורת ועשייתו :

סימן ב – דין לבישת בגדים, ובו ו' סעיפים

א. לא ילבש חלוקו מיושב (טור) אלא יקח חלוקו ויכניס בו (ראשו) וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום שהוא מכוסה :

ב. אל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו :

ג. ידקדק בחלוקו ללובשו כדרכו שלא יהפוך הפנימי לחוץ :

ד. ינעול מנעל ימין תחלה ולא יקשרנו ואחר כך ינעול של שמאל ויקשרנו ויחזור ויקשור של ימין. הגה: ובמנעלים שלנו שאין להם קשירה ינעול של ימין

תחלה (תוספות פרק במה אשק דף ס"א) :

ה. כשחולץ מנעליו חולץ של שמאל תחלה:

ו. אסור לילך בקומה זקופה ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש (מפני כבוד השכינה) ויבדוק נקביו. הגה: ויכסה כל גופו ולא ילך יחף (אור זרוע). וירגיל עצמו לפנות בוקר וערב שהוא זריזות ונקיות (הגהות מיימוני פרק ה' מהלכות דעות):

סימן ג — הנהגת בית הכסא, ובו י"ז סעיפים

א. כשיכנס לבית הכסא יאמר התכבדו מכובדים וכו' ועכשיו לא נהגו לאומרו:

ב. יהא צנוע בבית הכסא ולא יגלה עצמו עד שישב. הגה: ולא ילכו שני אנשים ביחד גם לא ידבר שם ויסגור הדלת בעדו משום צניעות (אור זרוע):

ג. אם רוצה למשמש בפי טבעת בצרור או בקיסם לפתוח נקביו ימשמש קודם שישב ולא ימשמש אחר שישב מפני שקשה לכשפים:

ד. לא יגלה עצמו כי אם לאחריו טפח ומלפניו טפחיים ואשה מאחריה טפח ומלפניה ולא כלום:

ה. אם נפנה במקום מגולה שאין בו מחיצות יכוין שיהיו פניו לדרום ואחוריו לצפון או איפכא אבל בין מזרח למערב אסור (ולהטיל מים בכל ענין שרי) (בית

שלחן ערוך אורח חיים ז

ו. וכן אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו
ונכון להזהר אפילו כשאין אשתו עמו:

ז. המטיל מים מן הצופים ולפנים (פירוש, מקום שיכולים
לראות משם הר הבית ומשם והלאה אין יכולים לראות,
רש"י) לא ישב ופניו כלפי הקודש (אלא לצפון או לדרום)
או יסלק הקודש לצדדין:

ח. כשנפנה בשדה אם הוא אחורי הגדר יפנה מיד
ובבקעה יתרחק עד מקום שלא יוכל חבירו לראות
פירועו:

ט. לא ישב במהרה ובחוזק ולא יאנוס לדחוק עצמו
יותר מדאי שלא ינתק שיני הכרכשתא:

י. לא יקנה ביד ימין:

יא. לא יקנה בחרס משום כשפים ולא בעשבים יבשים
שהמקנה בדבר שהאור שולט בו שיניו התחתונות
נושרות ולא בצרור שקנה בו חבירו מפני שמביא
את האדם לידי תחתוניות. הגה: ועכשיו שבתי כסאות
שלנו אינן בשדה נהגו לקנה (בחרס וכן נהגו לקנה) בדבר
שהאור שולט בו ואינו מזיק ופוק חזי מאי עמא דבר (חידושי

אגודה פרק המו"ל):

יב. יפנה בצניעות בלילה כמו ביום:

יג. לא ישתינ מעומד מפני ניצוצות הניתזין על רגליו
אם לא שיעמוד במקום גבוה או שישתינ לתוך עפר

תחוח (פירוש, קרקע שאינה בתולה אלא כגון של ארץ חרושה):

יד. יזהר שלא יאחוז באמה וישתין אם לא מעטרה ולמטה מפני שמוציא שכבת זרע לבטלה אלא אם כן הוא נשוי ומדת חסידות ליזהר אפילו הנשוי:

טו. אפילו מי שאינו נשוי מותר לסייע בביצים:

טז. לא הותר לנשוי לאחוז באמה אלא להשתין אבל להתחכך לא:

יז. המשהה נקביו עובר משום בל תשקצו:

סימן ד — דיני נטילת ידיים, ובו כ"ג סעיפים

א. ירחץ ידיו ויברך על נטילת ידיים. (הגה: ויש אומרים גם אשר יצר ואפילו לא עשה צרכיו וכן נהגו) (אבודרהם) מים הפסולים לנטילת ידיים לסעודה (לקמן סימן ק"ס) כשרים לנטילת ידיים לתפלה מיהו יש מי שאומר דלא מברך עליהו:

ב. ידקדק לערות עליהן מים ג' פעמים להעביר רוח רעה ששורה עליהן:

ג. לא יגע בידו קודם נטילה לפה ולא לחוטם ולא לאזנים ולא לעינים:

שלתן ערוך אורח חיים ט

ד. אפילו מי שנטל ידיו לא ימשמש בפי הטבעת
תמיד מפני שמביאתו לידי תחתונות לא יגע
במקום הקזה שמשמוש היד מזיק לחבורה:

ה. לא יגע בגיגית שכר שמשמוש היד מפסיד השכר:

ו. אין צריך רביעית לנטילת ידים לתפלה:

ז. טוב להקפיד בנטילת ידים שחרית בכל הדברים
המעכבים בנטילת ידים לסעודה. הגה: מיהו אינו
מעכב לא כלי ולא כח גברא ושאר הדברים הפוסלים בנטילת
הסעודה (מרדכי ריש פרק אלו דברים תשובת רשב"א סימן קנ"ה):

ח. נטילת ידים שחרית אין נוטלין על גבי קרקע אלא
לתוך כלי:

ט. מים של נטילת ידים שחרית אסור ליהנות מהם
ולא ישפכם בבית ולא במקום שעוברים שם בני
אדם:

י. נוטל כלי של מים ביד ימינו ונותנו ליד שמאלו
כדי שיריק מים על ימינו תחלה:

יא. לא יטול ממי שלא נטל ידיו שחרית:

יב. אם שכשך ידיו לתוך כלי של מים עלתה לו נטילה
לקריאת שמע ולתפלה אבל לא לרוח רעה שעליהן
אם שכשך ידיו בג' מימות מחולפים יש להסתפק
אם עלתה לו להעביר רוח רעה שעליהן:

יג. אם היה נעור כל הלילה יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית להתפלל ולהעביר רוח רעה

מידיו. הגה: ויטלם בלא ברכה (הרא"ש כלל כ' ורשב"א סימן קכ"ג):

יד. השכים קודם עמוד השחר ונטל ידיו יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת כשיאור היום להעביר רוח רעה השורה על הידים. (הגה: ויטלם בלא ברכה):

טו. ישן ביום יש להסתפק אם צריך לערות מים עליהם ג' פעמים (ויטלם בלא ברכה):

טז. דוד היה נזהר שלא לישן שיתין נשמין (פירוש, ששים נשימות) כדי שלא יטעום טעם מיתה. (הגה: ובגמרא פרק הישן משמע דדוקא ביום היה נזהר) (דברי עולם ועיין בבית יוסף):

יז. יש נוהגין לרחוץ פיהם שחרית מפני הרירים שבתוך הפה:

יח. אלו דברים צריכים נטילה במים. הקם מהמטה. והיוצא מבית הכסא. ומבית המרחץ. והנוטל צפרניו. והחולץ מנעליו. והנוגע ברגליו. והחופף ראשו. ויש אומרים אף ההולך בין המתים. ומי שנגע במת. ומי שמפליא כליו. והמשמש מטתו. והנוגע בכנה. והנוגע בגופו בידו. ומי שעשה אחת

שלחן ערוך אורח חיים יא

מכל אלו ולא נטל אם תלמיד חכם הוא תלמודו
משתכח ואם אינו תלמיד חכם יוצא מדעתו:

יט. המקיז דם מהכתפים ולא נטל ידיו מפחד ז' ימים.
המגלח ולא נטל ידיו מפחד ג' ימים. הנוטל צפרניו
ולא נטל ידיו מפחד יום אחד ואינו יודע ממה
מפחד:

כ. הרוחץ פניו ולא נגבם יפה פניו מתבקעות או עולה
בהן שחין ורפואתו לרחוץ הרבה במי סילקא:

כא. צריך ליזהר בתפלה או באכילה (ועיין לקמן סימן צ"ב
סעיף ו' וסימן קס"ד) שלא ליגע בשוק וירך ובמקומות
המכוסים באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה (מלמולי
זיעה פירוש זוהמא כעין שעורים קטנים). וכן שלא לחכך
בראשו אבל מקומות המגולים בראשו ובפניו
ובמקום המגולה שבזרועותיו אין להקפיד:

כב. אם אין לו מים יקנח ידיו בצרור או בעפר או בכל
מידי דמנקי ויברך על נקיות ידים ויועיל לתפלה
אבל לא להעביר רוח רעה שעליהן:

כג. לא תקנו נטילת ידים אלא לקריאת שמע ולתפלה
אבל ברכות דשחרית יכול לברך קודם נטילה אלא
אם כן הוא ישן על מטתו ערום שאז אסור להזכיר
את השם עד שינקה אותם:

סימן ה – כוונת הברכות, ובו סעיף אחד

א. יכוין בברכתו פירוש המלות כשיזכיר השם יכוין פירוש קריאתו באדנות שהוא אדון הכל ויכוין בכתובתו ביו"ד ה"א שהיה והוא ויהיה ובהזכירו אלהים יכוין שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כלם:

סימן ו – דין ברכת אשר יצר ואלהי נשמה ופירושיו, ובו ד' סעיפים

א. כשיצא מבית הכסא יברך אשר יצר את האדם בחכמה שבריאת האדם היא בחכמה נפלאה ויש מפרשים על שם שהגוף דומה לנוד מלא רוח והוא מלא נקבים כדלקמן בסמוך ויש מפרשים בחכמה שהתקין מזונותיו של אדם הראשון ואחר כך בראו וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים פירוש נקבים רבים כגון פה וחוטם ופי טבעת וגם ברא בו אברים רבים חלולים כמו לב וכרס ומעיים שאם יסתם אחד מהם כלומר שבנקבים יש נקב אחד שהוא הפה שכשהוא במעי אמו הוא סתום וכשיוצא לאויר העולם הוא נפתח ואם כשיוצא לאויר העולם היה נשאר סתום לא היה אפשר להתקיים אפילו שעה אחת והאברים החלולים אם

היה נפתח אחד מהם לא היה אפשר להתקיים
 אפילו שעה אחת ועוד יש לפרש שגבול יש לאדם
 שיכולין נקביו ליסתם ולא ימות וכיון שעבר אותו
 הגבול אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת וכיון
 שבכלל הנקבים הם פי הטבעת ופי האמה ובכלל
 האברים החלולים שאם יפתח אחד מהם אי אפשר
 להתקיים הם כרס ומעיים שפיר הוי שבח זה מענין
 עשיית צרכיו. ואפשר עוד שמאחר שאם יוצא
 לנקביו ביותר עד שאם עבר הגבול ימות בכלל
 שאם יפתח אחד מהם הוא והוי שאם יפתח אחד
 מהם נמי מענין עשיית צרכיו ממש. רופא (חולי) כל
 בשר על שם שהנקבים שברא בו להוציא פסולת
 מאכלו כי אם יתעפש בבטן ימות והוצאתו היא
 רפואה. ומפליא לעשות מפני שאדם דומה לנוד
 מלא רוח ואם יעשה אדם בנוד נקב כחודה של
 מחט הרוח יוצא והאדם מלא נקבים ורוחו
 משתמרת בתוכו הרי זה פלא ועוד יש לפרש על
 שם שבורר טוב המאכל ודוחה הפסולת. הגה: ועוד
 יש לפרש שמפליא לעשות במה ששומר רוח האדם בקרבו
 וקושר דבר רוחני בדבר גשמי והכל הוא על ידי שהוא רופא
 כל בשר כי אז האדם בקו הבריאות ונשמתו משתמרת בקרבו

ב. יש נוהגין להמתין לברך על נטילת ידיים עד בואם לבית הכנסת ומסדרים אותו עם שאר הברכות ובני ספרד לא נהגו כן. ועל כל פנים לא יברך ב' פעמים ומי שמברכם בביתו לא יברך בבית הכנסת וכן מי שמברכם בבית הכנסת לא יברך בביתו (כל זו סימן ז'). ומי שלומד קודם שיכנס לבית הכנסת או מתפלל קודם יברכם בביתו ולא יברך בבית הכנסת ואפילו בכהאי גוונא יש נוהגין לסדרם עם שאר ברכות בבית הכנסת ואין מברכין בביתם (מהרי"ל הלכות תפלה):

ג. ברכת אלהי נשמה אינה פותחת בברוך מפני שהוא ברכת ההודאה וברכת ההודאות אין פותחות בברוך כמו שמצינו בברכת הגשמים:

ד. יש נוהגין שאחר שבירך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונין אחריו אמן וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן תחלה ואין לערער עליהם ולומר שכבר יצאו באמן שענו תחלה מפני שהמברך אינו מכוין להוציא אחרים ואפילו אם היה המברך מכוין להוציא אחרים הם מכונים שלא לצאת בברכתו:

סימן ז — דין לברך ברכת אשר יצר כל היום אחר הטלת מים, ובו ד' סעיפים

א. כל היום כשעושה צרכיו בין קטנים בין גדולים מברך אשר יצר ולא על נטילת ידיים אף אם רוצה

ללמוד או להתפלל מיד. הגה: היו ידיו מלוכלכות
ששפשף בהן אפילו הכי אינו מברך על נטילת ידים (סמ"ג סימן
כ"ז מלות עשה):

ב. הטיל מים ולא שפשף אף על פי שצריך לברך
אשר יצר אין צריך ליטול ידיו אלא משום נקיות
או משום הכון:

ג. הטיל מים והסיח דעתו מלהטיל מים ואחר כך
נמלך והטיל מים פעם אחרת צריך לברך ב' פעמים
אשר יצר:

ד. אין שיעור להשתין מים כי אפילו לטפה אחת חייב
לברך שאם יסתם הנקב מלהוציא הטפה ההיא היה
קשה לו וחייב להודות:

הלכות ציצית

סימן ח — הלכות ציצית ועטיפתו, ובו י"ז
סעיפים

א. יתעטף בציצית ויברך מעומד:
ב. סדר עטיפתו כדרך בני אדם שמתכסים בכסותם
ועוסקים במלאכתם פעמים בכיסוי הראש פעמים
בגילוי הראש ונכון שיכסה ראשו בטלית:

ג. טליתות קטנים שלנו שאנו נוהגים ללבוש אף על פי שאין בהם עיטוף יוצאין בהם ידי חובת ציצית וטוב להניח אותו על ראשו רחבו לקומתו ולהתעטף בו ויעמוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד' אמות ואחר כך ימשכנו מעל ראשו וילבישנו :

ד. מחזיר שתי ציציות לפניו ושתיים לאחוריו כדי שיהא מסובב במצות :

ה. מברך להתעטף בציצית אם שנים או שלשה מתעטפים בטלית כאחת (פירוש, בפעם אחת) כלם מברכים ואם רצו אחד מברך והאחרים יענו אמן :

ו. על טלית קטן יכול לברך להתעטף אף על פי שאינו מתעטף אלא לובשו. הגה: ויש אומרים שמברכין עליו על מצות ציצית וכן נוהגין ואין לשנות (כל זו סימן כ"ז ונימוקי יוסף בסלכות קטנות דף פ"ו ע"ב) :

ז. צריך להפריד חוטי הציצית זה מזה :

ח. יכוין בהתעטפו שצונו הקב"ה להתעטף בו כדי שנזכור כל מצותיו לעשותם :

ט. קודם שיברך יעיין בחוטי הציצית אם הם כשרים כדי שלא יברך לבטלה :

י. אם לובש טלית קטן בעוד שאין ידיו נקיות ילבשנו בלא ברכה וכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך עליו או כשילבש טלית אחר יברך עליו ויכוין

שלחן ערוך אורח חיים יז

לפטור גם את זה ואין צריך למשמש בציציות של ראשון:

יא. עיקר מצות טלית קטן ללובשו על בגדיו כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות:

יב. אם יש לו כמה בגדים של ארבע כנפות כלם חייבים בציצית ואם לבשם כלם בלא הפסק והיה דעתו מתחלה על כלם לא יברך אלא ברכה א' אם מפסיק ביניהם צריך לברך על כל אחת ואחת והוא הדין אם לא היה בדעתו מתחלה על כלם הוי כמפסיק ביניהם. הגה: וכן אם פשט הראשון קודם שלבש השני צריך לחזור ולברך (תרומת הדשן סימן מ"ט):

יג. הלובש טלית קטן ומברך עליו וכשהולך לבית הכנסת מתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבה הפסק ואם מתפלל בתוך ביתו אם היה דעתו מתחלה גם על טלית גדול ולא הפסיק בינתיים בשיחה או בדברים אחרים אינו צריך לחזור ולברך:

יד. אם פשט טליתו אפילו היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו. הגה: ויש אומרים שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו (אגו' סימן ל"ט). ויש אומרים דוקא כשנשאר עליו טלית קטן והכי נוהגין (ס"ט) (עיין לקמן סימן כ"ה סעיף י"ב):

טו. אם נפלה טליתו שלא במתכוין וחוזר ומתעטף צריך לברך והוא שנפלה כולה אבל אם לא נפלה כולה אף על פי שנפלה רובה אינו צריך לברך:

טז. הלן בטליתו בלילה צריך לברך עליו בבוקר אף אם לא פשטו וטוב למשמש בו בשעת ברכה. וכן יעשה מי שלובש טליתו קודם שיאיר היום (הגהות מיימוני בשם ספר התרומה הסמ"ג וסמ"ק ומרדכי בהלכות תפלין):

יז. נתכסה בבגד שהוא חייב בציצית ולא הטיל בו ציצית ביטל מצות ציצית:

סימן ט – איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית, ובו ו' סעיפים

א. אין חייב בציצית מן התורה אלא בגד פשתים או של צמר רחלים אבל בגדי שאר מינים אין חייבים בציצית אלא מדרבנן. (ויש אומרים דכולהו חייבין מדאורייתא והכי הלכתא) (תוספות דף ל"ט והרא"ש וסמ"ג ומרדכי):

ב. ציצית של פשתים או של צמר רחלים פוטרים בכל מיני בגדים חוץ משל פשתים לצמר או של צמר לפשתים בזמן הזה דליכא תכלת מפני שהם כלאים. הגה: ויש אומרים שלא לעשות ציצית של פשתים כלל אפילו בשאר מינים והכי נהוג (סמ"ק סימן ל"ח):

שלחן ערוך אורח חיים יט

ג. ציצית של שאר מינים אין פוטרים אלא במינם כגון משי לבגד משי וצמר גפן לצמר גפן אבל שלא במינם אין פוטרים:

ד. אם הטיל בטלית של שאר מינים קצת ציציות ממינו וקצת מצמר או פשתים יש להסתפק בו:

ה. יש אומרים שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית והמדקדקים נוהגים כן. הגה: והאשכנזים אין נוהגין לעשות הציצית רק לבנים אף בבגדים צבועים ואין לשנות (תרומת הדשן סימן מ"ו):

ו. יש אומרים שאין לעשות טלית של פשתן אף על פי שאין הלכה כן ירא שמים יצא את כולם ועושה טלית של צמר רחלים שהוא חייב בציצית מן התורה בלי פקפוק. הגה: ומיהו אם אי אפשר רק בטלית של פשתן מוטב שיעשה טלית של פשתן וציצית של פשתן משיתבטל ממצות ציצית (תשובת הרמ"א כלל כ'):

סימן י — דיני כנפות הטלית, ובו י"ב סעיפים

א. טלית שאין לה ד' כנפות פטורה יש לה יותר מד' חייבת ועושה לה ארבע ציציות בארבע כנפיה המרוחקות זו מזו יותר:

ב. שלחן ערוך אורח חיים

ב. יש לה ארבע וחתך אחת באלכסון ועשאוהו שנים
הרי נעשית בעלת ה' וחייבת:

ג. כפל קרנות טליתו וקשרם או תפרם ודומה כאלו
קיצען ואין לה כנפות אף על פי כן לא נפטרה:

ד. טלית של בגד וכנפיה של עור חייבת היא של עור
וכנפיה של בגד נפטרה:

ה. היו לה ג' כנפות ועשה בהם ג' ציציות ושוב עשה
לה כנף ד' ועשה גם בו ציצית פסולה משום תעשה
ולא מן העשוי:

ו. אין כופלין את הטלית ומטילים ציצית על כנפיה

כמו שהיא כפולה. (הגה: אבל צריך להטיל בד' כנפיה

הפשוטים) (בית יוסף), אלא אם כן תפרה כולה ואפילו

מרוח אחת. (הגה: ויש אומרים דחייבין אפילו בלא תפירה

וטוב לעשות לה ציצית אבל לא לברך עליה) (הרי"ף והרא"ש

והטור). הטיל ציצית על ציצית אם נתכוין לבטל

הראשונה חותך הראשונה וכשרה ואם נתכוין

להוסיף אף על פי שחתך אחת משתיהן פסולה.

(הגה: ויש מכשירים בכל ענין וכן עיקר) (טור בשם הרא"ש וכו"נ

ירוחם נתיב י"ח חלק ג') וקודם שחתך הראשונות פסול בכל ענין (בית

יוסף):

ז. מלבושים שהם פתוחים מן הצדדין למטה ויש

להם ד' כנפות לצד מטה ולמעלה הם סתומים אם

שלתן ערוך אורח חיים כא

רובו סתום פטור ואם רובו פתוח חייב. ואם חציו סתום וחציו פתוח מטילין אותו לחומרא וחייב בציצית ואין יוצאין בו בשבת:

ח. קאפ"ה שהיא פתוחה בענין שיש לה ד' כנפות אם יקבעו בה אשטרינג"ה לעשותה כסתומה כדי לפוטרה מציצית אינו מועיל תקון זה אם לא תהיה קבועה מחצי ארכה ולמטה לכל הפחות וגם שתהיה קבועה למטה מהחגור למען יהיה הרוב הסתום רוב הנראה לעינים דאם לא כן יאסר משום מראית העין:

ט. הכנפים צריך שיהיו מרובעות ולא שיהיו עגולות:
י. מצנפת פטורה אפילו של ארצות המערב שב' ראשיה מושלכים על כתפיהם וגופם ואף על פי שמתכסה בה ראשו ורובו פטור כיון שעיקרה לכסות הראש דכסותך אמר רחמנא ולא כסות הראש:

יא. סודר שנותנין על הצואר במלכות ארץ ישראל שנקרא בערבי שי"ד וכן בוק"א שהיו נותנין בספרד על כתפיהם פטורים:

יב. מלבושים שבמצרים הנקראים גוחא"ש וכן מינטיג"י ודואלמני"ש וקאפטאני"ש ופידיני"ש שבתוגרמה אף על פי שיש להם ד' כנפים פטורים. (הגה: והוא

הדין מלבושים של גלילות בני אשכנז וספרד הואיל ואין כנפיהם עשויין שיהיו שנים לפניהם ושנים לאחריהם מכוונים זו כנגד זו פטורים) (בית יוסף לפי סברת מהר"ק):

סימן יא – דיני חוטי הציצית, ובו ט"ו סעיפים

א. החוטין צריך שיהיו טוויין לשמן. (הגה: ויש מחמירין אפילו לנפצן לשמן והמנהג להקל בנפוץ) (מרדכי ואגודה סימן כ"ג), שיאמר בתחלת הטווי שהוא עושה כן לשם ציצית או שיאמר לאשה טווי לי ציצית לטלית ואם לא היו טוויין לשמן פסולים:

ב. טוואן נכרי וישראל עומד על גבו ואומר שיעשה לשמן להרמב"ם פסול ולהרא"ש כשר. הגה: ונוהגין שיסייע הישראל מעט וכדאיתא לקמן סימן ל"ב סעיף ט' ובירור דעה סימן רע"א גבי תפלין וספר תורה וצריכין שזירה ושיהיו שזורין לשמן:

ג. אם נתפרקו משזירתן ונעשו ט"ז כשרים והוא שישתייר בשזור כדי עניבה. (הגה: ולכתחלה טוב לקשור החוטין למטה כדלקמן בסעיף י"ד בסימן זה) (בית יוסף בקס הרוקח):

ד. אורך החוטים השמונה אין פחות מד' גודלים ויש אומרים י"ב גודלים וכן נוהגין ולמעלה אין להם שיעור. (הגה: ואם עשאו ארוך יותר מדאי יכול לקצרו

שלחן ערוך אורח חיים כג

ואין בזה משום תעשה ולא מן העשוי) (מרכיזי בהלכות קטנות).
אחד מהחוטאים יהיה יותר ארוך כדי שיכרוך בו
הגדיל. (הגדיל היינו החלק מהציצית שאינו ארוג). (הגה:
ושיעור הנזכר יהיה בציצית לאחר שנקשר מלבד מה שמונח
על קרן הבגד) (סכנת בית יוסף):

ה. אין עושין הציציות מהצמר הנאחז בקוצים
כשהצאן רובצים ביניהם ולא מהנימין הנתלשים
מהבהמה ולא משירי שתי שהאורג משייר בסוף
הבגד והטעם משום ביזוי מצוה:

ו. אם עשאם מצמר גזול פסולים דכתיב ועשו להם
משלהם. הגה: ודוקא שגזל החוטין אבל אם גזל צמר
ועשאן חוטין כשרים מיהו לכתחלה אסור לעשותן (בית יוסף נ"ס
נימוקי יוסף בהלכות לילית). (ולענין ברכה עיין לקמן ריש סימן
תרמ"ט):

ז. חוטין שאולין הלואה היא דלא הדרי בעינייהו
וכדידיה דמי:

ח. המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית המשתחוה
לפשתן נטוע כשר לציצית שהרי נשתנה:

ט. יעשה נקב באורך הטלית לא למעלה מג' אצבעות
(היינו גודליו) (כל בו סימן כ"ב ומיימוני והגהות סמ"ק סימן ל"א). מפני
שאינו נקרא כנף ולא למטה מכשיעור שיש מקשר
גודל עד הציפורן משום שנאמר על הכנף ואם היה

למטה ממלא קשר גודל היה תחת הכנף. הגה:

ומודדין זה ביושר ולא באלכסון מן הקרן (בית יוסף):

י. אם היו רחוק מהכנף מלא קשר גודל ונתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר בו כשיעור כשר כיון שהיה בו כשיעור בשעה שהטיל בו ציצית זה. הגה: ונוהגין לעשות אימרא סביב הנקב שלא ינתק שם ויהיה פחות מכשיעור וכן עושין אימרא בשפת הבגד למטה מהאי טעמא (בית יוסף גסס סמ"ק וכל כו.). יש אומרים שבתוך רוחב הבגד אין לו שיעור ויש אומרים שדין רוחב הבגד כדין האורך ונראין דבריהם:

יא. אם הגדיל שקורין אורילייזא הוא רחב לא יטיל בו הציצית ואם הטיל בו פסול דעל כנפי בגדיהם כתיב וזה אינו נחשב מהבגד אבל עולה הוא לשיעור מלא קשר גודל ולהרחקת ג' אצבעות כיון שהנקב בתוך הבגד. הגה: וטוב שימדוד שיעור קשר גודל בלא הגדיל ויהיה תוך ג' אצבעות עם הגדיל (בית יוסף גסס רס"י ורסב"ח):

יב. מנין חוטי הציציות בכל כנף ארבעה כפולים שהם שמונה ואם הוסיף פסול. יחתוך ראשי החוטיין הארבעה ויתחבם בכנף ויכפלם ואז יהיו ח':

יג. יזהר לחתוך ראשי החוטיין לעשותם ח' קודם שיכרוך שאם כרך אפילו חוליא אחד (פירוש, החלק

שלתן ערוך אורח חיים כה

מהציצית שבין קשר לקשר) וקשר אפילו קשר אחד ואחר כך חתכן פסול משום תעשה ולא מן העשוי שהרי בפיסול עשאים:

יד. יקח ד' חוטים מצד זה וד' מצד זה ויקשור שני פעמים זה על גב זה ואחר כך יכרוך חוט הארוך סביב השבעה קצת כריכות וקושר שני פעמים זה על גב זה וחוזר וכורך וכן יעשה עד שישלים לחמש קשרים כפולים וארבעה אוירים ביניהם מלאים כריכות. אין שיעור לכריכות רק שיהיו כל הכרוך והקשרים רוחב ארבעה גודלים והענף שמונה גודלים. הגה: ואם האריך הציצית יראה ששלישיתו יהיה גדיל וב' חלקים ענף (כמכ"ס פרק א'). ונוהגים לכרוך באויר ראשון ז' כריכות ובשני ט' ובשלישי י"א וברביעי י"ג שעולים כלם מ' כמנין ה' אחד שעולים ל"ט ועם השם הם מ'. ונהגו לעשות בסוף כל חוט קשר כדי שיעמוד בשזירתו:

טו. יש אומרים שצריך לדקדק שיתלה הציציות לאורך הטלית דבעינן שתהא נוטפת על הקרן (פירוש, תלוי על הקרן) ואם היה ברחבו לא היה נוטף שהרי כלפי קרקע היה תלוי יש אומרים שאין לתת שום בגד בנקבי הטלית שמכניסים בה הציציות ויש מתירין וכן נהגו:

סימן יב – דברים הפוסלים בציצית, ובו ג' סעיפים

א. אם נפסקו כל חוטי הכנף ונשתייר בהם כדי עניבת כל החוטים הפסוקים ביחד כשר ואם לא נשאר כדי עניבה (פירוש וירכסו את החושן תרגום ויענבון) אפילו בחוט אחד שנפסק כולו פסול הלכך כיון שכל אחד כפול לשנים אם נפסקו שני ראשים פסול שמא נפסק חוט אחד ולפי מה שאנו נוהגים לדקדק בעת עשיית הציצית לתת סימן בד' ראשים בענין שלעולם הד' ראשים הם מצד אחד של הקשר והד' ראשים מצד האחר אם נפסקו שני ראשים מצד אחד כשר דודאי שני חוטים הם והרי נשתייר מכל אחד הראש השני שהוא יותר מכדי עניבה ולרבינו תם לא מכשירים אלא בנשתיירו ב' חוטין שלימים דהיינו ארבע ראשים שכל אחד מהראשים ארוך י"ב גודלים אז מכשירים כשנפסקו השני חוטין אחרים אם נשתייר בהם כדי עניבה אבל אם נפסקו ג' חוטין אף על פי שנשתייר בהם כדי עניבה פסולים ומפני כך כשנחתכו שלשה ראשים אם לא דקדק בעת עשיית הציצית שיהיו ניכרים הד' ראשים שמצד אחד של הקשר חיישינן שמא כל ראש הוא מחוט אחד ונמצא שאין כאן

שלחן ערוך אורח חיים כז

אלא חוט אחד שלם הילכך מספיקא פסול אבל אם לא נחתכו אלא שני ראשים מכשרינן בכדי עניבה והלכה כסברא ראשונה מיהו היכא דאפשר טוב לחוש לסברת רבינו תם. הגה: ונוהגין כרבינו תם (אגודה סימן ט"ו). הגה: וכל שכן אם דקדק שיהיו ניכרין הד' ראשים שבצד אחד ונפסקו ג' ראשים בצד אחד דפסול דאז ודאי נפסקו ג' חוטין ואם נפסקו בב' צדדין נמי פסול שמא ג' חוטין הם (בית יוסף בשם בן תיב):

- ב. היכא דצריך כדי עניבה ומתוך שהחוטים עבים אינו יכול לענבם ואלו היו דקים היה בהם כדי עניבה כשר. הגה: ומשערין בחוטין בינונים (דברי ע"מ):
- ג. כדי עניבה לרש"י מן הענף ולר"י אפילו נחתך כל הענף ולא נשאר כדי עניבה אלא מן הגדיל כשר ומנהג העולם כרש"י והיכא דלא אפשר יש לסמוך על ר"י:

סימן יג — דיני ציצית בשבת, ובו ג' סעיפים

- א. ארבע ציציות מעכבין זה את זה שכל זמן שאין בה כל הארבע אינה מצוייצת כהלכתה והיוצא בה לרשות הרבים בשבת חייב חטאת (ועיין לקמן סימן ש"א סעיף ל"ח):

ב. אם היא מצוייצת כהלכתה מותר לצאת בה לרשות הרבים בין טלית קטן בין טלית גדול אפילו בזמן הזה שאין לנו תכלת. (רק שלא יהא מונח לו על כתיפיו) (דברי ר"ן ור"י פרק חצית דף ק"ח ע"ב). (ומוקמינן לטלית אחזקתיה שהוא מצוייץ כהלכתו ואין צריך לבדקו קודם שיצא בו) (דברי תשובת הרא"ש כלל ב' ותשובת הרמב"ן סימן רט"ו ובכלל בו בשם הרמב"ם פרק י"ט מהלכות שבת):

ג. אם נודע לו בשבת כשהוא בכרמלית שהטלית שעליו פסול לא יסירו מעליו עד שיגיע לביתו דגדול כבוד הבריות. הגה: ואפילו טלית קטן שתחת בגדיו אין צריך לפשוט והוא הדין אם נפסק אחד מן הציציות ומתבייש לישב בלא טלית דיוכל ללובשו בלא ברכה מכח כבוד הבריות (בית יוסף בשם התשובה). ודוקא בשבת דאסור לעשות ציציות אבל בחול כהאי גוונא אסור (מרדכי פרק קמא דף ל"א ע"ב):

סימן יד — דיני ציצית שעשאן אינו יהודי, ונשים וטלית שאולה, ובו ה' סעיפים

א. ציצית שעשאן אינו יהודי פסול דכתיב דבר אל בני ישראל לאפוקי אינו יהודי והאשה כשרה לעשותה. הגה: ויש מחמירים להצריך אנשים שיעשו אותן וטוב לעשות כן לכתחלה (מרדכי הלכות קטנות והגהות מיימון מהלכות לילית ותוספות דף מ"ב):

שלחן ערוך אורח חיים כט

ב. הטיל ישראל ציציות בבגד בלא כוונה אם אין ציציות אחרים (מצויים) להכשירו יש לסמוך על הרמב"ם שמכשיר אבל לא יברך עליו:

ג. השואל מחבירו טלית שאינה מצוייצת פטור מלהטיל בה ציצית כל ל' יום דכתיב כסותך ולא של אחרים אבל אחר ל' יום חייב מדרבנן מפני שנראית כשלו. הגה: ואם החזירו תוך ל' וחזר ולקחו אינו מצטרף רק בעינן ל' יום רצופים (נימוקי יוסף הלכות זילית). שאלה כשהיא מצוייצת מברך עליה מיד:

ד. מותר ליטול טלית חבירו ולברך עליה ובלבד שיקפל אותה אם מצאה מקופלת. הגה: והוא הדין בתפלין (נימוקי יוסף פרק הספינה). אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו דחיישינן שמא יקרע אותם בלמודו (נימוקי יוסף הלכות קטנות):

ה. טלית של שותפין חייבת בציצית דכתיב על כנפי בגדיהם:

**סימן טו – אם להתיר ציצית מבגד לבגד,
ודין נקרע הטלית, ובו ו' סעיפים**

א. מותר להתיר ציציות מטלית זה וליתנם בטלית אחר אבל שלא להניחם בבגד אחר לא. הגה: ודוקא בטלית של בר חיובא, אבל מותר להתיר הציצית מטלית של

ב. אינו יכול ליקח הכנף כמו שהוא עם הציציות ולתופרו בבגד אחר משום דעל כנפי בגדיהם בעינן וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה:

ג. טלית מצוייצת כהלכתה שחלקוה לשתיים ובכל חלק יש בו שיעור להתעטף ונשאר לכל אחת מהם ציצית אחת או שתיים אין בו משום תעשה ולא מן העשוי:

ד. נקרע הטלית תוך שלשה אצבעות סמוך לשפת הכנף אינו רשאי לתופרו ופירש רש"י דחיישינן שישתייר מחוט התפירה ויניחנו ויוסיף עליו שבעה חוטין לשם ציצית ולטעם זה אפילו נקרע כל שהוא לא יתפור. ולפי זה טלית של צמר שנקרעת תוך שלשה מותר לתפור האידנא דאין דרך לתפור בחוטי צמר ורב עמרם פירש דטעמא משום דנקרע תוך שלשה לית ביה תורת בגד וכמאן דליתיה דמי ואף על גב דתפרה כמאן דפסק חשוב ואי עבד ביה ציצית לא פטרה לטלית ולפירוש זה אם נקרע ונשתייר כל שהוא כשר ויש אומרים דלרב עמרם לא נפסל אלא ציציות שהיו בו בעת שתפרו אבל אם אחר שתפרו הטיל בו ציציות כשר וירא שמים יצא את כולם היכא דאפשר:

ה. אם נקרע מנקב שהציצית תלוי בו ולמטה אם קדם הטלת ציצית לקרע שאותו ציצית היה שם בשעת

שלחן ערוך אורח חיים לא

הקרע כשר ואם נקרע ונשתייר ממנו כל שהוא ותפרו ואחר כך הטיל בו ציצית אם הוא של צמר כשר לכולי עלמא ואם הוא של שאר מינים שדרך לתפור בחוטין של אותו המין לא יתפור לדעת רש"י ואם נקרע ותפרו ואחר כך הטיל בו ציצית איכא לספוקי :

ו. התופר חתיכת בגד בכנפי הטלית וכן מה שנוהגים לתפור סביב הנקב שהציצית בו אם הטלית של משי ותופרו בחוט משי לבן יש לחוש בדבר לדעת רש"י שלא תהא שום תפירה למטה מג' ולמעלה מקשר גודל. הגה: והוא הדין בכל מקום שתופר בחוט שהוא מין הציצית דחיישינן שמא יקח אותו חוט לחוט הציצית (תרומת הדשן סימן מ"ו ובשם הגהות מיימוני) :

סימן טז – שיעור טלית, ובו סעיף אחד

א. שיעור טלית שחייב בציצית שיתכסה בה באורך וברוחב ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומרו. הגה: ואז חייב בציצית ודוקא כשהגדול לובשו פעמים עראי ויוצא בו לשוק (בית יוסף בשם בן

חביב ובשם מהרי"ח) :

סימן יז – מי הם החייבים בציצית, ובו ג' סעיפים

א. אף על גב דכתיב וראיתם אותו סומא חייב בציצית מפני שנתרבה מאשר תכסה בה וקרא דוראיתם אותו איצטריך למעט כסות לילה. (עיין לקמן סימן י"ח):

ב. נשים ועבדים פטורים מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא. הגה: ומכל מקום אם רוצים לעטפו ולברך עליו הרשות בידו כמו בשאר מצות עשה שהזמן גרמא (תוספות והרא"ש והר"ן פרק ב' דלאש השנה ופרק קמא דקדושין) אך מחזי כיוהרא ולכן אין להן ללבוש ציצית הואיל ואינו חובת גברא (אגור סימן כ"ז) פירוש אינו חייב לקנות לו טלית כדי שיתחייב בציצית ולקמן בסימן י"ט אמר כשיש לו טלית מארבע כנפות (ולבשו). **טומטום ואדרוגינוס חייבין מספק ויתעטפו בלא ברכה.** (פירוש טומטום לא נודע אם הוא זכר או נקבה ואדרוגינוס יש לו זכרות ונקבות). (הגה: ולפי מה שנהגו נשים לברך במצות עשה שהזמן גרמא גם הם יברכו) (דברי עולם):

ג. קטן היודע להתעטף אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו. הגה: ודוקא כשיודע לעטוף שני ציציות לפניו ושנים לאחריו (הגהות מיימוני פרק ג'), ויודע לאחוז הציצית בידו בשעת קריאת שמע (מרדכי סוף פרק לולב הגזול):

סימן יח – זמן ציצית, ובו ג' סעיפים

א. לילה לאו זמן ציצית הוא דאמע"ט מוראיתם אותו להרמב"ם כל מה שלובש בלילה פטור אפילו הוא מיוחד ליום ומה שלובש ביום חייב אפילו מיוחד ללילה ולהרא"ש כסות המיוחד ללילה פטור אפילו לובשו ביום וכסות המיוחד ליום ולילה חייב אפילו לובשו בלילה. הגה: וספק ברכות להקל על כן אין לברך עליו אלא כשלובש ביום והוא מיוחד גם כן ליום (בית יוסף). ואחר תפלת ערבית אף על פי שעדיין יום הוא אין לברך עליו (פסקי מהרא"י סימן קכ"א). ובלי"ל יום כפורים יתעטף בעוד יום ויברך עליו (תשכ"ז):

ב. סדינים אף על פי שאדם ישן בהם בבוקר אין מטילין בהם ציצית:

ג. מאימתי מברך על הציצית בשחר משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה. ואם לבשו מעלות השחר ואילך יש אומרים דמברך עליו וכן נוהגין (מרדכי פרק ב' דמגילה). ואם לבשו קודם לכן כגון בסליחות לא יברך עליו וכשיאיר היום ימשמש בו ויברך (תשכ"ז):

סימן יט – זמן ברכת ציצית, ובו ב' סעיפים

א. ציצית חובת גברא הוא ולא חובת מנא שכל זמן שאינו לובש הטלית פטור מציצית ולפיכך אינו מברך על עשיית הציצית שאין מצוה אלא בלבישתו:

ב. עשה טלית לצורך תכריכין אף על פי שלובשו לפעמים בחייו פטור:

סימן כ – דיני לקיחת ומכירת טלית, ובו ב' סעיפים

א. הלוקח טלית מצוייצת מישראל או מתגר אינו יהודי (ואומר שלקחן מישראל נאמן) (נימוקי יוסף הלכות לילית), כשר, דכיון דתגר הוא חזקה שלקחה מישראל דלא מרע נפשיה. אבל אם לקח מאינו יהודי שאינו תגר פסולה:

ב. אין מוכרים טלית מצוייצת לעובד כוכבים שמא יתלווה עם ישראל בדרך ויהרגנו אפילו למשכן ולהפקיד טלית מצוייצת לעובד כוכבים אסור אלא אם כן הוא לפי שעה דליכא למיחש להא:

סימן כא – כדת מה לעשות בציצית שנפסקו, ובטליות ישנים, ובו ד' סעיפים

א. חוטי ציצית שנפסקו יכול לזרקן לאשפה מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה אבל כל זמן שהם קבועים בטלית אסור להשתמש בהם כגון לקשור בהם שום דבר וכיוצא בזה משום בזוי מצוה. (ויש אומרים דאף לאחר שנפסקו אין לנהוג בהן מנהג בזיון לזרקן במקום מגונה אלא שאינן צריכין גניזה (כל צו הלכות שבת). ויש מדקדקין לגנוזן והמחמיר ומדקדק במצות תבוא עליו ברכה) (מהרי"ל הלכות ציצית) (ועיין לקמן סימן תרס"ד סעיף ח' ט')

ב. טליתות של מצוה שבלו אדם בודל עצמו מהם ואינו מותר לקנח עצמו בהם ולא לייחד אותם לתשמיש המגונה אלא זורקן והם כלים:

ג. מותר ליכנס בציצית לבית הכסא. הגה: וכל שכן לשכב בהן דשרי ויש שכתבו שנהגו שלא לשכב בטלית שיש בו ציצית גם שלא ליתנו לכובס אינו יהודי לכבס והכל שלא יהיו מצות בזויות עליו. אך נוהגים להקל לשכב בהם (כל צו):

ד. יש ליזהר כשאדם לובש טלית שלא יגרור ציציותיו:

סימן כב – דין שהחיינו על עשיית ציצית, ובו סעיף אחד

א. קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו דלא
גרע מכלים חדשים. הגה: ואם לא בירך בשעת עשייה
מברך בשעת עטוף ראשון (מיימוני, נימוקי יוסף):

סימן כג – דיני ציצית בבית הקברות, ובו ג' סעיפים

א. מותר ליכנס בבית הקברות והוא לבוש ציצית והוא
שלא יהא נגרר על הקברות אבל אם הוא נגרר על
הקברות אסור משום לועג לרש במה דברים
אמורים בימיהם שהיו מטילים ציצית במלבוש
שלובשים לצורך עצמם אבל אנו שאין מכוונים
בהם אלא לשם מצוה אסור אפילו אינם נגררים
והני מילי כשהציציות מגולים אבל אם הם מכוסים
מותר:

ב. יש נוהגים לקשור שני ציציות שבשני כנפים זה עם
זה כשנכנסים לבית הקברות ולא הועילו כלום
בתקנתן:

ג. הנכנס תוך ד' אמות של מת או של קבר דינו
כנכנס לבית הקברות. במקום שנוהגים להסיר

שלחן ערוך אורח חיים לז

ציצית מטלית המת בבית אם הכתפים לובשים
ציצית איכא למיחש בהו משום לועג לרש:

סימן כד – הנהגת לבישת הציצית, ושכרה ועונשה, ובו ו' סעיפים

א. אם אין אדם לובש טלית בת ארבע כנפות אינו
חייב בציצית וטוב ונכון להיות כל אדם זהיר
ללבוש טלית קטן כל היום כדי שיזכור המצוה בכל
רגע ועל כן יש בו חמשה קשרים כנגד ה' חומשי
תורה וארבע כנפים שבכל צד שיפנה יזכור ונכון
ללבושו על המלבושים. לפחות יזהר שיהיה לבוש
ציצית בשעת התפלה:

ב. מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית כנגד לבו
בשעת קריאת שמע רמז לדבר והיו הדברים האלה
וגו' על לבבך:

ג. טוב להסתכל בציצית בשעת עטיפה כשמברך:

ד. יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם
אותו וליתן אותם על העינים ומנהג יפה הוא
וחבובי מצוה. הגה: גם נוהגים קצת לנשק הציצית בשעה
שרואה בם, והכל הוא חיוב מצוה (כ"ת יוסף):

ה. כשמסתכל בציצית מסתכל בשני ציציות שלפניו שיש בהם עשרה קשרים רמז להויות וגם יש בהם ט"ז חוטים ועשרה קשרים עולה כ"ו כשם הוי"ה:

ו. גדול עונש המבטל מצות ציצית ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ וגו' הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה:

הלכות תפילין

סימן כה – דיני תפילין בפרטות, ובו י"ג סעיפים

א. אחר שלבש טלית מצויין יניח תפלין שמעלין בקודש והמניחין כיס התפלין והטלית לתוך כיס אחת צריכין ליזהר שלא יניחו כיס התפלין למעלה כדי שלא יפגע בהם תחלה ויצטרך להניחם קודם הטלית כדי שלא יעבור על המצוה. הגה: מיהו אם תפילין מזומנים בידו ואין לו ציצית אין צריך להמתין על הציצית אלא מניח תפילין וכשמביאים טלית מעטפו (דברי ענמו):

ב. מי שהוא זהיר בטלית קטן ילבשנו ויניח תפלין בביתו וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת ושם יתעטף בטלית גדול. הגה: והעולם נהגו

שלחן ערוך אורח חיים לט

להתעטף אף בטלית גדול קודם ולברך עליו ואחר כך מניח
התפילין והולך לבית הכנסת:

ג. הרא"ש היה מסדר הברכות עד עוטר ישראל
בתפארה ואז היה מניח תפילין ומברך עוטר
ישראל בתפארה:

ד. צריך שיהיו תפילין עליו בשעת קריאת שמע
ותפלה:

ה. יכוין בהנחתם שצונו הקב"ה להניח ארבע פרשיות
אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע
כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שנזכור נסים
ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו ואשר
לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות
בהם כרצונו וישתעבד להקב"ה הנשמה שהיא
במוח וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות
ובזה יזכור הבורא וימעיט הנאותיו ויניח של יד
תחלה ויברך להניח תפילין ואחר כך יניח של ראש
ולא יברך כי אם ברכה אחת לשתייהם. הגה: ויש
אומרים לברך על של ראש על מצות תפילין אפילו לא
הפסיק בינתיים (הרא"ש הלכות תפילין) (וכן פשט המנהג
בבני אשכנז שמברכין שתי ברכות וטוב לומר תמיד אחר
הברכה השניה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד) (מסר"י בן

ו. אם פגע בשל ראש תחלה צריך להעביר על אותה המצוה ויניח של יד תחלה ואחר כך של ראש:

ז. יברך להניח בקמץ תחת הה"א ולא בפתח ובדגש:

ח. כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן (פירוש קודם. ויעבר את הכושי פירושו רץ והקדים לפניו). לפיכך צריך לברך על התפלה של יד אחר הנחה על הקיבורת קודם קשירתם שקשירתם זו היא עשייתן. הגה: וכן בשל ראש קודם שמהדקן בראשו שמהדקן בראשו (טור):

ט. אסור להפסיק בדיבור בין תפלה של יד לתפלה של ראש ואם הפסיק מברך על של ראש על מצות תפילין. הגה: ולדידן דנוהגין לברך שתי ברכות אף אם לא הפסיק צריך לחזור ולברך על של ראש להניח גם על מצות (דברי עמנו):

י. אם סח לצורך תפילין אינו חוזר ומברך אם שמע קדיש או קדושה בין תפלה של יד לתפלה של ראש לא יפסיק לענות עמהם אלא שותק ושומע ומכוין למה שאומרים:

יא. אחר שקשר של יד על הזרוע יניח של ראש קודם שיכרוך הרצועה סביב הזרוע ויש מי שאומר שאסור להוציא תפלה של ראש מהתיק עד שתהא תפלה של יד מונחת. הגה: ואף אם שניהם לפניו חוץ

שלחן ערוך

אורח חיים

מא

לתיק לא יתקן לפתוח התפלה של ראש עד אחר הנחה של יד (מהרי"א ומהר"י בן חביב). יש מי שכתב להניח של יד מיושב ושל ראש מעומד (אגור בשם הזוהר סימן פ"ד). (ובמדינות אלו לא נהגו כן אלא שתייהן מעומד):

יב. אם מניח תפילין כמה פעמים ביום צריך לברך עליהם בכל פעם. נשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירם למקומן צריך לברך. הגה: ואם מחזיר אחת מהם יברך כמו שמניח תפלה אחת כדלקמן סימן כ"ז (דברי ענניו). הזיזם ממקומם אדעתא להחזירם מיד צריך לברך. הגה: ויש אומרים שלא לברך (טור סימן ח' והכי נהוג וכבר נתבאר לעיל סימן ח' סעיף י"ד). מי שמניח תפילין של יד ובירך ובתחלת ההדוק נפסק הקשר של יד והוצרך לעשות קשר אחר אמנם לא הסיח דעתו אינו צריך לחזור ולברך אם הותר של יד קודם הנחת של ראש מהדקן ואין צריך לחזור ולברך אבל אם הניח של ראש ואחר כך הותר של יד מהדק ומברך מותר לברך על תפילין שאולין ולא על גזולין:

יג. נהגו העולם שלא לחלוץ תפילין עד אחר קדושת ובא לציון. ויש מי שכתב על צד הקבלה שלא לחלוץ עד שאמר בהם שלש קדושות וארבע קדישים דהיינו לאחר קדיש יתום והכי נוהגים המדקדקים (פתח עינים ספר המוסר פ"ד). וביום שיש בו ספר תורה נוהגים שלא לחלצם עד

שיחזירו ספר תורה ויניחווהו בהיכל. הגה: והיינו במקום שמכניסין התורה לאחר ובא לציון גואל אבל לפי מנהג מדינות אלו שמכניסים התורה מיד לאחר הקריאה אין לחלצם רק כמו בשאר ימים (דברי עמנו). ביום ראש חודש חולצים אותם קודם תפלת מוסף. הגה: והוא הדין בחול המועד. ודוקא במקום שאומרים במוסף קדושת כתר מיהו נוהגים לסלקם קודם מוסף בכל מקום (בית יוסף):

סימן כו – דין מי שאין לו אלא תפלה אחת, ובו ב' סעיפים

א. אם אין לו אלא תפלה אחת מניח אותה שיש לו ומברך עליה שכל אחת מצוה בפני עצמה והוא הדין אם יש לו שתיהם ויש לו שום אונס שאינו יכול להניח אלא אחת מניח אותה שיכול:

ב. אם אינו מניח אלא של ראש לבד מברך עליה על מצות תפילין לבד. הגה: ולדידן דנוהגים לברך בכל יום שתי ברכות מברך על של ראש לבד שתי ברכות ואם מניח של יד לבד מברך להניח לבד (טור):

סימן כז – מקום הנחתן ואופן הנחתן, ובו י"א סעיפים

א. מקום הנחתן של יד בזרוע שמאל בבשר התפוח שבעצם שבין הקובד"ו ובית השחי ויטה התפלה

שלתן ערוך אורח חיים מג

מעט לצד הגוף בענין שכשיכוף זרועו למטה יהיו כנגד לבו ונמצא מקיים והיו הדברים האלה על לבבך. הגה: וצריך להניח בראש העצם הסמוך לקובד"ו אבל לא בחצי העצם שסמוך לשחי (כמ"ק). (גידם שאין לו יד רק זרוע יניח בלא ברכה) (תוספות פרק הקומץ כתבו לגידם חייב וכאור זרוע כתב דפטור):

ב. המנהג הנכון שיהא היו"ד של קשר תפלה של יד לצד הלב והתפלה עליו לצד חוץ. יש ליזהר שלא תזוז יו"ד של הקשר מהתפלה:

ג. המנהג הנכון לתקן שהמעברתא שבה הרצועה עוברת תהא מונחת לצד הכתף והקציצה לצד היד:

ד. לא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו לא שנא של יד לא שנא של ראש. הגה: ודוקא בתפילין אבל ברצועות אין להקפיד (רשב"א בתשובה סימן תתכ"ז):

ה. אדם שהוא עלול לנזילות ואם יצטרך להניח תפלה של ראש על בשרו לא יניחם כלל יש להתיר לו להניח תפלה של ראש על הכובע דק הסמוך לראש ויכסם מפני הרואים. הגה: והמניחים בדרך זה לא יברך על של ראש רק יברך על של יד להניח (לדעת רשב"א):

ו. ואטר יד ימינו אם עושה כל מלאכתו בשמאלו מניח בשמאלו שהוא ימין של כל אדם ואם שולט

בשתי ידיו מניח בשמאל כל אדם. ואם כותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו או כותב בשמאל ושאר כל מעשיו עושה בימין יש אומרים שיניח תפילין ביד שתש כח דבעינן יד כהה ויש אומרים שהיד שכותב בה היא חשובה ימין לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה. (הגה: והכי נהוג):

ז. אף על פי שיש לאדם מכה במקום הנחת תפילין יניח תפילין כי מקום יש בזרוע להניח שתי תפילין כי העצם הסמוך לבית השחי מחציו עד הקובד"ו הוא מקום הנחת תפילין:

ח. אורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלשה כריכות ויקשור ונוהגין העולם לכרוך על הזרוע ששה או שבעה כריכות. הגה: ואין לכרוך הרצועה על התיתורא כדי לחזקה על היד (מהרי"ל):

ט. מקום הנחת תפלה של ראש מהתחלת עיקרי השער ממצחו עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס:

י. צריך שיהיה הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף. צריך לכוין הקציצה שתהא באמצע כדי שתהא כנגד בין העינים וגם הקשר יהיה באמצע העורף

שלתן ערוך אורח חיים מה

ולא יטה לכאן או לכאן וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. הגה: והוא הדין בקשר של יד צריך ליזהר שלא יתהפך (מרדכי דף 175):

יא. צריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ ולא יתהפכו בין של יד בין של ראש ישלשל הרצועות שיהיו תלולים לפניו ויגיעו עד הטבור או למעלה ממנו מעט רוחב הרצועות של יד ושל ראש כאורך שעורה לפחות. אם פחת משיעור אורך הרצועות ורחבן אם אינו מוצא אחרות מניחן כמות שהן עד שימצא אחרות כשיעור. תפילין של ראש טוב להיותם גלולים ונראים אבל תלמיד בפני רבו אין דרך ארץ לגלות תפילין בפניו. הגה: ובשל יד אין להקפיד אם הם גלולים או מכוסים (מרדכי ס). ונראה לי דעכשיו שאין מניחים אלא בזמן קריאת שמע ותפלה אפילו תלמיד לפני רבו יכול לגלות אף בשל ראש וכן המנהג שלא ליזהר (דברי עמנו):

סימן כח — דיני חליצת התפילין, ובו ג' סעיפים

א. חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה שלא יסיח דעתו מהם ומשמש בשל יד תחלה וכשיאמר וקשרתם לאות על ירך ימשמש בשל יד וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש:

ב. תפילין של ראש חולץ תחלה משום דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים צריך לחלוץ תפילין של ראש מעומד ויניח בתיק של ראש ועליו של יד כדי שכשיבוא להניחם יפגע בשל יד תחלה:

ג. מנהג החכמים לנשק התפילין בשעת הנחתן ובשעת חליצתן:

**סימן כט — אין לברך כשחולץ התפילין,
ובו סעיף אחד**

א. אין לברך שום ברכה כשחולץ תפילין אפילו כשחולצם ערב שבת בין השמשות:

סימן ל — זמן הנחתן, ובו ה' סעיפים

א. זמן הנחתן בבוקר משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו:

ב. אסור להניח תפילין בלילה שמא ישכחם ויישן בהם. אם הניחם קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הם עליו כל הלילה מותר ואין מורין כן. אם לא חלץ תפילין מששקעה חמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר ומורין כן:

שלחן ערוך אורח חיים מז

ג. היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה מניחם וכשיגיע זמנן ימשמש בהם ויברך דליכא למיחש שמא יישן בהם כיון שהשכים ויצא לדרך:

ד. היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה או שהיה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקדש עליו היום יניח ידו עליהם עד שיגיע לבית ואם יש בית קרוב לחומה שמשתמרים שם חולצם ומניחם שם:

ה. ויש מי שאומר שאם התפלל תפלת ערבית מבעוד יום עד שלא הניח תפילין אין לו להניחם אחר כך:

סימן לא – דין תפילין בשבת ויום טוב, ובו ב' סעיפים

א. בשבת ויום טוב אסור להניח תפילין מפני שהם עצמם אות ואם מניחים בהם אות אחר היה זלזול לאות שלהם:

ב. בחול המועד גם כן אסור להניח תפילין מהטעם הזה בעצמו שימי חול המועד גם הם אות. הגה: ויש אומרים שחול המועד חייב בתפילין (צית יוסף בפס' הרא"ש). וכן נוהגין בכל גלילות אלו להניחם במועד ולברך עליהם אלא שאין מברכים עליהם בקול רם בבית הכנסת כמו שאר ימות השנה:

סימן לב – סדר כתיבת תפילין, ובו נ"ב סעיפים

א. מצות תפילין שיכתוב ארבע פרשיות שהן קדש לי כל בכור עד למועדה והיה כי יביאך עד למועדה מימים ימימה כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים ופרשת שמע עד ובשעריך ופרשת והיה אם שמוע עד על הארץ. הגה: וצריך לכתבם כסדר הזה לכתוב תחלה הקודמת בתורה. ואם שינה פסול. ולכתחלה יכתוב של יד קודם של ראש:

ב. של ראש יכתוב כל אחת בקלף לבדה ושל יד כותבן כולם בקלף אחד:

ג. יכתבם בדיו שחור בין שיש בו מי עפצים בין שלא במי עפצים. הגה: ולכתחלה יחמיר לכתוב בדיו העשויה מעשן עצים או שמנים שרוים במי עפצים (מהרי"ל סימן קי"ט) וכמו שיתבאר ביורה דעה סימן רע"א. כתב אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונים או בזהב הרי אלו פסולין אם זרק עפרות זהב על האותיות מעביר הזהב וישאר כתב התחתון וכשר אבל אם זרק הזהב על אות מאזכרות אין לו תקנה לפי שאסור להעביר הזהב משום דהוי כמוחק את השם:

ד. צריך שלא תדבק שום אות בחברתה אלא כל אות תהיה מוקפת גויל. הגה: ויכתוב כתיבה תמה שלא יחסר

שלחן ערוך

אורח חיים

מט

אפילו קוצו של יו"ד ויהא מתוויג כהלכתו (טור אורח חיים).
ולכתחלה יכתוב כתיבה גסה קצת שלא יהיו נמחקים מהרה
וכן מצוה ליפותן מבחוץ ומבפנים (דברי מרדכי):

ה. צריך שיכתוב בימינו אפילו אם הוא שולט בשתי
ידיו. ואם כתב בשמאל פסולים, אם אפשר למצוא
אחרים כתובים בימין. ואיטר יד שמאל ידידה הוי
ימין:

ו. אין (צריך) לשרטט כי אם שיטה עליונה ואם אינו
יודע ליישר השטה בלא שרטוט ישרטט כל
השורות ולא ישרטט בעופרת מפני שהמקום
השרטוט נשאר צבוע. הגה: ויש אומרים שצריך לשרטט
תמיד למעלה ולמטה ומן הצדדים אף על פי שיודע לכתוב
בלא שרטוט וכן נוהגין (כרוך שאמר ומרדכי וספר תרומה וסמ"ג):

ז. הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף ולא על
הדוכסוסטוס ולא על הגויל. כותבין על הקלף
במקום בשר ואם שינה פסול מהו קלף ומהו
דוכסוסטוס העור בשעת עיבודו חולקין אותו
לשנים וחלק החיצון שהוא לצד השער נקרא קלף
והפנימי הדבוק לבשר נקרא דוכסוסטוס ולפי זה
כי אמרינן כותבין על הקלף במקום בשר היינו
במקום היותר קרוב לבשר דהיינו במקום חבורו
כשהוא דבוק לדוכסוסטוס וקלפים שלנו שאין
חולקים אותם יש להם דין קלף וכותבים עליהם

לצד בשר שמה שמגררים קליפתו העליונה שבמקום שער אינו אלא כדי מה שצריך לתקנו ולהחליקו ואפילו אם היו חולקים העור לשנים היה צריך לגרר ממנו כך ומצד הבשר גוררים הרבה עד שאין נשאר אלא הקלף בלבד:

ח. צריך הקלף להיות מעובד בעפצים או בסיד וצריך שיהיה מעובד לשמו טוב להוציא בשפתיו בתחלת העיבוד שהוא מעבדו לשם תפילין או לשם ספר תורה אבל אם עיבדה לשם מזוזה פסול:

ט. אם עיבדו אינו יהודי להרמב"ם פסול אפילו אמר לו ישראל לעבד לשמו ולהרא"ש כשר אם ישראל עומד על גבו וסייעו הגה: קצת בעבודה (בית יוסף בשם הרא"ש), וכן נוהגין. ועיין לעיל סימן י"א סעיף ב':

י. כשמסמנין הנקבים במרצע כעין אותיות אף על פי שנקל לאינו יהודי לזייף אין חוששין משום דמרתת האיני יהודי פן יכיר ישראל בטביעות עין:

יא. עור שעיבדו שלא לשמו אם יש תיקון לחזור לעבדו לשמו יתבאר בטור יורה דעה סימן רע"א:

יב. יהיה הקלף מעור בהמה וחייה ועוף הטהורים אפילו מנבילה וטריפה שלהם אבל לא מעור בהמה וחייה ועוף הטמאים דכתיב למען תהיה

שלחן ערוך אורח חיים נא

תורת ה' בפיד ממין המותר לפיד ולא מעור דג
אפילו הוא טהור משום דנפיש זוהמיה :

יג. יהיה הקלף שלם שלא יהא בו נקבים שאין הדיו
עובר עליו דהיינו שלא תהא האות נראית בו
חלוקה לשתיים :

יד. הסופרים הזריזים עושים שלשה מיני קלפים העב
יותר לכתוב בו פרשת שמע שהיא קטנה והדק
ממנו לפרשת והיה אם שמוע שהיא יותר גדולה
ולפרשת קדש ולפרשת והיה כי יביאך שהם
ארוכות עושים קלף דק מאד ובזה יתמלאו הבתים
בשורה וזהו נוי לתפילין :

טו. אם לאחר שנכתב ניקב בתוך הה"א או המ"ם כשר
אפילו ניקב כל תוכו שהנקב ממלא כל החלל אבל
בירושלמי משמע שגם בפנים צריך שיהא מוקף
קלף. ניקב רגל פנימי של ה"א אפילו לא נשאר
ממנו אלא כל שהוא כשר להרא"ש. הגה: אבל שאר
פוסקים מצריכין כמלא אות קטנה והכי הלכתא (בית יוסף).
ניקב רגל הימיני אם נשתייר ממנו מלא אות קטנה
כשר ואם לאו פסול :

טז. נפסק אחת מהאותיות, הגה: הפשוטות כגון וי"ו זי"ן או
שנפסק רגל (הט"ן) וכיוצא בה (מרדכי הלכות קטנות דף ל"ב), אם
תינוק שאינו לא חכם ולא טפש יודע לקרותו כשר

ואם לאו פסול ואין צריך לכסות לו שאר אותיות כמו שנוהגים. הגה: מיהו אם אנו רואים שלא נשאר צורת האות כתקונו פסול אף על פי שהתינוק קורא אותו כהלכתו (מרדכי ומסרי"ק שורש ס"ט וריב"ש). הא דמכשרינן כשנפסק אות דוקא כשנכתב בכשרות ואחר כך נפסק אבל אם מתחלה כשנכתב היה שם נקב ונפסק בו או אם רגל הכ"ף הפשוטה או כיוצא בה מגיע לסוף הקלף בלי הקף קלף מתחלתו פסול:

יז. אם נפלה טפת דיו לתוך האות ואינה ניכרת האות אין תקנה לגרור הדיו ועל ידי כך יהיה ניכר האות דהוי חק תוכות ופסול משום דבעינן וכתב ולא וחקק והוא הדין אם טעה וכתב דל"ת במקום רי"ש או בי"ת במקום כ"ף אין תקנה למחוק התג לתקן האות משום דהוי כחק תוכות:

יח. מ"ם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה אין מועיל לגרור הדבק ולפותחה משום דהוי כחק תוכות ומה תקנתה שיגרור כל החרטום ותשאר כצורת נו"ן כפופה ואחר כך יכתוב מה שגרר ורי"ש שעשאה כמין דל"ת יש להחמיר ולומר דלא סגי כשיגרור הירך לבד או הגג לבד ויחזור ויכתבנו כמין רי"ש משום דבין הגג ובין הירך נעשו בפיסול הילכך צריך לגרור שניהם ואם נדבקה אות לאות בין קודם שתגמר בין אחר שנגמרה פסול ואם גרר

והפרידה כשר ולא מיקרי חק תוכות מאחר
שהאות עצמה היתה כתובה כתקונה. אם נגעו
רגלי הה"א והקו"ף בגג יגרור הרגל ויחזור ויכתבנו
ואין צריך לגרור כל האות כי הגג כדין נכתב. אם
נגע רגל האל"ף בגג האל"ף או פני האל"ף בפנים
בגג שתחתיה פסול ואין תקנה בגרירה להפרידה
דהוי כחק תוכות אלא יגרור כל מה שנעשה
בפיסול ויחזור ויכתבנו. הגה: וכן הדין ביו"ד השי"ן
והצדי"ק והעי"ן והפ"א אם נגעו בגוף האות יותר ממקום
דבוקם (בית יוסף):

יט. בתחלת הכתיבה יאמר בפיו אני כותב לשם קדושת
תפילין מלבד זה בכל פעם שכותב אזכרה צריך
לומר שכותב לשם קדושת השם. הגה: ויש אומרים
דסגי כשמחשב שכותב האזכרות לשמן הואיל והוציא
בתחילת הכתיבה בפיו סגי בהכי (הרא"ש הלכות תפילין וספר תורה וטור
יורה דעה ו"ח), ויש להקל בדיעבד. וכשבא לנמנם לא יכתוב
דאינו כותב אז בכוונה (אור זרוע):

כ. צריך לדקדק בחסרות ויתרות שאם חסר או יתר
אות אחת פסולים ונמצאו המניחים אותם מברכים
בכל יום ברכה לבטלה וגם שרוי בכל יום בלא
מצות תפילין ונמצא עונש הסופר מרובה לכן צריך
להיות מאוד ירא שמים וחרד לדבר השם
המתעסק בכתיבת תפילין ותיקונן:

כא. כל פרשה אחר שיכתבנה יקראנה היטב בכוונה ודקדוק פעמים ושלש ויחזור ויקראנה קודם שיתננה בתוך ביתה כדי שלא תתחלף פרשה בפרשה:

כב. טוב לנסות הקולמוס קודם שיתחיל לכתוב הפרשה שלא יהא עליו דיו יותר מדאי ויפסיד וכן יזהר קודם שיכתוב כל שם לקרות כל מה שכתב כדי שלא יבאו לידי גניזה על ידו:

כג. אם מצא שחסר אות אחת אין לו תקנה שאם כן היו כתובין שלא כסדרן ופסולין משום דכתיב והיו בהוייתן יהו ואם יתר אות אחת יש לו תקנה על ידי שיגרור אותה אם היא בסוף תיבה או בתחלתה אבל אם היא באמצע תיבה לא משום דכשיגרור יהיה נראה כשתי תיבות:

כד. מותר לכתוב על מקום הגרר ועל מקום המחק אפילו אזכרה ולא ימחק בעודו לח אלא ייבשנו יפה כי אז יגרר בקל ולא ישאר לו שום רושם:

כה. כל אות שהיא כתובה שלא כתקנה ואין צורתה עליה כגון נגע רגל האל"ף בגג האל"ף או פני האל"ף בפנים בגג שתחתיה או שהיה רגל הה"א או רגל הקו"ף נוגעים או שהיתה אות אחת חלוקה לשתי אותיות כגון צד"י שכתב יו"ד נו"ן או שי"ן

שלחן ערוך אורח חיים נה

שכתבה עי"ן יו"ד או חי"ת שני זייני"ן ואחר שכתב לפניו חזר ותקנם הוי שלא כסדרן ופסולין אבל להפריד האותיות הדבוקות אחר שכתב לפניהם שפיר דמי דכיון שהאות צורתה עליה כשמפרידה מחבירתה לא הוי ככותב והוא הדין שאם לא הוי מקצת יודי"ן שעל האלפ"ן והשיני"ן והעייני"ן ורגלי התוי"ן נוגעין בגוף האות ותינוק דלא חכים ולא טיפש מכירם שאף על פי שכתב לפניהם יכול לחזור ולתקנם דכיון דצורת האות היתה ניכרת ליכא משום כתבן שלא כסדרן ויש מי שאומר דהוא הדין אם חוטר א דחי"ת למעלה אין נוגעין זה לזה אך אין ניכר להדיא פרידתן אף על פי שהתינוק קורא שני זייני"ן מותר להדביקם :

כו. אם אותיות של שם דבוקות יכול להפרידם :

כז. אותיות ותיבות שנמחקו קצת אם רישומן ניכר כל כך שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקרותם מותר להעביר קולמוס עליהם להטיב הכתב ולחדשו ולא הוי שלא כסדרן :

כח. יש ליזהר שלא יכנס ראש הלמ"ד באויר הה"א או החי"ת אפילו בלא נגיעה :

כט. אם אין הפרשיות שגורות בפיו צריך שיכתוב מתוך הכתב :

ל. אינו רשאי לכתוב אלא אם כן יודע לקרות:

לא. אם אינו כותב מתוך הכתב לא יכתוב על פה שמקרא אותו אחר אלא אם כן יחזור הוא ויקרא בפיו:

לב. צריך להניח חלק למעלה כדי גגה של למ"ד, הגה:

(שיהיו גם הם מוקפים גויל) (תשובת מהרי"ל סימן קל"ד וב"ש).

ולמטה כשיעור כ"ף ונו"ן פשוטה, ובתחלתן וסופן

אין צריך להניח כלל. הגה: מיהו נהגו הסופרים להניח

קצת בתחלה וסוף (אגור ווקט). וצריך להניח בין כל תיבה ותיבה

כמלא אות וכן בין השיטים כמלא שיטה ובין כל אות כמלא

חוט השערה כמו בספר תורה וכמו שיתבאר בטור יורה דעה

גם צריך להניח מעט חלק בין פסוק לפסוק:

לג. יעשה השורות שוות שלא תהא אחת נכנסת ואחת

יוצאת ולפחות יזהר שלא יכתוב ג' אותיות חוץ

לשיטה ואם כתבם לא פסל:

לד. ב' אותיות שהם תיבה אחת לא יכתוב חוץ לשיטה:

לה. אותיות השם צריך שיהיו כולם בתוך הדף ולא

יצא מהם כלל חוץ לדף:

לו. יעשה כל פרשיותיה פתוחות חוץ מפרשה אחרונה

הכתובה בתורה שהיא והיה אם שמוע שיעשנה

סתומה ואם שינה פסול. ויש מכשירים בכולם פתוחות

(מהר"ם פאדו"ה סימן פ"ז בשם אורחות חיים ובית יוסף בשם

העיסור). ובמדינות אלו נוהגים אף פרשת והיה אם שמוע בראש השיטה כשאר הפרשיות. ולכן נהגו שפרשת קדש לי והיה כי יביאך ופרשת שמע מתחילין בראש שיטה ובסוף קדש לי ובסוף והיה כי יביאך מניחים חלק כדי לכתוב ט' אותיות ובסוף שמע אין מניחים חלק ואם מניחים הוא פחות מכדי לכתוב ט' אותיות ופרשת והיה אם שמוע מתחילים באמצע שיטה עליונה ומניח לפניו חלק כדי לכתוב ט' אותיות ונמצא ששלשה פרשיות הם פתוחות בין להרמב"ם בין להרא"ש ופרשה אחרונה היא סתומה לדעת הרמב"ם:

לז. עור הבתים צריך להיות מעור בהמה חיה ועוף טהורים אפילו מנבילה או טרפה שלהם ורשאי לעשות מקלף או מעור שליל. הגה: וכן הרצועות יכול לעשותן מקלף ועור שליל (מכדי ק"ז). צריך שיהיה מעובד לשמו היכא דאפשר:

לח. יעשה ד' בתים מעור אחד לשל ראש ובית אחד לשל יד:

למ. תפילין בין של ראש בין של יד הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעות בתפרן ובאלכסון דהיינו שיהיו ריבוען מכוון ארכו כרחבו כדי שיהיה להם אותו אלכסון שאמרו חז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשא באלכסונה וצריך לרבע מקום מושבן

וגם הבתים. הגה: אבל גובה הבתים אין להקפיד אם הוא יותר מרחבן וארכן (בית יוסף בשם אשכנזי וסמ"ק ומרדכי ורמב"ם פרק ג'). עשאם מרובעות ואחר זמן נתקלקל ריבוען יש מי שאומר שצריך לרבען. הגה: ויעשה כל הד' בתים בשוה שלא יהא אחד גדול מחבירו (כ"ט):

מ. עור הבתים מצוה לעשותו שחור (ועיין לקמן סימן ל"ג). חריץ שבין בית לבית צריך שיגיע עד התפר ואם לא הגיע כשרה והוא שיהיה ניכר החריץ כדי שיהיו ד' ראשיה נראין לכל:

מא. אורך ורחב הבתים וגובהן אין לו שיעור:

מב. שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני שיעשה בעור הבתים של ראש כמין שי"ן בולטת מקמטי העור אחד מימינו ואחד משמאלו של ימין המניח של ג' ראשים ושל שמאל המניח של ארבע ראשים. הגה: מיהו אם היפך אינו נפסל (מרדכי וסמ"ק ותוספות פרק הקומץ):

מג. חריץ של שי"ן דהיינו חודה למטה יגיע עד מקום התפר. הגה: וכן היו"ד שבשי"ן צריך ליגע למטה בשולי השי"ן (סמ"ג). ולא ימשוך השי"ן הרבה אלא שגם שולי השי"ן יהא נראה על התפר (ברוך שאלמל):

מד. תיתורא דתפילין הלכה למשה מסיני והיינו שישים עור למטה לכסות פי הבתים ונראה כעין דף של גשר הנקרא תיתורא מעברתא דתפילין הלכה

שלחן ערוך אורח חיים נט

למשה מסיני והיינו שעור התיתורא יהא ארוך מצד אחד ויעשה בו המעברתא כיצד יחתכנו בשני צדדים שלא תהא רחבה כמו רוחב התיתורא כדי שיהא ניכר ריבוע התיתורא ובאותה מעברתא עוברת הרצועה ועל שם כך נקראת מעברתא גם בתפילין של יד יעשה תיתורא ומעברתא. יגלגל כל פרשה מסופה לתחלתה וכורכם בקלף קטן ויש מקפידין מלכורכן אלא בקלף כשר והלכה למשה מסיני שיכרוך עליה שער בהמה או חיה הטהורים. הגה: ונוהגין לכרוך שער על הפרשה ואחר כך כורכין עליו קלף כשר וחוזרים וכורכים עליו שער (אגור סימן מ"ה). ונהגו שיהיה שער של עגל ואם לא מצא של עגל כורך בשל פרה או של שור ורוחץ השער היטב בתחלה עד שיהא נקי קצת שער זה צריך שיראה חוץ לבתים:

מה. יתן כל פרשה בבית שלה שתהא זקופה מעומד בביתה:

מו. יהיה הגליון עליון תחלה שזהו שורה עליונה וגליון תחתון לצד פה הבתים. הגה: וראש הפרשה יהיה מונח לצד ימין הקורא שאם בא לפתח ולקוראן יהיו מונחים לפניו כהלכתן (תרומוס הדשן ובית יוסף בשם אורחות חיים):

מז. אם כתב כל הארבעה פרשיות בקלף אחד כשרים אפילו אין ריוח ביניהם ובלבד שיהא חוט או

שלתן ערוך אורח חיים

שמיחה בין כל בית ובית ושל יד כותב הארבעה פרשיות בקלף אחד וגולל אותן מסופן לתחלתן וכורך קלף עליהם ושער עגל ומכניסן בביתם כמו של ראש. אם כתבם על ארבעה קלפים והניחם בארבעה בתים יצא והוא שיטלה (פירוש, יכסה) עור על ארבעה בתים שיהיו נראים כבית אחד. הגה: והמנהג לדבקם בדבק שיהא הכל כקלף אחד ויזהרו ליטול דבק כשר (כרוך שאמר ואגור סימן נ"ז):

מח. אם צפה הבתים בזהב או בעור בהמה טמאה פסולים:

מט. הלכה למשה מסיני שיהיו תפילין נתפרים בגידי בהמה וחיה טהורים וטוב לתפור בגידי שור:

נ. אין לקנות גידים מאינו יהודי משום דחיישינן שמא של בהמה טמאה הם. מקום שאין גידין מצויים תופרים בטאליאדור"ש שעושים מן הקלף עד שיזדמנו להם גידים:

נא. יתפור שלשה תפירות בכל צד וחוט התפירה יהיה סובב משתי רוחות ויעביר חוט התפירה בין כל בית ובית. הגה: מיהו אם לא עשה רק י' תפירות או פחות מזה אינו נפסל (מרדכי). ויש מי שאומר שי"ב תפירות אלו יהיו בחוט אחד:

נב. יכניס הרצועה תוך המעברתא ויעשה קשר כמין דלי"ת בשל ראש וכמין יו"ד בשל יד להשלים אותיות שד"י עם השי"ן שבשל ראש. הגה: ונוהגים להעביר עור על הבית של יד לרוחב הזרוע ויהיה רחבו כרוחב הבית (מור). ולא יעשה הקשרים אלא לאחר שעשה השי"ן מתפילין ואחר כך יעשה הדלי"ת ואחר כך היו"ד כסדר אותיות השם:

סימן לג – דין תיקוני תפילין ודין הרצועות, ובו ה' סעיפים

א. אם נתקלקל עור של שני בתים מבתי הראש זה אצל זה אם התפילין ישנים פסולים ואם הם חדשים כשרים כל זמן שעור מושב הבתים קיים. הגה: גם הבתים צריכין להיות קיימים אלא שנקרעו קצת (כ"ט יוסף). ויש אומרים להיפך בישנים כשרים ובחדשים פסולים (כ"ט"י וסלא"ק). ונראה לי דיש להחמיר לפסול בשניהם. ואלו הם חדשים כל זמן שאם היו מושכים אותם ברצועות הבית מתפשט ונפתח נקרא חדש אם אינו נפתח נקרא ישן ואם נתקלקלו שנים זה שלא כנגד זה ראשון ושלישי כשרים אפילו הם ישנים ואם נתקלקלו ג' בתים בכל ענין פסולים:

ב. אם נפסקו תפירות התפילין להרמב"ם אם היו שתי התפירות זו בצד זו או שנפסקו ג' תפירות אפילו זו

שלא כנגד זו הרי אלו פסולים במה דברים אמורים
 בישנים אבל בחדשים כל זמן שעור מושב הבתים
 קיים כשרים. ואלו הן חדשים כל שאוחזין מקצת
 העור שנקרע תפרו ותולין בו התפילין והוא חזק
 ואינו נפסק ואם אין ראוי לתלות בו אלא הוא נפסק
 הרי אלו ישנות. הגה: ויש אומרים דבחדשים פסולים
 ובישנים כשרים (כ"י והטור והלא"פ). וטוב לחוש לשתי הסברות,
 כן נראה לי:

ג. עור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף
 הטהורים וצריך שיהיה מעובד לשמו. רצועות בין
 מעור בין מקלף כשרות הלכה למשה מסיני שיהיו
 הרצועות שחורות מבחוץ אבל מצד פנים יעשה
 מאיזה צבע שירצה חוץ מאדום שמא יאמרו
 שמדם חטטיו נצבעו והאדימו:

ד. טוב שישחירם ישראל לשמן ולא אינו יהודי. הגה:
 ומיהו בדיעבד כשר אם השחיר עור הבתים אבל הרצועות
 אפילו בדיעבד פסול (מנ"א כתוב):

ה. אם נפסקה הרצועה יש מתירים לתפור מצד פנים
 ויש אומרים מה שמקיף ממנה הראש ובשל יד כדי
 שתקיף הזרוע לקשור התפלה עם הזרוע וכדי
 שתמתח עד אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אותו
 אצבע ג' כריכות ויקשור אין להם תקנה לא
 בקשירה ולא בתפירה וכל יתרון האורך שהוא

בשביל שכורך הרצועה כמה פעמים סביב הזרוע
ובשל ראש מה שתלוי ממנה אין התפירה
והקשירה פוסלים בה. ובשעת הדחק יש לסמוך על
המתירים כדי שלא יתבטל ממצות תפילין:

סימן לד – סדר הנחת הפרשיות בתפילין, והמהדרים אשר להם ב' זוגות תפילין, ובו ד' סעיפים

א. סדר הנחתן בבתיים לרש"י והרמב"ם קדש משמאל
המניח בבית החיצון ואחריו כי יביאך בבית שני
ושמע בבית השלישי והיה אם שמוע בבית הרביעי
שהוא בית החיצון לימינו ולרבינו תם בבית
השלישי והיה אם שמוע ובבית הרביעי שהוא
החיצון שמע. ומנהג העולם כרש"י והרמב"ם:

ב. ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה שתי זוגות
תפילין ויניח שניהם ויכוין בהנחתם באותם שהם
אליבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי והשאר הם
כרצועות בעלמא כי מקום יש בראש להניח שתי
תפילין וכן בזרוע ואם אינו יודע לכוין המקום
ולהניח שניהם יחד יניח כדברי האחד של יד ושל
ראש. (ויסלקם מיד), ויניח האחרים על סמך ברכה
הראשונה. (ויש אומרים שאם) לא יוכל להניח בבת
אחת יניח של רש"י ויברך עליהם ויהיו עליו בשעת

קריאת שמע ותפלה ואחר התפלה יניח של רבינו
 תם בלא ברכה ויקרא בהם שמע והיה אם שמוע:
 ג. לא יעשה כן אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות:
 ד. לא יניח ב' הזוגות בכיס אחד שהאחד מהם הוא
 חול ואסור להניחו בכיס תפילין אלא יעשה שני
 כיסין וסימן לכל כיס שלא יתן של זה בזה:

סימן לה — דין מנין השיטין, ובו סעיף אחד

א. נהגו במנין השיטין לכתוב בשל יד שבעה שיטין
 בכל פרשה ובשל ראש ארבעה שיטין ואם שינה
 לא פסל:

סימן לו — דקדוק בתיבתן, ובו ג' סעיפים

א. צריך לדקדק בתיבת האותיות שלא תשתנה
 צורת שום אחת מהן ולא תדמה לאחרת. הגה:
 ולכתחלה יכתוב בכתובה תמה כמבואר בטור ובשאר פוסקים
 והוא ידוע אצל הסופרים. מיהו אם שינה בצורת הכתב אינו
 פסול:

ב. כל אות צריכה להיות גולם אחד לכך צריך להיות
 בנקודה שעל האלף שהיא כמין יו"ד ובנקודה
 שתחתיה וביוד"י השי"ן והעי"ן ואחורי צד"י שיהיו
 נוגעות באות ובאחת שאינה נוגעת פסולין וכן

בשאר אותיות חוץ מה"א וקו"ף שאין ליגע הרגל
בגג ואם נגע פסול:

ג. צריך לתייג שעטנ"ז ג"ץ והסופרים נהגו לתייג
אותיות אחרות ואם לא תייג אפילו שעטנ"ז ג"ץ לא
פסול:

סימן לז – זמן הנחת תפילין, ובו ג' סעיפים

א. גדול שכר מצות תפילין וכל מי שאינו מניחם הוא
בכלל פושעי ישראל בגופן:

ב. מצותן להיות עליו כל היום אבל מפני שצריכים
גוף נקי שלא יפיח בהם ושלל יסיח דעתו מהם ואין
כל אדם יכול ליזהר בהם נהגו שלא להניחם כל
היום ומכל מקום צריך כל אדם ליזהר בהם
להיותם עליו בשעת קריאת שמע ותפלה:

ג. קטן היודע לשמור תפילין בטהרה שלא יישן ושלא
יפיח בהם. הגה: ושלא ליכנס בהן לבית הכסא (רס"י פרק לולב
הגזול). חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו. הגה: ויש
אומרים דהאי קטן דוקא שהוא בן י"ג שנים ויום אחד (בעל
העיטור). וכן נהגו ואין לשנות (דברי עמנו):

סימן לח – מי הם החייבין בתפילין והפטורים, ובו י"ג סעיפים

א. חולה מעיים פטור מתפילין. הגה: אפילו אין לו צער.

אבל שאר חולה אם מצטער בחליו ואין דעתו מיושב עליו

פטור. ואם לאו חייב (מרדכי אורחות חיים ומיימוני פקד ד') :

ב. מי שברי לו שאינו יכול להתפלל בלא הפחה מוטב

שיעבור זמן התפלה ממה שיתפלל בלא גוף נקי.

(ועיין לקמן סימן פ'). ואם יראה לו שיוכל להעמיד

עצמו בגוף נקי בשעת קריאת שמע יניח תפילין בין

אהבה לקריאת שמע ויברך :

ג. נשים ועבדים פטורים מתפילין מפני שהוא מצות

עשה שהזמן גרמא. הגה: ואם הנשים רוצין להחמיר על

עצמן מוחין בידן (כל כו) :

ד. המניח תפילין צריך ליזהר מהרהור תאות אשה.

הגה: ואם אי אפשר לו בלא הרהורים מוטב שלא להניחם (כל

כו ואורחות חיים) :

ה. אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין מכאן ואילך

חייב אפילו באו פנים חדשות :

ו. בתשעה באב חייבין בתפילין. (ועיין לקמן סימן

תקנ"ה) :

שלחן ערוך אורח חיים סז

ז. חתן ושושביניו (פירוש, ריעיו השמחים עמו) וכל בני חופה פטורים משום דשכיח שכרות וקלות ראש:

ח. כותבי תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים פטורים מהנחת תפילין כל היום זולת בשעת קריאת שמע ותפלה.

הגה: ואם היו צריכים לעשות מלאכתן בשעת קריאת שמע ותפלה אז פטורין מקריאת שמע ותפלה ותפילין דכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת אם צריך לטרוח אחר האחרת אבל אם יכול לעשות שתיהן כאחת בלא טורח יעשה שתיהן

(הגהות אשכנזי בשם אור זרוע ור"ן פרק היסוד):

ט. מצטער ומי שאין דעתו מיושבת עליו ונכונה פטור מפני שאסור להסיח דעתו מהם:

י. הקורא בתורה פטור מהנחת תפילין כל היום זולת בשעת קריאת שמע ותפלה:

יא. לא יחלוץ תפילין בפני רבו אלא יפנה לצד אחר מפני אימתו ויחלוץ שלא בפניו:

יב. היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהם תפילין קודמים:

יג. מנודה ומצורע אסורים להניח תפילין:

סימן לט – מי הם הכשרים לכתוב תפילין ולקנות מהם, ובו י' סעיפים

- א. תפילין שכתבן עבד או אשה או קטן אפילו הגיע לחנוך או כותי או מומר לעבודת גלולים או מוסר לאנסין פסולים משום דכתיב וקשרתם וכתבתם כל שאינו בקשירה או אינו מאמין בה אינו בכתיבה :
- ב. כל שפסול לכותבן פסול בכל תיקון עשייתן :
- ג. גר שחזר לדתו מחמת יראה כשר לכתוב תפילין :
- ד. תפילין שכתבם אפיקורוס ישרפו. ויש אומרים יגנזו :
- ה. נמצאו ביד אפיקורוס ואין ידוע מי כתבם יגנזו :
- ו. נמצאו ביד אינו יהודי ואין ידוע מי כתבם כשרים :
- ז. אין לוקחין תפילין ומזוזות וספרים מן הכותים יותר מכדי דמיהן הרבה כדי שלא להרגיל לגנבן ולגזלן :
- ח. אין נקחין אלא מן המומחה שבקי בחסירות ויתירות :
- ט. לקח ממני שאינו מומחה צריך לבדקן לקח ממנו מאה קציצות בודק מהם שלשה קציצות שתים של ראש ואחת של יד או שתים של יד ואחת של ראש אם מצאן כשרים הוחזק זה האיש והרי כולם

כשרים ואין השאר צריך בדיקה ואם לקחן צבתים
צבתים חזקתם מאנשים הרבה הם לקוחים לפיכך
בודק מכל צבת ב' של ראש ואחד של יד או ב' של
יד ואחד של ראש המוכר תפילין ואמר שהיו של
אדם גדול נאמן ואינם צריכין בדיקה:

י. תפילין שהוחזקו בכשרות אינם צריכים בדיקה
לעולם ואם אינו מניחן אלא לפרקים צריכים
בדיקה פעמים בשבוע. הגה: ואם אין לו מי שיוכל
לבדוק ולחזור ולתופרן יניחם כך בלא בדיקה (בית יוסף נ"ס
אורחות חיים):

סימן מ – דין איך לנהוג בקדושת התפילין, ובו ח' סעיפים

א. אסור לתלות תפילין בין בבתי בין ברצועות אבל
מותר לתלותן בכיסן:

ב. בית שיש בו תפילין אסור לשמש בו מטתו עד
שיוציאם או שיניחם בכלי תוך כלי והוא שאין
השני מיוחד להם שאם הוא מיוחד אפילו מאה
חשובים כאחד. הגה: ואם שניהם אינם מיוחדים להם או
שהפנימי אינו מיוחד להם והחיצון מיוחד להם מותר (ועיין
לקמן סימן ר"מ סעיף ו') (בית יוסף):

ג. אפילו להניח בכלי תוך כלי אסור להניחם תחת
מרגלותיו וכן אסור להניחם תחת מראשותיו כנגד

ראשו אפילו בכלי תוך כלי ואפילו אין אשתו עמו
אבל שלא כנגד ראשו אם אין אשתו עמו מותר
ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי:

ד. אשתו עמו במטה ואינו רוצה לשמש מקרי אין
אשתו עמו:

ה. להניחם במטה כנגד צדו דינן כתחת מרגלותיו:

ו. שכח ושמש מטתו בתפילין לא יאחוז לא בבתים
ולא ברצועות עד שיטול ידיו מפני מפני שהידים
עסקניות הם ושמא נגעו במקום הטנופת:

ז. ישן בהם וראה קרי לא יאחוז בבתים אלא יאחוז
ברצועה ומסיר אותם. הגה: עד שיקנה הקרי מעליו
ויטול ידיו (בית יוסף):

ח. הנכנס לסעודת קבע חולצן ומניחן על השלחן עד
זמן ברכה וחוזר ומניחן אבל לאכילת עראי אין
צריך לחלצן:

סימן מא — דין הנושא משאוי איך ינהג בתפילין, ובו סעיף אחד

א. הנושא משאוי על ראשו חולצן תפילין של ראש עד
שיסיר המשאוי ואפילו מטפחתו אסור להניח על
הראש שיש בו תפילין אבל דבר שדרכו ליתן
בראשו כגון כובע או מצנפת מותר. הגה: ואפילו הכי

שלחן ערוך אורח חיים עא

אם הוא משאוי כבד ד' קבין והתפילין נדחקות צריך להסירן

(בית יוסף):

סימן מב – אם מותר לשנות תפילין של יד לשל ראש, ובו ג' סעיפים

א. אסור לשנות תפילין של ראש לעשותן של יד
אפילו ליקח רצועה מהם וליתן בשל יד אסור מפני
שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ושל
ראש קדושתו חמורה שרובו של שדי בשל ראש
אבל משל יד לשל ראש מותר לשנות ואם היו
חדשים שעדיין לא הניחם מותר לשנות אפילו
משל ראש לשל יד שטולה עליהם מכסה עור אחד
ונראים כבית אחד:

ב. אם התנה עליהם מתחלה אפילו לבשן אדם יכול
לשנותם אפילו משל ראש לשל יד:

ג. סודר דאזמניה למיצר ביה תפילין לעולם וצר ביה
תפילין חד זימנא אסור למיצר ביה זוזי. הגה: ואם
התנה עליו מתחלה בכל ענין שרי (בית יוסף נקט רבינו ירוחם
ומהרי"א). וקלף המעובד לשם תפילין אסור לכתוב עליו דברי
חול דהזמנה כי האי גוונא לגוף הקדושה מילתא היא (כ"ן סוף
פרק נגמר הדין). אזמניה ולא צר ביה או צר ביה ולא
אזמניה שרי למיצר ביה זוזי:

סימן מג – איך להתנהג בתפילין בהכנסו לבית הכסא, ובו ט' סעיפים

א. אסור ליכנס לבית הכסא קבוע להשתין בתפילין שבראשו גזירה שמא יעשה בהם צרכיו ואם אוחזן בידו מותר להשתין בהם בבית הכסא קבוע. הגה: והיינו דוקא כשמשתיין מיושב דליכא למיחש לנצוצות אבל משתיין מעומד פשיטא דאסור דלא עדיף מבית הכסא עראי והוא הדין אם משתיין מיושב או בעפר תחוח דליכא נצוצות בבית הכסא עראי נמי שרי ואין חילוק בין קבע לעראי לענין זה אלא דבית הכסא קבוע מסתמא עושה צרכיו מיושב ובית הכסא עראי מסתמא עושה מעומד הואיל ואינו נפנה לגדולים (בית יוסף ב"ק נ"מ ק"י יוסף ומגדל ע"ו). ובבית הכסא עראי מותר להשתין בהם כשהם בראשו אבל אם אוחזן בידו אסור להשתין בהם מעומד אפילו אם תופס אותם בבגדו מפני שצריך לשפשף בידו ניצוצות שברגליו אלא חולצן ברחוק ד' אמות ונותנם לחבירו ומדברי הרמב"ם נראה שאסור להשתין כשהם בראשו בין בבית הכסא קבוע בין בבית הכסא עראי ויש לחוש לדבריו:

ב. בית הכסא קבוע היינו שיש בו צואה והוא על פני השדה בלא הפירה:

שלחן ערוך אורח חיים עג

ג. בית הכסא עראי היינו כגון להשתין מים שאין אדם הולך בשבילים לבית הכסא והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית הכסא תחלה :

ד. אם הם בחיקו וחגור חגורה או בבגדו בידו מותר בין להשתין בין לפנות :

ה. אם רוצה ליכנס לבית הכסא קבוע לעשות צרכיו חולצן ברחוק ארבע אמות. הגה: ויש אומרים אפילו בלא צרכיו (בית יוסף בקס כ"ז ס"א) וטוב להחמיר. וגוללן ברצועות שלהן ואוחזן בימינו ובבגדו כנגד לבו ויזהר שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפה וכשיוצא מרחיק ארבע אמות ומניחן :

ו. היה לבוש בתפילין והוצרך לבית הכסא בלילה או סמוך לחשיכה שאין שהות להניחם עוד אחר שיצא לא יכנס בהם גוללן בבגדו ואפילו להשתין מים בבית הכסא קבוע אלא כיצד יעשה חולצן ומניחן בכלי אם היה בו טפה או בכלי שאינו כליין אף על פי שאין בו טפה ואוחז הכלי בידו ונכנס :

ז. במה דברים אמורים בבית הכסא שבשדה אבל בבית הכסא שבבית לא יכניסם כלל כיון שיכול להניחם במקום המשתמר :

ח. אם שכח תפילין בראשו ועשה בהם צרכיו מניח ידו עליהן עד שיגמור עמוד הראשון ויוצא וחולצן וחוזר ונכנס:

ט. מותר לרופא ליקח עביט של מי רגלים בידו ותפילין בראשו ובעל נפש יחמיר לעצמו:

סימן מד – איסור שינה בתפילין, ובו סעיף אחד

א. כל זמן שהתפילין בראשו או בזרועו אסור לישן בהם אפילו שינת עראי אלא אם הניח עליהם סודר ולא היתה עמו אשה ישן בהם שינת עראי וכיצד הוא עושה מניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן היו תפילין כרוכין בידו מותר לישן בהם אפילו שינת קבע ואם אוחזן בידו ואינם כרוכים בידו אסור לישן בהם אפילו שינת עראי. הגה: ודוקא כשאחזן בלא נרתקן אבל בנרתקן בכל ענין שרי (בית יוסף נקט העיטור):

סימן מה – דין תפילין בבית הקברות ובבית המרחץ, ובו ב' סעיפים

א. אסור לכנוס בבית הקברות או בתוך ארבע אמות של מת ותפילין בראשו משום לועג לרש ואם הם מכוסים מותר:

שלחן ערוך אורח חיים עה

ב. בבית המרחץ בית החיצון שכל העומדים בו הם לבושים יכולין להניח שם תפילין לכתחלה ובבית האמצעי שמקצת בני אדם עומדים שם לבושים ומקצתן ערומים אינו יכול להניחם לכתחלה ואם היו בראשו אינו צריך לחלצן ובבית הפנימי שכל העומדים שם ערומים אפילו היו בראשו צריך לחלצן:

הלכות ברכת השחר ושאר ברכות

סימן מז – דיני ברכת השחר, ובו ט' סעיפים

א. כשיעור משנתו יאמר אלהי נשמה כשישמע קול התרנגול יברך הנותן לשכוי בינה. כשלוש יברך מלביש ערומים. כשיניח ידיו על עיניו יברך פוקח עורים. כשישב יברך מתיר אסורים. כשזוקף יברך זוקף כפופים. כשיניח רגליו בארץ יברך רוקע הארץ על המים. כשנועל מנעליו יברך שעשה לי כל צרכי. כשהולך יברך המכין מצעדי גבר כשחוגר חגורו יברך אוזר ישראל בגבורה. הגה: או לובש האבנט המפסיק בין לבו לערוה (בית יוסף ב"ק ס"א ד).
כ"א

כשמששים כובע או מצנפת בראשו יברך עוטר ישראל בתפארה. כשיטול ידיו יברך על נטילת ידים. כשירחץ פניו יברך המעביר שינה מעיני וכו'. ויהי רצון וכו' עד ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל. אין לענות אמן אחר המעביר שינה מעיני עד שיחתום הגומל חסדים טובים לעמו ישראל שהכל ברכה אחת היא :

ב. עכשיו מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי ארצות שאינם יודעים אותם נהגו לסדרם בבית הכנסת ועונין אמן אחריהם ויוצאים ידי חובתן :

ג. חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות :

ד. צריך לברך בכל יום שלא עשני עובד כוכבים שלא עשני עבד שלא עשני אשה. הגה: ואפילו גר (כותים) היה יכול לברך כך (דברי עננו) אבל לא יאמר שלא עשני גוי, שהרי היה גוי מתחלה (אבודרהם). והנשים מברכות שעשני כרצונו :

ה. אם קדם וברך זוקף כפופים קודם שברך מתיר אסורים לא יברכנה :

ו. יש נוהגין לברך הנותן ליעף כח ואין דבריהם נראין. הגה: אך המנהג פשוט בבני האשכנזים לאומרה :

ז. יש נוהגים לברך ברכות אחרות נוספות על אלו וטעות הוא בידם :

שלחן ערוך אורח חיים עז

ח. כל הברכות האלו אם לא נתחייב באחת מהן כגון שלא שמע קול תרנגול או שלא הלך או לא לבש או לא חגר אומר אותה ברכה בלא הזכרת השם. הגה: ויש אומרים דאפילו לא נתחייב בהן מברך אותן דאין הברכה דוקא על עצמו אלא מברכין שהקב"ה ברא צרכי העולם וכן המנהג ואין לשנות (טור ותוספות והרא"ש פרק הכוהל והר"ן פרק קמא דפסחים וכל בו):

ט. לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה אף על פי שהוא אומרם דרך תחנונים ויש אומרים שאין לחוש כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים ונכון לחוש לסברא ראשונה. הגה: אבל המנהג כסברא אחרונה שהרי בימי הסליחות מתפללים הסליחות ואחר כך מברכין על התורה עם סדר שאר הברכות וכן בכל יום כשנכנסין לבית הכנסת אומרים כמה פסוקים ותחנונים ואחר כך מברכין על התורה ונהגו לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר ואין לשנות (כן משמע בתוספות ומרדכי פרק קמא דברכות). וטוב לומר בשחרית אחר שמע ישראל וגו' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, כי לפעמים שוהין עם קריאת שמע לקרותה שלא בזמנה ויוצא בזה (טור):

סימן מז – דיני ברכת התורה, ובו י"ד סעיפים

א. ברכת התורה צריך ליהדר בה מאד:

עח שלחן ערוך אורח חיים

ב. צריך לברך בין למקרא בין למשנה בין לגמרא.

הגה: בין למדרש (טור):

ג. הכותב בדברי תורה אף פי שאינו קורא צריך לברך:

ד. המהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך. והוא הדין

דיכול לפסוק דין בלא נתינת טעם לדבריו (ר"ן פרק קמא דשבת ופרק

כל הכלמים כתב דהוי כהרהור):

ה. ברכות התורה אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה והערב נא וכו' ואשר בחר בנו:

ו. אומר והערב עם וי"ו. הגה: ויש אומרים בלא וי"ו וכן

נהגו (רמב"ם פרק ז' מהלכות תפלה וקט"ז א' בק"מ המאור ואבודרהם). אבל יותר

טוב לומר בוי"ו:

ז. ברכת אהבת עולם פוטרת ברכת התורה אם למד מיד בלי הפסק:

ח. ויש להסתפק אי סגי בקורא קריאת שמע סמוך לה

מיד בלי הפסק ולכן יש ליזהר לברך ברכת התורה

קודם אהבת עולם:

ט. יש אומרים שאם הפסיק בין ברכת התורה ללמודו

אין בכך כלום והנכון שלא להפסיק ביניהם וכן

נהגו לומר פרשת ברכת כהנים סמוך לברכת

התורה:

שלחן ערוך אורח חיים עט

י. אם הפסיק מללמוד ונתעסק בעסקיו כיון שדעתו לחזור ללמוד לא הוי הפסק והוא הדין לשינה ומרחץ ובית הכסא דלא הוי הפסק:

יא. שינת קבע ביום על מטתו הוי הפסק ויש אומרים דלא הוי הפסק וכן נהגו:

יב. אף אם למד בלילה הלילה הולך אחר היום שעבר ואינו צריך לחזור ולברך כל זמן שלא ישן:

יג. המשכים קודם אור היום ללמוד מברך ברכת התורה ואינו צריך לחזור ולברך כשילך לבית הכנסת המשכים קודם אור היום מברך כל סדר הברכות חוץ מברכת הנותן לשכוי בינה ופרשת התמיד (עיין לעיל סימן א' סעיף ו') שימתין מלאומרה עד שיאור היום. הגה: ולכתחילה יטול ידיו קודם שיברך ללמוד ואם לא היה לו מים יכול ללמוד ולברך בלא נטילה כמו בשאר ברכות שמברך קודם נטילה כדלעיל סימן מ"ו

(אגור):

יד. נשים מברכות ברכת התורה:

סימן מח – אומרים פרשת התמיד, ופסוקי קרבן שבת אומרים אצל פרשת התמיד, ובו סעיף אחד

הגה: ואומרים פרשת התמיד ויש אומרים סדר המערכה ורבון העולמים אתה צויתנו וכו' ואם אי אפשר לאומרו בצבור יכול לאומרו בביתו ולחזור פרשת התמיד לבד עם הצבור ויכוין בפעם השניה כקורא בתורה (טור). ונהגו המדקדקים להתנועע בשעה שקורין בתורה דוגמת התורה שנתנה ברית וכן בשעה שמתפללים על שם כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (אבודרהם):

א. בשבת אומרים אצל פרשת התמיד פסוקי מוסף דשבת אבל לא בראש חודש ויום טוב מפני שקורין בתורה בפסוקי מוסף. הגה: ויש אומרים שמזכירין גם מוסף ראש חודש וכן נוהגין כדי לפרסם שהוא ראש חודש וכן הוא לקמן סימן תכ"א (טור):

סימן מט – שיכול לומר קריאת שמע בעל פה, ובו סעיף אחד

א. אף על גב דקיימא לן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה כל דבר שרגיל ושגור בפי הכל כגון קריאת שמע וברכת כהנים ופרשת התמיד וכיוצא בהן מותר:

סימן נ – טעם למה אומרים משנת איזהו מקומן, ובו סעיף אחד

א. קבעו לשנות אחר פרשת התמיד פרק איזהו מקומן
וברייתא דר' ישמעאל כדי שיזכה כל אדם ללמוד
בכל יום מקרא משנה וגמרא דברייתא דר'
ישמעאל הוי במקום גמרא שהמדרש כגמרא:

סימן נא – דיני תפלה מן ברוך שאמר עד ישתבח, ובו ט' סעיפים

א. אומרים ברוך שאמר קודם פסוקי דזמרה וישתבח
לאחריהם:

ב. אם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן עונה
אחריו אמן:

ג. אחר ישתבח יכול לענות אמן אחר ברכת עצמו
(ועיין לקמן סימן רט"ו):

ד. צריך ליזהר מלהפסיק בדבור משיתחיל ברוך
שאמר עד סוף שמונה עשרה. (ואפילו לצורך מצוה
אין לדבר בין ברוך שאמר לישתבח) (בית יוסף נקט כל זו) (ועיין
לקמן סימן נ"ג נ"ד):

ה. בין המזמורים האלו שואל מפני הכבוד ומשיב
שלום לכל אדם ובאמצע המזמור שואל מפני
היראה ומשיב מפני הכבוד:

ו. צריך להפסיק בין אלילים ובין וה' שמים עשה :

ז. צריך לכוין בפסוק פותח את ידך ואם לא כיון צריך לחזור ולאומרו פעם אחרת. הגה: ואומרים פסוק ואנחנו נברך יה אחר תהלה לדוד (טור וכל זו), וכופלין פסוק כל הנשמה תהלל יה לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה (טור), וכן פסוק ה' ימלוך לעולם ועד (אבולרס). כשמגיע לועתה ה' אלהינו מודים אנחנו לך או לפסוק וכל קומה לפניך תשתחוה אין לשחות ולהשתחות שם כדלקמן סימן קי"ג (הר"י סוף פרק אין עומדין ורבינו ירוחם נתיב א'). ונהגו לעמוד כשאומרים ברוך שאמר ויברך דויד וישתבח :

ח. אין אומרים הזמירות במרוצה כי אם בנחת :

ט. מזמור לתודה יש לאומרה בנגינה שכל השירות עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה. הגה: ואין אומרים מזמור לתודה בשבת ויום טוב (טור) או בימי פסח שאין תודה קריבה בהם משום חמץ ולא בערב פסח ועיין לקמן סימן תצ"ט ולא בערב יום כפור ועיין לקמן סימן תר"ד וכן נהגו במדינות אלו (מנהגים) :

סימן נב — דין מי ששהה לבוא לבית הכנסת עד ישתבח, ובו סעיף אחד

א. אם בא לבית הכנסת ומצא צבור בסוף פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר עד מהולל בתשבחות ואחר כך תהלה לדוד עד מעתה ועד עולם

הללויה. ואחר כך הללו את ה' מן השמים עד לבני ישראל עם קרובו הללויה. ואחר כך הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה. הגה: ואם יש לו שהות יותר יאמר הודו לה' קראו עד והוא רחום וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי כי בנתיים אינו רק פסוקים מלוקטים (הגהות מיימוני פרק ז' מהלכות תפלה). ואחר כך ישתבח ואחר כך יוצר וקריאת שמע וברכותיה ויתפלל עם הציבור ואם אין שהות כל כך ידלג גם מזמור הללו את ה' מן השמים. הגה: אם עוד אין שהות לא יאמר רק ברוך שאמר ותהלה לדוד וישתבח (סרא"ש וסר"י פרק ח' עומדיו). ואם כבר התחילו הציבור יוצר ואין שהות לומר פסוקי דזמרה אפילו בדילוג יקרא קריאת שמע וברכותיה עם הציבור ויתפלל עמהם ואחר כך יקרא כל פסוקי דזמרה בלא ברכה שלפניהם ולא של אחריהם. הגה: ומכל מקום יאמר כל הברכות שמחוייב לברך בבוקר (כל זו ובית יוסף בשם מהרי"א כמו שנתבאר סימן מ"ו

ומ"ז):

סימן נג — דין הראוי לירד לפני התיבה, ובו כ"ו סעיפים

- א. אומר שליח ציבור ישתבח מעומד:
- ב. אין לומר ישתבח אלא אם כן אמר ברוך שאמר וקצת פסוקי דזמרה:

ג. אין לברך על עטיפת ציצית בין פסוקי דזמרה לישתבח אלא בין ישתבח ליוצר (ועיין לקמן סימן נ"ד סעיף ג'). הגה: מיהו השליח ציבור אם לא היה לו טלית תחלה יתעטף בציצית קודם שיתחיל ישתבח כדי שיאמר הקדיש מיד אחר ישתבח ולא יפסיק (כל זו סימן ט'). וכן אם אין מניין בבית הכנסת ימתין השליח ציבור עם ישתבח וישתוק עד שיבא מנין ויאמר ישתבח וקדיש (מהרי"ל):

ד. שליח ציבור צריך שיהיה הגון ואיזהו הגון שיהא ריקן מעבירות ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו ושיהיה עניו ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים:

ה. אם אין מוצאין מי שיהיה בו כל המדות האלו יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ובמעשים טובים. הגה: ואם היה כאן עם הארץ זקן וקולו נעים והעם חפצים בו וכן י"ג שנה המבין מה שאומר ואין קולו נעים הקטן הוא קודם (מרדכי סוף פרק קמא דחולין). מי שעבר עבירה בשוגג כגון שהרג הנפש בשגגה וחזר בתשובה מותר להיות שליח ציבור אבל אם עשה במזיד לא דמכל מקום יצא עליו שם רע קודם התשובה (תשובת אור זרוע בהלכות ברכות):

ו. אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו מפני כבוד הציבור אבל באקראי משהביא שתי שערות יוכל לירד לפני התיבה ובלבד שלא יתמנה מפי הצבור

שלתן ערוך אורח חיים פה

או מפי שליח ציבור הממנה אותו להקל מעליו להתפלל בעדו לעתים ידועים:

ז. אם אין שם מי שיודע להיות שליח ציבור כי אם בן י"ג ויום אחד, מוטב שיהא הוא שליח ציבור משיבטלו מלשמוע קדושה וקדיש:

ח. מי שאינו בעל זקן כל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו נתמלא זקנו קרינן ביה הילכך בן כ' שנה אף על פי שאין לו זקן ממנין אותו. הגה: וכן אם היה לו זקן אפילו מעט קרינן ביה נתמלא זקנו אם הוא מבן י"ח ולמעלה (בית יוסף בשם מסכת סופרים פרק י"ד ונימוקי יוסף פרק הקורא עומד):

ט. סריס יש אומרים שמותר למנותו אם הוא בן עשרים:

י. יש ללמוד זכות על מקומות שנוהגים שהקטנים יורדין לפני התיבה להתפלל תפלת ערבית במוצאי שבתות. הגה: ובמקומות שלא נהגו כן אין לקטן לעבור לפני התיבה אפילו בתפלת ערבית אפילו הגיע לכלל י"ג שנים ביום השבת אין להתפלל ערבית של שבת דהרי עדיין אין לו י"ג שנה (מהרי"ל):

יא. שליח ציבור שמאריך בתפלתו כדי שישמעו קולו ערב אם הוא מחמת ששמח בלבו על שנותן הודאה להשם יתברך בנעימה תבא עליו ברכה

והוא שיתפלל בכובד ראש ועומד באימה וביראה
אבל אם מכויין להשמיע קולו ושמח בקולו הרי זה
מגונה ומכל מקום כל שמאריך בתפלתו לא טוב
עושה מפני טורח הצבור :

יב. אין ממנין מי שקורא לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן
אלפי"ן :

יג. פוחח והוא מי שבגדו קרוע וזרועותיו מגולים לא
ירד לפני התיבה :

יד. סומא יורד לפני התיבה ובלבד שלא יקרא בתורה
משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על
פה :

טו. שליח ציבור קבוע יורד לפני התיבה מעצמו ולא
ימתין שיאמרו לו :

טז. מי שאינו שליח ציבור קבוע צריך לסרב מעט
קודם שירד לפני התיבה ולא יותר מדאי אלא פעם
ראשונה מסרב וכשיאמרו לו פעם שניה מכין עצמו
כמו שרוצה לעמוד ובפעם שלישית יעמוד ואם
האומר לו שירד הוא אדם גדול אינו מסרב לו
כלל :

יז. אם טעה שליח ציבור וצריכין להעמיד אחר תחתיו
אותו שמעמיד תחתיו לא יסרב :

יח. האומר איני יורד לפני התיבה מפני שבגדי צבועין או מפני שברגלי סנדל לא ירד באותה תפלה כלל מפני שדרך האפיקורסין להקפיד בכך וחיישינן שמא אפיקורסות נזרקו בו. (הגה: ואפילו אם נותן אמתלא לדבריו לא מהני) (בית יוסף בשם ר' יסונתן):

יט. יש מונעים גר מלהיות שליח ציבור ונדחו דבריהם אפילו יחיד יכול לעכב ולומר איני רוצה שפלוני יהיה חזן אם לא שכבר הסכים עליו מתחלה. הגה: ודוקא שיהיה לאותו יחיד טעם הגון על פי טובי העיר אבל בלאו הכי אין היחיד יכול למחות בשליח ציבור (מהרי"ו סימן ס'). ואם הוא שונאו יכול למחות בו קודם שהסכים עליו (מהר"ס פדואה סימן ק"ד ומהרי"ק שורש מ"ד). ומי שהוא שונא לשליח ציבור לא יעלה לספר תורה כשקורא התוכחה (אור זרוע):

כ. אם אחד רוצה לומר תפלה בשביל אביו ואחד רוצה לומר בשביל אחר מי שירצה הקהל שיאמר התפלה הוא יאמר:

כא. אין למנות שליח ציבור על פי שר עובד גלולים אף שרוב הצבור חפצים בו:

כב. שליח צבור בשכר עדיף טפי מבנדבה. הגה: ואין לאדם להתפלל בלא רצון הקהל. וכל מי שמתפלל בחזקה ודרך אלמות אין עונין אמן אחר ברכתיו (בנימין זאב סימן קס"ג ואגודה פרק כ"ד מברכין):

כג. שכר שליח ציבור פורעים מקופת הקהל אף על פי שהשליח ציבור מוציא הדל כעשיר מכל מקום אין יד העני משגת כעשיר. הגה: ויש אומרים שגובין חצי לפי ממון וחצי לפי הנפשות וכן הוא מנהג הקהלות (מסר"ס פדואה מ"ד):

כד. צבור שצריכין לשכור רב ושליח ציבור ואין בידם כדי שכר שניהם אם הוא רב מובהק וגדול בתורה ובקי בהוראה הוא קודם ואם לאו שליח ציבור קודם:

כה. אין מסלקין חזן מאומנתו אלא אם כן נמצא בו פסול. הגה: ואין מסלקין אותו משום רנון בעלמא כגון שיצא עליו שם שנתפס עם הכותית או שמסר אדם. אבל אם באו עליו עדים בזה וכיוצא בזה מעבירין אותו. ושליח ציבור שהוא שוחט ובודק לא יתפלל בבגדים הצואין ומסריחין. ואם אינו רוצה להחליף בגדיו בשעת התפלה ולהתפלל מעבירין אותו. ושליח ציבור המנבל פיו או שמרנן בשירי עגבים ממחין בידו שלא לעשות כן ואם אינו שומע מעבירין אותו (כל זו דף קנ"ה ע"ד). שליח ציבור שהזקין ורוצה למנות בנו לסייעו לפרקים אף על פי שאין קול בנו ערב כקולו אם ממלא מקומו בשאר דברים בנו קודם לכל אדם ואין הצבור יכולין למחות בידו (תשובת רשב"א סימן ט')

כו. קהל שנהגו למנות אנשים על צרכי הצבור לזמן ובהגיע הזמן יצאו אלו ויכנסו אחרים תחתיהם בין

שלחן ערוך אורח חיים פט

לחזן בין לקופה של צדקה בין לשאר מנויים
הצריכין לצבור בין שנוטלים עליהם שכר בין
שאינם נוטלים אפילו לא קבעו להם זמן סתם
כפירושן מאחר שנהגו כך. הגה: יש מי שכתב דשליח
צבור יתפלל מתוך ספר המיוחד לצבור דודאי נכתב לשמו

(מהרי"ל בשם רוקח):

סימן נד – דינים השייכים לישתבח, ובו ג' סעיפים

א. ישתבח אינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה
לברוך שאמר ששתיהן נתקנו על פסוקי דזמרה זו
לפניהם וזו לאחריהם:

ב. אין לענות אמן אחר מלך מהולל בתשבחות אלא
אחר חי העולמים ששם הוא סיום הברכה:

ג. המספר בין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו וחוזר
עליה מעורכי המלחמה ויש מי שאומר שלצרכי
צבור או לפסוק צדקה למי שבא להתפרנס מן
הצדקה מותר להפסיק. הגה: ומזה נתפשט מה שנהגו
בהרבה מקומות לברך חולה או לקבול בבית הכנסת שיעשה
לו דין בין ישתבח ליוצר דכל זה מיקרי לצורך מצוה ולאחר
כך כשחוזרין להתפלל יאמר השליח ציבור מקצת פסוקי
דזמרה ויאמר קדיש עליהם כי לעולם אין אומרים קדיש בלא
תהלה שלפניו ולכן מתחילין ערבית בלא קדיש (כל נו). וכן מי

שלא היה לו ציצית או תפילין והביאו לו בין ישתבח לקדיש יכול להניחם ולברך עליהם אבל בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר (אור זרוע פרק תפלת השחר) וכל שכן שלא יפסיק לאחר שאמר השליח ציבור ברכו קודם שמתחילין ברכת יוצר (כ"ה) יוסף סוף סימן נ"ו בשם המנהיג ועיין לקמן סוף סימן נ"ז:

סימן נה – דיני קדיש, ובו כ"ב סעיפים

א. אומרים קדיש ואין אומרים אותו בפחות מ' זכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות והוא הדין לקדושה וברכו שאין נאמרין בפחות מעשרה:

ב. אם התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתן גומרים אותו הקדיש או אותה הקדושה שהתחיל והוא שנשתיירו רובן. הגה: ומכל מקום עבירה היא לצאת ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו (ירושלמי). אבל אם נשארו י' מותר לצאת (מרדכי פרק בתרא דמגילה):

ג. אם התחיל באבות ויצאו מקצתן גומר אפילו קדושה. הגה: ואם יצאו מקצתן לאחר שהתחילו להתפלל יוצר לא יתחיל השליח ציבור להתפלל התפלה בקול רם דכבר נשלם תפלת יוצר ואם יצאו לאחר שהתחיל בקול רם וקדושה יכולים להשלים כל סדר קדושה ולומר הקדיש שלם שלאחריה דשייך לתפלה שהרי אומר תתקבל צלותהון וכו' אבל אין קורין בתורה דזהו ענין אחר. ותפלת ערבית וקדיש

שלאחריו לא שייך לקריאת שמע וברכותיה (ר"ן פרק הקורא את המגילה שכולי הלקט ותרומת הדשן סימן ט"ו) :

ד. יש מתירין לומר דבר שבקדושה בתשעה וצירוף קטן שהוא יותר מבן שש ויודע למי מתפללין ולא נראין דבריהם לגדולי הפוסקים והוא הדין דעבד ואשה אין מצטרפין. הגה: ואפילו על ידי חומש שבידו אין לצרפו מיהו יש נוהגין להקל בשעת הדחק (הרא"ש ומרדכי והגהות מיימוני פרק ט' מהלכות תפלה) :

ה. אם לא הביא שתי שערות אפילו הוא גדול בשנים דינו כקטן עד שיצאו רוב שנותיו שאז יתברר שהוא סריס ואם נראו לו סימני סריס קודם לכן דינו כגדול. הגה: ומיהו אין מדקדקין בשערות אלא כל שהגיע לכלל שנותיו מחזקין אותו כגדול ואומרים לענין זה מסתמא הביא שתי שערות (מהרי"ק שורש מ"ט) :

ו. ואם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם או שהוא ישן אפילו הכי מצטרף עמהם :

ז. כשאחד מתפלל לבדו נכון שהאחרים ימתינו מלומר קדיש עד שיגמור כדי שיזכה גם הוא :

ח. חרש המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר הן כפקחין ומצטרפים אבל מי שאינו שומע ואינו מדבר הרי הוא כשוטה וקטן :

ט. לעולם הוא קטן עד שיביא ב' שערות אחר שיהיה
בן י"ג ויום אחד ושנת העיבור בת י"ג חדש:

י. אם נער אחד נולד בכ"ט לאדר ראשון משנה
מעוברת ונער אחד נולד באדר שני באחד בו ושנת
י"ג אינה מעוברת אותו שנולד בכ"ט לאדר הראשון
צריך להמתין עד כ"ט לאדר בשנת י"ג להיות בן י"ג
שנה ואותו שנולד אחריו באחד באדר השני יהיה
בן י"ג שנה כיון שהגיע אחד באדר של שנת י"ג.
הגה: ומי שנולד באדר ונעשה בר מצוה בשנת העיבור אינו
נעשה בר מצוה עד אדר השני (תשובת מהר"י מינץ סימן ט"ו):

יא. עבריינן שעבר על גזירת הצבור או שעבר עבירה
אם לא נידוהו נמנה למנין עשרה:

יב. מנודה אין מצרפין אותו לכל דבר שצריך עשרה
אבל מותר להתפלל בבית הכנסת שהוא שם אלא
אם כן פירשו להחמיר עליו בכך:

יג. צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח צבור
עמהם והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ דהיינו
כשסוגר הדלת ממקום (שפה) פנימית של עובי
הדלת ולחוץ כלחוץ:

יד. מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון אפילו
גבוה כמה קומות אפילו אינו רחב ארבע ומראה
להם פניו משם מצטרף עמהם לעשרה. הגה: גנין

שלתן ערוך אורח חיים צג

ועליות אינן בכלל בית והעומד עליהם אינו מצטרף (כ"ז נ"ג

ח"ז):

טו. אם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ ושליח צבור תוך הפתח הוא מצרפן:

טז. חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה דהיינו שנפרצה קטנה במקום חיבורה לגדולה ונפל כל אותו כותל שהיה מפסיק ביניהם ובגדולה נשארה משארית כותל זה שנפל פסים (פירוש מעט כותל ישר ושוה) מכאן ומכאן הגדולה כמופלגת מן הקטנה ואין הקטנה מופלגת מן הגדולה אלא הרי היא כקרן זוית שלה לפיכך אם תשעה בגדולה ואחד בקטנה מצטרפים שהקטנה נגררת אחר הגדולה והרי היא כאילו היא בתוך הגדולה כיון שהרוב בגדולה אבל אם היו תשעה בקטנה ואחד בגדולה או חמשה בזו וחמשה בזו אין מצטרפין:

יז. היה שליח צבור בקטנה וצבור בגדולה מוציאן ידי חובתן שהוא נגרר אחריהם אבל אם היה שליח ציבור בגדולה וצבור בקטנה אינו מוציאן ידי חובתן שאין הרוב נגרר אחר היחיד:

יח. אם קצת העשרה בבית הכנסת וקצתם בעזרה אינם מצטרפים:

יט. שליה ציבור בתיבה ותשעה בבית הכנסת מצטרפין אף על פי שהיא גבוה י' ורחבה ד' ויש לה מחיצות גבוהות י' מפני שהיא בטלה לגבי בית הכנסת ויש מי שכתב דהני מילי כשאין המחיצות מגיעות לתקרת הגג:

כ. היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות ויש אומרים שצריך שלא יהא מפסיק דבר שאינו נקי או עבודת כוכבים:

כא. עיר שאין בה אלא עשרה ואחד מהם רוצה לצאת בימים הנוראים מחייבין אותו לישאר או להשכיר אחר במקומו ואם הם י"א ורוצים לצאת שנים ישכירו שניהם אחד בשותפות במקומם ושניהם יפרעו בשוה ואם אחד עני ואחד עשיר פורעים חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות ושכר החזן על היוצאים כעל הנשארים. הגה: ואין חילוק בין אם רוצה לילך זמן ארוך קודם יום טוב או לא כל שלא יחזור ביום טוב (מסרי"ל סימן תכ"ז):

כב. לא היו כופין להשכיר להשלים מניין כי אם בימים הנוראים וכגון שאין חסרים כי אם אחד או שנים אלא אם כן מנהג קבוע ומפורסם בעיר לכוף להשכיר אפילו בחסרון ג' או ד' אם יש מנין מיושבי העיר כופין לשכור חזן. הגה: וכן במקום שאין

שלתן ערוך אורח חיים צה

מנין תמיד בבית הכנסת כופין זה את זה בקנסות שיבאו תמיד מנין לבית הכנסת שלא יתבטל התמיד (תשובת ריב"ץ סימן תקי"ח). ועיין לקמן ריש סימן ק"ן אם כופין זה את זה לבנות בית הכנסת:

סימן נו – דין עניית הקדיש על ידי הקהל, ובו ה' סעיפים

א. יש לכוין בעניית הקדיש. הגה: ולא יפסיק בין יהא שמיה רבא למברך (הגהות אשכנזי בשם אור זרוע כתב דלפירוש ראשון לא יפסיק בין שמה לרבא ולפירוש ר"י אין להפסיק בין רבא למברך). **ולענות אותו בקול רם ולהשתדל לרוץ כדי לשמוע קדיש.** הגה: ויש לעמוד כשעונין קדיש וכל דבר שבקדושה. ומי שבא לבית הכנסת ושומע הקהל עונין קדיש עונה עמהם אף על פי שלא שמע שליח צבור שאמר יתגדל וכו' (הגהות חדשים במדכ"י דברכות). וגם השליח ציבור צריך לומר יהא שמיה רבא וכשמתחיל יתגדל יש לומר ועתה יגדל נא כח וגו' זכור רחמיך וגו'.

ב. כששליח צבור אומר יתברך כל העם עונים אמן וכן כשאומר בריך הוא וכן כשאומר ואמרו אמן. ולא נהגו לומר אמן אחר יתברך ולא אחר בריך הוא. ולא יפסיק בין בריך הוא לעילא מכל ברכתא וכו'.

ג. העונים עד לעלמי עלמאי בלבד טועים הם כי אסור להפריד בין עלמאי ליתברך:

ד. כשאומר החזן יתגדל כורע וכן ביהא שמיה רבא וכן בברוך הוא וכן באמן:

ה. לאחר שסיים הקדיש פוסע ג' פסיעות ואחר כך אומר עושה שלום וכו':

סימן נז – דין ברכו וענייתו, ובו ב' סעיפים

א. אומר שליח צבור ברכו את ה' המבורך ועונים אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד וחוזר שליח ציבור ואומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד. ונהגו שהשליח ציבור מאריך בברכו והקהל אומרים יתברך וישתבח וכו' בעוד שהוא מאריך בברכו (טור):

ב. מקום שנהגו לצעוק על חבריהם בין קדיש וברכו ליוצר אור או לדבר בצרכי רבים טועים הם. (ועיין לעיל סוף סימן נ"ד):

הלכות קריאת שמע

סימן נח – דיני קריאת שמע וברכותיה, ובו ז' סעיפים

א. זמן קריאת שמע של שחרית משיראה את חבריו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות שהוא רביע היום ומצוה מן

שלחן ערוך אורח חיים צו

המובחר לקרותה כוונתיקין (פירוש תלמידים. ורש"י פירש אנשים ענוים ומחבבים המצות) שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה (פירוש יציאת החמה כמו הנצו הרמונים) כדי שיסיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד. הגה: שיעור הנץ החמה הוא כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ (מיימוני פרק י"ז):

ב. אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל:

ג. ומי שהוא אנוס כגון שהיה משכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים שלא יוכל לעמוד ולא לכוין אפילו פרשה ראשונה ואפילו עד לבבך או שבני השיירא (קראבאנ"א בלע"ז) הולכים מהרה ולא ימתינו לו כלל יכול לקרותה עם ברכותיה משעלה עמוד השחר דכיון שעלה עמוד השחר שפיר קרינן ביה ובקומך וגם שפיר מקרי יוצר אור. אבל אם אינו במקום גדודי חיה ולסטים וגם אין בני השיירא נחפזים כל כך אפילו יוצא לדרך אחר שעלה עמוד השחר אינו קורא עד שיגיע זמנה:

ד. אם קראה משעלה עמוד השחר אף על פי שלא היה אנוס יצא בדיעבד. ואם קראה בלא ברכות יחזור

לקרותה בזמנה עם הברכות ועיין לקמן סימן ס' (בית יוסף סימן

מ"ו):

ה. אם נאנס ולא קרא קריאת שמע ערבית עד שעלה
עמוד השחר כיון שעדיין לא הנץ החמה קורא
קריאת שמע ויוצא בה ידי חובת קריאת שמע
ערבית ואם היה אנוס באותה שעה לצאת לדרך
מקום גדודי חיה ולסטים לא יקרא אז קריאת שמע
פעם שנית לצאת בה ידי חובת קריאת שמע של
יום שמאחר שעשה לאותה שעה לילה אי אפשר
להזור ולעשותה יום:

ו. אף על פי שזמנה נמשך עד סוף השעה הג' אם
עברה שעה ג' ולא קראה קורא אותה בברכותיה
כל שעה ד' שהוא שלישי היום ואין לו שכר כקורא
בזמנה ואם עברה שעה ד' ולא קראה קוראה בלא
ברכותיה כל היום:

ז. אם לא קראה ביום יש אומרים שיש לה תשלומין
בערבית וכן אם לא קרא קריאת שמע בערבית יש
לה תשלומין ביום ויש חולקים:

**סימן נט — דין ברכה ראשונה ביוצר, ובו
ה' סעיפים**

א. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא
חושך תקנו להזכיר מדת לילה ביום להוציא מלב

שלתן ערוך אורח חיים צט

האפיקורסים שאומרים שמי שכרא אור לא ברא
חושך:

ב. אם טעה ואמר אשר בדברו מעריב ערבים ונזכר
מיד ואמר יוצר אור וגם סיים יוצר המאורות יצא
אבל אם אמר בדברו מעריב ערבים ולא אמר יוצר
אור או לא סיים יוצר המאורות לא יצא ואם אמר
יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים
וגם סיים מעריב ערבים לא יצא. הגה: והוא הדין אם
לא אמר תחלה רק יוצר אור אם סיים מעריב ערבים לא יצא
(דברי עמנו לפרק כן הטור והרא"ש). אבל אם סיים יוצר המאורות כיון
שפתח יוצר אור יצא אף על פי שהפסיק במעריב ערבים:

ג. יש אומרים שהקדושה שביוצר יחיד אומרה לפי
שאינה אלא סיפור דברים ויש אומרים שיחיד
מדלגה ואינה נאמרת אלא בציבור ויש לחוש
לדבריהם וליזהר שיחיד יאמרנה בניגון וטעמים
כקורא בתורה. הגה: וכבר פשט המנהג כסברא ראשונה
ויחיד אומר אותה וכשעונין קדושה זאת אומרים אותה בקול
רם (הגהות מיימוני פרק א' מהלכות ברכות דוקא סימן קי"ח) ומיהו אם לא
אמרה רק שמעה משליח ציבור יצא דברכות אלו השליח
ציבור מוציא היחיד אף על פי שהוא בקי מיהו אין השליח
ציבור מוציא היחיד בפחות מ' (הר"י פרק מי שמתו). ולא יענה אמן
אחר סיום הבוחר בעמו ישראל באהבה משום דהוי הפסק
(ועיי' לקמן סימן ס"א):

ד. אם טעה בברכת יוצר בענין שצריך לעמוד אחר תחתיו אם טעה מקדושה ואילך אין השני צריך להתחיל אלא ממקום שפסק. הגה: דהיינו שמתחיל מקדושה ואילך ואם טעה קודם קדושה צריך להתחיל בראש (הר"י והרא"ש פרק חין עומדין והגהות מיימוני פרק י' מהלכות תפלה וטור):

סימן ס — דין ברכות לקריאת שמע, ואם צריכים כוונה, ובו ה' סעיפים

- א. ברכה שנייה אהבת עולם. (הגה: ויש אומרים אהבה רבה וכן נוהגין בכל אשכנז). ואינה פותחת בברוך מפני שהיא סמוכה לברכת יוצר אור ואם היא פוטרת ברכת התורה עיין לעיל סימן מ"ז:
- ב. קרא קריאת שמע בלא ברכה יצא ידי חובת קריאת שמע וחוזר וקורא הברכות בלא קריאת שמע, ונראה לי שטוב לחזור ולקרות קריאת שמע עם הברכות:
- ג. סדר הברכות אינו מעכב שאם הקדים שנייה לראשונה יצא ידי חובת ברכות:
- ד. יש אומרים שאין מצות צריכות כוונה, ויש אומרים שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה, וכן הלכה:

שלחן ערוך אורח חיים קא

ה. הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא ידי חובתו והשאר אם לא כיון לבו אפילו היה קורא בתורה או מגיה הפרשיות האלו בעונת קריאת שמע יצא והוא שכיון לבו בפסוק ראשון:

סימן סא – דין כמה צריך לדקדק ולכוין בקריאת שמע, ובו כ"ו סעיפים

א. יקרא קריאת שמע בכוונה באימה ביראה ברתת וזיע:

ב. אשר אנכי מצוך היום היינו לומר בכל יום יהיו בעיניך כחדשים ולא כמי שכבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו חביב אצלו:

ג. בקריאת שמע יש רמ"ה תיבות וכדי להשלים רמ"ח כנגד איבריו של אדם מסיים שליח צבור ה' אלהיכם אמת וחוזר ואומר בקול רם ה' אלהיכם אמת. הגה: ובזה כל אדם יוצא הואיל ושומעין מפיו של שליח ציבור ג' תיבות אלו (בית יוסף בקס אורחות חיים). ואם היחיד רוצה גם כן לאמרם עם השליח צבור אין איסור בדבר (דברי טלמז): ואם הוא קורא ביחיד יכוין בט"ו ווין שבאמת ויציב שעולים צ' והם כנגד ג' שמות ההויה שכל שם עולה כ"ו וד' אותיותיו הם ל'. הגה: ויש עוד טעם אחר בדבר דט"ו ווין עולין צ' והקריאה נחשבת א' הרי צ"א

כמנין השם בקריאתו ובכתיבתו והוי כאילו אמר ה' אדנ"י אמת (מהרי"ק סוקס מ"ב ולאגור). ויש שכתבו דכל הקורא קריאת שמע ביחיד יאמר אל מלך נאמן שמע וגו' כי ג' תיבות אלו משלימין המנין של רמ"ח והוא במקום אמן שיש לענות אחר ברוך הבוחר בעמו ישראל באהבה וכן נוהגין ונראה לי מכל מקום כשקורא עם הצבור לא יאמר אל מלך נאמן רק יאמר אמן אחר השליח ציבור כשמסיים הברכה וכן נוהגין ונכון הוא:

ד. נוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם כדי לעורר הכוונה:

ה. נוהגין ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין:

ו. צריך להאריך בחי"ת של אחד כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ שלזה רומז החטוטרות שבאמצע גג החי"ת ויאריך בדלי"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם ולא יאריך יותר מכשיעור זה ויש נוהגים להטות הראש כפי המחשבה מעלה ומטה ולד' רוחות:

ז. ידגיש בדלי"ת שלא תהא כרי"ש:

ח. לא יחטוף בחי"ת ולא יאריך באל"ף:

ט. אסור לומר שמע ב' פעמים בין שכוּפּל התיבות שאומר שמע שמע בין שכוּפּל הפסוק ראשון:

שלתן ערוך אורח חיים קג

י. כשקורא קריאת שמע על מטתו מותר לקרות כל הפרשה ולחזור ולקרותה ויש מי שאומר שגם בזה יש ליזהר מלומר פסוק ראשון. (הגה: ב' פעמים):

יא. האומרים באשמורת בסליחות וביום כיפור בתפילת נעילה ב' פעמים פסוק שמע ישראל יש ללמדם שלא יאמרו:

יב. ה' הוא האלהים שאומרים אותו ביום כפור בתפילת נעילה ז' פעמים מנהג כשר הוא. הגה: יש אומרים שיש ליזהר שלא לענות על שום ברכה ב' פעמים אמנן (בית יוסף בשם אורח מועד):

יג. אחר פסוק ראשון צריך לומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בחשאי:

יד. צריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת כדי להפסיק בין קבלת מלכות שמים לשאר מצות. הגה: ויש להפסיק בפסוק ראשון בין ישראל לה' ובין אלהינו לה' השני כדי שיהא נשמע שמע ישראל כי ה' שהוא אלהינו הוא ה' אחד (יוקם). ויש להפסיק מעט בין אחד לברוך כי עיקר קבול מלכות שמים הוא פסוק ראשון (אבודרהם):

טו. צריך להפסיק בין היום על לבבך ובין היום לאהבה שלא יהא נראה היום ולא למחר:

טז. צריך להפסיק בין נשבע לה' כדי להטעים יפה העי"ן שלא תהא נראית כה"א:

**יז. צריך להתיז זי"ן של תזכרו דלא לשתמע תשקרו
או תשכרו והוי כעבדים המשמשים על מנת לקבל
פרס וכן צריך להתיז זי"ן של וזכרתם:**

**יח. ידגיש יו"ד של שמע ישראל שלא תבלע ושלא
תראה אל"ף וכן יו"ד דוהיו דלא לשתמע והאו:**

**יט. צריך ליתן ריוח בין וחרה לאף דלא לשתמע
וחרף:**

**כ. צריך ליתן ריוח בין תיבה שתחילתה כסוף תיבה
שלפניה כגון בכל לבבך על לבבכם בכל לבבכם
עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם
מארץ:**

**כא. צריך בכל אל"ף שאחר מ"ם להפסיק ביניהם כגון
ולמדתם אותם וקשרתם אותם ושמתם את וראיתם
אותו (וזכרתם את ועשיתם את) שלא יהא נראה כקורא
מותם מת:**

**כב. אף בפסוקי דזמרה ובתפלה צריך לדקדק בכך.
הגה: והוא הדין הקורא בתורה בנביאים ובכתובים יש לזהר
(בית יוסף בשם הר"ק):**

**כג. צריך לדקדק שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה
ולא יניח הנד ולא יניד הנח:**

שלתן ערוך אורח חיים קה

כד. צריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה. הגה: אבל לא נהגו כן במדינות אלו ומכל מקום המדקדקים מחמירים בכך:

כה. כשיאמר וקשרתם לאות על ירך ימשמש בתפילין של יד וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש וכשיאמר וראיתם אותו ימשמש בב' ציציות שלפניו (ועיין לעיל סימן כ"ד סעיף ד'):

כו. יש נוהגים לקרות קריאת שמע בקול רם ויש נוהגים לקרותו בלחש. הגה: ומכל מקום יאמרו פסוק ראשון בקול רם וכן נוהגין (כל כו):

סימן סב – מי שלא דקדק בקריאת שמע או לא השמיע לאזנו, ובו ה' סעיפים

א. אף על פי שמצוה לדקדק באותיותיה קראה ולא דקדק בהן יצא:

ב. יכול לקרותה בכל לשון ויזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון וידקדק בו כמו בלשון הקודש:

ג. צריך להשמיע לאזנו מה שמוציא בפיו ואם לא השמיע לאזנו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו:

ד. אם מחמת חולי או אונס אחר קרא קריאת שמע בלבו יצא. הגה: ואף לכתחלה יעשה כן אם הוא במקום שאינו נקי לגמרי ואינו יכול לנקותו משום אונס ירהר

בלבו. ובלבד שלא יהא מקום מטונף לגמרי דאסור להרהר בדברי תורה במקום הטינופת (בית יוסף סימן כ"ה):

ה. צריך שליו צבור להשמיע קולו בשמע ישראל כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים יחד:

**סימן סג — לישוב בשעת קריאת שמע,
ולא יישן, ובו ט' סעיפים**

א. קורא אותה מהלך או עומד או שוכב או רוכב על גבי בהמה או יושב אבל לא פרקדן דהיינו שפניו טוחות בקרקע או מושלך על גבו ופניו למעלה אבל קורא והוא שוכב על צדו. הגה: (מאחר שכבר שוכב ואיכא טרחא לעמוד) (ס"ז פרק מי שמתו). ואם היה בעל בשר הרבה ואינו יכול להתהפך על צדו או שהיה חולה נוטה מעט לצדו וקורא:

ב. מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרואה מעומד נקרא עברין:

ג. היה מהלך בדרך ורצה לקרות קריאת שמע צריך לעמוד בפסוק ראשון:

ד. עיקר הכוונה הוא בפסוק ראשון הלכך אם קרא ולא כוון לבו בפסוק ראשון לא יצא ידי חובתו וחוזר וקורא ואפילו למאן דאמר מצות אינן צריכות כוונה מודה הכא:

שלתן ערוך אורח חיים קז

ה. אם היה ישן מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש מכאן ואילך אין מצערים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש שאף על פי שהוא קורא מתנמנם יצא. הגה: ודין שתוי ושכור עיין לקמן סימן צ"ט סעיף א' :

ו. הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו בפרשה ראשונה שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים מפני שנראה כקורא עראי וכתוב בדברת בם ודרשינן עשה אותם קבע :

ז. היה עוסק במלאכה ורצה לקרות קריאת שמע יתבטל ממלאכתו עד שיקרא פרשה ראשונה כדי שלא יהא כקורא עראי :

ח. האומנין וכן בעל הבית שהיו עושים מלאכה בראש האילן או בראש שורות הבנין קורין קריאת שמע במקומם ואינם צריכים לירד :

ט. הכתף אף על פי שמשאו על כתיפו קורא קריאת שמע אבל לא יתחיל בשעה שטוען ולא בשעה שפורק מפני שאין לבו מיושב :

סימן סד – דין הטועה בקריאת שמע, ובו ד' סעיפים

א. קראה למפרע לא יצא במה דברים אמורים בסדר הפסוקים אבל אם הקדים פרשה לחברתה אף על פי שאינו רשאי יצא לפי שאינה סמוכה לה בתורה:

ב. קרא פרשה וטעה בה אם יודע היכן טעה כגון שקרא כולה אלא שדילג פסוק אחד באמצע חוזר לראש אותו הפסוק וגומר הפרשה ואם אינו יודע היכן טעה חוזר לראש הפרשה:

ג. טעה בין פרשה לפרשה שהוא יודע שסיים פרשה ואינו יודע אם ראשונה אם שנייה חוזר לפרשה ראשונה ויתחיל והיה אם שמוע:

ד. היה עומד בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שנייה חוזר לוכתבתם שבראשונה והני מילי שלא התחיל למען ירבו ימיכם אבל אם התחיל למען ירבו ימיכם אין צריך לחזור דסירכיה נקט ואתא:

סימן סה – הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור קוראין קריאת שמע, או שהפסיק בשעת הקריאה, ובו ג' סעיפים

א. קראה סירוגין דהיינו שהתחיל לקרות והפסיק בין בשתיקה בין בדיבור וחזר וגמרה אפילו שהיה כדי לגמור את כולה יצא אפילו היה ההפסק מחמת אונס. הגה: ויש אומרים דאם היה אונס והפסיק כדי לגמור את כולה חוזר לראש והכי נהוג ומשערין ענין השהייה לפי הקורא ולא לפי רוב בני אדם (כשב"א סוף פרק ה"ט קורא). וכן הוא לקמן סימן ק"ד:

ב. קרא קריאת שמע ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שקורין קריאת שמע צריך לקרות עמהם פסוק ראשון שלא יראה כאלו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חבריו והוא הדין אם הוא בבית הכנסת ואומר דברי תחנונים או פסוקים במקום שרשאי לפסוק אבל אם הוא עסוק במקום שאינו רשאי לפסוק כגון מברוך שאמר ואילך לא יפסיק אלא יאמר התיבות שהוא אומר בשעה שהציבור אומרים פסוק ראשון בניגון הצבור שיהיה נראה כאלו קורא עמהם:

ג. קרא קריאת שמע ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שקורין קריאת שמע טוב שיקרא עמהם כל קריאת

שמע ויקבל שכר כקורא בתורה. הגה: אבל אינו חייב רק בפסוק ראשון כמו שנתבאר (כ"ט יוסף):

סימן סו – באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה מקום לא יפסיק, ובו י' סעיפים

א. בין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו כגון אביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה וכל שכן מלך או אנס ומשיב שלום לאדם נכבד ואפילו באמצע הפסוק חוץ מפסוק שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא יפסיק בהם כלל אם לא מפני מי שירא שמא יהרגנו:

ב. אם שכח להניח ציצית ותפילין יכול להפסיק בין הפרקים להניחם ויברך עליהם. הגה: ויש אומרים שלא יברך עליהם עד אחר התפלה והכי נהוג לענין טלית (כ"ט יוסף):

ג. לקדיש ולקדושה ולברכו מפסיק אפילו באמצע הפסוק וכן למודים אבל לא יאמר אלא תיבת מודים בלבד. הגה: וכן בברכו לא יאמר יתברך וישתבח כו'. ויש אומרים דאמן שעונין אחר ברכת האל הקדוש ואחר שומע תפלה יש לו דין קדושה ויוכל לענות אותם בקריאת

שלתן ערוך אורח חיים קיא

שמע וכן עיקר. ולכל הני מילי פוסקים מכל שכן באומר תחנונים (תשובת הרשב"א):

ד. יש מי שאומר שמפסיק ויש מי שאומר שאינו מפסיק והלכה כדבריו:

ה. ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר אבל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק שלא להפסיק בין ה' לאמת אלא יאמר אני ה' אלהיכם אמת ואז יפסיק כדין באמצע הפרק:

ו. אם פסק מפני היראה או הכבוד אחר שאמר אמת או שסיים קודם החזון וסמך ה' אלהיכם עם אמת וממתין שיתחיל החזון ושיאמר עמו אינו צריך לחזור ולומר פעם אחרת אמת:

ז. אינו אומר אמן אחר גאל ישראל משום דהוי הפסק. הגה: ויש אומרים דעונין אמן וכן נוהגין לענות אחר השליח ציבור. אבל אם התפלל לבד אין עונין אמן כדלקמן סימן רט"ז (טור):

ח. צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק לאחר שאמר גאל ישראל רק אם אירעו אונס שלא הניח תפילין ונזדמנו לו בין גאולה לתפלה מניח אז ולא יברך עליהם עד אחר שיתפלל אבל טלית לא יניח אז ואם עד שלא אמר גאל ישראל נזדמנו לו טלית

ותפילין מניחם ולא יברך עליהם עד אחר תפלה.
הגה: ויש אומרים שקודם גאל ישראל יברך על התפילין
והכי נהוג (מרדכי ותוספות והגהות מיימוני מהלכות קריאת שמע):

ט. אין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה וכיצד
עושה ממתין בשירה חדשה כדי לענות:

י. כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה
ערבית לא יצא ידי חובת המצוה כתקנה. הגה: מי
שהוא אנוס ודחוק ואין לו פנאי להתפלל מיד אחר קריאת
שמע יקרא קריאת שמע עד אמת וימתין לומר שאר הברכות
עד שיתפלל שאז יאמר ויציב ונכון וכו' ויתפלל כדי שיסמוך
גאולה לתפלה (בית יוסף בשם רוקח סימן שכ"ח):

סימן סז — דין ספק אם קרא קריאת שמע, ובו סעיף אחד

א. ספק אם קרא קריאת שמע חוזר וקורא ומברך
לפניה ולאחריה אבל אם יודע שקראה אלא
שמסופק אם ברך לפניה ולאחריה אינו חוזר
ומברך:

סימן סח — שלא להפסיק בפיוטין, ובו סעיף אחד

א. יש מקומות שמפסיקים בברכות קריאת שמע לומר
פיוטים ונכון למנוע מלאמרם משום דהוי הפסק.

שלתן ערוך אורח חיים קיג

הגה: ויש אומרים דאין איסור בדבר (הכ"י סוף פרק חן עומדין והרשב"א והטור) וכן נוהגין בכל המקומות לאמרם והמיקל ואינו אומרם לא הפסיד. ומכל מקום לא יעסוק בשום דבר אפילו בדברי תורה אסור להפסיק ולעסוק כל זמן שהצבור אומר פיוטים וכל שכן שאסור לדבר שום שיחה בטילה ומכל מקום מי שלומד על ידי הרהור שרואה בספר ומהרהר לית ביה איסורא דהרהור לאו כדיבור דמי אלא שמתוך כך יבואו לדבר ויבואו לידי הפסק ועל כן אין לאדם לפרוש עצמו מהציבור במקום שנהגו לאמרם ויאמר אותם עמהם ועיין לקמן סימן צ' סעיף י' (מהרי"ל ודרכי משה):

סימן סט – דין פורם על שמע, ובו ב' סעיפים

א. אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר וזה נקרא פורם על שמע לשון חתיכה פרוסה שאין אומרים אלא קצת ממנה. הגה: ועכשיו לא נהגו לומר כל ברכת יוצר אור אלא אומרים קדיש וברכו והם עונים אחריו ברוך ה' וכו'. יש אומרים שפורסין בקריאת שמע של ערבית כמו בשחרית (כל בו ובית יוסף בשם הר"ן) ולא נהגו כן משום דליכא קדיש קודם ברכו של ערבית. לאחר שסיימו ברכת יוצר אור אומר אבות

וגבורות וקדושה ואתה קדוש וזה נקרא עובר לפני התיבה ואין עושין דברים אלו בפחות מי' משום דהוי דברים שבקדושה וצריך לחזור אחר ו' שלא שמעו דהיינו רוב העשרה ואם אינם נמצאים אפילו בשביל אחד שלא שמע אומרים ואפילו מי ששמע יכול לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה בשביל אותו שלא שמע ומכל מקום אם אותו שלא שמע בקי לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה מוטב שיפרוס ויעבור לפני התיבה הוא משיפרוס ויעבור לפני התיבה אחר שכבר שמע. הגה: ומי שעובר לפני התיבה ואמר ג' הברכות הראשונות ישלים כל התפלה ולא יפסיק אף על פי שכבר התפלל אבל האחרים יכולין להפסיק אחר כך וכל שכן שאם לא התפלל הפורס והעובר לפני התיבה תחלה שישלים תפלתו אף על פי שיצטרך לקרות אחר כך קריאת שמע ולא יסמוך גאולה לתפלה (בית יוסף נ"ס מהרי"א). ואסור להפסיק בדברים אלו בין גאולה לתפלה או בקריאת שמע וברכותיה ולכן אסור לשליח ציבור להפסיק בין קריאת שמע לתפלה או בקריאת שמע וברכותיה כדי לפרוס על שמע לאותן הבאים לבית הכנסת לאחר שהתפללו הקהל קדיש וברכו והתחיל בברכת יוצר אור אבל בברכת ערבית שהיא רשות יכול להפסיק להוציא אחרים ידי חובתם. ומכל מקום איש אחר יכול לפרוס על שמע או להתפלל בעשרה כל התפלה אפילו באותו בית

שלחן ערוך אורח חיים קטו

הכנסת שכבר התפללו להוציא אחרים ידי חובתם רק שלא יעמוד החזן השני במקום שעמד הראשון דזהו נראה גנאי לראשונים דהוי כאלו לא יצאו בראשונה ידי חובתם (תשובה מהר"י מינץ סימן ט"ו). ונראה לי דוקא שעדיין הראשונים בבית הכנסת אלא שהשלימו סדרם אבל אם יצאו הראשונים יוכל לעמוד החזן אף במקום שעמד הראשון:

ב. סומא אף על פי שלא ראה מאורות מימיו פורס על שמע ומברך יוצר המאורות שהוא נהנה במאורות שרואין אחרים שיורוהו הדרך אשר ילך בה:

סימן ע — מי הם הפטורים מקריאת שמע, ובו ה' סעיפים

א. נשים ועבדים פטורים מקריאת שמע מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונכון הוא ללמדם שיקבלו עליהן עול מלכות שמים. הגה: ויקראו לפחות פסוק ראשון (בית יוסף בשם אלהל מועד):

ב. קטנים פטורים לרבינו תם כשלא הגיעו לחינוך ולרש"י אפילו הגיעו לחינוך מפני שאינו מצוי אצלו בזמן קריאת שמע בערב וישן הוא בבוקר וראוי לנהוג כרבינו תם:

ג. הכונס את הבתולה פטור מקריאת שמע ג' ימים אם לא עשה מעשה מפני שהוא טרוד טרדת מצוה והני מילי בזמן הראשונים אבל עכשיו שגם שאר

בני אדם אינם מכוונים כראוי גם הכונס את
הבתולה קורא. הגה: ועיין לקמן סימן צ"ט אם שכור יקרא
קריאת שמע:

ד. היה עוסק בצרכי רבים והגיע זמן קריאת שמע לא
יפסיק אלא יגמור עסקיהם ויקרא אם נשאר עת
לקרות:

ה. היה עוסק באכילה או שהיה במרחץ או שהיה
עוסק בתספורת או שהיה מהפך בעורות או שהיו
עוסקים בדין להרמב"ם גומר ואחר כך קורא
קריאת שמע ואם היה מתירא שמא יעבור זמן
קריאה ופסק וקרא הרי זה משובח ולהראב"ד
מפסיק וקורא אף על פי שיש שהות לקרות. (ועיין
לקמן סימן רל"ה):

סימן עא – אבל והעוסקים במת פטורים מקריאת שמע, ובו ז' סעיפים

א. מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו אפילו
אינו מוטל עליו לקברו פטור מקריאת שמע
ומתפלה ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמו
ולקרות אינו רשאי ואם יש לו מי שישתדל בשבילו
בצרכי קבורה ורצה להחמיר על עצמו ולקרות אין
מוחין בידו (עיין ביורה דעה סימן שמ"א):

שלתן ערוך אורח חיים קיז

ב. במה דברים אמורים בחול אבל בשבת חייב כל היום עד הערב אם מחשיך על התחום בצרכי קבורה אבל אם אינו מחשיך על התחום חייב גם לעת ערב ויום טוב שני דינו כחול (ועיין סימן תקמ"ח סעיף ה'). ויום טוב ראשון אם רוצה לקוברו בו ביום על ידי עובדי כוכבים דינו כחול ואם אינו רוצה לקוברו בו ביום דינו כשבת:

ג. המשמר את המת אפילו אינו מתו פטור:

ד. היו שנים משמרים זה משמר וזה קורא ואחר כך משמר זה וקורא זה:

ה. החופר קבר למת פטור:

ו. היו ב' או יותר חופרים כל הצריכים לצרכי החפירה בבת אחת פטורין ואם יש נוספים נשמטים וקורין וחוזרים אלו ומתעסקים והאחרים נשמטין וקורין (עיין ביורה דעה סימן שס"ה):

ז. אסור לקרות קריאת שמע תוך ארבע אמות של מת או בבית הקברות ואם קרא לא יצא:

**סימן עב — דין נושאי המטה, והמנחמים
והמלוים, ובו ה' סעיפים**

א. נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן בין אותם שהם לפני המטה בין אותם שהם לאחריה

מאחר שלמטה צורך בהם פטורים ושאר המלוין
את המת שאין למטה צורך בהם חייבים:

ב. אין מוציאים את המת סמוך לקריאת שמע שאין
שהות להוציאו ולקברו קודם שיגיע זמן קריאת
שמע ואם התחילו להוציאו אין מפסיקין כדי
לקרות:

ג. העם העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם
נשמטים אחד אחד וקורין ומתפללין אין המת
מוטל לפניהם הם קורין ומתפללין והאונן יושב
ודומם:

ד. קברו את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומין וכל
העם הולכין אחריהם ממקום הקבר למקום
שעומדים שם האבלים לעשות שורה לקבל
תנחומין אם יכולים העם להתחיל ולגמור אפילו
פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה יתחילו ואם לאו
לא יתחילו. הגה: אם יש שהות ביום לקרות אחר כך (כ"ט)

יוסף ב"ש הרמב"ם (ס):

ה. העומדים בשורה לנחמו הפנימים שרואים פני
האבל פטורים והחיצונים שאינם רואים פני האבל
חייבים:

סימן עג – הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג, ובו ד' סעיפים

- א. שנים שהיו ישנים בטלית אחת ובשר שניהם נוגעים זה בזה לא יקרא קריאת שמע אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהם ממתניהם ולמטה:
- ב. אם היה ישן עם אשתו קורא בחזרת פנים לצד אחר ואפילו בלא הפסקת טלית משום דחשיבא כגופו ויש מי שאוסר ונכון לחוש לדבריו:
- ג. אם היה ישן עם בניו בעודם קטנים מותר לקרות בחזרת פנים בלא הפסקת טלית ואם הם גדולים צריך להפסקת טלית:
- ד. עד כמה הם חשובים קטנים התינוק עד שיהיו לו י"ב שנים והתינוקת עד שיהיו לה י"א שנים ואפילו הביאו ב' שערות מותר ובשנת י"ג לתינוק וי"ב לתינוקת אם הביאו ב' שערות אסור בלא הפסק ואם לא הביאו ב' שערות מותר ומשנת י"ג ואילך לתינוק וי"ב לתינוקת אפילו לא הביאו ב' שערות אסור:

סימן עד – שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה, ובו ו' סעיפים

א. היה ישן ערום בטליתו צריך לחוץ בטלית על לבו ואז יקרא משום דלבו רואה את הערוה אסור. הגה:

והוא הדין אם לבו רואה ערות חבירו אסור (טור):

ב. הרוחץ ערום במים צלולים ורוצה לשתות יכסה בבגד ממטה ללבו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה כשיברך ודוקא בבגד אבל בידים לא הוי כיסוי. הגה: והוא הדין אם מכסה ראשו בידיו לא מיקרי כסוי הראש ועיין לקמן סימן צ"א (תרומת הדשן בשם אור זרוע). ואם היו המים עכורים שאין איבריו נראים בהן מותר לקרות והוא בתוכן והוא שלא יהא ריחן רע (ואם אין לבו בתוך המים רק למעלה מן המים אף בצלולים שרי) (דברי עמנו):

ג. אם האדם מחבק גופו בזרועותיו דיינינן ליה כהפסקה:

ד. יש מי שאומר שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק אף על פי שאינן מפסיקות למטה מהלב. הגה: ואם הן ערומות צריך שתהא ערוה שלהן טוחות בקרקע או שיושבות על שאר דבר דאז אין לבן רואה ערוה שלהן מה שאין כן באיש (בית יוסף בשם אורחות חיים ועיין לקמן סימן ר"ו סעיף ג').

שלתן ערוך אורח חיים קכא

ה. שאר אבריו רואים את הערוה מותר אבל אם איזה מאבריו נוגע בין בערותו בין בערות חבירו אסור לקרות קריאת שמע או להתפלל וירכותיו שהערוה שוכבת עליהן צריך להפסיקן בבגד או להרחיקן בענין שלא יגע הגיד בהם:

ו. היתה טליתו חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה אף על פי שממתניו ולמעלה הוא ערום מותר לקרות קריאת שמע אבל להתפלל אסור עד שיכסה לבו:

סימן עה – להזהר מגלוי שער וקול אשה בשעת קריאת שמע, וכן שלא לקרותה כנגד הערוה, ובו ו' סעיפים

א. טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו אפילו היא אשתו אסור לקרות קריאת שמע כנגדה. הגה: ויש אומרים דוקא באשתו אבל באשה אחרת אפילו פחות מטפח הוי ערוה (כנסות מיימוני פק ג'). ונראה מדברי הרא"ש דטפח באשה ערוה אפילו לאשה אחרת רק שבעצמה יכולה לקרות אף על פי שהיא ערומה כדלעיל סימן ע"ד:

ב. שער של אשה שדרכה לכסותו אסור לקרות כנגדו. הגה: אפילו אשתו. אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש מותר. הגה: והוא הדין השערות של

קכב שלחן ערוך אורח חיים

נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן (בית יוסף בשם הרשב"א) וכל שכן שער נכרית אפילו דרכה לכסות (הגהות אלפסי החדשים) :

ג. יש ליזהר משמיעת קול זמר אשה בשעת קריאת שמע. הגה: ואפילו באשתו. אבל קול הרגיל בו אינו ערוה (בית יוסף בשם אהל מועד והגהות מיימוני) :

ד. אסור לקרות כנגד ערוה אפילו של גוי וכן כנגד ערות קטן אסור. ויש מתירין נגד ערות קטן כל זמן שאינו ראוי לביאה (רבינו ירוחם והרא"ש פרק מי שמתו ומהר"א מפראג). וכן עיקר (עיין ביורה דעה סימן רס"ה) :

ה. ערוה בעששית ורואה אותה דרך דפנותיה אסור לקרות כנגדה דכתיב ולא יראה בך ערות דבר והא מתחזיא :

ו. היתה ערוה כנגדו והחזיר פניו ממנה או שעצם עיניו או שהוא בלילה או שהוא סומא מותר לקרות דבראיה תלה רחמנא והא לא חזי לה :

סימן עז – להזהר מצואה בשעת קריאת שמע, ובו ח' סעיפים

א. צואה בעששית מותר לקרות כנגדה אף על פי שרואה אותה דרך דפנותיה משום דבכסוי תלה רחמנא דכתיב וכסית את צאתך והא מתכסיא :

שלתן ערוך אורח חיים קכג

ב. צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא דחשיבא כמכוסה וכיון שאין ריח רע מגיע לו מותר והוא שלא יהא סנדלו נוגע בה:

ג. העבירו צואה לפניו אסור לקרות כנגדה ופי חזיר כצואה עוברת דמי אפילו עולה מן הנהר אין הרחיצה מועלת לו דהוי כגרף של רעי:

ד. היתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו או שהכניס ידיו בבית הכסא דרך חור ואינו מריח ריח רע יש מתירים לקרות ויש אוסרים ויש אומרים שלא התיר המתיר בצואה על בשרו אלא במקום שהיא נכסה מאליה בלא מלבוש כגון אצילי ידיו ונכון לעשות כדברי המחמיר. הגה: ושכבת זרע על בשרו דינו כצואה (מהרי"ל הלכות יום כיפור):

ה. צואה בפי טבעת אפילו היא מכוסה אסור לקרות לדברי הכל אפילו אינה נראית כשהוא עומד ונראית כשהוא יושב:

ו. היה לפניו מעט צואה יכול לבטלה ברוק שירוק בה ויקרא כנגדה והוא שיהא הרוק עבה ואין הביטול מועיל אלא לפי שעה אבל אם לא יקרא מיד והרוק נימוח ונבלע בה לא בטלה:

ז. ספק אם צואה בבית מותר לקרות דחזקת בית שאין בו צואה ספק אם צואה באשפה אסור משום

דחזקת אשפה שיש בה צואה אבל ספק מי רגלים
אפילו באשפה מותר משום דלא אסרה תורה
לקרות כנגד מי רגלים אלא כנגד עמוד של קלוח
ואחר שנפל לא מיתסר אלא מדרבנן ובספיקן לא
גזרו:

ח. קרא במקום שראוי להסתפק בצואה ומצאה אחר
כך צריך לחזור ולקרות אבל אם אין המקום ראוי
להסתפק בו אין צריך לחזור ולקרות ומי רגלים
אפילו מצאן במקום שראוי להסתפק אין צריך
לחזור ולקרות:

סימן עז – שלא לקרות כנגד מי רגלים, ובו ב' סעיפים

א. אסור לקרות כנגד מי רגלים עד שיטיל לתוכן
רביעית מים ואז מותר ולא שנא על גבי קרקע לא
שנא בכלי ובלבד שלא יהא עביט המיוחד להם
(ודין עביט עיין לקמן סימן פ"ז). לא שנא היו הם בכלי
תחלה ונותן עליהם מים לא שנא היו המים בכלי
תחלה:

ב. רביעית שאמרו למי רגלים של פעם אחת ולשל
שני פעמים שתי רביעיות ולשל שלש שלשה. (הגה:
וכן לעולם):

שלחן ערוך אורח חיים קכה

סימן עח – מי שנצרך להטיל מים בשעת קריאה, ובו סעיף אחד

א. היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר לקרות אפילו אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח על מנת להטפיה כיון שהם מכוסים בבגדו. ואם נפלו מי רגלים בארץ מרחיק מהם ד' אמות. הגה: או כשיעור שיתבאר לקמן סימן פרק ב' או ממתין עד שיבלעו בקרקע (הר"י פרק ב' דברכות). ואפילו שהה כדי לגמור את כולה אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק. הגה: ויש אומרים דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכן עיקר וכמו שכתבתי לעיל סימן ס"ה, ומשערין לפי הקורא:

סימן עט – מי שנזדמן לו צואה בשעת קריאה, ובו ט' סעיפים

א. היתה צואת אדם מאחריו צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח אפילו אם יש לו חולי שאינו מריח צריך להרחיק ד' אמות ממקום שיכלה הריח למי שמריח ומלפניו צריך להרחיק מלא עיניו אפילו בלילה או שהוא סומא (תשובת הרשב"א סימן קס"ה ובית יוסף בשם הר"י) שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום ואם הוא מצדו דינו

כמלאחריו. הגה: שלית ציבור המתפלל וצואה בבית הכנסת או בבית שמתפלל שם אפילו הוא לאחריו בכל הבית צריך לשתוק עד שיוציאנה מאחר שמוציא רבים ידי חובתן ואי אפשר שלא יהא מן הקהל בתוך ד' אמות של הצואה (הגהות מרדכי החדשים פרק תפלת השחר). ועיין לקמן סוף סימן צ' (ועיין לקמן סימן פ"ז בדין צואה בבית):

ב. היתה במקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר אפילו הפתח פתוח ויושב בצדה ורואה אותה אם אין לה ריח יכול לקרות דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר והיה מחניך קדוש להרא"ש אבל להרשב"א דוקא כשאינו רואה אותה. ואם יש לה ריח לא מהני הפסקה ולא שינוי רשות. ויש אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה הכי נמי מועלת לריח רע שלה:

ג. חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה והגדולה עודפת עליה מן הצדדים קטנה לא חשיבא כבית בפני עצמה כיון שנפרצה במלואה לגדולה אבל הגדולה כיון שכתליה עודפים על של קטנה מצד זה ומצד זה חשיבא כבית בפני עצמה הלכך אם צואה בגדולה אסור לקרות בקטנה עד שירחיק כשיעור ואם צואה בקטנה מותר לקרות בגדולה בלא הרחקה אם אין מגיע לו ריח רע:

שלתן ערוך אורח חיים קכו

ד. צואת כלב וחזיר אם נתן בהם עורות מרחיקים מהם כמו מצואת אדם ואם לאו דינם כדין צואת שאר בהמה חיה ועוף שאין צריך להרחיק מהם אם אין בהם ריח רע ואם יש בהם ריח רע דינם כצואת אדם:

ה. צואת חמור הרכה לאחר שבא מהדרך וצואת חתול ונמיה ונבלה מסרחת דינם כצואת אדם וההולך בדרך אף על פי שרואה צואת בהמה כנגדו אם אין הריח בא לו אינו חושש למיעוט לתלותה בשל חמור ובסמוך לעיר יש אומרים שיש לחוש לפי שרוב הבהמות המצויות שם הם חמורים. הגה: במקום דשכיחי חמורים:

ו. בירושלמי אוסר לקרות כנגד מי רגלי חמור הבא מן הדרך וכנגד צואת תרנגולים אדומה:

ז. צואת תרנגולים ההולכים בבית דינה כצואת בהמה חיה ועוף אבל הלול שלהם יש בו סרחון ודינו כצואת אדם:

ח. אסור לקרות כנגד אשפה שריחה רע:

ט. יצא ממנו ריח מלמטה אסור בדברי תורה עד שיכלה הריח ואם יצא מחבירו מותר בדברי תורה משום דאי אפשר שהתלמידים קצתם גורסים

וקצתם ישנים ומפיחים בתוך השינה אבל לקרות
קריאת שמע אסור עד שיכלה הריח:

**סימן פ — מי שאינו יכול להשמר מהפיה,
ובו סעיף אחד**

א. מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיה
עד שיגמור קריאת שמע ותפלה מוטב שיעבור זמן
קריאת שמע ותפלה ולא יתפלל ממה שיתפלל
בלא גוף נקי ואם עבר זמן תפלה אנוס הוא
ומתפלל מנחה שתיים ואם יראה לו שיכול לעמוד
על עצמו בשעת קריאת שמע יניח תפילין בין
אהבה לקריאת שמע. הגה: ומברך עליהם (מור):

סימן פא — דין צואת קטן, ובו ב' סעיפים

א. קטן שהגיע לכלל שאחר כיוצא בו יכול לאכול
כזית דגן בכדי שיוכל גדול לאכול אכילת פרס
מרחיקין מצואתו או ממימי רגליו:

ב. היה קורא וראה צואה כנגדו ילך כדי שיזרקנה
מאחריו ארבע אמות ואם אי אפשר כגון שיש
לפניו נהר או דבר אחר המעכב ילך כדי שיניחנה
לצדדין ד' אמות ואין צריך לחזור אלא למקום
שפסק ולהר"ר יונה אם היה במקום שהיה לו לתת

שלחן ערוך אורח חיים קכט

אל לבו שיש שם צואה צריך לחזור לראש. (ועיין לעיל סימן ע"ז סעיף ח')

סימן פב – דין צואה יבשה, ובו ב' סעיפים

א. צואה יבשה כל כך שאם יזרקנה תתפרך הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה והוא שלא יהיה בה ריח רע. הגה: ויש אומרים דלא הוי כעפר רק אם נפרכת על ידי גלילה בלא זריקה, וכן עיקר (כס"י וסרל"ט פרק מי שמתו) (טור):

ב. מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדם, [הגה:] ויש אומרים דאינו אסור רק בטופח על מנת להטפוח ויש לסמוך על זה:

סימן פג – דיני בית הכסא בקריאת שמע, ובו ה' סעיפים

א. אסור לקרות כנגד בית הכסא ישן אפילו פינו ממנו הצואה ויראה לי דהיינו כשאין לו מחיצות אבל אם יש לו מחיצות אף על פי שיש בו צואה קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש אם אין מגיע לו ריח רע:

ב. הזמינו לבית הכסא ועדיין לא נשתמשו בו מותר לקרות כנגדו אבל לא בתוכו:

ג. אמר בית זה יהא לבית הכסא ואמר על בית אחר וגם זה דינם שוה. ואם אמר על השני ובית זה ולא אמר וגם זה הרי השני ספק אם הזמינו לכך אם לאו לפיכך אין קורין בו לכתחלה ואם קרא בו יצא :

ד. בית הכסא שהוא בחפירה ופיו ברחוק ד' אמות מן הגומא והוא עשוי במדרון בענין שהרעי מתגלגל ונופל מיד למרחוק וכן המי רגלים יורדים מיד לגומא כסתום דמי ומותר לקרות בו אם אין בו ריח רע וגם אין משתינין בו חוץ לגומא. הגה: אבל אם משתינין בהם לפעמים אסור להרהר בהם בדברי תורה כל שכן לקרות קריאת שמע (הגהות מיימוני):

ה. בני אדם שיש להם ספסל נקוב ונפנין עליו מותר לקרות קריאת שמע כנגדו כיון שאין הצואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תמיד מכוסה בדף. (וכל מי שקורא במקום שאין קורין חוזר וקורא) (מיימוני פרק ג'): :

סימן פד — אם מותר לקרות במרחץ, ובו סעיף אחד

א. מרחץ חדש שלא רחצו בו מותר לקרות בו ובישן בבית החיצון שכל העומדין שם לבושים מותר ובאמצעי שקצת העומדין שם לבושים וקצת

שלתן ערוך אורח חיים קלא

ערומים יש שם שאילת שלום אבל לא קריאת שמע ותפלה. הגה: ומותר להרהר שם בדברי תורה (ר"ן בפרק קמא דשבת ופרק כל האלמים). ובפנימי שכולם עומדים שם ערומים אפילו שאלת שלום אסור. (ואסור לענות אמן בבית המרחץ) (ר"ן פרק כירה):

סימן פה — באיזה מקומות אסור לקרות קריאת שמע, ובו ב' סעיפים

א. לא ילך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא קריאת שמע ואפילו אם היה קורא ובא צריך להפסיק כשיגיע למבוי המטונף וכשיצא משם אפילו שזה כדי לגמור את כולה אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק. הגה: ויש אומרים שחזור לראש וכן עיקר (ועיין לעיל סימן ס"ה):

ב. אפילו להרהר בדברי תורה אסור בבית הכסא ובבית המרחץ ומקום הטינופת והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים. הגה: ואפילו הלכות המרחץ אסור ללמוד במרחץ (ר"ן פרק כירה ובית יוסף בשם אורחות חיים). דברים של חול מותר לאמרם שם בלשון הקדש. וכן הכנויים כגון רחום נאמן וכיוצא בהם מותר לאמרם שם אבל השמות שאינם נמחקין אסור להזכירם שם ואם נזדמן לו שם להפריש מדבר האסור מפריש ואפילו בלשון הקודש ובענייני קודש. הגה: ובמקום

שמותר להרהר בו בדברי תורה מותר לפסוק דין ובלבד שלא
יאמר טעמו של דבר (ר"ן פרק קמא דשבת ובפרק כל הכלאים):

סימן פו – שצריך להרחיק מן מים סרוחים, ובו סעיף אחד

א. מים סרוחים או מי משרה ששורין בהן פשתן או
קנבוס צריך להרחיק מהם כמו מן הצואה:

סימן פז – כמה צריך להרחיק בשעת קריאת שמע מן גרף של רעי, ובו ג' סעיפים

א. גרף של רעי ועביט של מי רגלים של חרס או של
עץ צריך להרחיק מהם כמו מצואה אפילו הטיל
בהם מים אבל אם הן של מתכת או של זכוכית או
של חרס מצופה מותר אם הם רחוצים יפה:

ב. גרף ועביט של חרס או של עץ שכפאו על פיו יש
מתירין ויש אוסרין והלכה כדברי האוסרים:

ג. מותר לקרות קריאת שמע בבית שיש בו צואה ומי
רגלים או גרף ועביט כיון שהרחיק מהם כשיעור
שנתבאר בסימן ע"ט וכן אם כפה עליהם כלי אף
על פי שהם עמו בבית הרי אלו כקבורים ומותר
לקרות כנגדו:

סימן פה – בעל קרי מותר בקריאת שמע, ובו סעיף אחד

א. כל הטמאים קורין בתורה וקורין קריאת שמע ומתפללין חוץ מבעל קרי שהוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו בין בדברי תורה בין בקריאת שמע ותפלה עד שיטבול כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין ואחר כך בטלו אותה תקנה והעמידו הדבר על הדין שאף בעל קרי מותר בדברי תורה ובקריאת שמע ובתפלה בלא טבילה ובלא רחיצה דתשעה קבין וכן פשט המנהג. הגה: יש שכתבו שאין לאשה נדה בימי ראייתה ליכנס לבית הכנסת או להתפלל או להזכיר השם או ליגע בספר (הגהות מיימוני פרק ד'). ויש אומרים שמותרת בכל וכן עיקר (רמ"י הלכות נדה). אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה. ובימי לבון נהגו היתר ואפילו במקום שנהגו להחמיר בימים נוראים וכהאי גוונא שרבים מתאספים לילך לבית הכנסת מותרין לילך לבית הכנסת כשאר נשים כי הוא להן עצבון גדול שהכל מתאספים והן יעמדו חוץ (פסקי מהרא"י סימן קל"ב):

הלכות תפלה

סימן פט – הלכות תפלה וזמנה, ובו ח' סעיפים

א. זמן תפלת השחר מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה כדכתיב ייראוך עם שמש ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח יצא ונמשך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שליש היום ואם טעה או עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אף על פי שאין לו שכר כתפלה בזמנה שכר תפלה מיהא איכא. הגה: ואחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית (כ"ט יוסף ב"ש הרשב"א פרק תפלת השחר). ועיין לקמן ריש סימן ק"ח:

ב. כיון שהגיע זמן תפלה אסור לאדם להקדים לפתח חברו ליתן לו שלום משום דשמו של הקב"ה שלום אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה אפילו זה הלשון אסור וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו ויש אומרים דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו ואם התחיל לברך הברכות (אחר כך) אין לחוש כל כך ואם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו בדרך מותר ליתן לו

שלתן ערוך אורח חיים קלה

שלום ויש אומרים שאפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל:

ג. אסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל תפלת שמונה עשרה (ויש מקילין לאחר שאמרו מקצת ברכות קודם שאמרו ברוך שאמר וטוב להחמיר בזה) (תכומת סגן סימן י"ח) ולא לאכול ולא לשנות אבל מים מותר לשנות קודם תפלה בין בחול ובין בשבת ויום טוב וכן אוכלים ומשקין לרפואה מותר:

ד. הצמא והרעב הרי הם בכלל החולים אם יש בו יכולת לכוין דעתו יתפלל ואם לאו אם רצה אל יתפלל עד שיאכל וישתה:

ה. ואם התחיל לאכול קודם עלות השחר צריך להפסיק ויש אומרים שאין צריך להפסיק:

ו. אפילו ללמוד אסור משיגיע זמן תפלה והיינו מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבית הכנסת דאיכא למיחש דלמא מטריד בגירסיה ויעבור זמן קריאת שמע ותפלה אבל מי שרגיל לילך לבית הכנסת מותר ואם הוא מלמד לאחרים אפילו אם אינו רגיל לילך לבית הכנסת מותר כיון שהשעה עוברת דזכות הרבים דבר גדול

הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכל
ללמוד (עיין לקמן סימן ק"ו) :

ז. מותר להסתפר וליכנס למרחץ שלא גזרו אלא
סמוך למנחה שהוא דבר המצוי :

ח. בשעת הדחק כגון שצריך להשכים לדרך יכול
להתפלל משעלה עמוד השחר וימתין מלקרות
קריאת שמע עד שיגיע זמנה (אם אפשר לו לקרות
קריאת שמע על הדרך דהיינו שיתכוין בפסוק ראשון וכמו
שנתבאר לעיל סימן נ"ח) (בית יוסף בשם הרשב"א). ואף על פי
שאינו סומך גאולה לתפלה הכי עדיף טפי שיתפלל
בביתו מעומד ממה שיתפלל בזמנה והוא מהלך
ויסמוך גאולה לתפלה :

סימן צ — מקום הראוי להתפלל עם הצבור, ודין ההולך בדרך, ובו כ"ז סעיפים

א. המתפלל לא יעמוד על גבי מטה ולא על גבי כסא
ולא על גבי ספסל (ואפילו אינן גבוהין ג') (בית יוסף בשם
מהרי"א), ולא על גבי מקום גבוה אלא אם כן היה זקן
או חולה או שהיה כוונתו להשמיע לצבור :

ב. שיעור מקום גבוה שאמרו ג' טפחים היה גבוה ג'
ויש בו ד' אמות על ד' אמות הרי הוא כעלייה

שלתן ערוך אורח חיים קלז

ומותר להתפלל בו וכן אם היה מוקף מחיצות אף על פי שאין בו ד' על ד' מותר להתפלל בו שאין גובהו ניכר כיון שחלק רשות :

ג. האומנין שעושין מלאכה לבעל הבית יכולין להתפלל בראש הזית ובראש התאנה ואין בזה משום לא יעמוד על גבי מקום גבוה ויתפלל דכיון שעלו לעשות מלאכתם הוי כמו שעלה לעלייה ובשאר אילנות צריכים לירד והטעם שנשתנה הזית משאר אילנות מפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות ויש טורח גדול בעלייתם ובירידתם ויתבטלו ממלאכתם ולפיכך אמרו שיתפללו שם אבל שאר אילנות דליכא ביטול ירדו ובעל הבית אפילו מראש הזית והתאנה צריך לירד להתפלל דהא אינו משועבד למלאכה שהוא ברשות עצמו ואם הקילו אצל פועלים מפני ביטול מלאכה לא הקילו אצל בעל הבית :

ד. צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן וטוב שיהיה בבית הכנסת י"ב חלונות :

ה. לא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר :

ו. ולא בחורבה מפני חשד ומפני המפולת ומפני המזיקים:

ז. ולא אחורי בית הכנסת אם אינו מחזיר פניו לבית הכנסת ואחורי בית הכנסת הוא הצד שהפתח פתוח בו והוא הפך הצד שפונים אליו הקהל כשמתפללים. ויש מפרשים בהפך. וראוי לחוש לדברי שניהם וגם כשמתפלל בשאר צדדים חוץ לבית הכנסת יש להחמיר שיחזיר פניו לבית הכנסת. וכל זה כשניכר שמחזיר אחוריו לבית הכנסת אבל אם הוא מתפלל בבית הסמוך לבית הכנסת פניו כנגד ארץ ישראל כראוי ואחוריו לכותל ביתו שהוא כותל בית הכנסת מותר שאינו ניכר שמחזיר פניו מבית הכנסת:

ח. אסור לעבור חוץ לבית הכנסת בצד שהפתח פתוח בו בשעה שהצבור מתפללים מפני שנראה ככופר כיון שאינו נכנס להתפלל ואם נושא משאוי או שלבוש תפלין או שיש בית הכנסת אחר בעיר או שיש לבית הכנסת זה פתח אחר (או שרוכב על הבהמה) מותר:

ט. ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הצבור ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לבית הכנסת יכוין להתפלל בשעה שהצבור מתפללים (והוא הדין בני אדם הזרים בישובים ואין להם מנין מכל מקום יתפללו

שלתן ערוך אורח חיים קלט

שחרית וערבית בזמן שהצבור מתפללים. סמ"ג). וכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הצבור והוא מתפלל ביחיד אף על פי כן יתפלל בבית הכנסת:

י. כשעומד עם הצבור אסור לו להקדים תפלתו לתפלת צבור אלא אם כן השעה עוברת ואין הצבור מתפללין לפי שמאריכין בפיוטים או לסבה אחרת. (אבל בלא שעה עוברת יתפלל הפיוטים והתחינות עם הצבור ולא יפרוש מן הצבור אפילו לעסוק בדברי תורה. ועיין לעיל סימן מ"ח):

יא. מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס בו להתפלל נקרא שכן רע וגורם גלות לו ולבניו:

יב. מצוה לרוץ כשהולך לבית הכנסת וכן לכל דבר מצוה אפילו בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה אבל כשיצא מבית הכנסת אסור לרוץ:

יג. מותר לרוק בבית הכנסת ודורסו ברגליו או מכסהו בגמי:

יד. ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם היו"ד הראשונים:

טו. אם נשאר אדם יחידי מתפלל בבית הכנסת שבשדות או אפילו בבית הכנסת שבעיר אם היא תפלת ערבית (שמתפללים בלילה) חייב חבירו להמתין לו עד שיסיים תפלתו כדי שלא יתבלבל בתפלתו.

(ויש מחמירין אפילו ביום ובבית הכנסת שלנו שהם בעיר)
 (הטור ומרדכי ב"ק ר"י והר"י פרק קמ"א דברכות). ואם מאריך בבקשות
 ותחנונים אינו חייב להמתין לו :

טז. ההולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה אם לפניו
 עד ד' מילין מקום שמתפללים בי' צריך לילך שם
 ולאחריו צריך לחזור עד מיל כדי להתפלל בי' :

יז. יש מי שאומר שמכל שכן שלא ישכים אדם לילך
 מעיר שמתפללים בה בי' אם יכול לבוא למחוז
 חפצו בעוד היום גדול ושלא יהא צריך ללכת
 יחידי אחר התפלה :

יח. בית המדרש קבוע קדוש יותר מבית הכנסת ומצוה
 להתפלל בו יותר מבית הכנסת והוא שיתפלל בי'.
 הגה: ויש אומרים דאפילו בלא י' עדיף להתפלל בבית
 המדרש הקבוע לו, ודוקא מי שתורתו אומנתו ואינו מתבטל
 בלאו הכי (הר"י פרק קמ"א דברכות). ואפילו הכי לא ירגיל עצמו
 לעשות כן שלא ילמדו עמי הארץ ממנו ויתבטלו מבית
 הכנסת (תשובת הרא"ש כלל ד' והטור). וכל שכן שלא יעסוק בתורה
 בבית הכנסת בזמן שהצבור אומרים סליחות ותחנונות (הגהות
 אלפסי החדשים) :

יט. יקבע מקום לתפלתו שלא ישנהו אם לא לצורך
 ואין די במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל אלא

שלחן ערוך

אורח חיים קמא

גם בבית הכנסת שקבוע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע:

כ. יכנס שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל. יש מפרשים שיעור שני פתחים דהיינו ח' טפחים יכנס לפנים שלא ישב אצל הפתח שנראה כמשאוי ישיבת בית הכנסת ולפי זה אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום ויש מפרשים שהטעם מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין ולפי זה אם אינו פתוח לרשות הרבים אין בכך כלום ויש מפרשים שלא ימהר להתפלל מיד כשנכנס אלא ישהה שיעור שני פתחים ונכון לחוש לכל הפירושים:

כא. צריך שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר ודבר קבוע כגון ארון ותיבה אינם חוצצים (ולא חשיב מחיצה רק בדבר גדול שגבהו י' ורחבו ד' אבל דבר קטן לא חשיב הפסק) (אבודרהם ואורחות חיים בשם הראב"ד). וכן בעלי חיים אינם חוצצים אפילו אדם אינו חוצץ. הגה: ולי נראה דבעלי חיים חוצצים ואדם אינו חוצץ וכן נראה סברת הפוסקים ואפשר דנפל טעות בספרים:

כב. ויש מי שאומר שיש ליזהר מלהתפלל אחורי שום אדם וטוב לחוש לדבריו:

קמב שלחן ערוך אורח חיים

כג. הבגדים המצויירים אף על פי שאינם בולטות אין נכון להתפלל כנגדם ואם יקרה לו להתפלל כנגד בגד או כותל מצויר יעלים עיניו. הגה: ולכן אסור גם כן לצייר ציורים בספרים שמתפללין בהם שלא תתבטל הכוונה (מרדכי ריש פרק כל ה'ללמים). אבל בגדים שמצוייר עליהם דברי תפלות אפילו לישב עליהם בבית הכנסת אסור (תשובת הרא"ש סימן ב' כלל ה')

כד. לא יתפלל בצד רבו ולא אחורי רבו ולא לפניו (יש אומרים דכל זה לא מיירי אלא להתפלל ביחיד אבל בצבור אם כך הוא סדר ישיבתו אין לחוש אם מתפלל לפניו או אחריו) (בית יוסף בק"ס מהרי"א ואוהל מועד) (ואף על פי שטוב להחמיר המנהג להקל). אם הרחיק ד' אמות מותר. (ועיין ביורה דעה סימן רמ"ב סעיף ט"ז):

כה. תלמיד חבר מותר להתפלל אחורי רבו:

כו. כל מקום שאין קורין בו קריאת שמע אין מתפללים בו וכשם שמרחיקים מצואה ומי רגלים וריח רע ומן המת ומראיית הערוה לקריאת שמע כך מרחיקים לתפלה:

כז. היה עומד בתפלה והשתין תינוק בבית הכנסת ישתוק עד שיביאו מים להטיל על המי רגלים או יהלך לפניו ד' אמות או לצדדיו או יצא מבית הכנסת ויגמור תפלתו. הגה: ויותר טוב לילך למקום

שלחן ערוך אורח חיים קמג

אחר ולא לשתוק שמא ישהה כדי לגמור את כולה ויצטרך
לחזור לראש (בית יוסף בשם רוקח סימן רכ"ד ועיין לעיל סימן ע"ט) :

סימן צא – שיאזור מתניו ויכסה ראשו בשעת תפלה, ובו ו' סעיפים

א. היתה טלית חגורה על מתניו לכסותו ממתניו
ולמטה אסור להתפלל עד שיכסה לבו ואם לא
כסה את לבו או שנאנס ואין לו במה יתכסה הואיל
וכסה ערותו והתפלל יצא :

ב. צריך לאזור אזור בשעת התפלה אפילו יש לו
אבנט שאין לבו רואה את הערוה משום הכון אבל
שאר ברכות מותר לברך בלא חגורה מאחר שיש
לו מכנסיים. הגה: ואין לבו רואה את הערוה (כ"ן פרק קמא
דשבת והרא"ש פרק ה' ה' וס' מהלכות תפלה) :

ג. יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש
מגולה ויש אומרים שיש למחות שלא ליכנס בבית
הכנסת בגלוי הראש :

ד. כובעים (קאפיל"ה בלע"ז) הקלועים מקש חשיבא כסוי
אבל הנחת יד על הראש לא חשיבא כסוי ואם אחר
מניח ידו על ראשו של זה משמע דחשיבא כסוי :

ה. לא יעמוד באפונדתו (טאסק"ה בלע"ז) ולא בראש מגולה ולא ברגלים מגולים אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני הגדולים אלא בבתי רגלים:

ו. דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים. הגה: ובעת זעם יש לחבק הידים בשעת התפלה כעבדא קמיה מאריה ובעת שלום יש להתקשט בבגדים נאים ולהתפלל (טור):

סימן צב – הנצרך לנקביו, ודין רחיצה לתפלה ושאר הכנות לתפלה, ובו י' סעיפים

א. היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל, והני מילי שאינו יכול לעמוד עצמו שיעור הילוך פרסה אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה יצא בדיעבד אבל לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחלה יפה. הגה: וכל הנצרך לנקביו אסור אפילו בדברי תורה כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים (הגהות מיימוני פרק ד' מהלכות תפלה):

ב. אם באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה יעמיד עצמו עד שיגמור ולא יפסיק ואם בשעת קריאת שמע וברכותיה נתעורר בין לקטנים בין לגדולים קורא כדרכו. הגה: ודוקא שאינו מתאוה כל כך דאית ביה משום

שלתן ערוך

אורח חיים קמה

בל תשקצו אבל בלאו הכי יותר טוב להפסיק (תשובת הרשב"א סימן קל"א פסק דמותר, ותרומת הדשן סימן ט"ז פסק דאסור וצריך לחלק כך). ואם רצה להרחיק ולהטיל מים עושה:

ג. צריך קודם תפלה להסיר כוחו וניעו וכל דבר הטורדו:

ד. צריך לרחוץ ידיו במים אם יש לו ואם אין לו צריך לחזור אחריהם עד פרסה והני מילי כשהוא הולך בדרך והמים נמצאים לפניו אבל אם צריך לחזור לאחוריו למקום מים עד מיל חוזר יותר ממיל אינו חוזר ואם מתירא שיעבור זמן התפלה ינקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי (ועיין לקמן סימן רל"ג):

ה. רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו צריכים נטילה לתפלה אם יש לו מים אף על פי שאינו יודע להם שום לכלוך ולא יברך ואם אין לו מים מזומנים אין צריך לחזור וליטול. הגה: ואפילו היו ידיו מלוכלכות ונטלן לתפלה אינו מברך וכדלעיל סימן ו':

ו. העומד בתפלה ונזכר שנגע במקום מטונף די בנקיון עפר או צרורות או מחכך ידיו בכותל:

ז. מקום מטונף היינו מקומות המכוסין באדם לפי שיש בהם מלמולי זיעה וכן אם חיכך הראש. הגה:

ולכן אסור ליגע במקומות אלו בשעה שעומדים בתפלה או עוסק בתורה (כל"ו). וכן בצואת האוזן והאף כי אם על ידי בגד

(מהרי"ל):

ח. המשתין לא יתפלל עד שישהא כדי הילוך ד' אמות משום ניצוצות והמתפלל לא ישתין עד שישהא כדי הילוך ד' אמות שכל ד' אמות תפלתו שגורה בפיו ורחושי מרחשין שפוותיה:

ט. הרוק לא יתפלל עד שישהא ד' אמות. המתפלל לא ירוק עד שישהא ד' אמות ודוקא לרצונו אבל אם נזדמן לו רוק מותר (ועיין לעיל סימן צ"ז):

י. טוב ליתן צדקה קודם תפלה:

**סימן צג – קודם שיתפלל צריך לשהות,
ובו ד' סעיפים**

א. ישהה שעה אחת קודם שיקום להתפלל כדי שיכוין לבו למקום ושעה אחת אחר התפלה שלא תהא נראית עליו כמשאוי שממהר לצאת ממנה:

ב. לא יעמוד להתפלל אלא באימה והכנעה לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס אלא מתוך שמחה כגון דברי תנחומין של תורה סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד

שלתן ערוך אורח חיים קמז

שכתוב בו רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל
אוהביו :

ג. אין עומדים להתפלל מתוך דין ולא מתוך הלכה
שלא יהא לבו טרוד בה אלא מתוך הלכה פסוקה.
הגה: והיינו נמי כמו מתוך שמחה כי פקודי ה' ישרים
משמחי לב (טור):

ד. העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי פירוש
לענין לעמוד מתוכו להתפלל שגם זו שמחה היא
לו שעוסק בצרכי צבור ויש מפרשים דהיינו לענין
דאינו צריך לפסוק להתפלל:

**סימן צד – צריך לכוין נגד ארץ ישראל,
ודין הרוכב או היושב בספינה, ובו ט'
סעיפים**

א. בקומו להתפלל אם היה עומד בחוץ לארץ יחזיר
פניו כנגד ארץ ישראל ויכוין גם לירושלים
ולמקדש ולבית קדשי הקדשים היה עומד בארץ
ישראל יחזיר פניו כנגד ירושלים ויכוין גם למקדש
ולבית קדשי הקדשים היה עומד בירושלים יחזיר
פניו למקדש ויכוין גם כן לבית קדשי הקדשים היה
עומד אחורי הכפורת מחזיר פניו לכפורת:

ב. אם מתפלל לרוח משאר רוחות יצדד פניו לצד ארץ ישראל אם הוא בחוץ לארץ ולירושלים אם הוא בארץ ישראל ולמקדש אם הוא בירושלים. הגה: ואנו שמחזירין פנינו למזרח מפני שאנו יושבים במערבה של ארץ ישראל ונמצא פנינו לארץ ישראל (טור וסמ"ג). אין עושין מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש כי זהו דרך המינים רק מכוונים נגד אמצע היום (הגהות אלפסי החדשים). ומי שרוצה לקיים אמרם הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים מכל מקום יצדד פניו למזרח:

ג. מי שאינו יכול לכוין הרוחות יכוין לבו לאביו שבשמים:

ד. היה רוכב על החמור אין צריך לירד ולהתפלל אפילו אם יש לו מי שתופס חמורו אלא מתפלל דרך הילוכו וכן אם היה בספינה או על גבי קרון אם יוכל לעמוד עומד ואם לאו יושב במקומו ומתפלל או אם היה הולך ברגליו מתפלל דרך הילוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים אפילו שלא במקום סכנה כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו ויישוב דעתו ויש מחמירין לעמוד באבות וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה:

שלתן ערוך אורח חיים קמט

ה. היה יושב בספינה או בעגלה אם יכול לעמוד במקום הכריעות עומד כדי שיהא כורע מעומד ופוסע ג' פסיעות. הגה: אף על פי שיושב בכל התפלה מכל מקום אם אפשר לו לעמוד יעמוד כדי לקיים הכריעות והפסיעות כדרכן (בית יוסף בשם אורחות חיים). ואם אי אפשר לו כגון שרוכב על הבהמה יחזיר הבהמה שלשה פסיעות לאחריה ועולה לו כאלו פוסע בעצמו (הגהות אלפסי החדשים סוף פרק תפלת השחר):

ו. חולה מתפלל אפילו שוכב על צידו והוא שיכול לכוין דעתו (ואם אי אפשר לו להתפלל מכל מקום ירהר בלבו שנאמר אמרו בלבבכם על משכבכם) (בית יוסף בשם אורחות חיים ופסיקתא):

ז. מי שהיו לו אנסים מכאן ומכאן ומתירא שמא יפסיקוהו תפלתו או יפסידו מקחו ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו ואף על פי שצריך לעשות שלשה פסיעות בסוף התפלה יושב ומתפלל וכורע:

ח. יש ליזהר שלא לסמוך עצמו לעמוד או לחבירו בשעת תפלה:

ט. מי שהוכרח להתפלל מיושב כשיוכל צריך לחזור ולהתפלל מעומד ואינו צריך להוסיף בה דבר. הגה: ומי שבא בדרך והוא סמוך למלון אם יכול להסתלק מן

הדרך במקום שלא יפסיקוהו עובדי דרכים יסתלק שם ולא יתפלל במלון של עובדי כוכבים שלא יבלבלוהו בני הבית אבל אם אי אפשר לו להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו יתפלל במלון באיזה קרן זוית (תכומת הדגן סימן ה'): :

סימן צה – כיון אבריו בשעת תפלה, ובו ד' סעיפים

א. יכוין רגליו זה אצל זה בכיון כאלו אינם אלא אחת להדמות למלאכים דכתיב בהן ורגליהם רגל ישרה כלומר רגליהם נראים כרגל אחד. (יש אומרים כשעומד להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות דרך קרוב והגשה לדבר שצריך לעשות) (חוקת):

ב. צריך שיכוף ראשו מעט שיהיו עיניו למטה לארץ ויחשוב כאילו עומד בבית המקדש ובלבו יכוין למעלה לשמים:

ג. מניח ידיו על לבו כפותין (פירוש כקשורין) הימנית על השמאלית ועומד כעבד לפני רבו באימה ביראה ובפחד ולא יניח ידיו על חלציו מפני שהוא דרך יוהרא. (ועיין לקמן ריש סימן צ"ז):

ד. טוב לכיון רגליו גם בשעה שאומר קדושה עם שליח ציבור:

סימן צו – שימנע כל הטרדות כדי שיכוין, ובו ב' סעיפים

א. כשהוא מתפלל לא יאחוז בידו תפילין ולא ספר מכתבי הקודש ולא קערה מלאה ולא סכין ומעות וככר מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרד ותתבטל כוונתו. ולולב בזמנו מותר לאחוז בידו כיון שהאחיזה בידו היא מצוה אינו נטרד בשבילו :

ב. מותר לאחוז מחזור תפלות בידו בשעה שמתפלל הואיל ותופס לצורך תפלה עצמה לא טריד דומיא דלולב דמשום דלקיחתו מצוה לא טריד. הגה: ומכל מקום אם לא היה בידו קודם שהתחיל לא יחזיר אחריו בתפלה ליטלו אלא אם כן היה במקום מיוחד שהוא מוכן אז מותר ליטלו אפילו בתוך התפלה כדי להתפלל מתוכו (סר"י פרק מי שמתו) :

סימן צז – שלא יגהק ושלא יפהק בשעת התפלה, ובו ה' סעיפים

א. לא יגהק (מוציא מגופו לפיו נפיחה מתוך שובעו, רייט"ר בלע"ז). ולא יפהק (פותח פיו להוציא רוח הפה) ואם צריך לפהק מתוך אונס יניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו. (ויזהר שלא יניח ידו על סנטרו בשעת התפלה דהוי דרך גסות הרוח) (טור וסר"ק) :

קנב שלחן ערוך אורח חיים

ב. אסור לו לרוק ואם אי אפשר לו שלא לרוק מבליעו בכסותו בענין שלא יהא נראה ואם הוא אסטניס (פירוש, שאינו יכול לראות דבר מאוס) ואינו יכול להבליעו בכסותו זורקו לאחוריו. ואם אי אפשר לזורקו לאחוריו זורקו לשמאלו אבל לא לימינו וכל שכן לפניו דאסור (סכ"י פרק מי שמתו). והא דלקמן בריש סימן קכ"ג שהופך פניו לצד שמאל תחלה שהוא ימין של הקב"ה יש לומר דהטעם כיון שמעולם לא ירדה השכינה למטה מ' אם כן אין השכינה כנגד המתפלל ולפיכך חלקו כבוד לימין ידיה ברקיקה שהיא בשעת תפלה אבל כשפוסע שלשה פסיעות האדם מרחיק עצמו ממקום תפלתו והוא כנגד השכינה ולפיכך נותן שלום לשמאלו שאז הוא כנגד ימינו של הקב"ה (בית יוסף בשם אביו):

ג. אם כינה עוקצתו ימשמש בבגדיו להסירה שלא תתבטל כוונתו אבל לא יסירנה בידו. הגה: ודוקא בשעת התפלה אבל שלא בשעת התפלה יכול ליטול כינה ולזורקו בבית הכנסת (אור זרוע) (ועיין לעיל סימן ד' סעיף י"ח):

ד. אם נשמט טליתו ממקומו יכול למשמש בו ולהחזירו אבל אם נפל כולו אינו יכול לחזור ולהתעטף בו דהוי הפסק:

ה. הנושא משאוי על כתפיו והגיע זמן תפלה פחות מד' קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל ד' קבין מניחם על גבי קרקע ומתפלל:

סימן צח – צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו, ובו ה' סעיפים

א. המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו ויחשוב כאלו שכינה כנגדו ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו ויחשוב כאלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חוקר כל המחשבות וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונים בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כח השכלי עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתתבטל המחשבה וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש. הגה: ויחשוב קודם התפלה מרוממות האל יתעלה ובשפלות האדם ויסיר כל תענוגי האדם מלבו (הר"י ריט פרק אין עומדין). ואסור לאדם לנשק בנוי הקטנים בבית הכנסת כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום (בנימין זאב סימן קס"ג ואגודה פרק כ"ד מברכין):

ב. לא יתפלל במקום שיש דבר שמבטל כוונתו ולא

בשעה המבטלת כוונתו (טור ב"מ מרובעב"ג והגהות מיימוני

פרק ד' מהלכות תפלה). ועכשיו אין אנו נזהרין בכל זה מפני

שאין אנו מכוונים כל כך בתפלה:

ג. יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת

ושלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה:

ד. התפלה היא במקום הקרבן ולכך צריך ליהדר

שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה

מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקדשים

ומעומד דומיא דעבודה וקביעות מקום כמו

הקרבנות שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן

דמו. ושלא יחוץ דבר בינו לקיר דומיא דקרבן

שהחציצה פוסלת בינו לקיר וראוי שיהיו לו

מלבושים נאים מיוחדים לתפלה כגון בגדי כהונה

אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה ומכל מקום

טוב הוא שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה משום

נקיות:

ה. אל יחשוב ראוי הוא שיעשה הקב"ה בקשתי כיון

שכוונתי בתפלתי כי אדרבה זה מזכיר עונותיו של

אדם (שעל ידי כך מפשפשין במעשיו לומר בטוח הוא

בזכותיו) אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בחסדו ויאמר

בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת מלך מלכי

שלתן ערוך אורח חיים קנה

המלכים הקדוש ברוך הוא אם לא מרוב חסדיו
שהוא מתנהג בהם עם בריותיו:

סימן צט – דין שתוי ושכור לתפלה, ובו ג' סעיפים

א. שתה יין כדי רביעית אל יתפלל עד שיסיר יינו ואם
שתה יותר אם הוא יכול לדבר לפני המלך אם
התפלל תפלתו תפלה ואם אינו יכול לדבר לפני
המלך אם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור
ולתפלל כשיסיר יינו מעליו. ואפילו אם עבר זמן
התפלה משלים אותה בתפלה שאחריה כדין שוגג.
הגה: ודין קריאת שמע כדין תפלה אבל שאר ברכות יכול
לברך אף על פי שהוא שכור (מרדכי ריש פרק הדף, הגהות מיימוני פרק ד'
מהלכות תפלה):

ב. דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין והני
מילי כששתה רביעית אבל אם שתה יותר כל שכן
ששינה משכרתו ודרך טורדתו והני מילי במהלך
ברגליו אבל רוכב ודאי דרך מפיגה היין:

ג. כל אחד שהוא שתוי סגי ליה לפי מה שמרגיש
בנפשו שיפיג יינו. הגה: ולכן אין נזהרין ביינות שלנו
שאינן חזקין שמתפללין אף על פי ששתה רביעית ויותר (תקומת
הדפן סימן מ"ב) וכל שכן אם מתפללים מתוך סידור שבידו שאין
חוששין לשכרות מעט, כן נראה לי:

סימן ק – תפלת המועד צריך לסדר, ובו סעיף אחד

א. תפלות של מועדות ושל ראש חודש צריך להסדיר תפלתו קודם שיתפלל כדי שתהא שגורה בפיו. הגה: ויש אומרים דוקא כשמתפללים על פה אבל כשמתפללין מתוך הסידור מותר דהא רואה מה שמתפלל (וכן נוהגין) (בית יוסף ב"ק ס"ז מנח):

סימן קא – שצריך לכוין בכל הברכות, ושיכול להתפלל בכל לשון, ובו ד' סעיפים

א. המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות ואם אינו יכול לכוין בכולם לפחות יכוין באבות ואם לא כיון באבות אף על פי שכיון בכל השאר יחזור ויתפלל. הגה: והאידנא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין אם כן למה יחזור (טור):

ב. לא יתפלל בלבו לבד אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש ולא ישמיע קולו ואם אינו יכול לכוין בלחש מותר להגביה קולו והני מילי בינו לבין עצמו אבל בצבור אסור דאתי למטרד צבורא. הגה: ואם משמיע קולו בביתו כשמתפלל כדי שילמדו ממנו בני ביתו מותר (טור):

שלחן ערוך אורח חיים קנו

ג. יש אומרים שבראש השנה ויום כיפור מותר להשמיע קולם בתפלה אפילו בצבור. הגה: וכן נוהגין ומכל מקום יזהרו שלא להגביה קולם יותר מדאי (לקטות מהרי"ו):

ד. יכול להתפלל בכל לשון שירצה והני מילי בצבור אבל ביחיד לא יתפלל אלא בלשון הקודש ויש אומרים דהני מילי כששואל צרכיו כגון שהתפלל על חולה או על שום צער שיש לו בביתו אבל תפלה הקבועה לצבור אפילו יחיד יכול לאומרה בכל לשון ויש אומרים דאף יחיד כששואל צרכיו יכול לשאול בכל לשון שירצה חוץ מלשון ארמי:

**סימן קב – שלא להפסיק כנגד המתפלל,
ובו ה' סעיפים**

א. אסור לישב בתוך ד' אמות של מתפלל בין מלפניו בין מן הצדדין (ובין מלאחריו) (תוספות ומרדכי ואשרי פרק אין עומדין) צריך להרחיק ד' אמות ואם עוסק בדברים שהם מתקוני התפלות ואפילו בפרק איזהו מקומן אינו צריך להרחיק ויש מתיר בעוסק בתורה אף על פי שאינו מתקוני התפלות ויש מי שאומר דהני מילי מן הצד אבל כנגדו אפילו כמלא עיניו אסור אפילו עוסק בקריאת שמע:

ב. יש מי שאומר שאם היושב בצד המתפלל חלוש מותר:

ג. אם היושב ישב כבר ועמד זה בצדו אינו צריך לקום שהרי זה בא בגבולו. (ומכל מקום מדת חסידות הוא לקום אפילו בכהאי גוונא) (בית יוסף בשם מהרי"א):

ד. אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות. ודווקא לפנייהם אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד:

ה. אם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל וצריך לדקדק בזה אפילו אם האחרון התחיל להתפלל אחריו מאחר שכבר התחיל:

סימן קג – מי שנודמן לו ריח בתפלתו או עמוש, ובו ג' סעיפים

א. היה עומד בתפלה ויצא ממנו רוח מלמטה ממתין עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל:

ב. בקש לצאת ממנו רוח מלמטה ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו הולך אחוריו ארבע אמות ומוציא הרוח וממתין עד שיכלה הריח ואומר רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים

שלתן ערוך אורח חיים קנט

גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו חרפה וכלימה
בחיינו רמה ותולעה במותנו וחוזר למקומו וחוזר
למקום שפסק. הגה: ועיין לעיל סימן פ"ה. יש אומרים
דכל זה מיירי כשמתפלל בביתו אבל כשמתפלל בצבור דהוי
ליה ביוש גדול אין צריך להרחיק כלל לאחוריו וגם לא יאמר
הרבון רק ממתין עד שיכלה ממנו הריח וכן נוהגין (תרום סדן)
סימן ט"ז):

ג. המתעטש בתפלתו מלמטה סימן רע לו מלמעלה
סימן יפה לו:

סימן קד – שלא להפסיק בתפלה, ובו ח' סעיפים

א. לא יפסיק בתפלתו ואפילו מלך ישראל שואל
בשלומו לא ישיבנו אבל מלך עובד גילולים אם
אפשר לו לקצר דהיינו שיאמר תחלת הברכה
וסופה קודם שיגיע אליו יקצר או אם אפשר לו
שיטה מן הדרך יטה ולא יפסיק בדיבור ואם אי
אפשר לו יפסיק:

ב. היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרן כנגדו יטה
מן הדרך ולא יפסיק אבל בענין אחר אין לצאת
ממקומו עד שיגמור תפלתו אלא אם כן הוא
בתחנונים שלאחר התפלה:

ג. ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק (אבל יכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו) (ס"ז ר"ס פ"ק ח"א עומדין). אבל עקרב פוסק לפי שהוא מועד יותר להזיק ונחש נמי אם ראה שהוא כעוס ומוכן להזיק פוסק:

ד. אם ראה שור בא כנגדו פוסק שמרחיקין משור תם (פירוש תם שאינו רגיל להזיק) נ' אמות וממועד (פירוש שרגיל להזיק) מלא עיניו ואם שוורים שבמקום ההוא מוחזקים שאינם מזיקים אינו פוסק:

ה. בכל מקום שפוסק אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ואם לאו חוזר לתחלת הברכה שפסק בה ואם פסק בג' ראשונות חוזר לראש ואם באחרונות חוזר לרצה:

ו. הא דאמרינן אם שהה כדי לגמור את כולה בקורא משערינן אם שה בתפלה דינו לענין חזרה כדין ההפסקות האמורות בסימן זה:

ז. אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה אלא ישתוק ויכוין למה שאומר שליח ציבור ויהא כעונה. (היה עומד בתפלה וקראוהו לספר תורה אינו פוסק) (תרומת הדשן סימן

שלתן ערוך אורח חיים קסא

ח. אחר שסיים שמונה עשרה ברכות קודם אלהי נצור יכול לענות קדושה וקדיש וברכו (ועיין לקמן סימן קכ"ב):

סימן קה — דין המתפלל ב' תפלות, ובו סעיף אחד

א. המתפלל שתי תפלות זו אחר זו צריך להמתין בין זו לזו כדי הילוך ד' אמות כדי שתהא דעתו מיושבת להתפלל בלשון תחינה:

סימן קו — מי הם הפטורים מתפלה, ובו ב' סעיפים

א. כל הפטורים מקריאת שמע פטורים מתפלה וכל שחייב בקריאת שמע חייב בתפלה חוץ מהמלוין את המת שאין למטה צורך בהם שאף על פי שהם חייבים בקריאת שמע פטורים מתפלה. ונשים ועבדים שאף על פי שפטורים מקריאת שמע חייבים בתפלה מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא וקטנים שהגיעו לחינוך חייבים לחנכם:

ב. מי שתורתו אומנתו כגון רבי שמעון בר יוחאי וחביריו מפסיק לקריאת שמע ולא לתפלה אבל אנו מפסיקים בין לקריאת שמע בין לתפלה. הגה: (ואם לומד לאחרים אינו פוסק כמו שנתבאר לעיל סימן פ"ט

ומכל מקום פוסק וקורא פסוק ראשון של קריאת שמע ואם אין השעה עוברת ויש לו שהות עדיין להתפלל ולקרוא קריאת שמע אינו פוסק כלל) (בית יוסף בשם הר"ן):

סימן קז – המסופק אם התפלל, ודין תפלת נדבה, ובו ד' סעיפים

א. אם הוא מסופק אם התפלל חוזר ומתפלל ואינו צריך לחדש שום דבר אבל אם ברי לו שהתפלל אינו חוזר ומתפלל בלא חידוש ועל ידי חידוש חוזר ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה חוץ מתפלת מוסף שאין מתפללים אותה בנדבה ובשבת ויום טוב אינו מתפלל תפלת נדבה כלל ואם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל ונזכר שכבר התפלל פוסק אפילו באמצע ברכה אפילו יכול לחדש בה דבר:

ב. חידוש זה שאמרנו הוא שיחדש דבר בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה ואם חדש אפילו בברכה אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה. הגה: ויש אומרים דלא מיקרי חידוש אלא אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך אליו קודם לכן (טור בשם הרא"ש):

ג. אין צבור מתפללין תפלת נדבה כלל:

ד. הרוצה להתפלל תפלת נדבה צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר ואמיד בדעתו שיוכל לכוין

בתפלתו מראש ועד סוף אבל אם אינו יכול לכוין
יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם והלואי שיוכל
לכוין בג' תפלות הקבועות ליום :

סימן קח — מי שלא התפלל לסיבת טעות, או אונס או במזיד, ובו י"ב סעיפים

א. טעה או נאנס ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה
שתיים הראשונה מנחה והשניה לתשלומין ואם
היפך לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין וצריך
לחזור ולהתפלל אותה וכן הדין בכל מקום שצריך
להתפלל תפלה לתשלומין :

ב. טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים
הראשונה ערבית והשניה לתשלומין טעה ולא
התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים הראשונה
שחרית והב' לתשלומין לאחר שאומר יוצר
ושמונה עשרה ברכות יאמר אשרי ואחר כך
יתפלל שמונה עשרה לתשלומי ערבית (וכן
כשמתפלל ערבית שתיים משום שלא התפלל מנחה יאמר
אשרי בין תפלה לתפלה) (סמ"ק וריב"ש סימן ק"מ) :

ג. הא דמשלים התפלה שהפסיד דוקא בזמן תפלה
אבל בשעה שאין זמן תפלה לא :

ד. אין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה בלבד שאם
טעה ולא התפלל שחרית ולא מנחה מתפלל

ערבית שתיים אחרונה לתשלומי מנחה אבל שחרית אין לה תשלומין וכן בשאר תפלות :

ה. אף על פי שאין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה לאותה תפלה ותפלות (אחרות) שהפסיד אין להם תשלומין אם רצה להתפלל אותה נדבה ושיחדש בה שום דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן :

ו. עבר כל היום ולא התפלל מוסף אין לה תשלומין :
ז. הזיד ולא התפלל תפלה אחת אין לה תשלומין אפילו בתפלה הסמוכה לה ואם רצה יתפלל אותה נדבה ואינו צריך חידוש אם מתפלל אותה בתפלה הסמוכה לה :

ח. מי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך ובין כך עברה לו השעה וכן מי שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד ועל ידי כך הפסיד מלהתפלל וכן מי שהוא שכור ולא התפלל כולם חשובים אנוסים ויש להם תשלומין. הגה: מיהו לכתחלה לא יעבור זמן תפלה

משום הפסד ממזון (תרומת הדשן סימן ס"ו) :

ט. טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל ערבית שתיים של שבת הראשונה לערבית והשניה לתשלומין. הגה: והוא הדין אם לא התפלל מנחה בעראש

שלתן ערוך אורח חיים קסה

חודש מתפלל של ראש חודש שנים ואם לא הזכיר יעלה ויבא בראשונה והזכיר בשנייה צריך לחזור ולהתפלל אבל אם לא הזכיר בשתיהן או הזכיר בראשונה ולא בשנייה אין צריך לחזור (כל בו, חוץ ממה שכתב על ראש חודש שנים):

י. טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת (שנים של חול) מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו ואם הבדיל בשתיהן או לא הבדיל בשתיהן יצא:

יא. טעה במנחה של שבת והתפלל שמונה עשרה ולא הזכיר של שבת מתפלל במוצאי שבת שנים ואינו מבדיל בשניה ויתפלל אותה בתורת נדבה ואינו צריך לחדש בה דבר והוא הדין אם לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ראש חודש:

יב. הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסקה. הגה: מיהו אם נזכר שטעה פוסק אפילו באמצע הברכה (אור זרוע מסכת ברכות):

סימן קט – דין איך יתנהג היחיד לבוין בתפלתו עם הציבור, ובו ג' סעיפים

א. הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע שליח ציבור לקדושה או לקדיש יתפלל והוא הדין אמן דהאל הקדוש

ושומע תפלה דינן כקדיש וקדושה (תוספות והרא"ף ומרדכי פרק מי שמתו ותרומת הדשן סימן י"א). ואם לאו אל יתפלל אם אין השעה עוברת ואם נכנס אחר קדושה אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע שליח ציבור למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל והוא הדין אם יכול להגיע למודים או לאחת מהברכות ששוחים בהם כשיגיע שליח ציבור למודים יתפלל ואם צריך להתחיל כדי לסמוך גאולה לתפילה ונזדמן לו שמגיע שליח ציבור למודים כשהוא באחת מהברכות (באמצעה) ישחה עמו אבל אם הוא בתחלתה או בסופה לא ישחה שאין שוחין בתחלת ברכה או בסופה אלא באבות ובהודאה :

ב. אם מתחיל להתפלל עם שליח ציבור כשיגיע עם שליח ציבור לנקדישך יאמר עמו מלה במלה כל הקדושה כמו שהוא אומר וכן יאמר עמו מלה במלה ברכת האל הקדוש וברכת שומע תפלה וגם יכוין כשיגיע שליח ציבור למודים יגיע גם הוא למודים או להטוב שמך ולך נאה להודות כדי שישחה עם השליח ציבור במודים. הגה: אבל לכתחלה לא יתחיל עד אחר שאמר קדושה והאל הקדוש אלא שאם הוצרך להתחיל מכח שהשעה עוברת או כדי לסמוך גאולה לתפילה דינא הכי (טור ודברי עינאו) :

ג. יחיד העומד בתפלה וכשיגיע למקום קדושה היו הצבור אומרים קדושה דסידרא אינו אומר קדוש עמהם שאין הקדושות שוות ונראה שהוא הדין אם היו הצבור אומרים כתר שאינו אומר עמהם קדוש אלא ישתוק ויכוין למה שאומרים דשומע כעונה. הגה: ויש אומרים דקדושת כתר דהיינו קדושת מוסף והיחיד מתפלל שחרית יוכל לומר עמהם דשניהם קדושת שמונה עשרה וקדושתן שוה וכן נראה לי עיקר (ולא פליג רס"א אהגאונים שהביא בית יוסף):

סימן קי – היוצא לדרך, ופועלים מה יתפללו, וסדר תפלת הדרך ובית המדרש, ובו ח' סעיפים

א. בשעת הדחק כגון שהוא בדרך או שהיה עומד במקום שהוא טרוד וירא שיפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה מתפלל אחר ג' ראשונות הבינו ואומר אחריה ג' אחרונות וצריך לאמרה מעומד וכשיגיע לביתו אין צריך לחזור ולהתפלל ואינו מתפלל הבינו בימות הגשמים ולא במוצאי שבת ויום טוב:

ב. הפועלים שעושין מלאכה אצל בעל הבית אם אינו נותן להם שכר חוץ מסעודתן מתפללין שמונה עשרה אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאים

כפיהם ואם נותן להם שכר מתפללין הבינונו
והאידנא אין דרך להקפיד בכך ומסתמא אדעתא
דהכי משכירין אותם שיתפללו שמונה עשרה :

ג. ההולך במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל צרכי
עמך מרובים וכו' ואינו צריך לא לג' ראשונות ולא
לג' אחרונות ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך
ואם יכול לעמוד עומד וכשיגיע לישוב ותתקרב
דעתו חוזר ומתפלל תפלת שמונה עשרה ברכות.
(ואם לא חזר להתפלל הוי כאלו שכח להתפלל לגמרי
ונתבאר לעיל סימן ק"ח) (כן משמע בבית יוסף) :

ד. היוצא לדרך יתפלל, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו
ואלהי אבותינו שתוליכנו לשלום וכו' וצריך
לאמרה בלשון רבים, ואם אפשר יעמוד מלילך
כשיאמרנה, ואם היה רוכב אין צריך לירד :

ה. אין לומר אותה אלא פעם אחת ביום אפילו אם
ינוח בעיר באמצע היום אבל אם דעתו ללון בעיר
ואחר כך נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או
לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם
אחרת :

ו. הר"מ מרוטנבורג כשהיה יוצא לדרך בבוקר היה
אומרה אחר יהי רצון כדי להסמיכה לברכת
הגומל חסדים ותהיה ברכה הסמוכה לחברתה :

שלחן ערוך אורח חיים קסט

ז. אומר אותה אחר שהחזיק בדרך ואין לאומרה
אלא אם כן יש לו לילך פרסה אבל פחות מפרסה
לא יחתום בברוך (ולכתחלה יאמר אותה בפרסה
ראשונה) (כ"ט וס"ז). ואם שכח מלאומרה יאמר אותה
כל זמן שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע תוך פרסה
הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה ומשם ואילך יאמר
אותה בלא ברכה:

ח. הנכנס לבית המדרש יתפלל יהי רצון מלפניך ה'
אלהינו ואלהי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה
וכו' וביציאתו יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי
ששמת חלקי מיושבי בית המדרש:

סימן קיא – דין סמיכות גאולה לתפלה, ובו ג' סעיפים

א. צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם
אפילו באמן אחר גאל ישראל ולא בשום פסוק חוץ
מה' שפתי תפתח. הגה: ויש אומרים שמותר לענות אמן
על גאל ישראל וכן נוהגין (טור). ויש אומרים הא דצריך
לסמוך גאולה לתפלה היינו דוקא בחול או ביום טוב אבל
בשבת אין צריך (פירוש דטעמא דבעינן למסמך גאולה
לתפלה דכתיב יענך ה' ביום צרה וסמך ליה יהיו לרצון
אמרי פי וגו' וגואלי ושבת לאו זמן צרה ולעניות דעתי נראה
דמה שאין כן ביום טוב הוא משום שהם ימי הדין כדתנן

במשנה ב' פרק קמא דראש השנה בפסח על התבואה וכו')
 (הגהות אשירי פרק קמא דזכרות וכל בו הלכות שבת ומהרי"ל הלכות יום טוב). וטוב
 להחמיר אם לא במקום שצריך לכך (טור):

ב. החזן כשמתחיל שמונה עשרה בקול רם חוזר
 ואומר ה' שפתי תפתח ופי יגיד וגו':

ג. אם עד שלא קרא קריאת שמע מצא ציבור
 מתפללין לא יתפלל עמהם אלא קורא קריאת שמע
 ואחר כך יתפלל דמסמך גאולה לתפלה עדיף:

**סימן קיב – שלא להפסיק לא בשלשה
 ראשונות ולא בשלשה אחרונות, ובו ב'
 סעיפים**

א. אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות ולא בג'
 אחרונות ודוקא צרכי יחיד אבל צרכי צבור שרי:

ב. אין לומר פיוטים ולא קרובין (פירוש קרובין ליוצר)
 (ויש אומרים שהוא ראשי תיבות קול רנה וישועה באהלי
 צדיקים) בתפלה. הגה: ויש מתירין הואיל וצרכי רבים הם
 (הרא"ש והתוספות והר"י והר"ן ריש פרק בתרא דראש השנה והגהות מיימוני פרק י'
 וטור) וכן נוהגים בכל מקום לאמרם:

סימן קיג – דיני הבריעות בשמונה עשרה ברכות, ובו ט' סעיפים

א. אלו ברכות ששוחין בהם באבות תחלה וסוף
ובהודאה תחלה וסוף ואם בא לשחות בסוף כל
ברכה או בתחלתה מלמדין אותו שלא ישחה אבל
באמצעיתן יכול לשחות:

ב. הנוהגים לשחות בראש השנה ויום כיפור
כשאומרים זכרנו ומי כמוך צריכים לזקוף
כשמגיעים לסוף הברכה. הגה: ואף על גב דבאבות
כורע בסוף הברכה מכל מקום צריך לזקוף מעט בסוף זכרנו
כדי שיהא נראה שחוזר וכורע משום חיוב (דכרי עלמנו לפירוש
הטור):

ג. הכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה או בולך לבדך
אנחנו מודים או בהודאה דהלל וברכת המזון הרי
זה מגונה (פירוש שאין לכרוע אלא במקום שתקנו
חכמים):

ד. המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות
שבשדרה. ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר
זקוף אלא גם ראשו יכוף כאגמון:

ה. ולא ישחה כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של
מכנסים ואם הוא זקן או חולה ואינו יכול לשחות
עד שיתפקקו כיון שהרכין (פירוש שהשפיל) ראשו

קעב שלחן ערוך אורח חיים

דיו מאחר שניכר שהוא חפץ לכרוע אלא שמצער
עצמו :

ו. כשהוא כורע יכרע במהירות בפעם אחת וכשהוא
זוקף זוקף בנחת ראשו תחילה ואחר כך גופו שלא
תהא עליו כמשאוי :

ז. כשכורע כורע בברוך וכשזוקף זוקף בשם :

ח. אדם ויש לו תמונת עבודת כוכבים בידו והגיע
למקום ששוחין בו לא ישחה אף על פי שלבו
לשמים :

ט. אין להוסיף על תארו של הקב"ה יותר מהאל
הגדול הגבור והנורא ודוקא בתפלה מפני שאין
לשנות ממטבע שטבעו חכמים אבל בתחנונים או
בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו לית לן בה
ומכל מקום נכון למי שירצה להאריך בשבחי
המקום שיאמר אותו בפסוקים :

**סימן קיד – דין הזכרת הרוח וגשם וטל,
ובו ט' סעיפים**

א. מתחילין לומר בברכה שניה משיב הרוח ומוריד
הגשם בתפלת מוסף של יום טוב האחרון של חג
ואין פוסקין עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון
של פסח :

שלחן ערוך

אורח חיים קעג

ב. אסור להזכיר הגשם עד שיכריז השליח ציבור.

(ויש אומרים שקודם שמתחילין מוסף מכריז השמש משיב הרוח וכו' כדי שהצבור יזכירו בתפלתן וכן נוהגין) (מרדכי ר"ט פרק קמ"א דענייני). הלכך אף אם הוא חולה או אנוס לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור לפי שאסור להזכיר עד שיאמר שליח ציבור אבל אם יודע שהכריז שליח ציבור אף על פי שהוא לא שמע מזכיר ומטעם זה הבא לבית הכנסת והצבור התחילו להתפלל יתפלל ויזכיר אף על פי שהוא לא שמע משליח ציבור :

ג. אם אמר משיב הרוח (בימות החמה) או לא אמרו בימות הגשמים אין מחזירין אותו וכן בטל אם הזכירו בימות הגשמים או לא הזכירו בימות החמה אין מחזירין אותו. הגה: ואנו בני אשכנז לא מזכירין טל לא בימות החמה ולא בימות הגשמים רק אומרים בימות החמה ורב להושיע מכלכל חיים וכו' (טור). יש אומרים ששליח ציבור פוסק להזכיר בתפלת מוסף יום טוב הראשון של פסח אבל הקהל מזכירין ואינן פוסקין עד מנחה ששמעו כבר משליח ציבור שפסק בתפלת המוסף וכן נוהגין :

ד. אם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה ואפילו במקום שצריכים גשם בימות החמה אם הזכיר גשם במקום טל מחזירין אותו.

קער שלחן ערוך אורח חיים

(וכן אם הזכיר גשם וטל, נמי מחזירין אותו) (בית יוסף נקס

הרמב"ם והרא"ש והטור):

ה. בימות הגשמים אם לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו והני מילי שלא הזכיר טל אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו:

ו. במה דברים אמורים שמחזירין אותו כשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם היינו כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה יאמר במקום שנזכר ואפילו אם סיים הברכה ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש אין צריך לחזור אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה. הגה: שלשה ברכות הראשונות חשובות כאחת ובכל מקום שטעה בהם חוזר לראש בין שהוא יחיד בין שהוא ציבור (טור):

ז. בכל מקום שאנו אומרים חוזר לברכה שטעה בה הני מילי שטעה בשוגג אבל במזיד ומתכוין חוזר לראש:

ח. בימות החמה אם נסתפק אם הזכיר מוריד הגשם אם לא עד ל' יום בחזקת שהזכיר הגשם וצריך לחזור. הגה: והוא הדין לדין דאין מזכירין טל בימות החמה אם נסתפק לו אם אמר מוריד הגשם בימות הגשמים

שלתן ערוך אורח חיים קעה

כל ל' יום חוזר דודאי אמר כמו שרגיל והרי לא הזכיר לא טל ולא גשם לאחר ל' יום אינו חוזר (דברי ע'מנו) :

ט. אם ביום ראשון של פסח אומר ברכת אתה גבור עד מוריד הטל צ' פעמים כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום משם ואילך אם אינו זוכר אם הזכיר גשם הרי הוא בחזקת שלא הזכיר גשם ואינו צריך לחזור. הגה: וכן לדין אם אמר עד מכלכל חיים בלא משיב הרוח ומוריד הגשם שמזכירין בימות הגשמים וכן אם אמר בשמיני עצרת צ' פעמים אתה גבור עד מוריד הגשם אם נסתפק אחר כך אם הזכיר או לא חזקה שהזכירו (דברי ע'מנו) :

סימן קמז – טעם ברכת אתה חונן, ובו סעיף אחד

א. מפני שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה והשכל קבעו ברכת אתה חונן ראש לאמצעיות שאם אין בינה אין תפלה :

סימן קמז – פירוש ברכת רפאנו, ובו סעיף אחד

א. רפאנו ה' ונרפא אף על גב דהכתוב ליחיד אין מכנין אותו לרבים הני מילי בזמן שמתכוין לקרות אבל כשאומר אותו דרך תפלה ובקשה מותר.

ומכל מקום אם אומר מזמור שלם אסור לשנות
מלשון יחיד לרבים או להיפך (טור והרא"ש פרק הקורא עומד

בשם הר"י):

סימן קיז – דיני ברכת השנים, ובו ח' סעיפים

א. ברכת השנים צריך לומר בה בימות הגשמים ותן
טל ומטר ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ
בתפלת ערבית של יום ס' אחרי תקופת תשרי (ויום
התקופה הוא בכלל הס'. הגהות מיימוני פרק ב'). ובארץ ישראל
מתחילין לשאול מליל ז' במרחשון ושואלין עד
תפלת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח
ומשם ואילך פוסקין מלשאול:

ב. יחידים הצריכים למטר בימות החמה אין שואלין
אותו בברכת השנים אלא בשומע תפלה ואפילו
עיר גדולה כננוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד
בכללה או אשכנז בכללה כיחידים דמו בשומע
תפלה ומיהו אם בארץ אחת כולה הצריכים מטר
בימות החמה טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת
השנים (אם רוצה) חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא
שאלה בברכת השנים (אבל אינו מחויב לחזור כלל) (בית

יוסף בשם מהרי"א והרמב"ן והר"ן סבירי להו כהרא"ש):

ג. אם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו:

שלחן ערוך אורח חיים קעז

ד. אם לא שאל מטר בימות הגשמים מחזירין אותו אף על פי ששאל טל אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו:

ה. אם לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושואל בשומע תפלה. (ואם היה לו תענית וצריך לומר עננו יאמר השאלה קודם עננו) (אכזרסק).
ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אף על פי שעדיין לא עקר רגליו כעקורים דמי ואם נזכר אחר שחתם שומע תפלה קודם שהתחיל רצה נראה שאומר ותן טל ומטר ואחר כך אומר רצה:

סימן קיח — חתימת ברכת השיבה, ובו סעיף אחד

א. השיבה שופטינו חותם בה מלך אוהב צדקה ומשפט ומראש השנה ועד יום הכפורים חותם המלך המשפט. הגה: מיהו אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט אין צריך לחזור ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים האל אוהב צדקה ומשפט (הר"י סוף פרק קמא דברכות וטור והגהות מנהגים). ועיין לקמן סימן תקפ"ב:

סימן קיט – דין הרוצה להוסיף בברכות, ובו ד' סעיפים

א. אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה מוסיף כיצד היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת רפאינו. היה צריך פרנסה מבקש עליה בברכת השנים הגה: וכשהוא מוסיף יתחיל בברכה ואחר כך מוסיף אבל לא יוסיף ואחר כך יתחיל הברכה (טו) סימן תקס"ו). ובשומע תפלה יכול לשאול כל צרכיו שהיא כוללת כל הבקשות ולהרב רבינו יונה כשמוסיף בברכה מעין אותה ברכה אם מוסיף אותה בשביל כל ישראל אומר אותה בלשון רבים ולא בלשון יחיד ולא יוסיף אלא בסוף הברכה ולא באמצע ואם שואל צרכיו ממש כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שהוא צריך לפרנסה יכול לשאול אפילו באמצע הברכה והוא שישאל בלשון יחיד ולא בלשון רבים ובברכת שומע תפלה וכן בסוף התפלה בין קודם יהיו לרצון בין אחריו יכול לשאול בין בלשון יחיד בין בלשון רבים בין צרכיו ממש בין צרכי רבים:

ב. יש מי שאומר שכשמוסיף בברכה לצורך יחיד לא יאריך:

שלחן ערוך אורח חיים קעט

ג. אם דילג או טעה בברכה אחת מהאמצעיות אינו צריך לחזור אלא לראש הברכה שטעה או שדילג ומשם ואילך יחזור על הסדר :

ד. שלח צבור ששכח ולא אמר עננו לא יחזור אפילו אם עדיין לא גמר רק רפאנו ואם חזר ברכה לבטלה היא (אלא יאמר עננו בשומע תפלה כיחיד) :

**סימן קב – שראוי לומר רצה בכל תפלה,
ובו סעיף אחד**

א. אומרים רצה בכל התפלות ודלא כאותם שנוהגים שלא לאומרו במנחה :

סימן קכא – דיני מודים, ובו ג' סעיפים

א. שוחין במודים תחלה וסוף :

ב. האומר מודים מודים משתקים אותו :

ג. יחיד אין לו לומר ברכת כהנים. הגה: וכן עיקר וכן נראה לי לנהוג אבל המנהג הפשוט אינו כן רק אפילו יחיד אומר אותו כל זמן שראוי לנשיאות כפים ואינו נראה (כית יוסף

בסם המנהיג) :

סימן קכב – דינים השייכין בין שמונה עשרה ליהיו לרצון, ובו ג' סעיפים

א. אם בא להפסיק ולענות קדיש וקדושה בין שמונה עשרה ליהיו לרצון אינו פוסק שיהיו לרצון מכלל התפלה הוא אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים שפיר דמי. הגה: ודוקא במקום שנוהגין לומר יהיו לרצון מיד אחר התפלה אבל במקום שנוהגין לומר תחנונים קודם יהיו לרצון מפסיק גם כן לקדיש וקדושה ובמקומות אלו נוהגים להפסיק באלהי נצור קודם יהיו לרצון לכן מפסיקין גם כן לקדושה ולקדיש ולברכו (דברי ע"מנו לפירוש רש"א שביא הבית יוסף). ומיהו הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אם התחיל השליח ציבור לסדר תפלתו והגיע לקדיש או לקדושה מקצר ועולה ואם לא קצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכה של קריאת שמע אפילו באמצע:

ב. אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון אלא אחר סיום שמונה עשרה מיד יאמר יהיו לרצון ואם בא לחזור ולאומרו פעם אחרת אחר התחנונים הרשות בידו:

ג. הרגיל לומר ד' דברים אלו זוכה ומקבל פני שכינה עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען תורתך עשה למען קדושתך:

סימן קכג – דינים הכריעות בסיום שמונה עשרה ברכות, ובו ו' סעיפים

א. כורע ופוסע ג' פסיעות לאחריו בכריעה אחת ואחר שפסע ג' פסיעות בעודו כורע קודם שיזקוף כשיאמר עושה שלום במרומיו והופך פניו לצד שמאלו וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו הופך פניו לצד ימינו ואחר כך ישתחוה לפניו כעבד הנפטר מרבו. הגה: ונהגו לומר אחר כך יהי רצון שיבנה בית המקדש כו' כי התפלה במקום העבודה ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש (דברי ע"מ):

ב. במקום שכלו ג' פסיעות יעמוד ולא יחזור למקומו עד שיגיע שליח ציבור לקדושה ולפחות עד שיתחיל שליח צבור להתפלל בקול רם. הגה: והשליח ציבור יעמוד כדי הילוך ד' אמות קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם (תשובת הרשב"א סימן תל"ו). וכן יחיד המתפלל יעמוד במקום שכלו פסיעותיו כשיעור זה קודם שיחזור למקומו (בית יוסף בשם רבינו ירוחם וירושלמי). יחיד שמתפלל בצבור וסיים תפלתו קודם לשליח ציבור אסור להחזיר פניו לצבור עד שיסיים שליח ציבור תפלתו (בית יוסף בשם שו"ת הלקט):

ג. כשפוסע עוקר רגל שמאל תחלה ושיעור פסיעות אלו לכל הפחות הוא כדי שיתן גודל בצד עקב (ולכתחלה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מזה. בית יוסף בשם

קפב שלחן ערוך אורח חיים

אורחות חיים ודברי עצמו, לפי הטעם שכתב בית יוסף לג' פסיעות בשם רב האי):

- ד. מי שמוסיף על ג' פסיעות הוי יוהרא :
- ה. גם שליח ציבור צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש וכשיחזור התפלה בקול רם אין צריך לחזור לפסוע ג' פסיעות. (אם לא התפלל בלחש רק בקול רם פוסע ג' פסיעות אחר תפלתו שבקול רם (אבודרהם):
- ו. כשיחזור שליח ציבור התפלה יאמר גם כן ה' שפתי תפתח. (אבל אינו אומר בסוף התפלה יהיו לרצון) (דברי ע"מנו ובית יוסף בשם אורח מועד):

סימן קכד – דין הנהגת שליח ציבור בשמונה עשרה ברכות, ודין עניית אמן, ובו י"ב סעיפים

- א. לאחר שסיימו הצבור תפלתן יחזור שליח ציבור התפלה שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו וצריך אותו שיוצא בתפלת שליח ציבור לכוין לכל מה שאומר שליח ציבור מראש ועד סוף ואינו מפסיק ואינו משיח ופוסע ג' פסיעות לאחריו כאדם שמתפלל לעצמו :
- ב. שליח ציבור שנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שהתפללו בלחש והוא צריך לעמוד לפני התיבה

שלחן ערוך אורח חיים קפג

לאלתר יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לציבור ואין צריך לחזור ולהתפלל בלחש. הגה: וכן אם הוא שעת הדחק כגון שירא שיעבור זמן התפלה יוכל להתפלל מיד בקול רם והצבור מתפללין עמו מלה במלה בלחש עד לאחר האל הקדוש וטוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר השליח ציבור (מהרי"ל):

ג. קהל שהתפללו וכלם בקיאים בתפלה אף על פי כן ירד שליח ציבור וחוזר להתפלל כדי לקיים תקנת חכמים. הגה: ואם יש יחידים בקהל שמאריכין בתפלתן אין לשליח ציבור להמתין עליהם אפילו היו חשובי העיר וכן אם היה מניין בבית הכנסת אין להמתין על אדם חשוב או גדול שעדיין לא בא (בנימין זאב סימן קס"ח):

ד. כששליח ציבור חוזר התפלה הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן ואם אין ט' מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו ויכוין לברכת החזן. (יש אומרים שכל העם יעמדו כשחוזר השליח ציבור התפלה) (הגהות מנהגים):

ה. על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ברוך הוא וברוך שמו:

ו. ויענו אמן אחר כל ברכה בין אותם שיצאו ידי תפלה בין אותם שלא יצאו ובכוונה שיכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה:

ז. לא ישיח שיחת חולין בשעה ששליח ציבור חוזר התפלה ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו. הגה: וילמד בניו הקטנים שיענו אמן כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא (כל בו):

ח. לא יענה אמן חטופה דהיינו כאילו האלף נקודה בחטף וכן שלא יחטוף וימהר לענות אותו קודם שיסיים המברך וכן לא יענה אמן קטופה דהיינו שמחסר קריאת הנו"ן ואינו מוציאה בפה שתהא נכרת (גם לא יפסיק באמצע המלה) (בית יוסף בשם הערוך). ולא יענה אמן יתומה דהיינו שהוא חייב בברכה אחת ושליח ציבור מברך אותה וזה אינו שומעה אף על פי שיודע איזו ברכה מברך השליח ציבור מאחר שלא שמעה לא יענה אחריו אמן דהוי אמן יתומה. הגה: ויש מחמירין דאפילו אינו מחויב באותה ברכה לא יענה אמן אם אינו יודע באיזה ברכה קאי שליח ציבור דזה נמי מקרי אמן יתומה (טור בשם רב כהן נדק) ולא ימתין עם עניית האמן אלא מיד שכלה הברכה יענה אמן (אבודרהם). ולא יענה אמן קצרה אלא ארוכה קצת כדי שיוכל לומר אל מלך נאמן ולא יאריך בה יותר מדאי לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשמאריך יותר מדאי:

שלתן ערוך אורח חיים קפה

ט. אם יש קצת מהעונים שמאריכין יותר מדאי אין צריך המברך להמתין להם:

י. מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא בראש חודש או בחולו של מועד או בכל דבר שצריך לחזור בשבילו יכוין דעתו וישמע משליח ציבור כל שמונה עשרה ברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו ולא יפסיק ולא ישיח ופוסע ג' פסיעות לאחוריו דכיון שכבר התפלל אלא ששכח ולא הזכיר אף על פי שהוא בקי שליח ציבור מוציאו:

יא. אם בעוד האדם מתפלל סיים שליח ציבור ברכה וקודם שכלתה עניית אמן מפי רוב הצבור סיים זה תפלתו עונה עמהם אמן. הגה: ואפילו אם לא שמע הברכה כלל רק שומע צבור עונין אמן ויודע על איזה ברכה קאי יענה עמהם וכן בקדיש וקדושה וברכו:

יב. העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך:

סימן קכה – דיני קדושה, ובו ב' סעיפים

א. אין הצבור אומרים עם שליח ציבור נקדישך אלא שותקין ומכונין למה ששליח ציבור אומר עד שמגיע לקדושה ואז עונים הציבור קדוש:

ב. טוב לכוין רגליו בשעה שאומר קדושה עם שליח ציבור. הגה: ויש לישא העינים למרום בשעה שאומרים

קדושה וכן מנענעים גופן ונושאים אותו מן הארץ (טור וסבול
לקט) ואין לדבר באמצע הקדושה (מהרי"ל ובית יוסף בשם מהרי"א ודרך
ארץ זוטא). ומי שאמר סדר קדושה ובא לבית הכנסת ומצא
צבור עונין קדושה חוזר ועונה עמהם (תשובת הרשב"א סימן רמ"ט):

סימן קכו – דין שליח ציבור שטעה, ובו ד' סעיפים

א. שליח ציבור שטעה ודילג אחת מכל הברכות
וכשמזכירין אותו יודע לחזור למקומו אין מסלקין
אותו אבל אם דילג ברכת המלשינים מסלקין אותו
מיד שמא אפיקורוס הוא ואם התחיל בה וטעה אין
מסלקין אותו:

ב. שליח ציבור שטעה ואינו יודע לחזור למקומו
יעמוד אחר תחתיו (כדרך שנתבאר לעיל סימן נ"ג)
ומתחיל מתחלת הברכה שטעה זה אם היה הטעות
באמצעיות ואם היה בג' ראשונות מתחיל בראש
ואם בג' אחרונות מתחיל רצה:

ג. כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל שליח ציבור חוזר
ומתפלל אם טעה כמותו כשמתפלל בקול רם חוץ
משחרית של ראש חודש שאם שכח שליח ציבור
ולא הזכיר יעלה ויבא עד שהשלים תפלתו אין
מחזירין אותו מפני טורח הצבור שהרי תפלת
המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש חודש אבל

שלחן ערוך אורח חיים קפו

אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לרצה ואין בזה טורח צבור. הגה: יש אומרים דאם טעה בשחרית של שבת ויום טוב דינו כמו בראש חודש והכי נהגו (טור וסמ"ק):

ד. אם טעה שלח ציבור כשהתפלל בלחש לעולם אינו חוזר ומתפלל שנית מפני טורח הצבור אלא סומך על התפלה שיתפלל בקול רם והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר:

סימן קכז – דין מודים דרבנן, ובו ב' סעיפים

א. כשיגיע שלח צבור למודים שוחזין עמו הציבור ולא ישחו יותר מדאי ואומרים מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' אלהינו אלהי כל בשר כו' וחותם ברוך אל ההודאות בלא הזכרת השם ויש מי שאומר שצריך לשחות גם בסוף וטוב לחוש לדבריו. יש אומרים שאומר הכל בשחייה אחת, וכן המנהג (פסקי מהרי"א):

ב. אם אין שם כהנים אומר שלח ציבור אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו' ואני אברכם. ואין הצבור עונין אחריו אמן אלא כן יהי רצון. הגה: ואין אומרים אלהינו ואלהי אבותינו וכו' רק

בזמן שראוי לברכת כהנים ולישא כפים ונהגו לומר בשחרית שים שלום וכן כל זמן שאומר אלהינו כו' אבל בלאו הכי מתחילין שלום רב ויש מתחילין שים שלום במנחה של שבת הואיל וכתיב ביה באור פניך נתת לנו שהיא התורה שקורין במנחה בשבת (הגהות מיימוני פרק ח' מהלכות תפלה):

הלכות נשיאת כפים

סימן קכח – דיני נשיאת כפים ואיזה דברים הפוסלים בכהן, ובו מ"ה סעיפים

א. אין נשיאת כפים בפחות מי' והכהנים מהמנין (ואין

לזר לישא כפיו אפילו עם כהנים אחרים) (בפרק ב' דכתובות, דזר

עובר בעשה. ותוספות פרק כל כתבי, לא ידע ר"י מה איסור יס בזר העולה, ואפשר עס

כהנים אחרים קרי, ולריך עיון):

ב. כל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים אם אינו

עולה לדוכן אף על פי שביטל מצות עשה אחת

הרי זה כעובר בג' עשה אם היה בבית הכנסת

כשקראו כהנים או אם אמרו לו לעלות או ליטול

ידיו:

ג. אם עלה פעם אחת ביום זה שוב אינו עובר אפילו

אמרו לו עלה:

ד. כשהכהנים אינם רוצים לעלות לדוכן אינם צריכים

לשהות חוץ מבית הכנסת אלא בשעה שקורא החזן

שלתן ערוך אורח חיים קפט

כהנים אבל כדי שלא יאמרו שהם פגומים נהגו
שלא ליכנס לבית הכנסת עד שיגמרו ברכת
כהנים:

ה. לא יעלו הכהנים לדוכן במנעלים אבל בבתי שוקים
שרי. ויש מחמירין אם הם של עור (אגודה פרק הקורא את המגילה),
(ונהגו להקל בקצת מקומות):

ו. אף על פי שנטלו הכהנים ידיהם שחרית חוזרים
ונוטלים ידיהם עד הפרק שהוא חבור היד והזרוע
והלוי יוצק מים על ידיהם וקודם לכן יטול הלוי
ידיו. ולא נהגו הלויים ליטול ידיהם תחלה רק סמכו על
נטילתן שחרית:

ז. אם נטל הכהן ידיו שחרית וברך על נטילת ידיים
לא יחזור לברך כשנוטל ידיו לנשיאת כפים:

ח. כשמתחיל שליח ציבור רצה כל כהן שבבית
הכנסת נעקר ממקומו לעלות לדוכן ואף אם לא
יגיע שם עד שיסיים שליח ציבור רצה שפיר דמי
אבל אם לא עקר רגליו ברצה שוב לא יעלה:

ט. כשעוקרים (רס"י ותוספות ור"ן כתבו דלא יאמר אותו עד עמדו לפני התיבה, וכן
כתב הבית יוסף) כהנים רגליהם לעלות לדוכן אומרים יהי
רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו
לברך את עמך ישראל ברכה שלמה ולא יהא בה

מכשול ועון מעתה ועד עולם ומאריכים בתפלה זו עד שיכלה אמן של הודאה מפי הצבור :

י. עומדים בדוכן פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופים לתוך כפיהם עד ששליח ציבור מסיים מודים ואז אם הם שנים קורא להם (השליח ציבור) כהנים. הגה: ולא יאמר אלהינו ואלהי וכו' ויש אומרים שאומרים אותו בלחש עד מלת כהנים ואז יאמרו בקול רם (טור בשם ר"י ור"מ מרומנובסקי) וחוזר ואומר עם קדושך כאמור בלחש (וכן נוהגין במדינות אלו). ומחזירים פניהם כלפי העם ואם הוא אחד אינו קורא לו אלא הוא מעצמו מחזיר פניו :

יא. כשמחזירין פניהם כלפי העם מברכין אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה :

יב. מגביהים ידיהם כנגד כתפותיהם ומגביהים יד ימנית קצת למעלה מהשמאלית ופושטים ידיהם וחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות ה' אוירים בין ב' אצבעות לב' אצבעות אויר אחד ובין אצבע לגודל ובין גודל לגודל ופורשים כפיהם כדי שיהא תוך כפיהם כנגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים :

שלתן ערוך אורח חיים קצא

יג. מתחילין הכהנים לומר יברכך. הגה: ויש אומרים שגם

מלת יברכך יקרא אותו שליח ציבור תחלה (טור ור"ן פרק הקורא

והגסות מיימוני) וכן נוהגים בכל מדינות אלו. ואחר כך מקרא

אותם שליח ציבור מלה במלה והם עונים אחריו

על כל מלה עד שיסיימו פסוק ראשון ואז עונים

הציבור אמן וכן אחר פסוק ב' וכן אחר פסוק ג' :

יד. אין מברכין אלא בלשון הקודש ובעמידה ובנשיאת

כפים ובקול רם :

טו. ואחר כך מתחיל שליח ציבור שים שלום ואז

כהנים מחזירים פניהם להיכל ואומרים רבון

העולמים עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה

שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים

וברך את עמך את ישראל. הגה: ויאריכו בתפלה זו עד

שיסיים שליח ציבור שים שלום ושיענו הציבור אמן על

שניהם ואם אינם יכולים להאריך כל כך יאמרו אדיר במרום

וכו' כדלקמן סימן ק"ל (רס"י פרק אלו נאמרין והגסות מיימוני) :

טז. אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל

שליח ציבור שים שלום ואינם רשאים לכוף

אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם ועומדים שם

ואינם רשאים לעקור משם עד שיסיים שליח ציבור

שים שלום ויש מי שאומר שצריכין להמתין עד

שיסיימו הציבור לענות אמן אחר ברכת שים שלום

(וכן המנהג) :

קצב שלחן ערוך אורח חיים

יז. כשמחזירין פניהם בין בתחלה בין בסוף לא יחזירו
אלא דרך ימין. הגה: כשירדין מן הדוכן לא יגעו
במנעליהם המטונפים ואם נוגעים יטלו ידיהם לתפלה
שיתפללו אחר כך (אגודה פרק סיה קורא):

יח. אין המקרא שקורא כהנים רשאי לקרות כהנים עד
שיכלה מפי הצבור אמן שעונים אחר ברכת מודים
ואין הכהנים רשאים להתחיל ברכת אשר קדשנו
בקדושתו של אהרן עד שיכלה דיבור קריאת
כהנים מפי הקורא ואחר שברכו הכהנים אשר
קדשנו בקדושתו של אהרן אינם רשאים להתחיל
יברך עד שיכלה מפי כל הצבור אמן שעונים אחר
ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכן אינם
רשאים להתחיל בתיבה עד שתכלה התיבה מפי
המקרא ואין הצבור עונין אמן עד שתכלה ברכה
מפי הכהנים. הגה: ולא יתחילו הכהנים רבון העולמים כו'
עד שיכלה אמן מפי הצבור (בית יוסף):

יט. אין שליח ציבור רשאי לענות אמן אחר ברכה של
כהנים:

כ. אם שליח ציבור כהן אם יש שם כהנים אחרים לא
ישא את כפיו. (ולא יאמרו לו לעלות או ליטול ידיו אבל
אם אמרו לו צריך לעלות דהוא עובר בעשה אם אינו עולה)
(מרדכי פרק הקורא עומד והגהות מיימוני פרק ט"ו דתפלה ואגור). ואפילו אין
שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו אלא אם כן

מובטח לו שיחזור לתפלתו בלא טירוף דעת שאם הוא מובטח בכך כיון שאין שם כהן אלא הוא ישא את כפיו כדי שלא תתבטל נשיאות כפים וכיצד יעשה יעקור רגליו מעט בעבודה ויאמר עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים ויקרא לו אחר ומסיים החזן שים שלום ואם המקרא כוון לתפלת שליח ציבור מתחלה ועד סוף עדיף טפי שיסיים המקרא שים שלום:

כא. אין הכהנים רשאים לנגן בברכת כהנים שנים או שלשה נגונים משום דאיכא למיחש לטירוף הדעת ואין לנגן אלא נגון אחד מתחלה ועד סוף:

כב. משתדלין שיהא המקרא ישראל וכשהחזן כהן יעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקרא אותם והחזן עומד ושותק:

כג. בשעה שהכהנים מברכים העם לא יביטו ולא יסיחו דעתם אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה והעם יכוונו לברכה ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים ולא יסתכלו בהם. הגה: וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם על כן נהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית. ויש מקומות שנהגו שידיהם בפנים מן הטלית שלא יסתכלו העם בהם (בית יוסף):

קצר שלחן ערוך אורח חיים

כד. עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה אבל מלפניהם ובצדיהם אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת ולאחריהם נמי אם הם אנוסים כגון עם שבשדות שהם טרודים במלאכתן ואינם יכולים לבוא הם בכלל הברכה:

כה. בית הכנסת שכולה כהנים אם אין שם אלא י' כולם עולים לדוכן למי מברכין לאחיהם שבשדות ומי עונה אחריהם אמן הנשים והטף ואם יש שם יותר מעשרה היתרים מעשרה יעלו ויברכו והעשרה עונים אחריהם אמן:

כו. בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק אלא ישתקו ויכוונו לברכה. הגה: ומכל מקום עכשיו שהכהנים מאריכין הרבה בנגונים נהגו גם כן לומר פסוקים וכמו שנתבאר לעיל סימן נ"ז לענין ברכו אך יותר טוב שלא לאמרם (דברי טלמו):

כז. כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על השלשה פסוקים של ברכת כהנים ואם הוסיף עובר על בל תוסיף:

כח. כהן שנשא כפיו ואחר כך הלך לבית הכנסת אחר ומצא צבור שלא הגיעו לברכת כהנים יכול לישא את כפיו פעם אחרת:

שלתן ערוך אורח חיים קצה

כט. כהן שלא התפלל עדיין ומצא צבור מתפללין נושא כפיו ואין התפלה מעכבתו :

ל. מי שיש לו מום בפניו או בידיו כגון שהם בוהקניות או עקומות או עקושות (בוהקניות פירוש מין נגע לבן ורש"י פירש לינטלי"ש בלע"ז. עקומות כפופות. עקושות לצדדיהן. והר"ן פירש עקומות שנתעקמה ידו אחרונית, עקושות שאינו יכול לחלק אצבעותיו) לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו והוא הדין למי שיש מומין ברגליו במקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקים וכן מי שרירו יורד על זקנו או שעניו זולפות דמעה וכן סומא באחד מעיניו לא ישא את כפיו ואם היה דש בעירו דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום ישא כפיו ואפילו הוא סומא בשתי עיניו וכל ששהה בעיר ל' יום מקרי דש בעירו ודוקא בעירו אבל אם הולך באקראי לעיר אחרת ושהה שם ל' יום לא ואפילו לא בא לדור שם להיות מבני העיר אלא בא להיות שם מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה חשוב דש בעירו בל' יום :

לא. אם מנהג המקום לשלשל הכהנים טלית על פניהם אפילו יש בפניו ובידיו כמה מומין ישא את כפיו. הגה: ודוקא אם היו ידיו בפנים מן הטלית אבל אם הם מבחוץ לא מהני הטלית לידיו :

ל"ב. היו ידיו צבועות אסטיס ופואה (אסטיס ופואה פירוש מיני צבעים) לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בהם ואם רוב העיר מלאכתן בכך ישא את כפיו וכן אם הוא דש בעירו ישא את כפיו :

ל"ג. מי שאינו יודע לחתוך האותיות כגון שאומר לאלפין עיינין ולעיינין אלפין וכיוצא בזה לא ישא את כפיו :

ל"ד. קטן שלא הביא שתי שערות אינו נושא את כפיו בפני עצמו כלל אבל עם כהנים שהם גדולים נושא ללמוד ולהתחנך ומי שהביא שתי שערות נושא את כפיו אפילו בפני עצמו ומיהו דוקא באקראי בעלמא ולא בקביעות עד שיתמלא זקנו שאז יכול לישא כפיו אפילו יחידי בקבע וכל שהגיע לשנים שראוי להתמלאות זקנו אף על פי שלא נתמלא קרינן ביה נתמלא זקנו (ועיין לעיל סימן נ"ג סעיף ח') :

ל"ה. כהן שהרג את הנפש אפילו בשוגג לא ישא את כפיו אפילו עשה תשובה. הגה: ויש אומרים דאם עשה תשובה נושא כפיו ויש להקל על בעלי תשובה שלא לנעול דלת בפניהם והכי נהוג (דברי עמנו, דלא גרע ממקומד) (טור וק"י וסרבה

פוסקים אגור ובית יוסף) :

שלתן ערוך אורח חיים קצו

לז. מל תינוק ומת נושא את כפיו ואם העם מרננים אחריו שהוא שופך דמים כיון שלא נתברר הדבר ישא את כפיו :

לז. מומר לעבודת אלילים לא ישא את כפיו ויש אומרים שאם עשה תשובה נושא כפיו (וכן עיקר). ואם נאנס לדברי הכל נושא כפיו :

לח. שתה רביעית יין בבת אחת לא ישא את כפיו שתאו בשני פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר ואם שתה יותר מרביעית אף על פי שהוא מזוג ואפילו שתאו בכמה פעמים לא ישא את כפיו עד שיסיר יינו מעליו :

לז. לא היו בו מהדברים המונעים נשיאת כפים אף על פי שאינו מדקדק במצות וכל העם מרננים אחריו נושא את כפיו (שאין שאר עבירות מונעין נשיאת כפים) :

מ. כהן שנשא גרושה לא ישא כפיו ואין נוהגין בו קדושה אפילו לקרות בתורה ראשון ואפילו גירשה או מתה פסול עד שידור הנאה על דעת רבים מהנשים שהוא אסור בהם :

מא. נטמא למת שאינו משבעה מתי מצוה פסול מן הדוכן וכל מעלות הכהונה עד שישוב ויקבל שלא יטמא עוד למתים. (ויש אומרים דמי שיש לו בת

קצת שלחן ערוך אורח חיים

שהמירה לעבודת כוכבים או שזנתה אין מחייבין עוד לקדשו
כי אביה היא מחללת) (מרדכי פרק נגמר הדין):

מב. החלל אינו נושא את כפיו:

מג. אחר שבעת ימי אבלות נושא כפיו ובתוך שבעת
ימי אבלות יצא מבית הכנסת בשעה שקורא
כהנים. הגה: ויש אומרים דכל זמן האבלות אפילו עד י"ב
חדש על אביו ועל אמו אינו נושא את כפיו (מרדכי סוף פרק הקורא
עומד והגהות מיימוני) וכן נוהגין במדינות אלו:

מד. כהן אף על פי שהוא פנוי נושא את כפיו. הגה: ויש
אומרים דאינו נושא כפיו דהשרוי בלא אשה שרוי בלא
שמחה והמברך יש לו להיות בשמחה (מרדכי פרק הקורא עומד).
ונהגו שנושא כפיו אף על פי שאינו נשוי ומכל מקום הרוצה
שלא לישא כפיו אין מוחין בידו רק שלא יהא בבית הכנסת
בשעה שקורין כהנים או אומרים להם ליטול ידיהם. נהגו
בכל מדינות אלו שאין נושאים כפים אלא ביום טוב משום
שאז שרויים בשמחת יום טוב וטוב לב הוא יברך מה שאין כן
בשאר ימים אפילו בשבתות השנה שטרודים בהרהורים על
מחייתם ועל ביטול מלאכתם ואפילו ביום טוב אין נושאים
כפים אלא בתפלת מוסף שיוצאים אז מבית הכנסת וישמחו
בשמחת יום טוב (דברי ע"מ). וכל שחרית ומוסף שאין נושאים
בו כפים אומר השליח ציבור אלהינו ואלהי אבותינו וכו'
כדלעיל סוף סימן קכ"ו ויום הכפורים נושאים בו כפים כמו

שלחן ערוך אורח חיים קצט

ביום טוב ויש מקומות שנושאים בו כפים בנעילה ויש מקומות אפילו בשחרית:

מה. אלו תיבות שהכהנים הופכים בהם לדרום ולצפון יברכך וישמרך אליך לך שלום. הגה: ונוהגין שמאריכין בניגון אלו תיבות כי כל אחת מהן הוא סוף ברכה בפני עצמה ואומרים רבון כמו שמפורש בסימן ק"ל ובשעה שמאריכין בניגון התיבות שבסוף הפסוקים דהיינו וישמרך ויחנך שלום והמקרא לא יאמר רבון וכו' (תשובת מהר"ל סימן קמ"ח). אסור להשתמש בכהן אפילו בזמן הזה דהוי כמועל בהקדש אם לא מחל על כך (מרכי בהגהות דגיטין):

סימן קכט – באיזה תפלות נושאים כפים, ובו ב' סעיפים

א. אין נשיאת כפים אלא בשחרית ומוסף ובנעילה ביום שיש בו נעילה כמו ביום הכיפורים אבל לא במנחה משום דשכיחא שכרות באותה שעה שמא יהא הכהן שכור וגזרו במנחה של תענית אטו מנחת שאר ימים אבל בתענית שאין בו נעילה הואיל ותפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה היא דומה לתפלת נעילה ואינה מתחלפת במנחה של שאר ימים הלכך יש בה נשיאת כפים. (והמנהג שלנו כבר נתבאר לעיל סימן קכ"ח):

ב. כהן שעבר ועלה לדוכן ביום הכיפורים במנחה כיון שהדבר ידוע שאין שם שכרות הרי זה נושא את כפיו ואין מורידין אותו מפני החשד שלא יאמרו פסול הוא ולכך הורידוהו. הגה: ולכן אומרים במנחה ביום כפורים אלהינו ואלהי אבותינו אף על גב דאין ראוי לנשיאת כפים מכל מקום הואיל ואם עלה לא ירד מיקרי קצת ראוי (הגהות מיימוני), וכן נוהגין במדינות אלו אף על פי שיש נוהגין במדינות אלו אף על פי שיש חולקים:

סימן קל – רבוש"ע שאומרים בשעת נשיאת כפים, ובו סעיף אחד

א. מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ניקום קמיה כהני בשעה שעולים לדוכן ונימא הכי רבנו של עולם אני שלך וחלומותי שלך וכו' ויכוין דליסיים גם בהדי כהני דעני צבורא אמן ואי לא לימא הכי אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון שתשים עלינו שלום. הגה: ובמקום שאין עולין לדוכן יאמר כל זה בשעה שהשליח צבור אומר שים שלום ויסיים בהדי שליח צבור שיענו הקהל אמן (הר"י פרק

הרואה):

הלכות נפילת אפים

סימן קלא – דיני נפילת אפים, ובו ח' סעיפים

א. אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים. כשנופל על פניו נהגו להטות על צד שמאל. הגה: ויש אומרים דיש להטות על צד ימין והעיקר להטות (ריב"ז ס' סימן קי"ב ובית יוסף בשם הרוקח) בשחרית כשיש לו תפילין בשמאלו על צד ימין משום כבוד תפילין ובערבית או כשאין לו תפילין בשמאלו יטה על שמאלו (מנהגים). ולאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב וכל מקום ומקום לפי מנהגו. ומנהג פשוט לומר ואנחנו לא נדע כו' וחצי קדיש אשרי ולמנצח (טור) ואפילו בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח מלבד בראש חודש וחנוכה ופורים וערב פסח וערב יום כיפור וט' באב (מנהגים, ועיין לקמן סימן תקנ"ט):

ב. נפילת אפים מיושב ולא מעומד. הגה: יש אומרים דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וספר תורה בתוכו אבל בלא זה אומרים תחנה בלא כיסוי פנים וכן נוהגים (בית יוסף בשם הרוקח סימן קכ"ז). וחצר בית הכנסת הפתוח לבית הכנסת (מהרי"ל) או בשעה שהצבור מתפללין אז אפילו יחיד בביתו אומר תחנה בנפילת אפים (דברי ע'מנו פירוש אגור):

ג. אין נפילת אפים בלילה ובלילי אשמורת נוהגים ליפול על פניהם שהוא קרוב ליום :

ד. נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל ולא בבית החתן ולא בבית הכנסת ביום מילה ולא כשיש שם חתן. הגה: ודוקא שהמילה או החתן באותו בית הכנסת אבל אם אין המילה בבית הכנסת אף על פי שהיא בבית הכנסת האחרת אומרים תחנון (פסקי מהרי"א סימן פ"א). וביום המילה שאין אומרים תחנון דוקא שחרית שמלין אז התינוק אבל במנחה אף על פי שמתפללין אצל התינוק הנימול אומרים תחנון מה שאין כן בחתן שאין אומרים תחנון כל היום כשמתפללין אצל החתן (הגהות מיימוני פרק ה' מהלכות תפלה). ולא מקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה :

ה. אם חלה מילה בתענית צבור מתפללים סליחות ואומרים וידוי ואין נופלין על פניהם ואין אומרים והוא רחום בשחרית אפילו במקום שנהגו לאומרו בלא זה :

ו. נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב ולא בט"ו בשבט ולא בראש חודש ולא במנחה שלפניו ולא בחנוכה ויש אומרים גם במנחה שלפניו (וכן נוהגין). בפורים אין נופלין על פניהם. (בל"ג בעומר אין נופלין. ביום כיפור אין נופלין. וכן בערב ראש השנה אפילו שחרית.

שלחן ערוך אורח חיים רג

ז. ומנהג פשוט שלא ליפול על פניהם בכל בכל חדש ניסן ולא בט' באב ולא בין יום כיפור לסוכות. (ולא מתחלת ראש חודש סיון עד אחר שבועות):

ח. אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו כשמתפלל על הצבור אלא אם כן הוא בטוח שיענה כיהושע בן נון. הגה: וכן אסור לכל אדם ליפול על פניו בפשוט ידים ורגלים אפילו אם אין שם אבן משכית (הגהות אשירי סוף פרק תפלת הקהל וריב"ז סימן תי"ב) אבל אם נוטה קצת על צדו מותר אם אין שם אבן משכית וכן יעשו ביום כיפור כשנופלין על פניהם אם יציעו שם עשבים כדי להפסיק בין הקרקע וכן נוהגין (מרדכי):

סימן קלב – דיני קדושת ובא לציון, ובו ב' סעיפים

א. מתרגמינן קדושת ובא לציון וצריך ליזהר בו מאד לאמרו בכוונה. הגה: ולענין אם היחיד אומרה דינה כדין קדושה שביוצר ועיין לעיל סימן נ"ט. ובקדושה שבתרגום יחיד אומרה ולא שנים ואין לאמרה בקול רם (בית יוסף סימן נ"ט):

ב. אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם קדושה דסידרא. הגה: ואומרים אחר סיום התפלה עלינו לשבח מעומד (כל נ). ויזהר לאמרו בכוונה וכשמגיע אל אל לא יושע יפסיק מעט קודם שיאמר ואנחנו כורעים וכו' (טור). ואומרים קדיש יתום אחר עלינו ואפילו אין יתום בבית

הכנסת יאמר אותו מי שאין לו אב ואם ואפילו מי שיש לו אב ואם יכול לאמרו אם אין אביו ואמו מקפידין (אגור ותשנ"ז ותקצ"ב מהרי"ל סימן ס"ד). ויש לומר פטום הקטורת ערב ובוקר אחר התפלה ואומרים תחלה אין כאלהינו וכו'. ואומרים השיר שהלויים היו אומרים במקדש שחרית לבד (טור). ויש שכתבו ליזהר לומר פטום הקטורת מתוך הכתב ולא בעל פה משום שהאמירה במקום ההקטרה וחיישינן שמא ידלג (בית יוסף ב"ק מהר"י ואלוהות חיים) אחד מסממנים ואמרינן שהוא חייב מיתה אם חסר אחת מסממניה. ולכן נהגו שלא לאמרו בחול שממחרין למלאכתן וחיישינן שמא ידלג. וכשיוצא מבית הכנסת אומר ה' נחני וגו' (כל בו) ומשתחוה ויוצא (מהרי"ל):

סימן קל"ג — דין ברכו בשבת, ובו סעיף אחד

א. בשבת ויום טוב אין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא. הגה: אפילו במקום שנהגו לאמרו בימות החול שמא לא היו יחידים בבית הכנסת כשאמרו ברכו מכל מקום בשבת ויום טוב אין לאמרו דהכל באין לבית הכנסת קודם ברכו (בית יוסף ב"ק רי"ז פ):

סימן קלד – סדר והוא רחום, והגבהת התורה, ובו ב' סעיפים

א. (הגה: נוהגין להרבות בתחנונים בשני ובחמישי ואומרים)

(טור) והוא רחום ואומרים אותו בקול רם ואם לא

אמרו מעומד עובר על התקנה ונקרא פורץ גדר.

הגה: וכן נוהגין לאמרו מעומד אבל אומרים אותו בלחש

ומה שנוהגים להרבות בתחנונים בשני ובחמישי משום שהם

ימי רצון ולכן נוהגין גם כן להתענות בהם (טור):

ב. מראה פני כתיבת ספר תורה לעם העומדים לימינו

ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו שמצוה על כל

אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע ולומר וזאת

התורה וגו' תורת ה' תמימה וגו'. הגה: ונהגו לעשות

כן אחר שקראו בתורה אבל כשמוציאין אותו אומר השליח

ציבור גדלו והקהל אומרים רוממו כו' אב הרחמים הוא ירחם

עם עמוסים וכו' ויש אומרים לומר על הכל יתגדל (מסכת סופרים

פרק י"ג וטור ומסרי"ל) וכן נוהגים ביום טוב ובשבת ויש להחזיק

התורה בימין (מסרי"ל). וכשעולה הראשון לקרות אומרים ברוך

שנתן תורה כו' (כל בו):

הלכות קריאת ספר תורה

סימן קלה – סדר קריאת התורה ביום ב' וזה, ובו י"ד סעיפים

א. בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם ואין מפטירין בנביא. הגה: ואם היו ב' חתנים בבית הכנסת והם ישראלים מותר להוסיף לקרות ד' דלדידהו הוי כיום טוב שמותר להוסיף (מרדכי פרק הקורא עומד הגהות מיימוני פרק י"ב מהלכות תפלה). ונראה דהוא הדין לשני בעלי ברית דיום טוב שלהם הוא כדלקמן סימן תקנ"ט. (ודין שבת ויום טוב עיין לקמן ריש סימן רפ"ב לענין הוספה):

ב. מקום שמפסיקין בשבת שמפסיקים בשבת בשחרית שם קורין במנחה ובשני ובחמישי ובשבת הבאה. הגה: אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה בצבור לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכה לאותה שבת (אור זרוע) (ועיין לקמן סימן רפ"ב):

ג. כהן קורא בתורה ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל:

ד. המנהג הפשוט שאפילו כהן עם הארץ קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל והוא שהכהן יודע לקרות (ומיהו אם יוכל לקרות עם השליח ציבור מלה

במלה סגי בכך כדלקמן סימן קל"ט) (אבודרהם), שאם אינו יודע לקרות היאך יברך על התורה:

ה. אם הספר תורה פתוח והכהן קורא את שמע אינו רשאי להפסיק וקוראים ישראל במקומו. הגה: וכן בתענית שאחר פסח וסוכות שקורין ויחל אם אין הכהן מתענה קורין לישראל וטוב שילך הכהן מבית הכנסת (מהרי"ק פורק ט'):

ו. אם נכנס הכהן לבית הכנסת אחר שהתחיל הישראל לברך ברכת התורה אינו פוסק אבל ברכו לא הוי התחלה ועומד הישראל בתיבה עד שישלימו כהן ולוי ואז יקרא. אם אין כהן בבית הכנסת קורא ישראל במקום כהן ולא יעלה אחריו לוי. הגה: אבל ראשון יוכל לעלות (בית יוסף מהרי"ל בשם רבינו ירוחם נתיב ב' בחלק ג'). וכשקורין אותו אומרים במקום כהן שלא יטעו לומר שזהו כהן (טור):

ז. אם היו כהן ולוי בבית הכנסת וקרא הכהן וסבור שאין שם לוי והתחיל לברך ברכת התורה שנית אין מפסיקין אותו:

ח. אם אין לוי בבית הכנסת כהן שקרא ראשון מברך שנית במקום לוי אבל לא כהן אחר כדי שלא יאמרו שהראשון פגום:

ט. וכן לא יעלו שני לויים זה אחר זה כדי שלא יאמרו שאחד מהם פגום :

י. נהגו לקרות כהן אחר כהן בהפסק ישראל ביניהם ואומר החזן כשקורא לשני אף על פי שהוא כהן וכיוצא בזה נוהגים בלוי אחר לוי. הגה: ולכן מותר לעלות גם כן למפטיר בכי האי גוונא ואם קורא מפטיר סתם אין לחוש לפגמו דהרי לא מזכיר שמו. ויש אומרים דאין לקרות כהן או לוי למנין שבעה אבל לאחר שנשלם המנין יכולים לקרות כהן או לוי (אגור בשם מהרי"ו ומרדכי פרק הניזקין ובית יוסף בשם רבינו יוחנן) וכן נוהגין במדינות אלו ומיהו במקום צורך ודחק יש לסמוך אסברא ראשונה :

יא. יש מי שאומר שאם קרא החזן כהן או לוי ואינו שם לא יקרא לאחר בשם משום פגמו של ראשון אלא אחר יעלה מעצמו (וכן נהגו. שליח ציבור שהוא כהן יכול לקרוא כהן אחר לתורה) (מרדכי פרק הקורא עומד ואגור) :

יב. עיר שכולה כהנים אם יש ישראל אחד ביניהם אותו ישראל קורא ראשון מפני דרכי שלום וכל שאין בהם ישראל כדי סיפוקם או שאין שם ישראל כלל קורא כהן אחר כהן שאין שם משום פגם שהכל יודעים שאין שם אלא כהנים והוא הדין לעיר שכולה לויים :

שלתן ערוך אורח חיים רט

יג. אם קטן קורא בתורה בצבור, בסימן רפ"ב. אם אין כהן אלא סומא או שאינו בקי, בסימן קל"ט:

יד. בני אדם החבושין בבית האסורין אין מביאים אצלם ספר תורה אפילו בראש השנה ויום הכיפורים. הגה: והיינו דוקא בשעת הקריאה לבד אבל אם מכינים לו ספר תורה יום או יומים קודם מותר (אור זרוע הגטות אשכנזי פרק ג' דברכות ומהר"ם פדווא סימן פ"ח) ואם הוא אדם חשוב בכל ענין שרי (ס):

סימן קלז – מי הם הנקראים לספר תורה בשבת, ובו סעיף אחד

א. בשבת ויום טוב ויום הכפורים קוראים אחר הלוי תלמידי חכמים הממונים על הצבור ואחריהם תלמידי חכמים הראוים למנותם פרנסים על הצבור (ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר) ואחר כך בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים על הציבור ואחר כך ראשי כנסיות וכל העם:

סימן קלז – כמה פסוקים צריכים לקרוא לכל אחד, ובו ו' סעיפים

א. ביום שקורין ג' אין קורין פחות מי' פסוקים וידבר עולה מן המניין ואי סליק ענינא בבציר מי' פסוקים

כגון פרשת עמלק שאין בה אלא ט' פסוקים שפיר דמי:

ב. אין קורין עם כל אחד פחות מג' פסוקים שנים קורין ג' ג' ואחד קורא ד' ואיזה מהם שקורא ד' הרי זה משובח:

ג. אם דלג פסוק אחר ולא קראו אם הוא במנחה בשבת או בב' וה' וקרא יו"ד פסוקים בלא פסוק המדולג אינו חוזר ואם לאו חוזר אבל בשבת אפילו דילג פסוק אחד חוזר וקורא ואפילו אחר שהחזיר את התורה ואמר קדיש חוזר וקורא הוא ושנים עמו ואפילו הפטיר והתפלל מוסף חוזר וקורא פרשת המועדים (דינם) כמו מנחה בשבת ושני וחמישי לפי שכבר קראו הפרשיות בשבתות שלהן:

ד. אם קרא אחד ב' פסוקים צריך לחזור ולקרות ואם לא קראו בין שלשתן אלא ט' פסוקים ג' לכל אחד אינם צריכים לחזור ולקרות וראיה לדבר פרק עמלק אבל אם קראו פחות מט' צריכים לחזור ולקרות:

ה. אם קרא פרשת פרה ופסק בהגר הגר בתוכם וגלל ספר תורה חוזר ופותח ומתחיל מראש הפרשה עד תטמא עד הערב ומברך לפנייה ולאחריה:

שלחן ערוך אורח חיים ריא

ו. הקורא בתורה ראשון וקרא השני מה שקרא הראשון אם הוסיף על מה שקרא הראשון ג' פסוקים או אפילו שנים במקום דלא אפשר אותו שני עולה מן המנין ואם לאו אינו עולה מן המנין חוץ מפרי החג משום דלא אפשר :

סימן קלח — שלא לשייר בפרשה פחות מג' פסוקים, ובו סעיף אחד

א. הקורא בתורה לא ישייר בפרשה פחות מג' פסוקים מפני היוצאים אז מבית הכנסת שיאמרו העולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים הנשארים וכן לא יתחיל בה פחות מג' פסוקים מפני הנכנסים אז בבית הכנסת שיאמרו שלא קרא הראשון אלא ב' פסוקים. הגה: ואין חילוק בין פרשה פתוחה לסתומה ופרשה שאינה רק ב' פסוקים מותר לשייר בתחלה ולהפסיק שם (תרומת הדשן סימן נ"ד). ויכוין שיתחיל תמיד לקרא בדבר טוב ויסיים בדבר טוב (אור זרוע ומיימוני פרק י"ג מהלכות תפלה). ועיי' לקמן סימן תכ"ח :

סימן קלט — סדר קריאת התורה וברכותיה, ובו י"א סעיפים

א. במקום שנהגו שהעולה עצמו קורא בקול רם אם לא סידר תחלה הפרשה פעמים ושלש בינו לבין

ריב שלחן ערוך אורח חיים

עצמו לא יעלה. ובמקום שהחזן קורא הוא צריך לסדר תחלה (בית יוסף):

ב. מי שאינו יודע לקרות צריך למחות בידו שלא יעלה לספר תורה ואם צריכים לזה שאינו יודע לקרות לפי שהוא כהן או לוי ואין שם אחר זולתו אם כשיקרא לו שליה ציבור מלה במלה יודע לאומרה ולקרותה מן הכתב יכול לעלות ואם לאו לא יעלה:

ג. אפילו ראש הכנסת או חזן לא יקרא עד שיאמרו לו קרא ונהגו ששליה ציבור כשרוצה מברך וקורא בלי נטילת רשות משום דהוי כאילו משעה שמינוהו לשליה ציבור הרשוהו על כך. הגה: ובמדינות אלו אין נוהגין כן ואין החזן עולה רק כשהסגן אומר לו לעלות אבל אין קורין לו בשמו כמו שאר העולים שקוראים אותם בשם פלוני בר פלוני ומי שאביו מומר לעבודת כוכבים קורין אותו בשם אבי אביו אבל לא בשמו לבד שלא לביישו ברבים (תרומת הדגן סימן נ"א וספר חסידים). ודוקא שלא עלה מימיו בשם אביו אבל אם הוא גדול והורגל באותה העיר לעלות בשם אביו והמיר אביו לעבודת כוכבים קוראים אותו בשם אביו כמו שהורגל שלא לביישו ברבים וכן אם איכא למיחש לאיבת המומר (מהר"ם פאלוואה סימן פ"ו) ואסופי ושתוקי קורין אותו בשם אבי אמו ואם אינו ידוע קורין אותו בשם אברהם כמו לגר (דברי עינאו). **סומא אינו**

שלחן ערוך אורח חיים ריג

קורא לפי שאסור לקרות אפילו אות אחת שלא מן
הכתב (ומהרי"ל כתב דעכשיו קורא סומא כמו שאנו מקרין
בתורה לעם הארץ):

ד. כל הקורין מברכים לפנייה ולאחריה ופותח הספר
קודם שיברך ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו
ואחר כך יברך ולאחר שקרא גולל ומברך. (הגה:
ובשעה שמברך ברכה ראשונה יהפוך פניו על הצד שלא יהא
נראה כמברך מן התורה (כל זו) ונראה לי דיהפוך פניו לצד
שמאלו):

ה. נהגו לכסות הכתב בסודר בין גברא לגברא.
(ובמדינות אלו נהגו שיהא מגוללת בין גברא לגברא, וכן
עיקר):

ו. אומר ברכו והברכות בקול רם והאומרם בלחש
טועה ויש אומרים שצריך לחזור ולברך בקול רם.
הגה: כדי שישמעו העם ויענו ברוך ה' המבורך לעולם ועד
(טור). ואם לא שמעו הצבור את המברך אף על פי ששמעו
החזן עונה לא יענו עמו אלא עונין אמן על דברי החזן (כית יוסף
בס' הר"י ולורחות חיים וכל זו):

ז. אחר שענו העם ברוך ה' המבורך לעולם ועד חוזר
המברך ואומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד כדי
לכלול המברך עצמו בכלל המברכים:

ח. אפילו ברך ברכת התורה לעצמו ותיכף קראוהו לקרות בתורה צריך לחזור ולברך אשר בחר בנו כשקורא בתורה דמשום כבוד התורה נתקנה כשקורא בצבור :

ט. אם קראוהו לקרות בתורה קודם שיברך ברכת התורה לעצמו כבר נפטר מלברך ברכת אשר בחר בנו דלא גרע ממי שנפטר באהבה רבה :

י. ברכה אחרונה אשר נתן לנו תורת אמת זו תורה שבכתב וחיי העולם נטע בתוכנו הוא תורה שבעל פה :

יא. הקורא בתורה צריך לאחוז בספר תורה בשעת ברכה. הגה: וסמכו מנהג זה על מה שנאמר ביהושע לא ימוש ספר התורה הזה מפיד חזק ואמץ. ומזה נהגו לומר למסיים לקרות בתורה בכל פעם חזק (בית יוסף בשם אורחות חיים) :

סימן קמ — דיני הפסק בברכת התורה, ובו ג' סעיפים

א. הקורא בתורה ונשתתק העומד יתחיל ממקום שהתחיל הראשון ויברך בתחלה ובסוף ולהרמב"ם לא יברך בתחלה. הגה: ואפילו בזמן הזה ששליח ציבור קורא דינא הכי (הר"י פרק אין עומדין) :

ב. העומד לקרות בתורה וברך ברכה שלפניה וקרא מקצת פסוקים ודבר דברי תורה או דברי חול לא הוי הפסק ואינו צריך לחזור ולברך :

ג. והעולה לקרות בתורה והראו לו מקום שצריך לקרות וברך על התורה והתחיל לקרות או לא התחיל והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות וגלל הספר תורה למקום שצריך לקרות בו יש אומרים שאינו צריך לחזור ולברך ויש אומרים שצריך :

סימן קמא – דיני קורא והמקרא, ובו ח' סעיפים

א. צריך לקרות מעומד ואפילו לסמוך עצמו לכותל או לעמוד אסור אלא אם כן הוא בעל בשר. הגה:

וכן החזן הקורא צריך לעמוד עם הקורא (מדכאי הלכות קטנות) :

ב. לא יקראו שנים אלא העולה קורא ושליח ציבור שותק או שליח ציבור קורא והעולה לא יקרא בקול רם ומכל מקום צריך הוא לקרות עם השליח ציבור כדי שלא תהא ברכתו לבטלה אלא שצריך לקרות בנחת שלא ישמיע לאזניו. (ואפילו משמיע לאזניו ליכא למיחש דלא עדיף מתפלה כדלעיל סימן ק"א)

ג. ויש נוהגים להעמיד מי שמקרא לעולה מלה במלה ואחר שגומר המקרא המלה אומרה העולה:

ד. אם שלח ציבור רוצה לברך לעצמו ולקרות צריך שיעמוד אחר אצלו שכשם שנתנה תורה על ידי סרסור כך אנו צריכים לנהוג בה על ידי סרסור:

ה. אין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא ואין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הצבור:

ו. יכולים לקרות ב' אחים זה אחר זה והבן אחר האב ואין מניחים אלא בשביל עין הרע ואפילו אם אחד הוא השביעי ואחד הוא המפטיר לא יקראו השני בשמו משום עין הרע (מכרי"ט):

ז. העולה למגדל עולה בפתח שהוא לו בדרך קצרה ממקומו וירד מהמגדל בדרך אחר שהוא לו בדרך ארוכה עד מקומו ואם ב' הדרכים שוים עולה בפתח שהוא לו בדרך ימין ויורד בפתח שכנגדו. (ולא ירד עד שעלה כבר הראוי לקרות אחריו) (מכרי"ט כג"ז):

ח. כל תיבה שהיא קרי וכתוב הלכה למשה מסיני שתהא נכתבה כמו שהיא בתורה ונקרית בענין אחר ומעשה באחד שקרא כמו שהיא כתובה בפני גדולי הדור ה"ר יצחק אבוהב והר"ר אברהם ואלאנסי והר"ר שמואל ואלאנסי בנו ז"ל והתרו בו

שלחן ערוך אורח חיים ריז

שיקרא כפי המסורה ולא רצה ונדוהו והורידוהו
מהתיבה :

**סימן קמב – דין מי שקרא וטעה,
ובמקום שאין שם מי שיודע לקרות
בדיוק, ובו ב' סעיפים**

א. קרא וטעה אפילו בדקדוק אות אחת מחזירין אותו. הגה: וכן דין החזן הקורא ודוקא בשינוי שמשנתנה על ידי זה הענין אבל אם טעה בנגינת הטעם או בניקוד אין מחזירין אותו אבל גוערין בו (בית יוסף ופסקי מהרא"י סימן קפ"א) :

ב. וישוב שיש שם מניין ואין מי שיודע לקרות בתורה כהלכתה בדקדוק ובטעמים אפילו הכי יקראו בתורה בברכה כהלכתה. (ומפטירין בנביא ועיין בסמוך ריש סימן קמ"ג) :

**סימן קמג – דין אם נמצאת ספר תורה
מוטעה, ויתר דיני הספר, ובו ה' סעיפים**

א. אין קורין בתורה בפחות מעשרה גדולים בני חורין ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן גומרים :

ב. אם כתבו כל חומש לבדו אפילו בגלילה כספר תורה אין קורין בו עד שיהיו כל חמשה חומשים תפורים ביחד. הגה: והם כתובים בגלילה כספר תורה אבל

בחומשים שלנו אפילו כל ה' ספרים ביחד אין לברך עליהם (מרדכי סוף פרק הנזקין וסוף פרק הקומץ ותשובת הרמב"ן סימן קפ"ז וקנ"ט ורבי ירוחם נתיב ב' חלק ב' ואגור בשם שבלי הלקט ומהרי"ק שורש ס"ח והכל בו ומגיד משנה פרק ט' מהלכות ספר תורה). ובמקום שיש ספר תורה ואין שליח ציבור הבקי בנגינה בעל פה ראיתי נוהגים שהשליח ציבור קורא מן החומש בנקוד והעולה קורא אחריו מן הספר תורה הכשר:

ג. אפילו בכפרים שאין נמצא להם ספר תורה כשר אין מברכין עליו:

ד. אם נמצא טעות בספר תורה בשעת קריאה מוציאים ספר תורה אחרת ומתחילין ממקום שנמצא הטעות ומשלימין הקורים על אותם שקראו במוטעה ואם נמצא טעות באמצע קריאת הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו חוזר לברך לפניה. הגה: ואם כבר קראו עמו ג' פסוקים ואפשר להפסיק פוסקים שם ומברך אחריה ומשלימים המניין בספר תורה האחרת שמוציאים (מרדכי פרק ב' דמגילה). והא דמוציאים אחרת דוקא שנמצא טעות גמור אבל משום חסרות ויתרות אין להוציא אחרת שאין ספרי התורה שלנו מדויקים כל כך שנאמר שהאחרת יהיה יותר כשר (אגור ופסקי מהרי"א סימן פ' ורי"א⁶¹), ומהרי"ל פסק דאין להביא ספר תורה אחרת ובית יוסף פסק דצריך להוציא ספר תורה אחרת (לכן צריך לחלק כך). ובשעת הדחק שאין לצבור רק ספר תורה פסול ואין שם מי

שלחן ערוך אורח חיים ריט

שיכול לתקנו יש אומרים דיש לקרות בו בצבור ולברך עליו
(כל בו ואבודרהס), ויש פוסלין (תשובת הרשב"א תפ"ז ותרומת הדשן ומיימוני פרק
י' מהלכות ספר תורה). ואם חומש אחד שלם בלא טעות יש להקל
לקרות באותו חומש אף על פי שיש טעות באחרים (ר"ן):

ה. בית הכנסת שאין בהם מי שיודע לקרות אלא אחד
יברך ויקרא קצת פסוקים ויברך לאחריהם וחוזר
לברך תחלה וקורא קצת פסוקים ומברך לאחריהם
וכן יעשה כמה פעמים כמספר העולים של אותו
היום:

סימן קמד – שלא לדלג בתורה מענין לענין, ודיני ההפטורה, ובו ד' סעיפים

א. מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה מפרשה זו
לפרשה אחרת והני מילי בשני ענינים דחיישינן
שלא תתבלבל דעת השומעים אבל בחד ענינא
כגון אחרי מות ואך בעשור שכהן גדול קורא ביום
הכפורים מדלגין והוא שלא יקרא על פה שאסור
לקרות שלא מן הכתב אפילו תיבה אחת ובנביא
מדלגין אפילו בשני ענינים והוא שלא ישהה
בדילוג בענין שיעמדו הצבור בשתיקה והני מילי
בנביא אחד אבל מנביא לנביא אין מדלגין ובתרי
עשר מדלגין מנביא לנביא ובלבד שלא ידלג מסוף
הספר לתחלתו:

ב. נוהגין בשבת שיש בו חתן לומר אחר הפטורת (הפטרה יש אומרים שהוא מלשון אין מפטירין אחר הפסח שענינו סילוק כלומר סילוק תפלת שחרית) השבוע שנים או שלשה פסוקים מהפטורת שוש אשיש וכשחל ראש חודש בשבת וביום א' אחר שמפטירין ההפטורה בשבת אומרים פסוק ראשון ופסוק אחרון מהפטורת ויאמר לו יהונתן מחר חודש ואין למחות בידם (ועיין לקמן סימן תכ"ח סעיף ג' ובסוף סימן תכ"ח האיך נוהגין):

ג. אין גוללין ספר תורה בצבור מפני כבוד הצבור. ואם אין להם אלא ספר תורה אחד והם צריכים לקרות בשני ענינים גוללין. וידחה כבוד הצבור:

ד. אין קורין לאדם אחד בשני ספרי תורה משום פגמו (פירוש שנראה כפוגם ומטיל דופי בראשון) של ראשון אבל שלשה גברי בשלשה ספרים כגון ראש חודש טבת שחל להיות בשבת ליכא משום פגם:

סימן קמה — דין המתרגמין, ובו ג' סעיפים

א. בימי חכמי הגמרא היו נוהגים לתרגם כדי שיבינו העם. אין הקורא רשאי לקרות לתורגמן יותר מפסוק אחד ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא ואין הקורא רשאי

שלחן ערוך אורח חיים רכא

לקרות פסוק אחר עד שיכלה התרגום מפי המתרגם ואין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מהמתרגם ולא המתרגם יותר מהקורא ואין הקורא רשאי לסייע למתרגם שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה:

ב. קטן מתרגם על ידי גדול אבל אינו כבוד לגדול שיתרגם על ידי קטן:

ג. האידנא לא נהגו לתרגם משום דמה תועלת בתרגום כיון שאין מבינים אותו:

**סימן קמו – שלא לדבר בשעת הקריאה,
ובו ד' סעיפים**

א. אסור לצאת ולהניח ספר תורה כשהוא פתוח אבל בין גברא לגברא שפיר דמי:

ב. כיון שהתחיל הקורא לקרות בספר תורה אסור לספר אפילו בדברי תורה אפילו בין גברא לגברא ואפילו אם השלים הוא הפרשה ויש מתירים לגרוס (פירוש ללמוד) בלחש ויש אומרים שאם יש י' דצייתי (פירוש המשימין לבם) לספר תורה מותר לספר (בדברי תורה) (בית יוסף בשם מהרי"א). ויש מתירים למי שתורתו אומנתו ויש מתירים למי שקודם שנפתח ספר תורה מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ספר תורה אלא לקרות ומתחיל

לקרות. ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה שרי. וכל זה אינו ענין לפרשת זכור ופרשת פרה שהם בעשרה מדאורייתא שצריך לכוין ולשומעם מפי הקורא והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוין דעתו ולשומעם מפי הקורא:

ג. אסור לספר כשהמפטיר קורא בנביא עד שישלים כמו בספר תורה:

ד. אין צריך לעמוד מעומד בעת שקורין בתורה (ויש מחמירין ועומדין וכן עשה מהר"ם) (מרדכי פרק רבי אליעזר דמילה):

סימן קמז – דיני גלילת ספר תורה, ובו ח' סעיפים

א. אסור לאחוז ספר תורה ערום בלא מטפחת. הגה: ויש אומרים דהוא הדין שאר כתבי קודש (אגודה ותוספות פרק קמא דשבת) ולא נהגו כן וטוב להחמיר אם לא נטל ידיו ובספר תורה אפילו בכהאי גוונא אסור (דכתיב עלמנו אגודה). גדול שבאותם שקראו בתורה גוללו ורגילים לקנותו בדמים יקרים לחבב המצוה. הגה: יש אומרים אם המעיל בצד אחד פשתן ובצד אחד משי צריך להפך המשי לצד הספר ולגלול (מרדכי סוף מגילה) ולא נהגו כן (בית יוסף סימן קנ"ג). ואין לגלול במפה הקרועה אם יש לו אחר (מהרי"ל). ואין לעשות מפות לספר תורה מדברים ישנים שנעשו בהם דבר אחר

שלתן ערוך אורח חיים רבג

לצורך הדיוט ועיין לקמן סימן קנ"ג (אגודה מסכת מנחות ותשובת מהרי"ל סימן קי"ד ובית יוסף ורשב"ץ) :

ב. יכול מי שירצה לקנות להושיט המעילין לגולל ואין הגולל יכול למחות בו כי אף על פי שקנה הגלילה לא קנה ליקח המעילים. (וכן במקומות שנוהגין לקנות הוצאה והכנסה אין השליח ציבור יכול למחות כי אין זה שייך לחזנים) (מרדכי סוף מגילה ואור זרוע) :

ג. הגולל ספר תורה יעמידנו כנגד התפר כדי שאם יקרע יקרע התפר :

ד. הגולל ספר תורה גולל מבחוץ וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים. הגה: פירוש כשהספר עומד לפניו יהיה הכתב נגד פניו ויתחיל לגלול מבחוץ ואחר שגמר הגלילה יהדק סוף המטפחת בפנים שכשיבא לקרות בו ימצא ההדוק בפנים ולא יצטרך להפך הספר תורה (טור וסר"ק סוף פרק בני העיר). ונראה דכל זה מיירי כשאחד עושה כל הגלילה אבל עכשיו שנוהגים שהאחד מגביה ואחד גולל הכתב יהיה נגד המגביה וכן נוהגים כי הוא עיקר הגולל והאוחז הספר תורה :

ה. מוטב תגלל המטפחת סביב הספר תורה ולא יגלול הספר תורה כשכורכו במטפחת :

ו. הגולל ספר תורה בתוך התיק טועה :

ז. אין המפטיר מתחיל עד שיגמרו לגלול הספר תורה כדי שלא יהא הגולל טרוד ויוכל לשמוע ההפטורה:

ח. ביום שיש בו ב' ספרי תורה לא יפתחו הב' ולא יסירו המפה עד שיגללו הראשון. הגה: ואין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השלחן שלא יסיחו דעתן מן המצות ומוציאין ב' הספרים כאחת ותופסין השניה עד אחר שקראו בראשונה (אור זרוע ב"ק סי' קל"א):

סימן קמ"ח — שלא יפשיט שליו ציבור התיבה, ובו סעיף אחד

א. אין שליו ציבור רשאי להפשיט התיבה בצבור כל זמן שהם בבית הכנסת. (פירש רש"י שהיו רגילים להביא ספר תורה מבית אחר שהיא משתמרת בו וכו' עד שטורה צבור הוא להתעכב שם ועיין בפנים באורחות חיים):

סימן קמ"ט — שהציבור לא יצאו מבית הכנסת עד שיצניעו ספר תורה, ובו סעיף אחד

א. אין הצבור רשאים לצאת מבית הכנסת עד שיצניעו ספר תורה. הגה: מיהו אם אינם יוצאים רק יחיד לית לן בה (בית יוסף ב"ק סי' ק"י בחדושי מגילה). ואם מצניעים הספר תורה בבית אחר אם אין לבית הכנסת אלא

שלחן ערוך אורח חיים רכה

פתח אחד צריכין להתעכב עד שיצא הספר תורה וילכו אחריו למקום שמצניעים אותו שם ואם יש לבית הכנסת שני פתחים יכולים לצאת בפתח אחד קודם שיצא הספר תורה בפתח האחר ובלבד שילכו אחר הספר תורה וילווהו למקום שמצניעין אותו שם. הגה: ובמקומות שמצניעין אותו בהיכל שהוא הארון בבית הכנסת מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד לפני הארון שמכניסין אותה שם (דברי עזמנו ומכרי"ל). וכן הגולל ילך אחר הספר תורה עד לפני הארון ועומד שם עד שיחזירו הספר תורה למקומה (הגהות מיימוני פרק י"ב מהלכות תפלה), וכן נוהגין במגביה הספר תורה כי הוא עיקר הגולל וכמו שנתבאר סימן קמ"ז סעיף ד' ויש שכתבו שמביאים התינוקות לנשק התורה כדי לחנכם ולזרזם במצות וכן נוהגין (אור זרוע):

הלכות בית הכנסת

סימן קנ – בנין בית הכנסת, ושיהיה גבוה, ובו ה' סעיפים

א. כופין בני העיר זה את זה לבנות בית הכנסת ולקנות להם תורה נביאים וכתובים. (ועיין לעיל סימן נ"ה אם כופין זה את זה לשכור להם מנין):

ב. אין בונים בית הכנסת אלא בגבהה של עיר ומגביהין אותו עד שיהיה גבוה מכל בתי העיר

שמשמששים בהם לאפוקי בירניות (פירוש בנינים העשויים לנוי תרגום שכיות החמדה בירניות שפירן) ומגדלים שאין משמששים בהם. וגג שהוא משופע ואינו ראוי לתשמיש משערין עד המקום שהוא ראוי לתשמיש דהיינו שאם יש עליה תחת הגג לא תהא גבוה יותר מבית הכנסת. הגה: ובשעת הדחק או שיש מצות מלכות שאינן רשאים לבנות בית הכנסת כדינו מותר להתפלל בבית אף על פי שדרין בעליה על גביו ובלבד שינהגו בעליה שעליו בנקיות כמו שיתבאר סוף סימן קנ"א (בית יוסף סימן קנ"ד בשם מהר"י בן חביב):

ג. מי שהגביה ביתו יותר מבית הכנסת יש אומרים שכופין אותו להשפילו. (ואם עשה בנין גבוה יותר בקרן אחד מבית הכנסת סגי בכך) (הגהות מיימוני פרק י"א מהלכות תפלה ע"כ ה"ה מעשה):

ד. הבונה כנגד חלון בית הכנסת אין מספיק לו בהרחקת ד' אמות לפי שהוא צריך אור גדול:

ה. אין פותחין פתח בית הכנסת אלא כנגד הצד שמתפללין בו באותה העיר שאם מתפללין למערב יפתחוהו למזרח כדי שישתחוו מן הפתח נגד הארון שהוא ברוח שמתפללין נגדו. הגה: ועושין בימה באמצע בית הכנסת שיעמוד עליה הקורא בתורה וישמעו כולם וכשמתפלל השליח ציבור פניו כלפי הקדש וסדר הישיבה כך היא הזקנים יושבים פניהם כלפי העם

שלחן ערוך אורח חיים רכו

ושאר העם כולם יושבים שורות שורות פניהם כלפי הקודש
ופני הזקנים (טו):

סימן קנא – דיני קדושת בית הכנסת, ובו י"ב סעיפים

א. בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והתול ושיחה בטילה ואין אוכלים ושותים בהם ולא מתקשטין בהם ולא מטיילין בהם ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. ותלמידי חכמים ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם מדוחק. ויש אומרים דבבית המדרש אפילו שלא מדוחק שרי (ר"ן פרק בני סעיר). ואין מחשבים בהם חשבונות אלא אם כן הם של מצות כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים ואין מספידים בהם אלא אם כן יהיה ההספד לאחד מגדולי העיר שכל בני העיר מתקבצים ובאים להספידו ואם צריך ליכנס בהם לצרכו כגון לקרוא לאדם יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואחר כך יקראנו כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו ואם אינו יודע לא לקרות ולא לשנות יאמר לאחד מהתניוקות קרא לי פסוק שאתה קורא בו או ישהא מעט ואחר כך יצא שהשיבה בהם מצוה שנאמר

רכה שלחן ערוך אורח חיים

אשרי יושבי ביתך. (ושיעור הישיבה כדי הילוך ב'

פתחים) (לדעת ה"ק מפרקים בסיומן ל' סוף סעיף כ') :

ב. ויש אומרים שמה ששנינו בקדושת בתי מדרשות רוצה לומר של רבים דומיא דבית הכנסת אבל יחיד הקובע מדרש בביתו לצרכו אין לו קדושה כל כך :

ג. אין ישנים בבית הכנסת אפילו שינת עראי אבל בבית המדרש מותר :

ד. לצורך בית הכנסת מותר לאכול ולישן בתוכו ומטעם זה ישנים בליל יום הכפורים בבית הכנסת ואפילו לצורך מצוה אחרת כגון כשנקבצים לעבר השנה בבית הכנסת מותר לאכול שם :

ה. היו לבית הכנסת שני פתחים לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני לקצר דרכו ואם היה הדרך עובר קודם שנבנה בית הכנסת מותר וכן אם לא נכנס בו תחלה כדי לקצר דרכו מותר לעשותו דרך וכשנכנס בו להתפלל מותר למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחר :

ו. מותר ליכנס בבית הכנסת במקלו ובתרמילו ובאפונדתו (פירוש מיני כיסים תרגום ובילקוט ובתרמיליה). ויש אוסרים ליכנס בו בסכין ארוך או בראש מגולה :

שלחן ערוך אורח חיים רכט

ז. יכול לרוק בו ובלבד שישפשפנו ברגליו או שיהיה שם גמי שאם ירוק לתוכו לא יהא נראה:

ח. טיט שעל רגליו ראוי לקנחו קודם שיכנס להתפלל וראוי שלא יהא עליו ולא על בגדיו שום לכלוך:

ט. נוהגים בהם כבוד לכבדן ולרבצן (פירוש כבוד נקוי הבית. ריבוץ זריקת המים על פני הקרקע). ונוהגין להדליק בהם נרות לכבדן:

י. אפילו לאחר שחרבו עדיין הן בקדושתן וכשם שנוהגים בהם כבוד בישובן כך נוהגים בחרבנם חוץ מכבוד ורבוץ ואם עלו בהם עשבים תולשים אותם ומניחים אותם במקומן משום עגמת נפש כדי שיראו העם ותעיר רוחם וישתדלו לבנותם:

יא. אם בשעת בנין בית הכנסת התנו עליו להשתמש בו מותר להשתמש בו בחרבנו אבל בישובו לא מהני תנאי ואפילו בחרבנו לתשמיש מגונה כגון זריעה וחשבונות של רבים לא מהני תנאה במה דברים אמורים בבתי כנסיות שבחוצה לארץ אבל בבתי כנסיות שבארץ ישראל לא מהני שום תנאי:

יב. יש ליזהר מלהשתמש בעליה שעל גבי בית הכנסת תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם ושאר תשמישים יש להסתפק אם מותר להשתמש שם. הגה: וכל זה דוקא בבית הכנסת קבוע שנבנה מתחלה לכך

אבל בית שיחדו לאחר שנבנה לבית הכנסת מותר לשכב עליו (פסקי מהרי"א):

סימן קנב – שלא לסתור שום בית הכנסת, ובו סעיף אחד

א. אין סותרין בית הכנסת כדי לבנות בית הכנסת אחר שמא יארע להם אונס שלא יבנו האחר אלא בונים האחר תחלה ואחר כך סותרים הישן (ואפילו לא רצו לסתור רק מחיצה אחת להרחיבו נמי דינא הכי) (רבינו ירוחם נתיב ג' חלק ה' ובית יוסף בשם הרמב"ם). והני מילי שהיה הראשון חזק אבל אם חרבו יסודותיו או נטו כתליו ליפול סותרים אותו מיד ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה שמא תדחק השעה וישאר חרב. הגה: ואסור ליקח אבנים מבית הכנסת הישנה כדי לבנות חדשה (הגהות אשכנזי פרק בני העיר). ואסור לסתור דבר מבית הכנסת אלא אם כן עושה על מנת לבנות (מרדכי פרק בני העיר):

סימן קנג – דיני בנין בית הכנסת, ובו כ"ב סעיפים

א. מותר לעשות מבית הכנסת בית המדרש אבל לא מבית המדרש בית הכנסת:

ב. בני העיר שמכרו בית הכנסת יכולים ליקח בדמיו תיבה דהיינו היכל שמניחין בו ספר תורה או לוח

שלתן ערוך אורח חיים רלא

שמעמידין עליו ספר תורה מכרו תיבה יכולים ליקח בדמיו מטפחת של ספר תורה מכרו מטפחת לוקחין בדמיה ספרים דהיינו שכתוב כל חומש לבדו וכן נביאים וכתובים מכרו ספרים לוקחין בדמיהן ספר תורה אבל איפכא להורידן מקדושתן אסור ואפילו אם קנו בקצת המעות דבר שקדושתו חמורה אין יכולין לשנות המותר לקדושה קלה:

ג. ספר תורה שנמצא בו טעות דינו כחומשים (ועיין לעיל סימן קמ"ג):

ד. אם מותר לקנות בדמי קדושה אחת קדושה אחרת כיוצא בה יש אוסרים ויש מתירים:

ה. אם גבו מעות לבנות בית הכנסת או בית המדרש או לקנות תיבה או מטפחת או ספר תורה ורצו לשנותו מלצורך מה שגבו אותם אין משנין אלא מקדושה קלה לחמורה אבל אם עשו בהם הדבר שגבו אותם בשבילו משנין המותר לכל מה שירצו ואם כשגבו המעות התנו לעשות חפצם ממותר הדמים אפילו קנו ומכרו וחזרו וקנו קדושה במקצת הדמים מותר להוריד המותר אבל אם לא התנו כשגבו אלא כשמכרו התנו אסור להורידם.

הגה: ואם קנו בדמים אלו שגבו עצים ואבנים חלה קדושת הדמים על העצים והאבנים ואסור לשנותן רק לקדושה חמורה ואם הביאו עצים ואבנים לצורך בנין בית הכנסת אם

באו ליד גבאי אסור לשנותן רק לקדושה חמורה וקודם שבאו לידי גבאי מותר לשנותן אבל מכל מקום לא יוכל לחזור בו (בית יוסף וכן משמע במרדכי ריש פרק בני העיר):

ו. מוכרים בית הכנסת וכן שאר דברים שבקדושה ואפילו ספר תורה להספקת תלמידים או להשיא יתומים בדמיו:

ז. והא דבית הכנסת נמכר הני מילי של כפרים שאין באים אנשים ממקומות אחרים שלא נעשית אלא לבני הכפרים לבדם, (ואפילו בנו אותה משל אחרים) (מרדכי יטן בשם ראבי"ה), ולכן יכולים למכרו ומכל מקום המעות נשארים בקדושתן ואינם רשאים להורידן מקדושתן והיינו כשמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם והוא הדין אם מכרו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר אבל אם הסכימו ז' טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר רשאים להוציא המעות לכל מה שירצו ואם קבלו עליהם בני העיר בפירוש במכר זה כל מה שיעשה אפילו יחיד מה שעשה עשוי. הגה: וכל שז' טובי העיר מוכרים בפרסום מקרי במעמד אנשי העיר ואינן צריכין לומר הן או לאו (מרדכי). אבל של כרכים שבאים שם ממקומות אחרים אפילו בנו אותו משלהם אינו נמכר אלא אם כן תלו אותו בדעת היחיד שאז יעשה בו היחיד מה שירצה בהסכמת הצבור והוא הדין לכל דברי

שלחן ערוך אורח חיים רלג

קדושה שנזכרו כאן דכלהו גרירי בתר בית הכנסת.
הגה: יחיד שבנה בית הכנסת ונתנה לקהל דינה כבית הכנסת
של קהל אבל אם שייר לעצמו בה שום כח אין לה מכר כי
אם על פי הקהל ועל פיו או יורשיו (אור זרוע וסגסות אשירי פרק בני
העיר). וכל זה לא מיירי אלא כשיש להם בית הכנסת אחרת
אבל אם אין להם רק בית הכנסת אחת אסור למכרו דהא
אפילו לסתרו אסור עד שיבנו אחרת (רבינו ירוחם נתיב ב' חלק ח').
כל דבר שבקדושה שנמכר ומותר לשנותו נמכר בלא הכרזה
ואין בו אונאה אבל דבר שאסור לשנותו לקדושה קלה צריך
הכרזה (רשב"א סימן תרי"ז):

ח. בנו בית סתם והקדישוהו אחר כך לבית הכנסת
דינו כבית הכנסת אבל אינו קדוש עד שיתפללו בו
אפילו אם בנאוהו לשם בית הכנסת וכיון שהתפללו
בו אפילו אורחים לפי שעה כיון שהיה מיוחד
לתפלה קדוש ואם לפי שעה הקדישו הכל כפי מה
שאמרו:

ט. כשמוכרים אנשי הכפר בית הכנסת יכולים למכרו
ממכר עולם והלוקח יעשה בו מה שירצה חוץ
ממרחץ ובורסקי ובית טבילה ובית הכסא ואם
מכרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר יעשה
הלוקח אפילו אלו ארבעה דברים:

י. יש אומרים דיחיד בשלו אפילו ספר תורה מותר
למכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה כל שלא

הקדישו לקרות ברבים ויש מי שאוסר אלא אם כן
ללמוד תורה או לישא אשה:

יא. בית הכנסת או לבנים ועצים מבית הכנסת ישן
שסתרו יכולים ליתן במתנה דאי לאו דהוה להו
הנאה מניה לא הוו יהבי ליה הדר הוי ליה כמכר
וכן יכולים להחליפן באחרים והם יוצאים לחולין
אבל אסור למשכנן או להשכירן או להשאילן
אפילו על ידי ז' טובי העיר שעדיין נשארין
בקדושתן שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתן
עליו. הגה: ודוקא בדרך שמורידן מקדושתן אבל מותר
להשאיל אפילו ספר תורה לקרות בה אפילו משל רבים
ליחיד (בית יוסף בשם אורחות חיים):

יב. מי שיש לו תנאי עם הקהל שלא יוכל לבנות בית
הכנסת כי אם הוא וזרעו אינו יכול למכור זכותו
לאחר:

יג. גבו מעות לבנין בית הכנסת ובא להם דבר מצוה
מוציאין בה המעות קנו אבנים וקורות לא ימכרום
לדבר מצוה אלא לפדיון שבויים אף על פי שהביאו
האבנים וגדרום ואת הקורות ופסלום והתקינו הכל
לבנין בית הכנסת מוכרים הכל לפדיון שבויים
בלבד אבל אם בנו וגמרו לא ימכרו בית הכנסת
אלא יגבו לפדיון מן הצבור:

שלחן ערוך אורח חיים רלה

יד. ראובן שאמר קרקע זו אני נותן לבנות עליה בית הכנסת ולא רצו עובדי כוכבים להניחן לבנות בית הכנסת והקהל אומרים לבנות עליה בית לתלמוד תורה וראובן אומר אדעתא דהכי לא נדרי לא מצי ראובן הדר ביה ואם ראובן לא היה דר שם היו יכולים לשנותה ואם הוא מבני אותה העיר אינם רשאים לשנותה אם הוא עומד וצווה (פירוש וצועק), אלא אם כן יש שם חבר עיר דכל מאן דאתי אדעתא דידיה אתי (וז' טובי העיר דינם כחבר עיר)

(מרדכי רי"ק בני העיר):

טז. אין אדם יכול לאסור חלקו מבית הכנסת ולא מהספרים ואם אסר אינו כלום:

טז. מי שהשאיל ביתו לבית הכנסת ויש לו מריבה עם אחד מהקהל אינו יכול לאסרה אלא אם כן יאסרנה לכל הקהל כאחד. הגה: ודוקא שהשאיל תחלה סתם אבל אם התנה מתחלה שכל זמן שירצה למחות יהא בידו למחות או שלא השאיל להם בפירוש אלא הניחם ליכנס לביתו הרשות בידו למחות במי שירצה (מהר"ם פאלוואה סימן פ"ה):

יז. מי שהיה בביתו בית הכנסת ימים רבים אין הצבור רשאים לשנותו בבית אחר:

יח. יש מי שאומר שכלי הקדש של כסף שנהגו להביא תמיד לבית הכנסת בחגים אין יכולים להוציא לחולין ולמכרם והקהל יכולים לתפושם שישארו בחזקת הקדש אחר מיתת המקדיש:

יט. יש מי שאומר שאם נמצא אחר מיתת אדם כתב כתוב שהקדיש כלים ואין עליו עדים ולא מסרו לקהל אפילו הכי הוי הקדש:

כ. יש מי שאומר שספר תורה שהוחזק שהיה של אבותיו של ראובן אין הצבור יכולים להחזיק בהם:

כא. אין לקנות מעילים שנשתמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה. הגה: אסור לעשות מאתנן זונה או מחיר כלב דבר של מצוה כגון בית הכנסת או ספר תורה ודוקא מהאתנן עצמה אבל אם נתנו לה מעות באתנן מותר לקנות בהן דבר מצוה. ולא מקרי זונה אלא איסור ערוה אבל אלו הפנויות הקדשות שמקדישות דבר מותר לקבל מהן (כצינו ירוסם נתיב ג' חלק א')

כב. אדם שהוא רגיל בשום מצוה כגון גלילה ואירעו אונס או עוני ונתנו הקהל המצוה לאחר ואחר כך העשיר ורצה שיחזירו לו המצוה אם בשעה שנתנו הקהל המצוה לשני היה ספוק ביד הראשון לתת מה שהיה נותן בכל שנה ולא חפץ בה ונתרצה הוא עם שאר הקהל לתת לאחר איבד זכותו אבל אם

שלחן ערוך אורח חיים רלז

כשנתנו לשני לא היה ביד הראשון סיפוק לתת מה שהיה נותן ועתה שיש בידו רוצה לזכות במצותו ולחזור וליתן מה שהיה נותן תחלה חוזר למצותו:

סימן קנד – דיני תשמישי קדושה ונרות בית הכנסת, ובו ט"ו סעיפים

א. רחבה של עיר אף על פי שמתפללין בה בתעניות אין בה משום קדושה מפני שהוא עראי וכן בתים וחצרות שמתקבצים בהם להתפלל באקראי (פירוש דרך מקרה והזדמן לא דרך קביעות) אין בהם שום קדושה.

ב. השוכרים בית ומתפללין בו אין לו דין בית הכנסת:

ג. תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים ומזוזות ורצועות תפלין וארגז שנותנין בו ספר תורה או חומש וכסא שנותנין עליו ספר תורה ווילון שתולין לפני ההיכל יש בהן קדושה וצריך לגנזן. הגה: ודוקא הדבר שמניחין בהן דבר הקדושה בעצמו לפעמים או שנעשה לכבוד כגון המכסה שעל הקרשים של הספרים אבל אותו מכסה שהוא לשמור אותו מכסה שעל הקרשים לא מיקרי תשמיש דהוי תשמיש דתשמיש וכל כיוצא בזה. הגה: יש אומרים דלא מקרי ארון הקודש אלא אם הוא כמין ארגז שאינו עשוי רק לכבוד התורה אבל ארון הבנוי בחומה שנעשה לשמירה לא מקרי תשמישי קדושה וכל שכן אם

רלה שלחן ערוך אורח חיים

הספרים מתקלקלים בו דמותר ליטלן משם (מרדכי והגהות אשכנזי פרק בני העיר). אסור לכבס מטפחת של ספר תורה במי רגלים מפני הכבוד (כדינו ירוחם נתיב ב' חלק ו' ור"ן מרדכי פרק קמא דמועד קטן) :

ד. מטפחות ספר תורה שבלו יכולים לעשות מהם תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן :

ה. ספר תורה שבלה מניחין אותו בכלי חרס וגונזין אותו בקבר תלמיד חכם אפילו אינו אלא שונה הלכות ולא שימש תלמידי חכמים :

ו. אין עושין מתיבה כסא לספר תורה אבל מותר לעשות מתיבה גדולה קטנה וכן מותר לעשות מכסא גדול כסא קטן אבל אסור לעשות ממנו שרפרף (פירוש כסא קטן) לכסא וכן מותר לעשות מוילון גדול וילון קטן או לעשות ממנו כיס לספר תורה אבל לעשות ממנו כיס לחומש אסור. הגה: ופרוכת שאנחנו תולין לפני הארון אין לו קדושת ארון רק קדושת בית הכנסת וכן הכלונסות שבו תולין הפרוכת ומכל מקום אסור לעשות מהם העצים שמסמנים בו הקריאה לחובת היום שאינן קדושים כמו הם (פסקי מהרא"י סימן רכ"ה) :

ז. הבימה (פירוש מקום גבוה) כגון בימה שהיו עושים למלך אין בה קדושת ארון אלא קדושת בית הכנסת :

שלחן ערוך אורח חיים רל"ט

ח. הארון וכל מה שעושים לספר תורה מועיל בו תנאי להשתמש בו שאר תשמיש אפילו דחול. הגה:
ונהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה כגון מטפחות של ספרים ושלחן שבבית הכנסת ומעילים של ספר תורה וכתבו הטעם משום דכיון שנהגו כן ואי אפשר ליהזר לבית דין מתנה עליהם מעיקרא כדי שלא יבאו בני אדם לידי תקלה ואף על גב דלא התנו כאלו התנו דמי (תרומת הדשן סימן רע"ג וביט יוסף):

ט. המתנדבים ספר תורה ומניחים מטפחות בבית הכנסת מותר להשתמש בהן כל ספר וספר שלדעת כולן הוקדשו אבל המניחים בביתם ואחר כך מקדישין כיון שעל דעת אותו ספר נעשה ונשתמש בו אותו ספר אסור להניחו בספר תורה אחר ויש מתירים (וכן נוהגין עכשיו משום לב בית דין מתנה עליהם לנהוג כך):

י. הנוהגים להניח עטרות ספר תורה בראש הקורא בסיום התורה אין מוחין בידם אבל המניחים אותם בראשי חתנים דעלמא מוחין בידם:

יא. נרות של שעה שנתנם כותי לעבודת אלילים וכיבן שמשן ונתנם או מכרן לישראל אסור להדליקם בבית הכנסת. הגה: אף על פי שמותרים להדיוט. מומר עובד כוכבים שנתן שעה או נר לבית הכנסת אסור להדליקו

רמ שלחן ערוך אורח חיים

(פסקי מהרא"י סימן ס"ד). ועיין ביורה דעה סימן קל"ט ורנ"ד בדינים אלו:

יב. עכבר שנמצא בשמן של בית הכנסת אם הוא מאוס אסור להדליקו בבית הכנסת:

יג. נר של בית הכנסת מותר לקרות לאורו:

יד. אין מדליקין נר של הדיוט מנר של בית הכנסת ויש מי שאומר דהני מילי בעוד שדולקין למצותן אבל כשצריך לכבותן מותר. הגה: מיהו לא נהגו ליזהר בכך ומדליקין בהן נר שהוא לצורך גדול ואפשר גם כן שדעת בית דין מתנה בכך וכן בכל הדברים שנהגו להקל בדברים כאלו והוא מהאי טעמא (פסקי מהרא"י סימן רכ"ה):

טו. בני כרך שקנו ספר תורה והתנו שאם יצא אחד מהכרך שהנשארים יתנו לו חלקו והוקרו הספרים אם יצא אחד מהם אין נותנין לו אלא מה שנתן בלבד:

סימן קנה — לילך מבית הכנסת לבית המדרש, ובו ב' סעיפים

א. אחר שיצא מבית הכנסת ילך לבית המדרש ויקבע עת ללמוד וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירונו אף אם הוא סבור להרויח הרבה. הגה: ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבית המדרש ושכר הליכה בידו

שלחן ערוך אורח חיים רמא

או יקבע לו מקום וילמוד מעט במה שיודע ויחשוב בעניניו
ויכנס בלבו יראת שמים (הר"י פרק קמא דברכות):

ב. קודם שילך לבית המדרש יוכל לאכול פת שחרית
אם הוא רגיל בו וטוב שירגיל בו:

הלכות משא ומתן

סימן קנו – סדר משא ומתן, ובו סעיף
אחד

א. אחר כך ילך לעסקיו דכל תורה שאין עמה מלאכה
סופה בטלה וגוררת עון כי העוני יעבירונו על דעת
קונו ומכל מקום לא יעשה מלאכתו עיקר אלא
עראי ותורתו קבע וזה וזה יתקיים בידו וישא ויתן
באמונה ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה שבכל
מקום שהזכרת השם מצויה מיתה מצויה ויזהר
מלישבע אפילו באמת שאלף עיירות היו לינאי
המלך וכולם נחרבו בשביל שהיו נשבעים שבועות
אף על פי שהיו מקיימים אותם ויזהר מלהשתתף
עם הכותים שמא יתחייב לו שבועה ועובר משום
לא ישמע על פיד. הגה: ויש מקילין בעשיית שותפות עם
הכותים בזמן הזה משום שאין הכותים בזמן הזה נשבעים
בעבודת אלילים ואף על גב דמזכירין העבודה זרה מכל
מקום כוונתם לעושה שמים וארץ אלא שמשתפין שם שמים

ודבר אחר ולא מצינו שיש בזה משום לפני עור לא תתן מכשול דהרי אינם מוזהרין על השיתוף (כ"ן סוף פרק קמא דעבודה זרה, ורבינו ירוחם נתיב י"ז חלק ה' ותוספות ר"ט פרק קמא דעבודות). ולשאת ולתת עמהם בלא שותפות לכולי עלמא שרי בלא יום חגיגהם (הגהות מיימוני פרק קמא מהלכות ע"ז) (ועיין ביורה דעה בהלכות ע"ז סימן קמ"ז):

הלכות נטילת ידיים

סימן קנז – דיני זמן קביעות סעודה, ובו סעיף אחד

א. כשיגיע שעה רביעית יקבע סעודתו ואם הוא תלמיד חכם ועוסק בלמודו ימתין עד שעה ו'. ולא יאחר יותר דהוי כזורק אבן לחמת אם לא טעם מידי בצפרא:

סימן קנה – דיני נטילת ידיים לסעודה, ובו י"ג סעיפים

א. כשיבא לאכול פת שמברכין עליו המוציא יטול ידיו אפילו אינו יודע להם שום טומאה ויברך על נטילת ידיים אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא כגון לחמניות (פירוש סטורט"י בלע"ז) דקות או פת הבאה בכסנין (פירוש פת עשויה עם צוקארו ושקדים

שלחן ערוך אורח חיים רמג

ואגוזים) ואינו קובע סעודתו עליהם אין צריך נטילת ידיים:

ב. יש מי שאומר שאם אינו אוכל אלא פחות מכביצה יטול ידיו ולא יברך:

ג. אם אוכל פחות מכזית יש מי שאומר שאין צריך נטילה:

ד. אם אוכל דבר שטיבולו באחד משבעה משקין שסימנם י"ד שח"ט ד"ם (דהיינו יין דבש שמן חלב טל דם מים) ולא נתנגב ואפילו אין ידיו נוגעות במקום המשקה צריך נטילה בלא ברכה. הגה: ואפילו אינו מטבל רק ראש הירק או הפרי אפילו הכי יטול בלא ברכה (כ"ט יוסף):

ה. הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. הגה: ודוקא שנוטלן בתורת חיוב אבל אם נוטלן משום נקיות שלא היו ידיו נקיות מותר (סגס"ס סמ"ק). ובשר צלי יש מי שנראה מדבריו אף על פי שמוהל טופח עליו דינו כפירות ותבשיל מחטים והם נגובים דינו כפירות:

ו. השותה אין צריך ליטול אפילו ידו אחת (ועיין לקמן סימן ק"ע):

ז. נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואחר כך רוצה לאכול לחם יש מי שנראה מדבריו שאין אותה נטילה עולה לו ואין צריך לומר אם נטל ידיו שלא

לאכול ואחר כך נמלך ואכל. הגה: ואם לא הסיח דעתו
 יטול בלא ברכה (דברי טלמו). אם נגע באכילתו במקומות
 המטונפות בגופו יחזור ויטול ידי (תשובת רש"א סימן קל"ב וקל"ג).
 ועיין לקמן סימן קס"ד (כפול לקמן, ושם נתבאר דצריך גם כן
 לחזור ולברך):

ח. מי שהיה במדבר או במקום סכנה ואין לו מים
 פטור מנטילת ידים:

ט. צריך ליזהר בנטילת ידים שכל המזלזל בנטילת
 ידים חייב נידוי ובא לידי עניות ונעקר מן העולם:

י. אף על פי ששיעורם ברביעית (פירוש רביעית הלוג
 דהיינו שיעור ביצה וחצי) יוסיף ליטול בשפע דאמר רב
 חסדא אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא
 חפני טיבותא:

יא. מברך קודם נטילה שכל המצות מברך עליהם
 עובר לעשייתן ונהגו שלא לברך עד אחר נטילה
 משום דפעמים שאין ידיו נקיות ומפני כך מברכין
 עליהם אחר ששפשף ידיו שכבר ידיו נקיות קודם
 שיטיל עליהם מים שניים. הגה: גם יכול לברך עליהם
 קודם נגוב שגם הנגוב מן המצוה ומקרי עובר לעשייתן (סגסות
 אשירי פרק קמא). ואם שכח לברך עד אחר נגוב מברך אחר כך:

יב. וינגבם היטב קודם שיבצע שהאוכל בלי נגוב ידים
 כאילו אוכל לחם טמא:

שלחן ערוך אורח חיים רמה

יג. המטביל ידיו יכול לאכול בלא נגוב והוא הדין לנוטל ידיו בבת אחת ושופך עליהם רביעית מים בבת אחת או שנטל ידו אחת ושפך עליה רביעית וכן שפך על חברתה:

סימן קנט – באיזה כלי נוטלין הידים, וכיצד יבואו המים לידיו, ובו כ' סעיפים

א. אין נוטלים לידיים אלא בכלי וכל הכלים כשרים אפילו כלי גללים (פירוש כלים עשויים מרפש בקר ועפר) וכלי אבנים וכלי אדמה וצריך שיהא מחזיק רביעית ואם ניקב בכונס משקה דהיינו שאם ישימו אותו על משקים יכנסו בתוכו דרך הנקב והוא גדול מנקב שהמשקים שבתוך הכלי יוצאים בו אז בטל מתורת כלי ואין נוטלים ממנו לידיים ואפילו אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה:

ב. והני מילי שנוטל דרך פיו למעלה שמה שממנו מן הנקב ולמעלה אינו חשוב ככלי ונמצא שאין המים באים על ידו מהכלי אבל אם נוטל דרך הנקב שרי כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה:

ג. כלי שמחזיק רביעית כשסומכים אותו ואם לא יסמכוהו ישפכו המים ולא ישאר בו רביעית אינו כלי הלכך מגופה של חבית שהיא חדה ואינה מקבלת רביעית שלא מסומכת אין נוטלים ממנה

ואם הרחיבה מלמטה עד שמקבלת רביעית כשהיא יושבת שלא מסומכת נוטלים ממנה :

ד. חמת וכפישה שהם מיני נאדות של עור שתקנו ועשה להם בית מושב נוטלים מהם אבל שק וקופה שהתקינן לשבת בלא סמיכה וזפתן בזפת עד שהם מקבלים משקים אין נוטלים מהם לידיים לפי שאינם עשויין לקבל משקים והוא הדין לכובעים של לבדים (פירוש בגד קשה, פילטר"ו בלע"ז) אפילו כשהם קשים כל כך שמקבלים מים ואינם זבים מהם מכל מקום אינם עשויים לקבל מים ומכל מקום על ידי הדחק מותרים שעוברי דרכים רגילים לשתות בהם :

ה. כלי שתחלת תיקונו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה ואין משתמשין בו אלא על ידי סמיכה חשוב שפיר כלי לפיכך כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר למעלה וכשמניח אדם אצבעו עליו אין המים יוצאים וכשמסירו המים יוצאים מותר ליטול ממנו אף על פי שאינו מחזיק כלום כיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי. הגה: וכל שכן כלי שיש בו ברזא למטה הואיל ומתחלה נעשה לקבל על ידי כך (טור ובית יוסף) :

ו. לא יתן מים לחבירו בחפניו שאין נוטלים אלא מן הכלי והוא הדין אם נטל ידו אחת מהכלי ושפך

ממנה לידו אחרת דאינו כלום ורבינו תם מתיר בזו כיון שתחלת נטילה לידו אחת היה מן הכלי והוא שהיתה ידו הראשונה טהורה כגון ששפך עליה רביעית בבת אחת. הגה: ונהגו להקל כדברי רבינו תם אבל הסברא הראשונה היא עיקר ולכן יש להחמיר לכתחלה: ז. צריך שיבואו המים מכח נותן לפיכך צנור שדולה מים מן היאור ושופך בו ונמשכים ממנו המים להשקות השדה אינו יכול ליתן ידיו לתוכו כדי שיקלחו המים עליהן מפני שאינם באים מכח אדם שכבר פסק כח השופך ואם משים ידיו קרוב למקום השפיכה אף על פי שאינו משים אותה תחת השפיכה ממש עלתה לו נטילה דכל זמן שהם קרובים למקום השפיכה עדיין למקום השפיכה עדיין מכחו הם באים. ואם הטביל ידיו לתוך הצנור הזה אינם טהורות מכח טבילה מפני שהם שאובים והני מילי בדולה ששופך ונותן לתוך הצנור עצמו אבל אם נותן אותם חוץ לצנור וממשיך אותם לצנור והטביל בו ידיו טהורות דשאובים שהמשיכוה כשרה. ואפילו דולה ונותן לתוך החרייץ עצמו אם הדלי נקוב מאחוריו בכונס משקה ובעוד ששופך דרך פיו לצנור מקלה מאחוריו ליאור מטביל בו את הידים וטהורות דחשיבי כאילו הטביל ביאור דנצוק זה מחבר

הכלי ליאור וחשיבי מים שבצנור מחוברים למימי
היאור אף על גב דנצוק כזה לא חשיב חבור לענין
טבילה ויש חולקין בזה ואומרים דגם לנטילת ידים
לא חשיב חיבור. הגה: אין ליטול ידיו מאותן אבנים
הקבועים לכותל ועשה להם בית קבול וברזא אבל אם היו
כלי תחלה וחברם לכותל נוטלין ממנו (אגודה פרק המוכר בית):

ח. אם הכניס ידיו לתוך כלי של מים ושכשך ידיו
בהם אם הכלי מחובר לקרקע לא עלתה לו נטילה
ואם אינו מחובר לקרקע יש אומרים שעלתה לו
נטילה ויש אומרים שלא עלתה לו ובשעת הדחק
יכול לסמוך על דברי המתירים ואם אחר כך נזדמן
לו ליטול בדרך נטילה נוטל בלא ברכה:

ט. חבית שיש בה מים מניחה על ברכיו ונוטל ממנה
לידים ואם היתה מוטה בארץ והמים מקלחים
ממנה או שעומדת והמים יוצאים דרך נקב שבה
ונתן ידיו שם לא עלתה לו נטילה ואם היתה ברזא
(פירוש דבר סותם הנקב, ספינ"ה בלע"ז) בנקב והסירה
וקבל המים על ידיו חשיב שפיר כח גברא וצריך
להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה:

י. אם הטת חבית מלאה מים והלך וישב לו והחבית
שופכת מים כל היום מחמת הטייתו ונטל ידיו
ממנו עלתה לו נטילה:

שלחן ערוך אורח חיים רמט

יא. הכל כשרים ליתן מים לידים אפילו חרש, שוטה, וקטן, עובד גילולים, ונדה, (ואיכא מאן דאמר דקטן

פחות מבן ששה דינו כקוף) (הגהות אשכנזי פרק כ' דברכות):

יב. אם הקוף (פירוש מין חיה, סימא"ה בלע"ז) נותן מים לידים יש פוסלים ויש מכשירים ונראים דבריהם.

(ומכל מקום יש להחמיר):

יג. ולכתחלה יכוין הנוטל לנטילה המכשרת לאכילה.

(וכוונת נותן נמי מועיל אפילו לכתחלה אפילו שלא כוון

הנוטל כלל) (תרומת הדשן סימן תק"י):

יד. הטביל ידיו במי מעין אפילו אין בו מ' סאה עלתה

לו טבילה כל שמתכסין ידיו בהם בבת אחת ואם

הטבילם במי מקוה יש אומרים שדינו כמעין ויש

אומרים שצריך מ' סאה ונקטינן כדברי המיקל.

(ויש להחמיר לכתחלה):

טו. מי גשמים שהם זוחלים (פירוש נמשכים והולכים שאינם

מכונסים) ויש בהם מ' סאה יש להסתפק אם טובל

בהם ידיו:

טז. מ' סאה מים שאובים שבקרקע להרמב"ם אין

מטבילין בהם את הידים ולהראב"ד מטבילין

ושאובה שהמשיכוה כולה גם להרמב"ם מטבילין

בהם הידים:

יז. לא יטול מהנהר מים בידו אחת ויתן על ידו השנית לפי שאין כאן לא נטילה ולא טבילה:

יח. ידו אחת בנטילה וידו אחת בטבילה ידיו טהורות:

יט. המטביל ידיו אין צריך שתי פעמים ולא ניגוב ולא להגביה ידיו:

כ. המטביל ידיו אינו מברך על טבילת ידיים אלא על נטילת ידיים. (ויש אומרים דמברכין על טבילת ידיים או על

שטיפת ידיים, וכן עיקר) (טור ומרדכי פרק אלו דברים וסמ"ג ואגור):

סימן קם — איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה, ובו ט"ו סעיפים

א. מים שנשתנו מראיהן בין מחמת עצמן בין מחמת דבר שנפל לתוכן בין מחמת מקומם פסולים:

ב. עשה במים מלאכה או ששרה בהם פתו אפילו נתכוון לשרות בכלי זה ונפל לשני פסולים ואם צינן יין במים פסולים ואם הדיח בהם כלים פסולים ואם היו כלים מודחים או חדשים כשרים. ואם הטביל בהם הנחתום הגלוסקין (פירוש ככרות לחם) פסולים אבל אם טבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין או שחפן מהם בחפניו המים הנשארים לא נעשה בהם מלאכה ולפיכך כשרים אם לא נשתנו

שלחן ערוך אורח חיים רנא

מראיהן. (והוא הדין מים שהנחתום מדיח ידיו בהם מן
הבצק הדבק בידי) (בית יוסף בשם רבינו ירוחם):

ג. מים שלפני הנפח אף על פי שלא נשתנו מראיהם
פסולים מפני שבידוע שנעשה בהם מלאכה דהיינו
שכיבה בהם הברזל ושלפני הספר אם נשתנו
מראיהם פסולים ואם לאו כשרים:

ד. מים ששתו מהם התרנגולים או שלקק (פירוש שתיית
הכלב נקרא לקיקה) מהם הכלב יש מי שפוסל ואין
דבריו נראין אלא בין באלו בין בכל שאר בהמה
חיה ועוף יש להכשיר:

ה. אין מלאכה פוסלת אלא במים שאובים בין שהם
בכלי בין שהם בקרקע אבל לא במי מקוה או מעין
בעודם מחוברים:

ו. חמי האור נוטלים מהם לידיים אפילו הן חמין
שהיד סולדת (פירוש כל שכריסו של תינוק נכוח הימנו)
בהם:

ז. חמי טבריה יכול להטביל בהם את הידיים אבל
ליטול מהם בכלי לא ואם המשיך אותן בארץ דרך
חריץ חוץ למקומם והפסיקן מהמעין הנובע אם יש
בהם שיעור מקוה מטבילין בהם הידיים ואם אין
בהם שיעור מקוה לא ואם חריץ זה מימיו
מחוברים למי המעין הנובע חם לרש"י והרשב"א

אין מטבילין בו את הידים ולהרב רבינו יונה
מטבילין בו את הידים:

ח. טעם פיסול חמי טבריה לנטילה מפני שהן מרים
ואינם ראויין לשתית הכלב אבל אם ימצאו מים
חמין נובעין שהן ראויין לשתית הכלב נוטלים מהם
לידים:

ט. מים מלוחים או סרוחים או מרים שאין הכלב יכול
לשתות מהם פסולים לנטילת ידים אף על פי
שכשרים למי מקוה לטבילה ואם הם עכורים
מחמת טיט שנתערב בהם אם הכלב יכול לשתות
מהם כשרים בין לנטילת ידים בין למקוה ואם אינו
יכול לשתות מהם פסולים לשניהם:

י. נוטלים לידים בכל דבר שתחלתו מן המים כגון
יבחושים (פירוש תולעים) אדומים או שומן דג. ונראה
דוקא אם ריסקן דלא עדיף משלג וכו':

יא. מים שיש לו ספק אם נעשה בהם מלאכה או לאו
או שיש לו ספק אם יש בהם כשיעור אם לאו או
אם הם טמאים או טהורים או ספק אם נטל ידיו או
לאו טהור (וכל ספק טהרה בידים טהור) (טור) ויש מי
שאומר שעל כל זאת אם יש לו מים אחרים יטול
ידיו ויוציא עצמו מן הספק. הגה: מי שלא נטל ידיו
ונגע במים לא נפסלו אותן מים לנטילה ולא מיקרי מים

שלחן ערוך

אורח חיים

רנ"ג

טמאים אבל אסור לרחוץ ידיו ממים שנטל בהם חבירו כבר

(תרומת הדשן סימן רנ"ט):

יב. השלג והברד והכפור והגליד (פירוש המים הנקפים

מרוב הקור) והמלח אם ריסקן עד שנעשו מים נוטלין

מהם וטובלין בהם אם יש בהם כשיעור (עיין ביורה

דעה סימן ר"א סעיף ל'). יש מי שאומר שאין נטילת

מים ראשונים אלא במים בלבד ויש אומרים שהיין

כשר לנטילת ידים בין נתן לתוכו מים בין לא נתן

לתוכו מים אלא שאסור לעשות כן לכתחלה כדי

שלא יהא כמזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי

(פירוש לשבח) עד שקובע ברכה לעצמו. (ויש אומרים

דוקא יין לבן אבל אדום לא) (מרדכי פרק אלו דברים). ויש מי

שאומר שכל מי פירות ראויים לנטילת ידים בשעת

הדחק. (וכל שכן דמותר ליטול ידים בשעת הדחק בשכר

או במי דבש המבושלין דעיקרן מים) (הגהות אשכנזי):

יג. צריך שיהא במים רביעית והני מילי לאחד אבל

לב' שבאו ליטול כאחד האחרון אין צריך ואפילו

בזה אחר זה ובלבד שלא יפסיק הקילוח כיצד היה

רביעית מים בכלי ופשט אחד ידיו ואחר יוצק על

ידיו ובא שני ופשט ידיו למטה ממנו סמוך ליד

הראשון וקילוח יורד על ידו של ראשון ולידו של

שני שלמטה ממנו ידי שניהם טהורות אף על פי

שפיחת שיעור הרביעית כשהם מגיעים לידיו של

שני ידיו טהורות מפני שהם באים משיורי טהרה ויש מתירים אפילו כשנוטלים זה אחר זה הואיל ובשעה שהתחיל האחד ליטול מהם היה בהם רביעית גם לשני זה עולים מפני שבאו משיורי טהרה ועל דרך זה נוטלים מחצי לוג לג' ולד' ומלוג לכמה בני אדם כל זמן שמספיקים המים לשפוך כל אחד על ידיו ג' פעמים (והוא הדין) שיכולים להניח ד' וה' ידיהם זה בצד זה או זה על גב זה וליטול כאחד ובלבד שירפו ידיהם בענין שיגיעו המים לכל אחד:

יד. צריך שיהא רביעית מכונס במקום אחד שאם נטל משמינית וחזר ונטל משמינית ידיו טמאות כשהיו: טו. רביעית שאמרו בין לידי של גדול בין לידי של קטן נטלו ב' בני אדם זה ידו אחת וזה ידו אחת ואחר כך חזר השני ונטל ידו השניה הרי אלו כג' בני אדם ולפיכך אם היה בכלי חצי לוג ידיו טהורות ואם לאו אין ידו השניה טהורה שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם:

סימן קסא — דיני חציצה בנטילה, ובו ד' סעיפים

א. צריך ליזהר מחציצה שכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה. כגון צואה שתחת הצפורן שלא

שלחן ערוך אורח חיים רנה

כנגד הבשר ובצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר ורטיה שעל בשרו וטיט חיון וטיט היוצרים אבל במיעוטו שאינו מקפיד אין לחוש. הגה: ומשום הכי לא נהגו לנקר הטיט שתחת הצפרנים לנטילה משום דהוי כמיעוטו שאין מקפיד כי אין מקפידין על זה לנטילה (הגהות סמ"ק והגהות אשכנזי פרק אלו דברים) אבל אם היה מקפיד הוא צריך לנקרן וכן עיקר ואפשר שנהגו להקל בחציצה לענין נטילה כי יש אומרים שאין שייך חציצה לנטילה אבל העיקר כסברא הראשונה:

ב. כל דבר שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ היה דרכו של זה להקפיד וזה אין דרכו להקפיד למי שדרכו להקפיד חוצץ למי שאין דרכו להקפיד אינו חוצץ כיצד היה אחד צבע והיו ידיו צבועות אין הצבע חוצץ על ידיו אף על פי שיש על ידיו ממשות של צבעונים. לא היה צבע אם היו ידיו צבועות ויש ממש הצבע על ידיו הרי זה חוצץ שהדיו היבש חוצץ והלח אינו חוצץ וכן הנשים שדרכן לצבוע ידיהן לנוי וכיוצא בזה אין אותו צבע חוצץ (גלדי מכה שעל ידיו אם אינו מקפיד עליו אינן חוצצין ספר התרומה):

ג. צריך להסיר הטבעת מעל ידו בשעת נטילת ידים ואפילו הוא רפוי (בית יוסף) ואפילו אינו מקפיד עליו בשעת נטילה הואיל ומקפיד עליו בשעה שעושה

מלאכה שלא יטנפו (הרא"ש פרק תיטוקט). ונהגו קצת להקל אם הוא רפוי אבל יש להחמיר כי אין אנו בקיאים איזה מיקרי רפוי:

ד. שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע ויש אומרים עד מקום חיבור האצבעות לכף היד וראוי לנהוג כדעת הראשון:

סימן קסב — הגבהה ושפשוף הידים בנטילה, ובו י' סעיפים

א. הנוטל צריך להגביה ידיו (דהיינו ראשי אצבעותיו) למעלה שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים. הגה: והוא הדין אם משפילן מתחלת הנטילה עד סופה דשפיר דמי רק שיזהר שלא יגביה תחלה ראשי אצבעותיו ואחר כך ישפילם דאז יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו הידים (בית יוסף בסם מהר"י בן חנינ). והיינו כשאנו נוטל כל היד עד מקום חבור היד עם הזרוע אבל אם נוטל עד שם אין צריך להגביה ידיו (ויש חולקים בזה). וכן אם שפך על שתי ידיו רביעית בפעם אחת כיון דאין שם מים טמאים כלל אין צריך להגביה ידיו וכן המטביל ידיו אין צריך להגביה ידיו. (יש אומרים דאם שופך על ידיו ג' פעמים אין צריך ליזהר בכל זה וכן נהגו להקל) (אגור בסם אור זרוע והגהות

שלחן ערוך אורח חיים רנו

ב. הנוטל ידיו שופך עליהם קצת מהרביעית להסיר מהם הלכלוך וכל דבר שחוצץ ואחר כך שופך עליהם פעם שנית וגם אלו המים הם טמאים ואחר כך שופך עליהם פעם שלישית לטהר המים שעל גבי הידים ואם אין בידים לכלוך ודבר החוצץ שופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת ואין צריך מים שניים. הגה: והוא הדין אם היו לו מים רבים רוחץ תחלה מעט כדי להסיר הלכלוך ואחר כך שופך רביעית כאחד ואין צריך מים שלשים. הנוטל ידיו צריך לשפשפם זו בזו (מיימוני פרק י"א מהלכות מקואות וכל כו' וסמ"ג והרא"ף פרק כל הבשר):

ג. נטל מקצת ידו וחזר והוסיף ונטל הנשאר מידו הרי ידו טמאה כמו שהיתה דאין נטילה לחצאין ואם עדיין יש על מקצת היד שנטל בתחלה טופח על מנת להטפוח הרי זו טהורה במה דברים אמורים במים ראשונים אבל בשניים נוטל מקצת ידיו וחוזר ומוסיף על מקצתן:

ד. שפך מים על ידו אחת ושפשפה בחברתה לא עלתה לו נטילה אפילו שפך באחרונה על שתי ידיו לפי שהמים ששפך על ידו אחת נטמאו וכששפשפה נטמאת חברתה ואין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מחמת היד עצמה ולא הבאים מחמת היד האחרת הלכך השופך מהכלי על ידו אחת ושפשף בחברתה צריך לנגב

ידיו ולחזור וליטלם כראוי לפיכך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר עליהם ואם אין לו אחר יאחזו הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו כאחד או ישפוך על כל אחת רביעית ואחר כך ישפשפם שהשופך רביעית כאחד אין צריך מים שניים לטהרם שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה שאין צריך שטיפה ב' פעמים. אם נגע בהם אחר שלא נטל ידיו בעודן לחות מן המים צריך לנגבם ולחזור וליטול שהרי זה טמאם על ידי המים שעליהם לכך צריך ליזהר כששופך מים שלישית שהם שניים לבד מהראשונים שלא יגע יד בחברתה עד שישפוך גם זה על השניה או שישפוך מתחלה על שתיהן כאחד ואם נטל כל יד מרביעית אין צריך לכל זה:

ה. מתוך מה שכתבנו יתבאר לך דהא דיד נטמאה בשפשוף חברתה דוקא בנוטל ידו אחת ואחר כך שפשפה בחברתה אבל אם רצה ליטול בתחלה שתי ידיו כאחת נוטל דשתיהן נחשבות כיד אחת ואינן מטמאות זו את זו ואפילו ד' או ה' שהניחו ידיהם זה בצד זה או זה על גב זה כיד אחת חשיבי ואינן מטמאות זו את זו:

ו. נטל שתי ידיו זו לעצמה וזו לעצמה ונמלך (פירוש נתיעץ) כשנטל המים השניים והגיע ידיו זו לזו ושפך על שתיהן כאחת ידיו טמאות מפני

שלחן ערוך אורח חיים רנט

שכשצירף ידיו זו לזו לקבל המים השניים נטמאו ידיו בנגיעתם זו לזו דמים שעל גב יד זו מטמאים מים שעל גבי חברתה וגם את היד וכשנטל את השניים לא טיהרו את הראשונים כיון שנטמאת מחמת חברתה אלא אדרבה גם השניים נטמאו בהן וצריך לנגב ידיו וליטול שתיהן כאחת. הגה: וכל שכן ליזהר שלא יגע בידו ששפך עליה פעם אחד לידו השנית ששפך עליה שתי פעמים (מרדכי פרק אלו דברים):

ז. אם שפשה ידיו זו בזו יזהר שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו מים מפני שהן מטמאות זו את זו:

ח. נטל ידו אחת ושפשה בראשו (פירוש כדי לנגבה ולפיכך לא נטמא ידו מה שאין כן בסימן קס"ד סעיף ב' שחיכך בראשו) או בכותל ואחר כך חזר ונגע באותן מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל טמאה שאותם מים טמאים חזרו וטמאו את היד שנגע בהם אף על גב דכל כמה דלא שפשה מטהרים בשפשוף השתא דחזר ונגע גרע וכבר נתבאר שהשופך רביעית כאחת אינו בכלל כל אלו דאין שם מים טמאים כלל:

ט. כששופך מים ראשונים על ידיו צריך ליזהר שלא ישאר על ידו צרור או קיסם או שום דבר אחר שאין מים מטהרין אלא מים שעל גבי היד ולא

המים שעל הצרור ואם שופך רביעית מים כאחת
על ידו אינו צריך ליזהר בכך :

י. מי שיש לו מכה בידו ורטיה (פירוש אינגונט"ו בלע"ז)
עליה די לו שיטול שאר היד שלא במקום הרטיה
וצריך ליזהר שלא יגע ברטיה שלא יחזרו המים
שעל הרטיה ויטמאו היד או ישפוך רביעית על
היד כאחת שאז לא נטמאו המים. נוטלים מים
ראשונים בין על גבי כלי בין על גבי קרקע (טור) :

סימן קסג – דין מי שאין לו מים, והמאכיל לאחרים, ובו ב' סעיפים

א. אם אין מים מצויים לפניו ברחוק יותר מארבעה
מילין ולאחריו מיל יטול ידיו במפה ואוכל פת או
דבר שטיבולו במשקה (או אוכל על ידי כף) :

ב. המאכיל לאחרים אין צריך נטילת ידים והאוכל
צריך נטילת ידים אף על פי שאחר נותן לתוך פיו
ואינו נוגע במאכל והוא הדין לאוכל במגרפה
(פירוש כלי שיש לו שינים, פיר"ק בלע"ז) שצריך נטילת
ידים. (ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום לפני עור
לא תתן מכשול) (הר"י סוף פרק אלו דברים) :

סימן קסד – דין שיכול להתנות על הנטילה, ובו ב' סעיפים

א. נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום אפילו שלא בשעת הדחק ובלבד שלא יסיח דעתו מהם (ולא יטנפם) (טור). ואם מים מצויים לו טוב שיחזור ויטול ידיו אבל לא יברך. הגה: והא דמהני תנאי דוקא בנטילה שאינה צורך אכילה דומיא דנטילת שחרית אבל אם נוטל לצורך אכילה לא מהני תנאי באותה נטילה (בית יוסף בשם הר"י):

ב. מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע בשוק וירך ומקומות המכוסים באדם או שחיקך בראשו וכל כיוצא בזה, (ובמקומות המטונפים שיש בהם מלמולי זיעה) (תשובת הרמב"ן סימן קנ"ה), צריך לחזור וליטול ידיו ויברך על נטילת ידים:

סימן קסה – דין העושה צרכיו ורוצה לאכול, ובו ב' סעיפים

א. העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול ב' פעמים על הראשונה מברך אשר יצר ועל השניה מברך על נטילת ידים. ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת לאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף יברך

אשר יצר ואחר כך בשעת ניגוב יברך על נטילת ידיים:

ב. אם רבים מסובין בסעודה הגדול נוטל ידיו תחלה והרא"ש היה רגיל ליטול באחרונה שלא להפסיק ושלא לדבר:

הלכות בציעת הפת

סימן קסו — דין הפסקה בין בציעה לנטילה, ובו סעיף אחד

א. יש אומרים שאין צריך ליזהר מלהפסיק בין נטילה להמוציא ויש אומרים שצריך ליזהר וטוב ליזהר. ואם שהה כדי הילוך כ"ב אמה מקרי הפסק (תוספות פרק חלו נאמרים):

סימן קסז — מקום וזמן הבציעה, ומי הוא הבוצע, ובו כ' סעיפים

א. בוצע בפת במקום שנאפה היטב (ובפת דידן יש לבצוע בצד הפת ויחתוך מעט מצד העליון והתחתון) (הגסות מיימוני פרק ז' מהלכות ברכות). ויחתוך פרוסת הבציעה וצריך לחתוך מעט שאם יאחוז בפרוסה יעלה שאר ככר עמו שאם לא כן חשוב כפרוסה ויניחנה מחוברת לפת ויתחיל לברך ואחר שסיים הברכה יפרידנה כדי

שלחן ערוך אורח חיים רסג

שתכלה הברכה בעוד שהפת שלם ולא יבצע פרוסה קטנה מפני שנראה כצר עין ולא פרוסה יותר מכביצה מפני שנראה כרעבתן. הגה: ובשבת לא יחתוך בככר עד אחר הברכה כדי שיהיו הככרות שלימות (תוספות ומדלי פרק כ"ד מנכנין). ומכל מקום אם שכח וחתך כמו בחול אינו מזיק (מדלי). ונראה הא דלא יבצע יותר מכביצה היינו דוקא בחול ואוכל לבדו אבל בשבת או שאוכל עם הרבה בני אדם וצריך ליתן מן הפרוסה לכל אחד כזית מותר לבצוע כפי מה שצריך לו. ועיין לקמן סימן רע"ד:

ב. יברך המוציא לחם מן הארץ. (ואם רבים מסובים יכונו לבם לשמוע ברכה ויענו אמן והמברך יכוין לאמן שאומרים) (אור זרוע). ויתן ריוח בין לחם ובין מן:

ג. אין לברך קודם שיתפוס הלחם:

ד. יתן שתי ידיו על הפת בשעת ברכה שיש בהן י' אצבעות כנגד י' מצות התלויות בפת ולכך יש י' תיבות בברכת המוציא וי' תיבות בפסוק מצמיה חציר לבהמה וי' תיבות בפסוק עיני כל אליך ישברו וי' תיבות בפסוק ארץ חטה ושעורה וי' תיבות בפסוק ויתן לך:

ה. לא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן (פירש רש"י כל דבר הנאכל עם הפת) ללפת בו פרוסת הבציעה ואם היא נקיה או שהיא מתובלת בתבלין או במלח

כעין שלנו או שנתכוון לאכול פת חריבה אינו צריך להמתין. הגה: ומכל מקום מצוה להביא על כל שלחן מלח קודם שיבצע כי השלחן דומה למזבח והאכילה כקרבן ונאמר על כל קרבנך תקריב מלח (בית יוסף בשם שכלי הלקט) והוא מגין מן הפורעניות (תוספות והגהות אשירי פרק כ"ג מזכרין. ועיין לקמן סוף סימן ק"ע):

ו. **יאכל מיד ולא ישיח בין ברכה לאכילה ואם שח צריך לחזור ולברך אלא אם כן היתה השיחה בדברים מענין דברים שמברכין עליו כגון שבירך על הפת וקודם שאכל אמר הביאו מלח או ליפתן תנו לפלוני לאכול תנו מאכל לבהמה וכיוצא באלו אינו צריך לברך.** הגה: ומכל מקום לכתחלה לא יפסיק כלל (כל 13). והא דאם שח דברים בטלים צריך לחזור ולברך היינו דוקא ששח קודם שאכל הבוצע אבל אחר כך לא הוי שיחה הפסק אף על פי שעדיין לא אכלו אחרים המסובים כבר יצאו כולם באכילת הבוצע כי אין צריכים כולם לאכול מן פרוסת הבוצע רק שעושין כן לחבוב מצוה (דוקמ ואור זרוע):

ז. **ראובן שהיה נוטל ידיו לאכילה ויעקב היה מברך המוציא ונתכוון להוציא השומעים ואחר כך ניגב ראובן ידיו ובירך על נטילת ידים לא הוי הפסק ויוצא בברכת יעקב ואינו צריך לחזור ולברך ברכת המוציא:**

שלחן ערוך אורח חיים רסה

ח. שכח ואכל ולא בירך המוציא אם נזכר בתוך הסעודה מברך ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו אינו מברך:

ט. אם הוא מסופק אם בירך המוציא אם לאו אינו חוזר ומברך:

י. אם במקום ברכת המוציא בירך שהכל נהיה בדברו או שאמר בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא יצא:

יא. אם היו שנים או רבים אחד מברך לכולם ודוקא הסיבו שהוא דרך קבע (או בעל הבית עם בני ביתו דהוי כהסיבו) (טור), אבל אם היו יושבים בלא הסיבה כיון שאינם נקבעים יחד כל אחד מברך לעצמו ואם אמרו נאכל כאן או במקום פלוני כיון שהכינו מקום לאכילתן הוי קבע ואפילו בלא הסיבה והאידינא שאין אנו רגילים בהסיבה ישיבה דידן בשלחן אחד או בלא שלחן במפה אחת הוי קביעות ואפילו לבני חבורה כהסיבה דידהו דמי ולדידן אפילו קבעו מקום לאכילתן או בעל הבית עם בני ביתו לא מהני אלא אם כן ישבו בשלחן אחד או במפה אחת:

יב. אם היו רוכבים ואמרו נאכל אף על פי שכל אחד אוכל מכרו שלא ירדו מהבהמות מצטרפין כיון

שעמדו במקום אחד אבל אם היו אוכלים והולכים לא ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים אף על פי שאוכלים כלם בשעה אחת ומככר אחד כיון שלא קבעו מקום ואוכלים מפוזרים אינם מצטרפין :

יג. היכא דלא קבעו מקום דאמרינן שכל אחד מברך לעצמו אם כוון המברך להוציאם והם נתכוונו לצאת יצאו :

יד. אם המסובים רבים גדול שבכלם בוצע. הגה: ואם הם שוים ואחד מהן כהן מצוה להקדימו ואם הכהן עם הארץ תלמיד חכם קודם לו ואם הכהן גם כן תלמיד חכם אלא שהוא פחות מן השני טוב להקדימו אבל אין חיוב בדבר. ועיין לקמן סימן ר"א (מרדכי פרק בני העיר בית יוסף סימן קל"ה בשם רשב"א). ואם יש עמהם בעל הבית הוא בוצע, ואפילו אם האורח גדול. (והמברך יאמר תחלה ברשות מורי ורבותי) (אור זרוע ובית יוסף בשם שבולי לקט) :

טו. אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע. (אבל מותר לתת לכל אחד חלקו קודם שיאכל הוא והם ימתינו עד שיאכל הוא) (תוספות ומרדכי פרק שלשה שאכלו). ואם כל אחד אוכל מככרו ואין כלם זקוקים לככר שביד הבוצע רשאים לטעום קודם ואם הוא שבת צריך שיהא לפני המסובים לחם משנה חוץ ממה שלפני הבוצע ואז יהיו רשאים לטעום קודם הבוצע :

שלחן ערוך אורח חיים רסז

טז. אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים:

יז. הבוצע פושט ידו תחלה לקערה לאכול ואם בא לחלוק כבוד למי שגדול ממנו רשאי:

יח. הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד והאחד נוטל פרוסה בידו ואין הבוצע נותן ביד האוכל אלא אם כן היה אבל. (פרשה ציון בידיה רמז לפרוסת המוציא שנותנין בידו בשעת אבילות) (בית יוסף ואבודרהם בשם רמב"ם פרק ז' מהלכות ברכות ותשובות הרשב"א):

יט. מי שאינו אוכל אינו יכול לברך ברכת המוציא להוציא האוכלים אבל לקטנים יכול לברך אף על פי שאינו אוכל עמהם כדי לחנכם במצות:

כ. אפילו בשבת שהוא חייב לאכול פת לא יברך לו חברו ברכת המוציא אם אינו אוכל ולא שרי לברך לאחרים אף על פי שאינו טועם אלא ברכת המוציא דמצה בליל ראשון של פסח וברכת היין דקידוש בין של לילה בין של יום. הגה: ויש לאכול הפרוסה שבצע עליה קודם שיאכל פת אחר שתהא נאכלת לתאבון והוא משום חבוב מצוה (אגור ובית יוסף בשם שבוילי לקט):

סימן קסח – על איזה מיני פת מברכין, ובו י"ז סעיפים

א. היו לפניו חתיכות של פת ופת שלם הכל ממין אחד מברך על השלם אפילו הוא פת קיבר (פירוש לחם שאינו נקי) וקטן והחתיכות פת נקיה וגדולה אבל אם השלם משעורים והחתיכות מחטים אפילו היא קטנה מניח הפרוסה תחת השלמה ובוצע משתיהן יחד. הגה: וכל זה כשרוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד יבצע עליו ואין לחוש לשני אף על פי שחשוב או חביב עליו (תרומת הדשן סימן ל"ב):

ב. אם ב' שלימות ממין אחד אחת גדולה ואחת קטנה מברך על הגדולה אם יש לאדם שני חצאי לחם ואין לו לחם שלם יחברם יחד בעץ או בשום דבר שלא יהא נראה ודינו כדין שלם ואפילו בשבת יכול לחברם:

ג. שני גלוסקאות הדבוקים יחד שנאפו ונחתך מן האחת והשניה נשארה שלמה טוב להפריד החתיכה מהשלמה כדי שתהא נראית שלמה ממה שיניחנה דבוק בה אף על פי שנראית יותר גדולה. הגה: ולא יבצע ממנה במקום שהיתה דבוקה בחברתה ששם נראית כפרוסה אלא יבצע ממקום השלם שבה (מהרי"ל):

שלחן ערוך אורח חיים רסט

ד. פת שעורין ופת כוסמין מברך על של שעורים כיון שהוא ממין שבעה אף על פי שהכוסמין יפים פת נקיה ופת קיבר מברך על הנקיה ואם שתיהן נקיות וזו לבנה יותר מזו מברך על הלבנה יותר :

ה. פת עובד כוכבים נקיה ופת קיבר של ישראל אם אינו נזהר מפת עובד כוכבים מברך על איזה מהם שירצה ואם הוא נזהר מפת עובד כוכבים מסלק פת נקי של עובד כוכבים מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא ואם בעל הבית אינו נזהר מפת עובד כוכבים ואין דעתו לאכול כל הסעודה רק פת עובד כוכבים כי היא נקיה אבל בני ביתו אכלו מפת שאינו נקי של ישראל ושתי הלחם מונחים על השלחן צריך לבצוע על פת נקיה של עובד כוכבים הואיל והוא הבוזע ואין דעתו לאכול אלא מאותו פת ואם בעל הבית נזהר מפת עובד כוכבים וישראל שאינו נזהר בכך מסב עמו על השלחן כיון דמצוה מוטלת על בעל הבית יבצע מן היפה של עובד כוכבים וכיון שהותר לבצוע הותר לכל הסעודה. הגה: ודוקא שחביב עליו אותו פת אבל אם אינו חביב עליו בלא איסור פת של עובד כוכבים אינו צריך להקדימו (תרומת הדשן סימן ל"ב) :

ו. פת הבאה בכיסנין מברך עליו בורא מיני מזונות ולאחריו ברכה אחת מעין שלש ואם אכל ממנו

שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו אף על פי שהוא לא שבע ממנו מברך עליו המוציא וברכת המזון ואם מתחלה היה בדעתו לאכול ממנו מעט וברך בורא מיני מזונות ואחר כך אכל שיעור שאחרים קובעים עליו יברך עליו ברכת המזון אף על פי שלא ברך המוציא תחלה ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעים עליו אף על פי שהוא קובע עליו אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש דבטלה דעתו אצל כל אדם:

ז. פת הבאה בכיסנין יש מפרשים פת שעשוי כמין כיסים שממלאים אותם דבש או סוקר ואגוזים ושקדים ותבלין והם הנקראים רישקולא"ש ריאלחש"ו, ויש אומרים שהיא עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה (ויש אומרים שזה נקרא פת גמור אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר וכן נוהגים) (רס"י וערוך וכן נ"ל לפרש דעת רמב"ם). ויש מפרשים שהוא פת בין מתובלת בין שאינה מתובלת שעושים אותם כעבים יבשים וכוססין אותם והם הנקראים בישקוני"ש והלכה כדברי כולם שלכל אלו הדברים נותנים להם דינים שאמרנו בפת הבאה בכסנין:

שלחן ערוך אורח חיים רעא

ח. לחמניות אותן שבלילתן עבה שקורין אובליא"ש לחם גמור הוא ומברך עליו המוציא וברכת המזון ואותן שבלילתן רכה ודקים מאד שקורין ניבלא"ש מברך עליהם בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש ואם קבע סעודתו עליהם מברך המוציא וברכת המזון ואי אכיל להו בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם אבל אותם רקיקים דקים שנותנים מרקחת עליהם הם טפילים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרתן:

ט. פת גמור אפילו פחות מכזית מברך עליו המוציא אבל לאחריו אינו מברך כלום כל שלא אכל כזית:

י. חביצ"א דהיינו פירורי לחם שנדבקים יחד על ידי מרק אם נתבשל אם יש בהם כזית אף על פי שאין בו תואר לחם מברך המוציא וברכת המזון. ואם אין בהם כזית אף על פי שנראה שיש בו תואר לחם אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש ואם אינו מבושל אלא שהוא מחובר על ידי דבש או מרק אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא אפילו אין לו תואר לחם ואם אין בהם כזית אם יש בהם תואר לחם דהיינו שהוא ניכר וידוע שהוא לחם מברך עליו המוציא וברכת המזון ואם אין בהם תואר לחם מברך בורא מיני

מזונות וברכה אחת מעין שלש ואם אינו לא
מבושל ולא מחובר אלא מפורר דק דק אף על פי
שאין בו כזית ולא תואר לחם מברך עליו המוציא
וברכת המזון (ועיין לקמן סימן קפ"ד כמה שיעור אכילה
לברך עליה ברכת המזון):

יא. יש מי שאומר דפירורין שנותנין במים והמים
מתלבנים מחמת הפירורין אזיל ליה תוריתא (פירוש
כאילו אמר תואריתא כלומר תואר הלחם) דנהמא ואין
מברך עליה אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת
מעין שלש:

יב. יש מי שאומר שפת השרוי ביין (אדום) אינו מברך
אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש
ונראה שאין דבריו אמורים אלא בפירורין או
בפרוסות שאין בכל אחת כזית:

יג. אפילו דבר שבלילתו (פירוש לישת הקמח במים) עבה
אם בשלה או טגנה אין מברך עליה המוציא אפילו
שיש עליה תורייתא דנהמא ואפילו נתחייבה בחלה
דברכת המוציא אינו הולך אלא אחר שעת אפייה
ויש חולקין ואומרים דכל שתחלת העיסה עבה
אפילו ריככה אחר כך במים ועשאה סופגנין (פירוש
עיסה שלשוה ועשאה כמין ספוג) ובשלה במים או טגנה
בשמן מברך עליה המוציא (ונהגו להקל). וירא שמים
יצא ידי שניהם ולא יאכל אלא על ידי שיברך על

שלחן ערוך

אורח חיים

רעג

לחם אחר תחלה. (הגה: וכל זה לא מיירי אלא בדאית ביה לאחר אפיה תואר לחם (לשון הטור והפוסקים) אבל אי לית ביה תואר לחם כגון לאקשי"ן שקורין ורומזליך לכולי עלמא אין מברכין עליהם המוציא ולא ג' ברכות דלא מיקרי לחם אבל פשטיד"א וקרעפלי"ך מקרי תואר לחם (מרדכי פרק כל שעה) ואין לאכלם אלא אם כן בירך על שאר הפת תחלה. וכל זה לא מיירי אלא בעיסה שאין בה שמן ודבש וכיוצא בו אלא שמטוגן בהן אבל אם נילוש בהן כבר נתבאר דינו אצל פת הבאה בכיסנין):

יד. חלוט (פירוש כמין פת חולטין אותו ברותחין) **שאחר כך אפאו בתנור פת גמור הוא ומברך עליו המוציא.** הגה: וכן דבר שבלילתו רכה שאפאו בתנור בלא משקה דינו כפת ומברך עליו המוציא ושלש ברכות וכן אם אפאו באילפס בלא משקה (תוספות והרא"ש והר"ן פרק כל שעה ורמב"ם פרק ו' מהלכות חלה ופאלתות וטור). ומעט משקה שמושחין בו האילפס שלא ישרף העיסה לא מיקרי משקה (הגהות מיימוני פרק ג' מהלכות ברכות), אבל דבר שבלילתו רכה וטגנו במשקה לכולי עלמא לאו לחם הוא (תוספות והרא"ש והר"ן ור"י פרק כילד מברכין):

טו. טרוקנין דהיינו שעושין גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים מעורבין בה ונאפה שם מברך עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש ואם קבע סעודתו עליו מברך המוציא וברכת המזון אבל טריתא דהיינו שלוקחין קמח ומים ומערבים אותה

ושופכים על הכירה והוא מתפשט ונאפה אין עליו תורת לחם כלל ואין מברכים עליו אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש ואפילו קבע סעודתו עליו:

טז. נהמא דהנדקא והוא לחם שאופין בשפוד ומושחין אותו בשמן או במי ביצים וכן לחם העשוי לכותח שאין אופין אותו בתנור אלא בחמה מברך עליו בורא מיני מזונות:

יז. פשטיד"א הנאפה בתנור בבשר או בדגים או בגבינה מברך עליו המוציא וברכת המזון. הגה: ודוקא שאפאו בתנור בלא משקה אבל אם אפאו במחבת במשקה אין לברך עליו ואין לאכלו רק תוך הסעודה כמו שנתבאר (דעת עלמו):

הלכות דברים הנוהגים בסעודה

סימן קסט – דין שמש הסעודה, ובו ג'
סעיפים

א. כל דבר שמביאין לפני האדם שיש לו ריח והאדם תאב לו צריך ליתן ממנו לשמש מיד ומדת חסידות הוא ליתן לו מיד מכל מין ומין ולא יתן לו

שלחן ערוך אורח חיים רעה

כל זמן שהכוס בידו או ביד בעל הבית (ודוקא לשמש אבל לאחר שבסעודה מותר ליתן בכי האי גונא) (הר"י סוף פרק חלו דברים). ואסור ליתן לו פרוסת פת אלא אם כן יודע בו שנטל ידיו:

ב. לא יתן לאכול אלא למי שידוע בו שיברך. ויש מקילין אם נותן לעני בתורת צדקה (הר"י סוף פרק חלו דברים):

ג. השמש מברך בורא פרי הגפן על (כל) כוס וכוס שיתנו לו לפי שהוא כנמלך וברכה אחרונה אינו מברך אלא לבסוף ואינו צריך לברך על כל פרוסה ופרוסה אם יש אדם חשוב בסעודה שידוע שיתנו לו כל צרכו מפת ואם אין אדם חשוב בסעודה צריך לברך על כל פרוסה ופרוסה כמו על היין. הגה: שנים שהיו אוכלין ביחד השמש אוכל עמהם בלא נטילת רשות כדי שיצטרפו לזימון. ועיין לקמן סימן ק"ע סעיף כ"א:

סימן קע — דברי מוסר שינהג אדם בסעודה, ובו כ"ב סעיפים

א. אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ואפילו מי שנתעטש (פירוש שטארנודאר"י בלע"ז) בסעודה, אסור לומר לו אסותא היו מסובין בסעודה ויצא אחד להטיל מים נוטל ידו אחת

ששפשף בה ואינו נוטל אלא בפני כולם שלא יחשדוהו שלא נטל. הגה: ואם לא שפשף אינו נוטל כלל אם לא נגע במקום טנופת אבל אם עשה צרכיו ודאי צריך נטילה (הגהות אשכנזי פרק ב' דברכות). והני מילי לשתות אבל לאכול נוטל אפילו בחוץ דמידע ידעי דאנינא דעתיה (פירוש, שמתטרפת ומתבלבלת דעתו) ולא אכל בלא נטילה ואם דבר עם חבריו והפליג נוטל שתי ידי כיון שהסיח דעתו. הגה: והא דבעינן נטילה לשתיה היינו בתוך הסעודה דחיישינן שמא יאכל אבל בלאו הכי אין צריך נטילה לשתיה (הר"י סוף פרק אלו דברים ורס"י פרק אמר להם

הממונה):

ב. שנים ממתינים זה את זה בקערה שכשהאחד מסלק ידו מן הקערה לשתות חבריו מפסיק מלאכול עד שיגמור השתיה אבל אם הם שלשה אין השנים פוסקין בשביל האחד:

ג. משיירין פאה בקערה כל אחד מהאוכלים והוא מאכל השמש אבל כשהשמש מערה מן האילפס לתוך הקערה אין דרך להניח באילפס כלום לצרכו:

ד. אין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו שלא לביישו:

ה. הנכנס לבית כל מה שיאמר לו בעל הבית יעשה:

שלחן ערוך אורח חיים רעז

- ו. לא יהא אדם קפדן (פירוש כעסן או רגזן) בסעודה :
- ז. לא יאכל אדם פרוסה כביצה ואם אכל (הרי) זה גרגרן :
- ח. לא ישתה כוסו בבת אחת ואם שתה הרי זה גרגרן
שנים דרך ארץ שלשה הרי זה מגסי הרוח. הגה:
מיהו כוס קטן מאד מותר לשתותו בבת אחת (כית יוסף), וכן גדול מאד בשלשה או ארבעה פעמים (דברי ע"מ) :
- ט. לא יאכל שום או בצל מראשו אלא מעליו ואם אכל הרי זה רעבתן. הגה: ולא יאכל דרך רעבתנות ולא יאחזז המאכל בידו אחת ויתלוש ממנו בידו השניה (טור) :
- י. לא ישוך פרוסה ויניחנה על גבי השלחן :
- יא. לא ישתה אדם שני כוסות בבת אחת בתוך סעודתו
ויברך ברכת המזון מפני שנראה כגרגרן :
- יב. שנים שיושבין על השלחן הגדול פושט ידו תחלה והשולח ידו בפני מי שגדול ממנו הרי זה גרגרן :
- יג. הנכנס לבית לא יאמר תנו לי לאכול עד שיאמרו הם. הגה: לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול עמי מה שהאכלתני דהוי כפורע לו חובו ונראה כאלו הלוח לו ויש לחוש שיאכילהו יותר ואית ביה משום רבית אבל מותר לומר לו בא ואכול עמי ואאכול עמך בפעם אחרת ומותר לאכול עמו אחר כך אפילו בסעודה יותר גדולה (דברי ע"מ)

יד. לא יפרוס אדם פרוסה על גבי הקערה אבל מקנה הקערה בפרוסה:

טו. לא ילקט פירורין ויניח על גבי השלחן מפני שהוא ממחה (פירוש מטריד) דעתו של חברו ולא ישוך פרוסה ויתננה לפני חברו או לתוך הקערה לפי שאין דעת כל הבריות שוה:

טז. לא ישתה מהכוס ויתן לחברו מפני סכנת נפשות: יז. ולא ישתה כוס ויניחנו על השלחן אלא יאחזנו בידו עד שיבא השמש ויתננו לו:

יח. הנכנס לסעודה לא יקח חלקו ויתננו לשמש שמא יארע דבר קלוקל בסעודה אלא יקחנו ויניחנו ואחר כך יתננו לו:

יט. אורחים הנכנסין אצל בעל הבית אינם רשאים ליטול מלפניהם וליתן לבנו או לעבדו של בעל הבית אלא אם כן נטלו רשות מבעל הבית:

כ. נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אלא אם כן יודעים מי מיסב עמהם מפני שגנאי הוא לתלמיד חכם לישב אצל עם הארץ בסעודה:

כא. השמש שהיה משמש על שנים הרי זה אוכל עמהם אף על פי שלא נתנו לו רשות היה משמש על שלשה אינו אוכל עמהם אלא אם כן נתנו לו רשות:

שלחן ערוך אורח חיים רעט

כב. אחר ששתית ונשאר יין בכוס לשתיית חבירך קנח מקום נשיקת הפה משום מיאוס ולא תשפוך משום בל תשחית אבל אחר שתיית מים שפוך מהם דרך שם. הגה: אחר כל אכילתך אכול מלח ולאחר כל שתייתך שתה מים וכמו שיתבאר לקמן סימן קע"ט. ונראה לי דוקא שלא היה מלח בפת או במאכלים שאכל וכן שלא שתה משקה שיש בו מים אבל בלאו הכי ליכא למיחש. וכן נוהגין שלא ליזהר באכילת מלח ושתיית מים אחר הסעודה מטעם שנתבאר:

סימן קעא — שלא לנהוג בזיון באוכלין, ובו ה' סעיפים

א. עושה אדם צרכיו בפת והני מילי דלא ממאס ביה אבל מידי דממאס ביה לא הילכך אין מניחין עליו בשר חי ואין מעבירין עליו כוס מלא ואין סומכין בו הקערה אם היא מלאה דבר שאם יפול על הפת ימאס ואין נוטלין הידים ביין בין חי ובין מזוג אפילו נטילה שאינה צורך אכילה ואין זורקין הפת משום בזיון אוכלים וכשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין אוכלין הנמאסים על ידי זריקה אבל מידי דלא ממאס כגון אגוזים ורמונים וחבושים שרי:

ב. לא יושב אדם על קופה מלאה תאנים וגרוגרות אבל יושב הוא על עיגול של דבילה או על קופה מלאה קטניות:

ג. מותר לאכול דייסא (פירוש החטה הנקלפת ומבושלת) בפת במקום כף והוא שיאכל הפת אחר כך והמדקדקים אוכלים בכל פעם שמכניסים לתוך פיהם מעט מן הפת עם הדייסא. הגה: והנשאר מן הפת אחר כך אוכלים אותו (בית יוסף):

ד. ממשיכין יין בצנורות לפני חתן וכלה והוא שיקבלנו בכלי בפי הצנור. וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה שאינם נמאסים אבל לא בימות הגשמים מפני שנמאסים אבל לא גלוסקאות לעולם:

ה. הזורקים חטים לפני חתנים צריך ליהדר שלא יזרקו אלא במקום נקי וגם יכבדו אותו משם כדי שלא ידרסו עליהם:

סימן קעב – מי שהכנים אוכלין ומשקין לפיו בלא ברכה, ובו ב' סעיפים

א. שכח והכנים משקין לתוך פיו בלא ברכה בולען ואינו מברך עליהם ברכה ראשונה. הגה: ויש אומרים דמברך עליהם וכן נראה עיקר (הרשב"א בשם הראב"ד והרא"ש פרק שלשה שאכלו וכן דברי הרמב"ם פרק ח' מהלכות ברכות):

שלחן ערוך אורח חיים רפא

ב. שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה אם הוא דבר שאינו נמאס אם יפלטנו יפלטנו ויברך עליו ואם הוא דבר שנמאס מסלקו לצד אחר ומברך :

סימן קעג – דין מים אמצעיים, ובו ג' סעיפים

א. מים אמצעיים רשות והני מילי בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה (עיין ביורה דעה סימן פ"ט) :

ב. בין בשר לדגים חובה ליטול משום דקשה לדבר אחר וחמירא סכנתא מאיסורא (ועיין יורה דעה סימן קט"ז) :

ג. כל הדברים הנוהגים באחרונים נוהגים באמצעיים בין להקל בין להחמיר חוץ מהיסח הדעת שפוסל באמצעיים מפני שעדיין רוצה לאכול וידיו צריכים שימור וחוץ מניגוב הידים שאמצעיים צריכים ניגוב כראשונים. הגה: ויש שאמרו שאמצעיים צריכים דוקא מים מה שאין כן באחרונים כדלקמן סימן קפ"א (בית יוסף בשם אורחות חיים) :

סימן קעד – דין ברכת היין בסעודה, ובו ח' סעיפים

א. יין שבתוך הסעודה מברך עליו בורא פרי הגפן ואין הפת פוטר:

ב. יין פוטר כל מיני משקין. הגה: אפילו מברכה ראשונה (הר"י פרק כ"ד מבכרין ובית יוסף בשם הפוסקים):

ג. אם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ומברך עליו:

ד. אם קבע לשתות לפני המזון אין צריך לברך על יין שבתוך המזון דיין שלפני המזון פוטר וכן יין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון וכן המבדיל על השלחן פוטר היין שבתוך המזון ויש אומרים שאין ברכת יין הבדלה פוטר אלא אם כן נטל ידיו קודם הבדלה הילכך המבדיל קודם נטילה יכולין שלא להוציא יין (ועיין לקמן סימן רצ"ט סעיף ז') שבתוך הסעודה ובדיעבד שלא כוון כך פוטר יין שבתוך הסעודה דספק ברכות דרבנן להקל:

ה. כל מה ששותה בתוך הסעודה די לו בברכה אחת אלא אם כן כשבירך לא היה דעתו לשתות אלא אותו הכוס ונמלך לשתות אחר. הגה: וכן מי שבא לסעודה ומושיטין לו הרבה כוסות מברך על כל אחד ואחד דהוי נמלך (כל נז). ועיין לקמן סימן קע"ט. וכן מי שבירך על

שלחן ערוך

אורח חיים

רפג

כוס ברכת נשואין ואינו יודע להיכן יגיע הכוס כל אחד צריך לברך דמקרי נמלך (אגודה פרק ערבי פסחים ועיין לקמן סימן ק"ט):

ו. אין לברך אחר יין שבסעודה דברכת המזון פוטרם וכן פוטרם יין שלפני המזון ואפילו [לא] היה לו יין בתוך המזון (ועיין לקמן סוף סימן רע"ב). ולענין יין של הבדלה שלפני המזון (עיין לקמן סימן רצ"ט סעיף ח'):

ז. אם אין לו יין ושותה מים או שאר משקה אין לברך עליהם דחשיבי כבאים מחמת הסעודה לפי שאין דרך לאכול בלא שתיה ואף יין לא היה צריך ברכה לפניו אלא מפני שהוא חשוב קובע ברכה לעצמו אבל מים או שאר משקים לא חשיבי ואינם טעונים ברכה ואפילו אם היה צמא קודם סעודה כיון שלא רצה לשתות אז כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתית המים בסבת הפת היא ופת פוטרם ויש אומרים לברך על המים שבסעודה ויש מחמירין עוד לברך עליהם בכל פעם דסתמא נמלך הוא בכל פעם והרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום סעודתו ויברך על דעת לשתות בתוך סעודתו. הגה: והמנהג כסברא הראשונה:

ח. על יין שבתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אפילו הסיבו יחד. הגה: דלא יכולין לענות אמן (טור), משום דחיישינן שמא יקדים קנה לוושט. הגה: ויש

אומרים דאם אמר להם סברי רבותי וישמעו ויכוונו לברכה ולא יאכלו אז ויענו אמן אחד מברך לכולם וכן נוהגין (הגהות מיימוני פרק ז' מהלכות ברכות ומדרכי סוף פרק כ"ד מזכרין וטור בשם רש"י). ויאמר סברי רבותי רוצה לומר סוברים אתם לצאת בברכה זו ולא יאמר ברשות רבותי וכן כל מקום שמברכין על היין משום ברכת היין שבתוך הסעודה אין אומרים ברשות אלא סברי מטעם שנתבאר (בית יוסף סימן קפ"ז בשם שבוילי הלכות):

סימן קעה – דיני ברכת הטוב והמטיב על היין, ובו ו' סעיפים

א. הביאו להם יין אחר אינו מברך בורא פרי הגפן אבל מברך עליו הטוב והמטיב. הגה: אף על גב שאין לו עוד מן הראשון (בית יוסף). ולא דוקא הביאו להם מחדש אלא הוא הדין אם היה להם מתחלה שתי יינות מברכין על השני הטוב והמטיב. הגה: ודוקא שלא היו לפניו יחד כשבירך בורא פרי הגפן אבל היו ביחד אינו צריך לברך אלא בורא פרי הגפן כמו שיתבאר סעיף ג' (דברי ע"מ להשוות הטור עם מדרכי פרק ה' (בית יוסף)):

ב. מברכין הטוב והמטיב על כל שינוי יין מן הסתם אפילו אינו יודע שהשני משובח מהראשון כל שאינו יודע שהוא גרוע ממנו. הגה: ואין חילוק בין שניהם חדשים או אחד חדש ואחד ישן (בית יוסף בשם תוספות פרק ה' (בית יוסף) ודרכי ע"מ להשוות הדשן סימן ל"ד), ואפילו שתה ממנו תוך שלשים

שלחן ערוך

אורח חיים רפה

יום. יש אומרים דאם שתה תחלה יין אדום והביאו לו יין לבן
אף על פי שהוא יותר גרוע מברך הטוב והמטיב לפי שהוא
בריא לגוף יותר מן האדום (מרדכי פרק ערבי פסחים):

ג. הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד יברך מיד בורא
פרי הגפן על הטוב ופוטר את הרע ולא יברך על
הרע תחלה בורא פרי הגפן כדי לברך אחריו הטוב
והמטיב כי לעולם יש לברך על העיקר ועל החביב
תחלה:

ד. אין לברך הטוב והמטיב אלא אם כן יש אחר עמו
דהכי משמע הטוב לו והמטיב לחבירו והוא הדין
אם אשתו ובניו עמו אבל אם הוא יחידי לא:

ה. אם רבים מסובים בסעודה כל אחד מברך לעצמו
הטוב והמטיב ולא יברך אחד לכלם דחיישינן
שמא יקדימו קנה לושט כשיענו אמן. הגה: אבל היו
מסובים לשתות בלא אכילה אחד מברך לכולם (ועיין לעיל
סוף סימן קע"ד):

ו. יין של שתי חביות והכל ממין אחד אם בתוך מ'
יום לבצירתו שמוהו בשני כלים חשיבי כשני מינים
ומברכין עליו הטוב והמטיב ואם לאחר ארבעים
יום חלקוהו אין מברכין עליו הואיל והכל ממין
אחד:

סימן קעז – שהפת פוטר את הפרפרת, ובו סעיף אחד

א. ברך על הפת פוטר את הפרפרת דהיינו פירורי פת דק דק שדיבקים עם מרק או דבש ברך על הפרפרת לא פטר את הפת. הגה: בירך על הפרפרת פוטר מעשה קדרה שהוא דייסא וכיוצא בו וכן אם בירך על מעשה קדרה פוטר את הפרפרת (גמרא פרק כולד מצרכין ורמב"ם בפירוש המשנה):

סימן קעז – דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה מה דינם, ובו ה' סעיפים

א. דברים הבאים בתוך הסעודה אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת כגון בשר ודגים וביצים וירקות וגבינה ודייסא ומיני מלוחים אפילו אוכלם בלא פת אין טעונין ברכה לפניהם דברכת המוציא פוטרתן ולא לאחריהם דברכת המזון פוטרתן ואם הם דברים הבאים שלא מחמת הסעודה דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת כגון תאנים וענבים וכל מיני פירות (ועיין לעיל סימן קס"ח סעיף ח') אם אוכל

שלתן ערוך אורח חיים רפז

אותם בלא פת טעונין ברכה לפניהם דברכת המוציא אינה פוטרתן דלאו מעיקר סעודה הם ואינם טעונים ברכה לאחריהם דכיון שבאו בתוך הסעודה ברכת המזון פוטרתם ואם בתחלת אכילתו אכל הפירות (עם פת) ובסוף אכל עמהם פת אפילו אם בינתיים אכל מהם בלא פת אינם טעונים ברכה אף לפניהם:

ב. ודברים הבאים לאחר סעודה קודם ברכת המזון שהיה מנהג בימי חכמי הגמרא שבסוף הסעודה היו מושכים ידיהם מן הפת ומסירים אותו וקובעים עצמם לאכול פירות ולשתות כל מה שמביאים אז לפניהם בין דברים הבאים מחמת הסעודה בין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם דהמוציא וברכת המזון אין פוטרין אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה ודין זה האחרון אינו מצוי בינינו לפי שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון:

ג. ואם קובע ליפתן סעודתו על הפירות הווי ליה הפירות כדברים הבאים מחמת הסעודה ואפילו אם אוכל מהפירות בתחלת סעודתו בלא פת אינו מברך לא לפניהם ולא לאחריהם ויש חולקין ולכן טוב שיאכל בתחלה מהפירות עם פת ואז אפילו אם אחר כך יאכל מהם בלא פת אינם טעונים

ברכה כלל. הגה: ואף על פי שאינו חוזר לבסוף לאכול עמדם פת מאחר שעיקר קביעות היה עלייהו (בית יוסף נסס סר"י):

ד. אף על פי שלא היו הפירות לפניו בשעה שבירך על הפת כיון דללפת את הפת הם באים אינם טעונים ברכה כלל:

ה. אם אחר שבירך על הפת שלחו לו מבית אחרים שאינו סמוך עליהם ולא היה דעתו על הדורון אפילו מדברים שדרכן לבוא ללפת את הפת צריך לברך עליהן כדין נמלך. (הגה: ולא ראיתי נזהרים בזה ואפשר דטעמא דסתם דעת האדם על כל מה שמביאין לו בסעודה. ועיין לקמן סימן ר"ו):

סימן קעח — איזהו דברים קרויים הפסק בסעודה, ובו ז' סעיפים

א. היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך בתחלה המוציא ואחר כך יגמור סעודתו אבל אם דבר עמו בתוך הבית אף על פי ששינה מקומו מפנה לפנה אינו צריך לברך. הגה: (ועיין לקמן סימן רע"ג אם היה

שלחן ערוך

אורח חיים רפט

דעתו לאכול במקום אחר לא מיקרי שנוי מקום והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד ועיין לקמן סימן קפ"ד):

ב. חברים שהיו יושבין לאכול ויצאו לקראת חתן או לקראת כלה אם הניחו שם מקצתן חוזרים למקומם וגומרין סעודתן ואינם צריכין לברך שניה ואם לא הניחו שם אדם כשהם יוצאים צריכים ברכה למפרע וכשהם חוזרים צריכים ברכה לכתחלה וכן אם היו מסובין לשתות או לאכול פירות שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך שנית על מה שהוא צריך לאכול והמשנה מקומו מפנה לפנה בבית אחד אינו צריך לחזור ולברך. אכל במזרח של תאנה זו ובא לאכול במערבה צריך לברך. הגה: ויש חולקים בכל מה שכתוב בסימן זה רק סוברים ששנוי מקום אינו אלא כהיסח הדעת ולכן אם שינה מקומו למקום אחר אין צריך לברך אלא לפני מה שרוצה לאכול אבל לא על מה שכבר אכל (תוספות ורשב"א ומהר"ם ומרדכי פרק ערבי פסחים וטור). ודוקא שלא הניח מקצת חברים בסעודה ואכל מדברים שאינן צריכים ברכה במקומם אבל אם הניח מקצת חברים או אפילו לא הניח ואכל דברים שצריכין ברכה במקומם אפילו מה שרוצה לאכול אחר כך אין צריך לברך (סמ"ק ואור זרוע). ולכן מי שפסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו חברו לדבר עמו אפילו לפתח ביתו או

למקום אחר כשחוזר לסעודה אתרומת הדשנץ לברך כלל דהא פת צריך ברכה במקומו לכולי עלמא מיהו אם הסיח דעתו כשחוזר ודאי צריך לברך על מה שרוצה לאכול אחר כך (בית יוסף ורשב"א). ואין חילוק בין חזר למקום שאכל כבר ובין סיים סעודתו במקום אחר (רמב"ם פרק ד' ור"ן) וכן נוהגין במדינות אלו מכל מקום לכתחלה לא יעקר ממקומו בלא ברכה דחיישינן שמא ישכח מלחזור ולאכול (הר"ר מנחם ור"ן). מיהו לצורך מצוה עוברת כגון שהגיע זמן תפלה מותר (כל בו הלכות פסח). ועיין סימן קפ"ד:

ג. יש מי שאומר שאם היה בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שברך על אילן אחד אינו צריך לברך על האחרים והוא שבשעה שברך היה דעתו לאכול מאותם האחרים אבל מגן לגן צריך לברך אפילו אם הם סמוכים ואפילו אם כשבירך תחלה היה דעתו על הכל:

ד. אם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל במקום אחר אינו מברך ברכת המזון אלא במקום השני כמו שנהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכין במקום סיום אכילתם:

ה. יש אומרים ששבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומם ויש אומרים דדוקא מיני דגן.

הגה: ויש אומרים דוקא פת לבד (הגהות מיימוני פרק ד'):

שלחן ערוך אורח חיים רצא

ו. מי שנזכר בתוך הסעודה שלא התפלל ועמד והתפלל אפילו אם אין שהות לגמור סעודתו ולהתפלל שחייב להפסיק ואי אפשר לו לאכול עד שיתפלל עם כל זה לא הוי הפסק:

ז. אדם שישן בתוך סעודתו שינת עראי לא הוי הפסק. הגה: וכן אם הפסיק בשאר דברי רשות כגון שהוצרך לנקביו וכיוצא בזה:

סימן קעט – איזה דברים קרויין היסח הדעת בסעודה שצריך לחזור ולברך, ובו ו' סעיפים

א. גמר סעודתו ונטל ידיו מים אחרונים אינו יכול לאכול ולא לשתות עד שיברך ברכת המזון ואם אמר הב לן ונברך הוי היסח הדעת ואסור לו לשתות אלא אם כן יברך עליו תחלה ואכילה דינה כשתיה להרא"ש אבל להרב רבינו יונה והר"ן אכילה שאני שאף על פי שסילק ידו מלאכול ואפילו סלקו השלחן אם רצה לחזור לאכילתו אין צריך לברך פעם אחרת שכל שלא נטל ידיו לא נסתלק לגמרי מאכילה:

ב. מי שסומך על שלחן אחרים אפילו אמר הב לן ונברך לא הוי היסח הדעת עד שיאמר בעל הבית:

ג. אם לא אמר הב לן ונברך וגם לא נטל ידיו משנטל הכוס לברך הוי היסח הדעת:

ד. כשאדם נכנס לבית חבירו ויש שם חבורות הרבה שאוכלים וכל אחד מושיט לו כוס יש מי שאומר שמברך על כל אחד בורא פרי הגפן כי בכל פעם הוא נמלך:

ה. הקרואים בבית בעל הבית לאכול מיני פירות ומביאין להם בזה אחר זה אינם צריכים לברך אלא על הראשון:

ו. אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקה ולא שתה מים ביום ידאג מפני ריח הפה ובלילה מפני ריח הפה ומפני אסכרה (פירוש חולי חונק). והאוכל מלח אחר אכילתו לא יאכל בגודל (גודל הוא האצבע הגס. אצבע הוא קרוב לגס. אמה הארוך. קמיצה הוא הסמוך לקטן. זרת הוא הקטן) דקשה לקבור בנים ולא בזרת דקשה לעניות ולא באצבע דקשה (לש"ד) [לש"ר, לשם רע], אלא באמה ובקמיצה. (ועיין לעיל סימן ק"ע למה אין אנו נוהגין באכילת מלח ושתיית מים):

סימן קפ — דיני פירורי הפת, ובו ה' סעיפים

א. אין להסיר המפה והלחם עד אחר ברכת המזון:

שלחן ערוך אורח חיים רצג

ב. כל מי שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם אבל לא יביא פת שלמה ויתננה על השלחן ואם עשה כן מחזי דלשם עבודת כוכבים עביד שנאמר העורכים לגד שלחן:

ג. קודם שיטול ידיו יכבד הבית שלא ישארו שם פירורין וימאסו במים של נטילה אף על פי שמותר לאבד פרורין שאין בהם כזית שמא יהא השמש עם הארץ שמותר להשתמש בשמש עם הארץ ויניה גם פירורין שיש בהם כזית שאסור לאבדן ביד לכך יכבד תחלה ועכשיו אין אנו נוהגים כך מפני שאין אנו מסלקין השלחן ואנו נוטלים הידים חוץ לשלחן במקום שאין שם פירורים וליכא למיחש למידי:

ד. אף על פי שמותר לאבד פרורין שאין בהם כזית מכל מקום קשה לעניות:

ה. נוהגים לכסות הסכין בשעת ברכת המזון ונהגו שלא לכסותו בשבת ויום טוב:

הלכות מים אחרונים

סימן קפא — דין מים אחרונים, ובו י'
סעיפים

א. מים אחרונים חובה:

רצד שלחן ערוך אורח חיים

ב. מים אחרונים אין נוטלים על גבי קרקע אלא בכלי מפני רוח רעה ששורה עליהם ואם אין לו כלי נוטל על גבי עצים דקים וכיוצא בהן:

ג. אין נוטלין בחמין שהיד נכוית בהם מפני שמפעפעין (פירוש מבעבעין מלשון שחין אבעבועות) את הידים ואין מעבירין את הזוהמא:

ד. אין צריך ליטול אלא עד פרק שני של אצבעות:

ה. צריך שישפיל ראשי אצבעותיו למטה כדי שתדד הזוהמא:

ו. אם המסובין רבים עד חמשה מתחילין מן המברך ואם הם יותר מתחילין מן הקטן ונוטלין דרך ישיבתן ואין מכבדין זה את זה ליטול עד שמגיעין לחמשה האחרונים וכיון שלא נשארו אלא חמשה שלא נטלו מתחילין מן המברך:

ז. אין מברכין שום ברכה על מים האחרונים:

ח. יש אומרים שמים אחרונים אינם צריכים נגוב ולהרמב"ם מנגב ואחר כך מברך:

ט. מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקים:

י. יש שאין נוהגים ליטול מים אחרונים ואפילו לנוהגים כן אדם שהוא אסטניס ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה לדידיה הוו ידים מזוהמות וצריך ליטול ידיו קודם ברכת המזון:

הלכות ברכת המזון

**סימן קפב – דין כוס ברכת המזון, ושלא
יהא פגום, ובו ז' סעיפים**

א. יש שאומרים שברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד וצריך לחזור עליו ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו אפילו אם צריך לעבור זמן אכילה אחת ולפי זה אם שנים אוכלים יחד צריך לקחת כל אחד כוס לברכת המזון ויש אומרים שאינה טעונה כוס אלא בשלשה ויש אומרים שאינה טעונה כוס כלל אפילו בשלשה. הגה: ומכל מקום מצוה מן המובחר לברך על הכוס (ר"ן פרק ערבי פסחים):

ב. כוס ברכת המזון אינו אלא של יין ולא משאר משקים אפילו קבע סעודתו עליהם ואם אין יין מצוי באותו מקום והשכר או שאר משקין הוו חמר מדינה מברכין עליהם חוץ מן המים. הגה: ומה שנוהגין במדינות אלו לברך על השכר אין למחות דהא יש אומרים דאינו טעון כוס כלל ועוד דהא עיקר חמר מדינה הוא שכר וקובעין הסעודה עליו ואף על גב דיין נמצא בעיר מכל מקום לא מיקרי מצוי לדבר זה שהוא ביוקר ואי אפשר לקנות יין בכל סעודה לברך עליו אמנם המצוה מן המובחר

לברך על יין (דברי ע"מ). ויש מדקדקין כשמברכין ביחיד על היין שלא לאחוז הכוס בידם רק מניחין אותו על השלחן לפניהם ונכון מנהג זה על דרך הקבלה (כ"ת יוסף):

ג. צריך שלא יהא פגום שאם שתה שתה ממנו פגמו אבל אם שפך ממנו לתוך ידו או כלי אין בכך כלום ואפילו שתה מהכד או מחבית קטנה הוי פגום אבל אם שתה מחבית של עץ גדולה אין להקפיד יש מי שאומר שאפילו מים פגומים פסולים למזוג בהם כוס של ברכה:

ד. אם היו כוסות המסובין פגומים צריך לתת מכוס הברכה לתוכם ויש מי שאומר שאינו צריך (עיין לקמן סימן ק"ץ וסימן רע"א):

ה. אם החזיר יין של כוס פגום לקנקן היין שבקנקן כשר משום דקמא קמא בטיל:

ו. יכולין לתקן כוס פגום על ידי שיוסיפו מעט יין ואפילו על ידי שיוסיפו עליו מים מיתקן:
ז. בשעת הדחק מברכין על כוס פגום:

סימן קפג – המברך איך יתנהג בכוס של ברכת המזון, ובו י"ב סעיפים

א. כוס של ברכה טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ ואם הוא נקי ואין בו שיורי כוסות אינו צריך:

שלחן ערוך אורח חיים רצו

ב. יתן היין לתוכו חי עד שמגיע לברכת הארץ ואז מוזגו להודיע שבח הארץ. הגה: ויש אומרים דאם היין אינו חזק אין צריך למוזגו (טור), וכן נוהגין באלו הארצות. ויוציאנו מן החבית לשם ברכה (טור נסס נ"י). ונראה דלדידן שאין לנו הרבה יין, אין צריך רק לשפכו מן הקנקן ששומרים בו היין לשם ברכה וחבית לאו דוקא וכן נוהגין במדינות אלו. וכוס של ברכה ימלאנו שיהא מלא על כל גדותיו:

ג. צריך לחזור אחר כוס שלם:

ד. מקבלו בשתי ידיו וכשמתחיל לברך נוטלו בימינו ולא יסייע בשמאל. הגה: והיינו דוקא שלא תגע השמאל בכוס אבל אם נותן השמאל תחת הימין לסייעה מותר (כ"ט יוסף נסס שבו"י הל"ט). ומגביהו מהקרקע טפח אם הוא יושב על גבי קרקע ואם הוא מיסב בשלחן מגביהו מעל השלחן טפח ונותן בו עיניו שלא יסיח דעתו. הגה: ועל כן אין לוקחין כוס שפיו צר שקורין גלוק גלא"ז לברך עליו. ומשגרו לאשתו שתשתה ממנו:

ה. יש מי שאומר שאם המברך אטר (בלע"ז מנצינ"ו) אוהז הכוס בימינו שהוא שמאל כל אדם:

ו. משנתנו לו כוס לברך לא ישיח המברך והמסובין אין להם להשיח משהתחיל המברך לא מבעיא בשעת שהוא מברך שצריכין לשמוע ולהבין מה שאומר המברך אלא אפילו בין ברכה לברכה אין

להם להשיח ואם עברו ושחו בין ברכה לברכה בשעה שהמברך שותק מעט יצאו. (הגה: אפילו אם שח המברך עצמו). אבל אם שחו בשעה שהוא מברך לא יצאו:

ז. נכון הדבר שכל אחד מהמסובין יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות. הגה: ויקדים לסיים קצת קודם המברך כדי שיענה אמן כדלעיל סימן נ"ט. אין נותנין כוס של ברכה אלא לטוב עין (גמרא פרק חלו נאמרין):

ח. לענין לשאול בברכת המזון מפני היראה או מפני הכבוד יש מי שאומר שדינה כתפלה:

ט. צריך לישוב בשעה שמברך בין אם היה הולך בביתו כשאכל או עומד או מיסב כשמגיע לברך צריך לישוב כדי שיוכל לכוין יותר וגם לא יהא מיסב שהוא דרך גאווה אלא ישב באימה. הגה: נראה לי דלאו דוקא המברך אלא הוא הדין כל המסובין לא ישבו בקלות ראש אלא באימה. מיהו אם לא עשה כן אפילו בירך מהלך בדיעבד יצא (רמב"ם פרק ד')

י. יש אומרים שגם ברכת מעין שלש צריך לאמרה מיושב:

יא. אם היה מהלך בדרך ואוכל אינו צריך לישוב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו:

יב. אסור לברך והוא עוסק במלאכתו:

סימן קפד – לקבוע ברכה במקום סעודה, ועד כמה יכול לברך מי ששכח ולא בירך, ובו ו' סעיפים

א. מי שאכל במקום אחד צריך לברך קודם שיעקור ממקומו. (הגה: ועיין לעיל סימן קע"ח). ואם יצא ממקומו ולא בירך אם היה במזיד יחזור למקומו ויברך ואם בירך במקום שנזכר יצא. הגה: ודוקא לדעת הרמב"ם אבל לדעת הרא"ש דסבירא ליה דאף בשוגג יחזור למקומו לכתחלה במזיד אף בדיעבד לא יצא (טור) ואם היה בשוגג להרמב"ם יברך במקום שנזכר ולהרב רבינו יונה והרא"ש גם הוא יחזור למקומו ויברך:

ב. במה דברים אמורים כשאינן לו פת עוד אבל אם יש לו פת עוד יאכל במקום השני מעט ויברך רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה:

ג. יש אומרים שכל שבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומם ויש אומרים דחמשת מיני דגן דוקא (ועיין לעיל סימן קע"ח סעיף ה'):

ד. אכל ואינו יודע אם בירך ברכת המזון אם לאו צריך לברך מספק מפני שהיא מן התורה:

ש שלחן ערוך אורח חיים

ה. עד אימתי יכול לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו וכמה שיעורו כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה ומשעה שהתחיל להיות רעב אף על פי שלא נתעכל עדיין לגמרי כנתעכל לגמרי דיינינן ליה וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין אם אינו רעב ולא צמא ותאב לאותם פירות יברך אם אינו יודע לשער אם נתעכלו:

ו. שיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון בכזית:

סימן קפה – לברך ברכת המזון בקול רם, ויתר פרטים בברכת המזון, ובו ה' סעיפים

- א. ברכת המזון נאמרה בכל לשון:
- ב. צריך שישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו ואם לא השמיע לאזניו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו:
- ג. יש מי שאומר דבעל הבית עם בניו ואשתו צריך לברך בקול רם כדי שיצאו בברכתו:
- ד. אפילו נשתכר כל כך עד שאינו יכול לדבר כראוי יכול לברך ברכת המזון:
- ה. אם בירך והיתה צואה כנגדו או שהיה שכור (פירוש לגמרי) נסתפקו התוספות והרא"ש אם צריך

שלחן ערוך אורח חיים שא

לחזור ולברך ומשום מי רגלים פשיטא שאינו חוזר לברך:

סימן קפו – אם נשים וקטנים חייבים בברכת המזון, ובו ב' סעיפים

א. נשים חייבות בברכת המזון וספק הוא אם הן חייבות מדאורייתא ומוציאות את האנשים או אם אינן חייבות אלא מדרבנן ואינן מוציאות אלא למי שאין חיובו אלא מדרבנן (ועיין לקמן סימן קצ"ט בענין זימון שלהם):

ב. קטן חייב מדרבנן כדי לחנכו וההיא דבן מברך לאביו כשלא אכל האב כדי שביעה שאינו חייב אלא מדרבנן:

סימן קפז – דיוקים בנוסח ברכת המזון, ובו ד' סעיפים

א. יש אומרים ברוך משביע לרעבים ואין לאומרו והמוסיף גורע ואם אמר במקום ברכת הזן בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא יצא ויש אומרים שצריך שיחתום בריך רחמנא דזן כולא:

ב. בברכת הארץ להרא"ש לא יאמר שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה וכו' ברית ותורה שהרי אומר על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך

שלמדתנו ודי בפעם אחד והרמב"ם חולק. (הגה: ודברי הרא"ש הם עיקר):

ג. אם לא הזכיר בברכת הארץ ברית ותורה אפילו אם לא חיסר אלא אחד מהם מחזירין אותו. הגה: ונשים ועבדים לא יאמרו ברית ותורה דנשים לאו בני ברית נינהו ועבדים לאו בני תורה נינהו (כל 13):

ד. אם לא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו. הגה: ואומרים על הנסים בחנוכה ובפורים קודם ועל הכל וכו' ואם לא אמרו אין מחזירין אותו (טור). ועיין לקמן סימן תרפ"ב. ומכל מקום יוכל לאומרו בתוך שאר הרחמן ויאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה בימים ההם וכו' והכי נהוג (כל 14):

סימן קפח — נוסח ברכה ג', ודיני ברכת המזון בשבת, והטועה בברכת המזון, ובו י' סעיפים

א. אחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו מפני שהיא סיום הברכות דאורייתא דהטוב והמטיב אינה דאורייתא:

ב. אמן זה יאמרנו בלחש כדי שלא ירגישו שברכת הטוב והמטיב אינה דאורייתא ויזלזלו בה. הגה: ונראה דדוקא כשמברך לבדו ואין עונין אמן אחר שאר

שלחן ערוך

אורח חיים

שג

ברכות אבל כשמזמנין עונין עליו כשאר אמן שעונין על ברכות הראשונות ואף על גב דהמברך עונה גם כן מכל מקום אינו ניכר כל כך הואיל ואחרים עונין גם כן עמו וכן המנהג במדינות אלו לאומרו בקול רם אפילו המברך עצמו כשמזמנים ואולי הוא מהאי טעמא :

ג. צריך להזכיר בברכה שלישית מלכות בית דוד ואין להזכיר בה שום מלכות אחר והאומר ומלכותך ומלכות בית דוד משיחך טועה שאין להשוות מלכותא דארעא עם מלכותא דשמיא וכן אין לומר בה אבינו מלכנו. הגה: ויש אומרים דאף כשאומר יעלה ויבא לא יסיים מלך חנון ורחום אלא ידלג מלת מלך (אבודרהם) וסברא נכונה היא אבל לא ראיתי נוהגין כן:

ד. נוסח ברכה זו פותח בה רחם ה' אלהינו או נחמנו ה' אלהינו וחותם בה בונה ירושלים או מנחם ציון בבנין ירושלים ואין לשנות הנוסח משבת לחול דבין בשבת בין בחול אומר נוסחא אחת. הגה: ויש אומרים דאומרים בונה ברחמיו ירושלים וכן נוהגין (מרדכי סוף ברכות):

ה. בשבת אומר בה רצה והחליצנו ובראש חודש ויום טוב וחולו של מועד אומר יעלה ויבא ואם חל אחד מהם בשבת אומר רצה והחליצנו ואחר כך יעלה ויבא ואינו מזכיר של שבת ביעלה ויבא ולא

של יום טוב וחולו של מועד וראש חודש ברצה
והחליצנו :

ו. טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך אתה ה'
אלהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו
ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש
השבת. ואם טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר נתן ימים
טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני
הזה ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. ואם חל
יום טוב בשבת אומר שנתן שבתות למנוחה לעמו
ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון
ולשמחה את יום חג פלוני הזה ברוך אתה ה'
מקדש השבת וישראל והזמנים. וכל ברכות הללו
בשם ומלכות. והא דסגי בהך ברכה, דוקא כשנזכר
קודם שהתחיל הטוב והמטיב, אבל אם לא נזכר
עד שהתחיל הטוב והמטיב, צריך לחזור לראש
ברכת המזון :

ז. אם טעה ולא הזכיר בה של ראש חודש בין ביום
בין בלילה אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו
ישראל לזכרון, ואינו חותם בה, והוא שנזכר קודם
שהתחיל הטוב והמטיב. אבל אם לא נזכר עד
שהתחיל הטוב והמטיב, אינו חוזר, מפני שאינו
חייב לאכול פת, כדי שיתחייב לברך ברכת המזון.

שלתן ערוך אורח חיים שה

וחול המועד דינו כראש חודש. הגה: ואפשר דמכל מקום יש לאמרו בתוך שאר הרחמן כמו שנתבאר לעיל סוף סימן קפ"ז גבי על הנסים. ואולי יש לחלק כי ביעלה ויבא יש בו הזכרת שמות ואין לאומרו לבטלה כן נראה לי וכן נוהגין. אם חל ראש חודש בשבת והזכיר של שבת ולא הזכיר של ראש חודש ולא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר. ואם שכח של שבת ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, כולל ראש חודש עם שבת, ואומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון. ואם פתח בהטוב והמטיב, חוזר לראש ברכת המזון, ומזכיר של שבת ושל ראש חודש. ויש מי שאומר, שאם שכח של שבת וראש חודש, ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, אומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון, וחותרם בשל שבת, ואינו חותרם בשל ראש חודש:

ח. סעודה שלישית בשבת דינה כראש חודש:

ט. ג' שאכלו בשבתות וימים טובים ושכחו להזכיר מעין המאורע והם צריכים לחזור לראש ברכת המזון יברך כל אחד בפני עצמו כי מידי זימון כבר יצאו:

י. היה אוכל ויצא שבת מזכיר של שבת בברכת המזון דאזלינן בתר התחלת הסעודה והוא הדין לראש חודש ופורים וחנוכה:

סימן קפט – נוסח ברכה רביעית ודיניה,

ובו ב' סעיפים

א. ברכה רביעית לא יאמר תתברך ולא יאמר בה החי כי אם בבית האבל ואומר בה שלשה מלכיות ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו כו' המלך הטוב. וג' הטבות הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו. וג' גמולות הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו :

ב. בבית האבל אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת וכו' (ועיין ביורה דעה סימן שע"ט) :

סימן קצ – שתיית היין אחר הברכה

ודיניו, ובו ה' סעיפים

א. אחר שסיים ברכת המזון מברך בורא פרי הגפן ויטעום המברך (ואם הפסיק בין הברכה לטעימה עיין לקמן סימן רע"א סעיף ט"ו) ואחר כך יטעמו האחרים אם כולם זקוקים לכוס אחד ונותן המברך מכוסו לכוס ריקן שבידם לא יטעמו עד שיטעום הוא. אבל אם אינם זקוקים לכוסו יכולים לטעום קודם שיטעום הוא. אין צריך המברך לשפוך מכוסו

שלתן ערוך אורח חיים שז

לכוס המסובין אלא אם כן כוס המסובין פגום. (עיין לעיל סימן קפ"ב, וסוף סימן רע"א) :

ב. אחר ששתה כוס של ברכת המזון יברך ברכה אחת מעין שלש :

ג. שיעור שתיית יין להתחייב בברכה אחרונה יש ספק אם די בכזית או רביעית לכך יזהר לשתות או פחות מכזית או רביעית כדי להסתלק מן הספק והכא אי אפשר לשתות פחות מכזית דכל דבר שצריך כוס צריך לשתות ממנו כמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית הלכך ישתה רביעית שלם :

ד. אם המברך אינו רוצה לטעום יטעום אחד מהמסובין כשיעור ואין שתיית שנים מצטרפת ומכל מקום מצוה מן המובחר שיטעמו כולם (ועיין לקמן סימן רע"א סעיף י"ד) :

ה. כשמסובין בסעודה גדולה ואין יודעים עד היכן יגיע כוס של ברכת המזון כל אחד מהמסופקים אם יגיע לו צריך לברך בורא פרי הגפן. (ועיין לעיל סימן קע"ד סעיף ה' בהג"ה) :

סימן קצא – אם הפועלים מחוייבים לברך, ובו ג' סעיפים

א. פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית מקצרים בברכת המזון כדי שלא לבטל מלאכת בעל הבית כיצד ברכה ראשונה כתקנה ושניה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ ואין אומרים ברכת הטוב והמטיב כלל במה דברים אמורים כשנוטלים שכר על מלאכתן מלבד הסעודה אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד מברכין כל ד' ברכות כתקנן וכן אם בעל הבית מיסב עמהם אף על פי שנוטלים שכר מלבד הסעודה מברכין כל ד' ברכות :

ב. והאידנא לעולם מברכים כל ארבע ברכות שאין דרך בני אדם עכשיו להקפיד בכך ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים שיברכו כל ארבע ברכות כתקנם :

ג. אסור לעשות מלאכה בעודו מברך. (וכן הוא לעיל

סוף סימן קפ"ג) :

סימן קצב – ברכת זימון בג' או בעשרה, ובו ב' סעיפים

א. היו המסובין ג' חייבים בזימון שאומר אחד מהם
נברך שאכלנו משלו והם עונים ואומרים ברוך
שאכלנו משלו ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר
ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ברוך אתה ה'
אלהינו מלך העולם הזן את העולם וכו' ואם הם ד'
יכול לומר ברכו שאכלנו משלו אבל יותר טוב
לומר נברך שלא להוציא עצמו מן הכלל. ואם הם
עשרה צריך להזכיר את ה' שאומר נברך אלהינו
וכו' והם עונים ואומרים ברוך אלהינו וכו'. ואין
לומר נברך לאלהינו בלמ"ד ובין שיהיו עשרה או
מאה או אלף או רבוא כך הם מברכים וכל המשנה
מזה הנוסח כגון שאומר נברך על המזון שאכלנו
או שאומר למי שאכלנו משלו או שאומר במקום
ובטובו מטובו או במקום חיינו אומר חיים הרי זה
בור וכשהם עשרה כיון שמזכירים את השם יכול
לומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו משלו:

ב. אם טעה המזמן בעשרה והעונים ולא הזכירו
אלהינו אין יכולים לחזור אבל אם עדיין לא ענו
אחריו יחזור ויזמן בשם:

סימן קצג – אם מצטרפין לזימון אם לאו, ובו ו' סעיפים

א. שנים שאכלו אף על פי שבברכת המוציא פוטר אחד את חבריו מצוה ליחלק שיברך כל אחד ברכת המזון לעצמו במה דברים אמורים כשהיו שניהם יודעין לברך ברכת המזון אבל אם אחד יודע והשני אינו יודע מברך היודע ויוצא השני. אם מבין לשון הקודש אלא שאינו יודע לברך וצריך לכוין מלה במלה לכל מה שיאמר. הגה: וצריך המברך שיכוין להוציאו (מרדכי ר"ט פרק שלש שאלו ובית יוסף ב"ס סמ"ג). אבל אם אינו מבין אינו יוצא בשמיעה אבל ג' שאכלו אינם רשאים ליחלק ושנים שאכלו מצוה שיחזרו אחר שלישי שיצטרף עמהם לזימון וכן ארבעה או חמשה אסור להם ליחלק שכלם נתחייבו בזימון ששה נחלקים כיון שישאר זימון לכל חבורה עד עשרה ואז אין נחלקים עד שיהיו עשרים כיון שנתחייבו בהזכרת השם (הגה: דאז יכולים ליחלק אם ירצו ונראה לי דהוא הדין בששה אינם מחויבים ליחלק רק אם ירצו נחלקים) ומצוה לחזור אחר עשרה. ומיהו אם היו רבים מסובים יחד ואינם יכולים לשמוע ברכת הזימון מפני המברך ואינם רשאים ליחלק לחבורות של עשרה מפני שיצטרכו

שלחן ערוך אורח חיים שיא

לברך בקול רם וישמע בעל הבית ויקפיד עליהם יכולים ליחלק לחבורות של ג' ג' ולברך בנחת כדי שלא ישמע בעל הבית וזה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת ברכת זימון שהרי אינם יכולים לשמוע מפי המברך:

ב. אפילו לא הוקבעו מתחלה כולם לאכול יחד אלא שהשנים קבעו ואחר כך בא השלישי וקבע עמהם או שאחד קבע תחלה ואחר כך קבעו השנים עמו אינם רשאים ליחלק כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה ומכל מקום אם יאכל עמהם בלא קבע רשאים ליחלק אלא אם כן הוא שמש. הגה: ומכל מקום אפילו כל מקום שרשאים ליחלק עדיף טפי לזמן משום דברוב עם הדרת מלך (בית יוסף):

ג. אם היו רוכבים ואמרו נאכל אף על פי שכל אחד אוכל מכרו ולא ירדו מהבהמות מצטרפין כיון שעמדו במקום אחד אבל אם היו הולכים ואוכלים לא ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים אף על פי שאוכלים כלם בשעה אחת ומכר אחד כיון שלא קבעו מקום לאכול אינם מצטרפין. הגה: המנהג שלא לזמן בבית עובד כוכבים ונראה לי הטעם משום דלא יוכלו לקבוע עצמן בבית עובד כוכבים משום יראת העובד כוכבים והוי כאלו אכלו בלא קבע ולכן מתחלה לא קבעו עצמן רק לברך כל אחד לבדו ולכן אין לשנות המנהג

שיב שלחן ערוך אורח חיים

ואף אם לא היה טעם זה מספיק מכל מקום מאחר דכבר נהגו
כך הוי כאלו לא קבעו עצמן ביחד :

ד. שלשה שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא אפילו
כל אחד אוכל מככרו ואפילו לא אכל עדיין כזית
פת אינם רשאים ליחלק :

ה. ג' שבאו מג' חבורות של שלשה שלשה בני אדם
ונתחברו אלו השלשה אם זימנו עליהם במקומם
כגון שהפסיקו כל אחד לשנים עד שאמרו הזן שוב
אינם יכולים לזמן אפילו אכלו אחר כך יחד וגמרו
סעודתן ואם לא זימנו עליהם במקומם חייבים
לזמן ואינם רשאים ליחלק ואפילו לא אכלו אלו
הג' ביחד משנתחברו :

ו. שלש חבורות שהיו בכל אחת ארבעה ופירש אחד
מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחרת וזימנו הג'
הנשארים פרח זימון מינייהו כיון שחבריהם זימנו
והוא הדין אם לא היו בכל חבורה אלא ג' והלך
אחד מכל חבורה קודם זימון ונתחברו אלו הג' ובא
אחד לכל חבורה ונצטרף עם ב' הראשונים וזימנו
יחד פרח זימון מאלו הג' כיון שכבר זימנו חבורתם
אף על פי שלא זימנו עמהם. הגה: שלש חבורות
שאכלו ובכל חבורה ג' בני אדם אסור לכל אחד ליפרד מכל
חבורה ולזמן ביחד דהרי הב' הנשארים בכל חבורה אינן
יכולים לזמן אחר כך אבל אם היה בכל חבורה ד' מותר

ליפרד אחד מכל חבורה ולזמן ביחד והנשארים יזמנו כל חבורה במקומם (בית יוסף בשם הרשב"א):

סימן קצד – שלשה שאכלו כאחד ונפרדו, לענין הזימון מה דינם, ובו ג' סעיפים

א. שלשה שאכלו כאחד ושכחו וברך כל אחד לעצמו בטל מהם הזימון ואין יכולים לחזור ולזמן למפרע וכן אם ברכו שנים מהם אבל אם שכח אחד מהם ובירך השנים יכולים לזמן עם השלישי אף על פי שכבר ברך יכול לומר ברוך שאכלנו משלו והם יוצאים ידי חובת זימון והוא אינו יוצא ידי זימון שאין זימון למפרע. הגה: ואם האחד זימן עם אחרים אף שנים הנשארים אינן יכולים לזמן (בית יוסף בשם הרשב"א):

ב. שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראים אותו ומודיעים לו שרוצים לזמן כדי שיכוין ויצטרף עמהם ויענה עמהם ברכת זימון ויוצאים ידי חובתן אף על פי שאינו בא ויושב עמהם והני מילי בג' אבל בעשרה כיון שצריכים להזכיר את השם אינם מצטרפין עד שיבא וישב עמהם. (ועיין לקמן סימן ר' עד היכן ברכת הזימון):

ג. ג' שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון אלא אחד יודע ברכה ראשונה ואחד השניה ואחד השלישית חייבים בזימון וכל אחד יברך הברכה שיוודע ואף על פי שאין בהם מי שיוודע ברכה רביעית אין בכך כלום אבל להצאין אין לברך אם האחד אינו יודע כי אם חצי הברכה שאין ברכה אחת מתחלקת לשתיים:

סימן קצה – חבורות שאוכלים בהרבה מקומות מה דינם, ובו ג' סעיפים

- א. שתי חבורות שאוכלות בבית אחד או בשני בתים אם מקצתן רואים אלו את אלו מצטרפות לזימון ואם לאו אינם מצטרפות ואם יש שמש אחד לשתיהן הוא מצרפן וכגון שנכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד ויש מי שאומר שאם רשות הרבים מפסקת בין שני הבתים אינם מצטרפין בשום ענין:
- ב. אכלו מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית אם המברך יושב על מפתן הבית הוא מצרפן:
- ג. כל היכא שמצטרפות שתי חבורות צריך שישמעו שתיהן דברי המברך ברכת זימון בביאור. הגה: ושאר ברכת המזון יברך כל אחד לעצמו אבל אם ירצו שהמזמן יוציא כולם צריכים שישמעו כל ברכת המזון דבלא זה לא יצאו כלל (דברי ענמו):

סימן קצו – מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון, ובו ד' סעיפים

**א. אכל דבר איסור אף על פי שאינו אסור אלא
מדרבנן אין מזמנין עליו ואין מברכין עליו לא
בתחלה ולא בסוף :**

**ב. אם אכל דבר איסור במקום סכנה מברכים עליו
(ועיין לקמן סימן ר"ד) :**

**ג. שלשה שאכלו כאחד אחד נזהר מפת עובד כוכבים
ואחד אינו נזהר או אחד מהן כהן ואוכל חלות אף
על פי שאותו שנזהר אינו יכול לאכול עם אותו
שאינו נזהר ולא ישראל עם הכהן כיון שאותו
שאינו נזהר יכול לאכול עם הנזהר והכהן עם
הישראל מצטרפין אבל אם היו כהנים וזר אוכלים
כאחד והכהנים אוכלים חלה ונזהרים מפת של
עובד כוכבים והזר אוכל פת של עובד כוכבים
אינם מצטרפין והוא הדין לשלשה שמודרים זה
מזה שאינם מצטרפים לזימון. הגה: ודוקא כשכל אחד
אוכל מכרו אבל אם אוכלים מכר בעל הבית מצטרפין
דהא אוכלים מכר אחד :**

ד. אין מזמנין על מי שאכל פחות מכזית :

סימן קצז – דין צירוף לזימון ג' או עשרה, ובו ד' סעיפים

א. שנים שאכלו כאחד וגמרו ובא שלישי כל היכא דאי מייתי להו מידי מצו למיכל מיניה מצטרף בהדיהו וחייבים ליתן לו לאכול כדי שיצטרף עמהם והוא שבא עד שלא אמרו הב לן ונברך אבל אם אמרו הב לן ונברך ואחר כך בא השלישי אינו מצטרף עמהם. הגה: ונטילת מים אחרונים כהב לן ונברך דמי (מרדכי פרק שלשה שאכלו). ועיין לעיל סימן קע"ט:

ב. תשעה שאכלו דגן ואחד אכל כזית ירק מצטרפין להזכיר השם ואפילו לא טיבל עמהם אלא בציר או לא שתה עמהם אלא כוס אחד שיש בו רביעית מכל משקה חוץ מן המים מצטרף עמהם והוא שיהיה המברך אחד מאוכלי הפת ואפילו שבעה אכלו דגן וג' ירק מצטרפין אבל ששה לא דרובא דמינכר בעינן:

ג. המצטרף צריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל ואינו נפטר בברכת המזון של אלו במה דברים אמורים דסגי בכל מאכל להצטרף לעשרה אבל לג' אינו מצטרף עד שיאכל כזית פת ויש אומרים דבכזית דגן מהני אפילו אינו פת ויש אומרים דבירק ובכל מאכל מהני הלכך שנים שאכלו ובא

שלתן ערוך אורח חיים שיז

שלישי אם יכולים להזקיקו שיאכל כזית פת מוטב
ואם אינו רוצה לא יתנו לו לשתות ולא מאכל אחר
ואם אירע שנתנו לו לשתות או מאכל אחר יזמנו
עמו אף על פי שאינו רוצה לאכול פת:

ד. חברים שאכלו כאחד קצתם אכלו כדי שביעה
וקצתם לא אכלו אלא כזית אם כולם יודעים לברך
מצוה שיברך אותו שאכל כדי שביעה ויוציא את
האחרים ואם אין יודעים כולם לברך מי שאכל
כזית יכול להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה.
הגה: יש אומרים שאינו חייב לברך מדאורייתא אם לא שתה
והוא תאב לשתות (מרדכי פרק שלשה שאכלו ובית יוסף בשם כל בו ושבלי לקט).
וטוב לזהר לכתחלה אם מקצתן שתו ומקצתן לא שתו
שיברך מי ששתה (דברי עמנו):

סימן קצח – אחד נכנס אצל שלשה שאכלו, ובו סעיף אחד

א. שלשה שאכלו והם מברכין ונכנס אחד שלא אכל
אם נכנס כשאומר המברך נברך שאכלנו משלו
עונה אחריו ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד
ואם נכנס כשאחרים עונים ברוך שאכלנו משלו
עונה אחריהם **אמן**. הגה: וכן בכל הברכות שאדם שומע
חייב לענות **אמן** (טור ובית יוסף בשם בה"ג וסמ"ג) **ואם הם עשרה**
אומר ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד

והוא הדין אם היה שם כשגמרו מלאכול ולא אכל
עמהם כך הוא עונה אחר המברך ואחר העונים :

סימן קצט – על מי מזמנים ועל מי אין מזמנים, ובו י"א סעיפים

- א. השמש שאכל כזית מזמנין עליו :
- ב. כותי בזמן הזה הרי הוא כעובד עבודת אלילים
ואין מזמנין עליו :
- ג. עם הארץ גמור מזמנין עליו בזמן הזה :
- ד. עובד כוכבים אין מזמנים עליו ואפילו גר שמל ולא
טבל אין מזמנין עליו אבל גר גמור מזמנין עליו
ויכול לברך ברכת המזון ולומר על שהנחלת
לאבותינו :
- ה. אונן בחול שהוא פטור מלברך אין מזמנין עליו :
- ו. נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם אבל
מזמנין לעצמן ולא תהא חבורה של נשים ועבדים
וקטנים מזמנין יחד משום פריצותא דעבדים אלא
נשים לעצמם ועבדים לעצמם ובלבד שלא יזמנו
בשם :

- ז. נשים מזמנות לעצמן רשות אבל כשאוכלות עם
האנשים חייבות ויוצאות בזמן שלנו. הגה : אף על פי

שלחן ערוך אורח חיים שיט

ח. אנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לאנשים ולא לנשים:

ט. טומטום אינו מזמן כלל:

י. קטן שהגיע לעונת הפעוטות ויודע למי מברכין מזמנין עליו ומצטרף בין לשלשה בין לעשרה. הגה: ויש אומרים דאין מצטרפין אותו כלל עד שיהא בן שלש עשרה שנה דאז מחזקין ליה כגדול שהביא ב' שערות (הרא"ש והמרדכי פרק שלשה שאכלו וטור) וכן נוהגין ואין לשנות וחרש ושוטה אם מכוונים ומבינים מצטרפין לזמון אף על פי שאין החרש שומע הברכה (מהרי"ל):

יא. מי שנדוהו על עבירה [בזמן שהותר מצד השררה] אין מזמנין עליו:

סימן ר — דין המפסיק כדי לברך, ובו ב' סעיפים

א. שלשה שאכלו כאחד אחד מפסיק על כרחו לשנים ועונה עמהם ברכת זימון ואפילו לא רצה להפסיק מזמנין עליו בין עונה בין אינו עונה כל שהוא עומד שם אבל שנים אין חייבים להפסיק לאחד והלכך אין חיוב זימון חל עד שיתרצו להפסיק ולברך ואם לא רצו להפסיק וזימן הוא עליהם לא עשה כלום ואם לא רצו להפסיק אף הוא אינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שיגמרו השנים ויזמן

עליהם שהרי כבר נתחייב הוא בזימון והיאך יברך בלא זימון:

ב. אינו צריך להפסיק אלא עד שיאמר ברוך שאכלנו משלו וכו' וחוזר וגומר סעודתו בלא ברכה בתחלה. הגה: ויש אומרים שצריך להפסיק עד שיאמר הזן את הכל וכן נוהגין (הרא"ש ותוספות והר"י בשם מה"ג והטור). ואם היה דעתו לחזור ולאכול פת אף על פי שלא אכל אחר כן כשרוצה לברך מברך מתחלה ברכת הזן וכל שכן אם חזר ואכל (הר"י פרק שלשה שאכלו) (טור):

סימן רא — מי הוא המברך, ובו ד' סעיפים

א. גדול מברך אפילו בא בסוף ואם רצה ליתן רשות לקטן לברך רשאי והני מילי כשאין שם אורח אבל אם יש שם אורח הוא מברך אפילו אם בעל הבית גדול ממנו כדי שיברך לבעל הבית ומה ברכה מברכו יהי רצון שלא יבוש ולא יכלם בעל הבית הזה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ויצליח בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ולא ישלוט שטן במעשה ידיו ואל יזדקק לפניו שום דבר חטא והרהור עון מעתה ועד עולם. ואם בעל הבית רוצה לוותר (פירוש שאינו רוצה להקפיד) על

שלתן ערוך אורח חיים שכא

ברכתו ולברך ברכת המזון בעצמו רשאי. הגה: והוא

הדין שיכול ליתן לברך למי שירצה (בית יוסף בשם אורח מועד):

ב. לא יקדים חכם ישראל לכהן עם הארץ לברך לפניו דרך חק ומשפט אבל לתת לו החכם רשות שיברך אין בכך כלום אבל כהן תלמיד חכם מצוה להקדימו שנאמר וקדשתו לפתוח ראשון ולברך ראשון (ועיין לעיל סימן קס"ז סעיף י"ד):

ג. מי שנותנים לו לברך ואינו מברך מקצר ימיו:

ד. צריך לחזור שיתנו לו כוס של ברכה לברך:

הלכות ברכת הפירות

סימן רב — דיני ברכת פירות האילן, ובו
י"ח סעיפים

א. על כל פירות האילן מברך בתחלה בורא פרי העץ חוץ מהיין שמברך עליו בורא פרי הגפן בין חי בין מבושל בין שהוא עשוי קונדיטון דהיינו שנותנין בו דבש ופלפלין. הגה: ואם נתערב יין בשכר אזלינן אחר הרוב אם הרוב יין מברך בורא פרי הגפן ואם הרוב שכר מברך שהכל (בית יוסף בשם המשכ"ץ):

ב. הבוסר כל זמן שלא הגיע לכפול הלבן מברך עליו בורא פרי האדמה ומשהוא כפול הלבן ואילך

מברך עליו בורא פרי העץ ומתוך שלא נודע לנו שיעור פול הלבן לעולם מברך בורא פרי האדמה עד שיהיה גדול ביותר ושאר כל האילן משויצאו פרי מברכין עליו בורא פרי העץ ובלבד שלא יהא מר או עפוף ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק דאז אין מברכין עליו כלל. הגה: ויש אומרים דעל חרובין אינו מברך בורא פרי העץ עד שיראה בהן כמין שרשראות של חרובין וכן בזיתים עד שיגדל הנץ סביבם וקודם לכן מברך בורא פרי האדמה וכן עיקר (טור):

ג. גרעיני הפירות אם הם מתוקים מברך עליהם בורא פרי העץ ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל ואם מתקן על ידי האור מברך עליהם שהכל:

ד. שמן זית אם שתאו כמות שהוא אינו מברך עליו כלל משום דאזוקי מזיק ליה ואם אכלו עם פת אינו מברך עליה דפת עיקר ומברך על העיקר ופותר את הטפילה ואם שתאו מעורב עם מי סלק"א (הנקרא אניגרון) שאז אינו מזיק אדרבא הוא מועיל לגרון אם הוא חושש בגרונו הוה ליה שמן עיקר ומברך עליו בורא פרי העץ ואם אינו מתכוין לרפואה אלא לאכילה הוה ליה אניגרון עיקר ואינו מברך אלא על האניגרון (שהכל):

ה. שקדים המרים כשהם קטנים מברך בורא פרי העץ גדולים ולא כלום דאזוקי מזקי וטעמא דמלתא

שלתן ערוך אורח חיים שכנ

דכשהם קטנים עיקר אכילתם היא הקליפה ואינה מרה וכשהם גדולים עיקר אכילתם מה שבפנים והוא מר ואם מתקן על ידי האור או דבר אחר מברך בורא פרי העץ:

ו. צלף (פירוש צלף מין אילן שעלין שלו ראויים לאכילה ויש בעליו כמין תמרים. אביונות הוא הפרי מהצלף וקפריסין הן קליפה שסביב הפרי כקליפות האגוזים) על העלין ועל התמרות ועל הקפריסין בורא פרי האדמה ועל האביונות שהם עיקר הפרי בורא פרי העץ:

ז. תמרים שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה והוציא מהם גרעיניהם אפילו הכי לא נשתנית ברכתן ומברך עליהם בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. הגה: ולפי זה הוא הדין בלטווערן הנקרא פאוידל"א מברכין עליהם בורא פרי העץ ויש אומרים לברך עליהם שהכל (תרומת הדשן סימן כ"ט ובית יוסף בשם הטור) וטוב לחוש לכתחלה לברך שהכל אבל אם בירך בורא פרי העץ יצא כי כן נראה עיקר:

ח. דבש הזב מהתמרים מברך עליו שהכל וכן על משקין היוצאין מכל מיני פירות חוץ מזיתים וענבים מברך שהכל:

שכר שלחן ערוך אורח חיים

ט. סופי ענבים שאין מתבשלין לעולם וכן על הנובלות שהם תמרים שבשלם ושרפם החום ויבשו מברך שהכל:

י. פירות ששראן או בשלן במים אף על פי שנכנס טעם הפרי במים אינו מברך על אותם המים אלא שהכל והרא"ש כתב דאפשר שאם נכנס טעם הפרי במים מברך בורא פרי העץ:

יא. מי שריית צמוקים ותאנים או מי בישולם מברך עליהם שהכל ויוצא גם להרא"ש אבל בברכה שלאחריהם יש להסתפק אם מברך בורא נפשות או אם מברך ברכה אחת מעין שלש כהרא"ש. ולכן ירא שמים לא ישתה אלא בתוך הסעודה או יאכל פרי משבעה מינים וגם ישתה מים כדי שיצטרך לברך ברכה אחת מעין שלש ובורא נפשות ואם משך המים והבדילם מהצמוקים הוה ליה יין ומברך עליו בורא פרי הגפן וברכה אחת מעין שלש והוא שיהיו צמוקים שיהיה בהם לחלוחית שאם ידרוך אותם יצא מהן דבשן אבל אם כשיעצרו אותם לא יצא מהם שום לחלוחית דבש לא:

יב. כל הפירות שטובים חיים ומבושלים כגון תפוחים ואגסים בין חיים בין מבושלים מברך בורא פרי העץ ואם אין דרך לאוכלם חיים אלא מבושלים

שלתן ערוך אורח חיים שכה

אכלם כשהם חיים מברך שהכל כשהם מבושלים
בורא פרי העץ :

יג. אגוז גמור המטוגן בדבש ונקרא נואינד"ו (רוצה
לומר נויאי"ט) מברך עליו בורא פרי העץ :

יד. אגוז רך שמבשלים בדבש וקורין לו נוס
מושקאד"ה מברך עליו שהכל. הגה: וכן אותם אגוזים
שמבשלים בדבש בעודם ירוקים מברכים שהכל (כינוי ירוחם נתיב
ט"ז חלק ב' ובית יוסף) :

טו. על הסוקא"ר מברך שהכל וכן המוצץ קנים
מתוקות שהכל :

טז. על פלפל וזנגביל יבשים ועל הקלאו של גירופלי
(רוצה לומר נעגלי"ך) וכל כיוצא בזה שאין דרך
לאכלם אלא על ידי תערובות אין מברך עליהם
כלום :

יז. על אגוז מושקא"ט בורא פרי העץ על קניל"ה (רוצה
לומר צימרינד"ד) בורא פרי האדמה :

יח. על פלפל וזנגביל כשהם רטובים בורא פרי
האדמה. הגה: כל הפירות שיודע בהם שהם עיקר הפרי
מברך עליהם בורא פרי העץ ושאינן עיקר הפרי בורא פרי
האדמה ואם הוא מסופק בו אם הוא עיקר הפרי או לא בורא
פרי האדמה. ואם אינו יודע מה הוא מברך שהכל (טור) :

סימן רג – דיני ברכת פירות הארץ, ובו ח' סעיפים

- א. על פירות הארץ מברך בורא פרי האדמה:
- ב. על התותים הגדלים בסנה בורא פרי האדמה. הגה: דלא מקרי עץ אלא שמוציא עליו מעצו אבל מה שמוציא עליו משרשיו לא מקרי עץ והני כיון דכלה עציו לגמרי בחורף והדר פרח משרשיו מברכין עליו בורא פרי האדמה
(טור ומרדכי בסם תשובת הגאונים):
- ג. על המאוזי"ש בורא פרי האדמה:
- ד. על פירות שמוציאין אילני סרק שהכל:
- ה. בני אסא אף על גב דבישלן והויין כפירות אינו מברך אלא שהכל:
- ו. על זנגביל שמרקחים אותו כשהוא רטוב בורא פרי האדמה ונראה דהוא הדין אם מרקחים אותו יבש כיון שעל ידי כך הוא ראוי לאכילה הזנגביל עיקר ומברך עליו בורא פרי האדמה:
- ז. בשמים שחוקים ומעורבים עם סוקר הבשמים עיקר ומברך עליהם כדין ברכת אותם בשמים:
- ח. צנן מברך עליו בורא פרי האדמה:

סימן רד – דיני הברכות ליתר מאכלים, ובו י"ג סעיפים

א. על דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה
חיה ועוף דגים ביצים חלב גבינה ופת שעפשה.
ותבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל ונובלות שהם
תמרים שבשלם ושרפם החום ויבשו ועל הגובאי
ועל המלח ועל מי מלח ועל המרק ועל כמהין
ופטריות ועל קורא, הגה: שהוא הרך הנתוסף באילן בכל
שנה שקורין פלמיט"ו (טור). ועל לולבי גפנים ועל
שקדים מתוקים שאוכלים אותם כשהם רכים
בקליפיהם ועל חזיז והוא שחת ועל קרא חיה ועל
קימחא דשערי ועל שכר תמרים ושכר שעורים
ועל מי שעורים שמבשלים לחולה ועל עשבי
דדברא שאינם נזרעים ועל שבת שקורין אניט"ו
(רוצה לומר אני"ס) ועל כמון וכסבור (דלטעמא עבידי
ולא לאכילה) ועל החומץ שעירבו במים עד שראוי
לשתות מברך שהכל:

ב. על החומץ לבדו אינו מברך כלום מפני שהוא
מזיקו:

ג. ריחיה חלא (פירוש חומץ) וטעמיה חמרא חמרא הוא
ומברך עליו בורא פרי הגפן:

ד. וכל שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו אין מברכין עליו בורא פרי הגפן (אלא שהכל):

ה. שמרי יין מברך עליהם בורא פרי הגפן נתן בהם מים אם נתן שלשה מדות מים ומצא ארבעה הוה ליה כיון מזוג ומברך בורא פרי הגפן ואם מצא פחות אף על פי שיש בו טעם יין קיוהא בעלמא הוא ואינו מברך אלא שהכל והיינו ביינות שלהם שהיו חזקים אבל יינות שלנו שאינם חזקים כל כך אפילו רמא תלתא ואתא ארבעה אינו מברך עליו בורא פרי הגפן ונראה שמשערים בשעור שמוזגים יין שבאותו מקום. הגה: ובלבד שלא יהא היין אחד מששה במים כי אז ודאי בטל (אגור):

ו. תמד שעושים מחרצנים שנותנים עליהם מים דינם כשמרים והני מילי כשנעצרו בקורה אבל אם לא נדרכו אלא ברגל אפילו נתן שלשה מדות מים ולא מצא אלא ג' או פחות מברכין עליו בורא פרי הגפן שיין הוא והמים נבלעים בזגים ובמה שיוצא יש בו יין מרובה. הגה: זגים שנתנו עליהם תאנים לחזק כח היין אף על פי שהזגין הרוב מכל מקום כל כח התאנים במשקה ואין לברך בורא פרי הגפן (בית יוסף בשם התשב"ץ):

ז. השותה מים לצמאו מברך שהכל ולאחריו בורא נפשות רבות אבל אם חנקתיה אומצא ושתה מים

שלתן ערוך אורח חיים שכט

להעביר האומצא אינו מברך לא לפניו ולא
לאחריו:

ח. כל האוכלין והמשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה
אם טעמם טוב והחיד נהנה מהם מברך עליהם
תחלה וסוף. הגה: אם אנסוהו לאכול או לשתות אף על גב
דהחיד נהנה ממנו אינו מברך עליו הואיל ונאנס על כך (בית
יוסף בשם אהל מועד וסרא"ף):

ט. אכל מאכל או משקה של איסור מפני הסכנה
מברך עליו תחלה וסוף:

י. דבש דבורים הרי הוא כשאר דבש ואינו מברך
עליו אלא שהכל:

יא. חבושים או גינדא"ש או ורדים ושאר מיני פירות
ועשבים שמרקחים בדבש הפירות והעשבים הם
עיקר והדבש טפל אפילו הם כתושים ביותר הילכך
מברך על חבושים וגינדא"ש בורא פרי העץ ועל
עשבים בורא פרי האדמה ועל של ורדים בורא פרי
האדמה. הגה: וכל מרקחת שאין בריאים רגילין בו אלא
לרפואה מברכין עליו שהכל (בית יוסף בשם סרא"ף):

יב. כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר
ופוטר את הטפילה וכל דבר שמערבין אותו לדבק
או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע התבשיל הרי זה
טפילה אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות

של שלחן ערוך אורח חיים

הרי הוא עיקר לפיכך מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה אינו מברך בורא מיני מזונות מפני שהדבש הוא העיקר. הגה: ונראה דהא דאם עירב כדי לתת טעם בתערובות שהוא עיקר היינו דוקא שיש שם ממשות מן הדבר הנותן טעם ודבר חשוב אבל בשמים שנותנין לתוך המרקחת אף על פי שהם לנתינת טעם אין מברכין עליהם דבטלין במיעוטן אף על פי שנותנין טעם לכן נוהגין שלא לברך רק על המרקחת ולא על הבשמים שבהן:
יג. כל דבר שהוא מסופק בברכתו יברך שהכל:

סימן רה – ברכת ירקות, ובו ה' סעיפים

א. על הירקות מברך בורא פרי האדמה ואפילו בשלם וכן כל פירות וקטניות שטובים חיים ומבושלים מברך עליהם לאחר בישולם כברכתם הראויה להם קודם שבישל אבל קרא וסילקא וכרוב וכיוצא בהם שטובים מבושלים יותר מחיים כשהם חיים מברך שהכל ולאחר בישולם בורא פרי האדמה ותומי (פירוש שומים) וכרתי (פירוש פור"ט בלע"ז) כשהם חיים בורא פרי האדמה לאחר שבישלם שהכל. הגה: דמחשבי נשתנו לגריעותא ואפילו בשלם עם בשר ונשתבחו אין השבח מצד עצמן אלא מחמת הבשר שבהם (הר"י פרק כ"ל

שלחן ערוך אורח חיים שלא

ב. על המים שבישלו בהם ירקות מברך הברכה עצמה שמברך על הירקות עצמן אף על פי שאין בהם אלא טעם הירק והני מילי כשבשלם בלא בשר אבל אם בישלם עם בשר מברך עליו שהכל:

ג. אם סחטן אינו מברך על אותם משקין אלא שהכל:

ד. חתכן לחתיכות קטנות לא נשתנית ברכתן מפני כך:

ה. הלפת כשהוא חי מברך עליו שהכל אבל אם הוא מבושל או כבוש בחומץ או בחרדל בורא פרי האדמה:

סימן רו – דיני הפסק וטעות בברכת הפירות, ובו ו' סעיפים

א. בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא אבל אם בירך על פרי האדמה בורא פרי העץ לא יצא הילכך אם הוא מסופק בפרי אם הוא פרי העץ או פרי האדמה מברך בורא פרי האדמה ועל הכל אם אמר שהכל יצא ואפילו על פת ויין:

ב. היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך על פרי האדמה ונתכוין לפטור את פרי העץ יצא:

ג. כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה. הגה: יותר מכדי דבור (בית יוסף בשם שיבולי לקט).

שלב שלחן ערוך אורח חיים

וצריך להשמיע לאזניו ואם לא השמיע לאזניו יצא
ובלבד שיוציא בשפתיו ונאמרים בכל לשון ולא
יברך ערום עד שיכסה ערותו במה דברים אמורים
באיש אבל אשה יושבת ופניה של מטה טוחות
בקרקע כי בזה מתכסה ערותה (ועיין לעיל סימן ע"ד
סעיף ד'). ואפילו אם אינו ערום אם לבו רואה את
הערוה או שראשו מגולה אסור לברך :

ד. כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו צריך
לאוחזו בימינו כשהוא מברך :

ה. אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד
שיביאוהו לפניו בירך ואחר כך הביאוהו לפניו
צריך לברך פעם אחרת אבל מי שבירך על פירות
שלפניו ואחר כך הביאו לו יותר מאותו המין או
ממין אחר שברכתו כברכת הראשון אינו צריך
לברך. הגה: וטוב לזהר לכתחלה להיות דעתו על כל מה
שיביאו לו (בית יוסף טור יורה דעה סימן י"ט) :

ו. נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד
או נמאס צריך לחזור ולברך אף על פי שהיה
מאותו מין לפניו יותר כשבירך על הראשון. הגה:
רק שלא היה דעתו עליו לאכלו (הגהות מיימוני פרק ד' וכל בו ואבודרהם
ותשובת מהרי"ל סימן ל"ב). וצריך לומר ברוך שם כבוד
מלכותו לעולם ועד על שהוציא שם שמים לבטלה
ואם אמר כשנפל ברוך אתה ה' ולא אמר אלהינו

שלחן ערוך אורח חיים שלג

יסיים ויאמר למדני חוקיך שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן מוציא שם שמים לבטלה אבל העומד על אמת המים מברך ושותה אף על פי שהמים ששותה לא היו לפניו כשבירך מפני שלכך נתכוין תחילה. הגה: ועיין לקמן סימן ר"ט סעיף א' אם בירך בטעות מה דינו:

סימן רז — דין ברכה אחרונה על הפירות, ובו סעיף אחד

א. פירות האילן חוץ מחמשת המינים וכל פירות אדמה וירקות וכל דבר שאין גידולו מן הארץ ברכה אחרונה שלהם בורא נפשות רבות ואם אכל מכל מינים אלו מברך לאחר כולם ברכה אחת וברכה זו חותם בה בלא שם שיחתום כך ברוך חי העולמים:

סימן רח — דין ברכה מעין שלש אחרי חמשת מיני פירות וחמשת מיני דגן, ובו י"ח סעיפים

א. על חמשת המינים שהם גפן ותאנה ורמון וזית ותמרה מברך לאחריהם ברכה אחת מעין שלש:

ב. חמשת מיני דגן ששלקן או כתשן ועשה מהם תבשיל כגון מעשה קדירה הריפות וגרש כרמל

שלד שלחן ערוך אורח חיים

ודייסא אפילו עירב עמהם דבש הרבה יותר מהם
או מינים אחרים הרבה יותר מהם מברך עליו
בורא מיני מזונות ולבסוף על המחיה אבל אם לא
נתן הדגן בתבשיל אלא לדבקו ולהקפותו בטל
בתבשיל:

ג. כשנותנים קמח לתוך שקדים שעושים לחולה אם
עושים כן כדי שיסעוד הלב מברך בורא מיני
מזונות ואם לדבק בעלמא אינו מברך בורא מיני
מזונות וטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר
ברכת המוציא ופטור ממנה:

ד. אכל דגן חי או עשוי קליות או שלוק והגרעינין
שלמים אינו מברך אלא בורא פרי האדמה
ולאחריו בורא נפשות. הגה: והא דמברך לפניו בורא
פרי האדמה היינו באוכל חטין וכיוצא בהן דראויין לאכול כך
אבל האוכל שעורים שלמים אפילו קלויין באש אינן ראויין
לאכול רק על ידי הדחק ואין מברך לפנייהם רק שהכל (כל בו וכן
משמע מדברי רשב"א שמה שסוק חטין לשעורין לברכה אחרונה משמע ולא לראשונה).
והתוספות נסתפקו אם יברך לאחריו ברכה מעין שלש ולכך
כתבו שנכון שלא לאכלו אלא בתוך הסעודה ויפטרנו ברכת
המזון:

ה. קמח אפילו של חטים מברך עליו שהכל ואחריו
בורא נפשות לא שנא נטחן דק דק לא שנא נטחן

שלתן ערוך אורח חיים שלה

קצת ועדיין יש בו טעם של חטים לא שנא קמח של קליות:

ו. קמח של אחד מחמשת מיני דגן ששלקו (פירוש בשלו הרבה) ועירבו במים או בשאר משקין אם היה עבה כדי שיהיה ראוי לאכילה וללועסו (פירוש לטחון אותו בפה) מברך בורא מיני מזונות ואחריו על המחיה ואם היה רך כדי שיהא ראוי לשתייה מברך עליו שהכל ואחריו בורא נפשות:

ז. הכוסס (פירוש, האוכל) את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה ואחריו בורא נפשות ואם בשלו הגה: עד שנתמעך (בית יוסף ב"ק הל"א וס"י) או שטחנו ועשה ממנו פת מברך עליו בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות והוא מברך עליו בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות והוא שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבדו ואם עירב ממנו בתבשיל אחר והתבשיל האחר הוא הרוב מברך עליו כברכת אותו תבשיל:

ח. על פת דוחן ופליז"ו או של שאר מיני קטניות מברך שהכל ואחריו בורא נפשות. הגה: העושה תבשיל משאר מיני קטניות אם נשארו שלמים וטובים מבושלים כמו חיין מברך בורא פרי האדמה ואם נתמעכו לגמרי או שאינם טובים מבושלין כחיין מברך שהכל (וכן פירש

ט. עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן ובשלו בקדירה מברך בורא מיני מזונות ועל המחיה ואם עשה ממנו פת מברך המוציא וברכת המזון ודוקא שיש באותו קמח מחמשת מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס אבל אם אין בו זה השיעור מחמשת המינים אינו מברך לבסוף ברכת המזון אלא בתחילה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן אף על פי שאין בו כזית בכדי אכילת פרס ולבסוף על המחיה ואם בשלו בקדירה מברך תחלה בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות:

י. בברכה אחת מעין שלש של פירות דחוצה לארץ חותם על הארץ ועל הפירות ובארץ ישראל חותם על הארץ ועל פירותיה ואם בחוץ לארץ אוכל מפירות הארץ חותם גם כן על פירותיה:

יא. בברכה מעין שלש דיין אינו חותם על הגפן ועל פרי הגפן אלא על הארץ ועל פרי הגפן או על הארץ ועל הפירות:

יב. מזכירין בה מעין המאורע בשבת ויום טוב וראש חודש אבל לא בחנוכה ופורים אם אכל פירות מז' מינים ואכל מיני מזונות ושתה יין יכול הכל בברכה אחת ויקדים המחיה ואחר כך הגפן ואחר כך העץ ויאמר על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן

שלחן ערוך אורח חיים שלו

ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ וחזקתם על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות :

יג. אם אכל פירות משבעת המינים ואכל תפוחים אין צריך לברך על התפוחים בורא נפשות שגם הם בכלל ברכת על העץ שגם הם פרי העץ הם אבל אם אכל תפוחים ושתה יין צריך לברך בורא נפשות על התפוחים וכל שכן אם אכל בשר או פרי האדמה ושתה יין או אכל מז' המינים שצריך לברך על כל אחת ואחת והוא הדין אם אכל בשר ודגים ואכל מחמשת מינים אין ברכת על המחיה פוטרת את הבשר ואת הדגים :

יד. שתה יין וברך בורא פרי הגפן ואכל ענבים צריך לברך עליהם בורא פרי העץ וכן בברכה אחרונה צריך להזכיר על העץ ועל פרי העץ :

טו. אם בדיעבד בירך על הענבים בורא פרי הגפן או אחריהם על הגפן יצא :

טז. שתה יין ומים אין לו לברך על המים בורא נפשות שברכת היין פוטרתו כשם שבברכה ראשונה יין פוטר כל מיני משקים :

יז. ברכת שלשה אינה פוטרת מעין שלשה שאם אכל דייסא אין ברכת המזון פוטרתו אבל ביין ברכת שלשה פוטרתו שאם בירך על היין ברכת המזון

במקום על הגפן יצא והוא הדין אם בירך על
התמרים ברכת המזון במקום על העץ יצא ואפילו
לא אמר אלא ברכת הזן בין על היין בין על
התמרים יצא ואם נזכר עד שלא חתם ברכת הזן
יתחיל ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה
ורחבה ויסיים ברכה דמעין שלש:

יח. לא יכלול על הספק שום תוספת בברכה מעין שלש
אף על פי שאינו מוסיף שם ומלכות. (פירוש כגון
ששתה משקה שספק אם ברכתו על הגפן וכו' או בורא
נפשות רבות וכו' לא יאכל דבר שברכתו בורא נפשות רבות
ודבר שברכתו על העץ ויכלול עמו גם כן על הגפן ועל פרי
הגפן כו' מספק) (תרומת הדשן וכן משמע במרדכי פרק כ"ד מצרכין) (ועיין
לעיל סעיף ט"ז):

סימן רט — דין טעות וספק בברכת היין, ובו ג' סעיפים

א. לקח כוס של שכר או של מים ופתח ואמר ברוך
אתה ה' אלהינו מלך העולם על דעת לומר שהכל
וטעה ואמר בורא פרי הגפן אין מחזירין אותו מפני
שבשעה שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה
לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין ויש
אומרים שאם לקח כוס שכר או מים וסבור שהוא
של יין ופתח ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם על

שלחן ערוך

אורח חיים שלט

דעת לומר בורא פרי הגפן ונזכר שהוא שכר או מים וסיים שהכל יצא. הגה: וכל שכן אם היה בידו יין וסבור שהוא מים ופתח אדעתא לומר שהכל ונזכר ובירך בורא פרי הגפן שיוצא שהרי אף אם סיים שהכל יצא (טור):

ב. לקח כוס של שכר או מים ובירך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן ותוך כדי דיבור נזכר שטעה ואמר שהכל נהיה בדברו וכך היתה אמירתו ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו יצא. הגה: ואם היו אחרים שותים גם כן ויין לפניהם ודעתו גם כן על יין שהיה סבור שבכוסו יין ובירך בורא פרי הגפן ונמצא אחר כך שבכוסו מים או שכר כשחוזר ושותה אחר כך יין אין צריך לחזור ולברך ויוצא בברכה שבירך על כוסו אף על פי שהיתה בטעות דהא דעתו היה לשתות גם כן שאר יין גם הוציא האחרים ששותין שם ולכן ברכתו ברכה (תשובת מהרי"ל סימן 5"ב, בית יוסף סוף סימן ר"ו):

ג. כל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף חוץ מברכת המזון מפני שהיא של תורה:

סימן רי – האוכל פחות מכזית מה דינו, ובו ב' סעיפים

א. האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלים והשותה פחות מרביעית בין מיין בין משאר משקים מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין ולאחריו אינו מברך כלל ויש מסתפקים לומר שעל דבר שהוא כברייתו כגון גרגיר של ענב או של רמון שמברכין לאחריו אף על פי שאין בו כזית לכך נכון ליזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית. הגה: ולא מקרי בריה אלא אם אכלו כמות שהוא אבל אם לקח הגרעין ממנו לא מקרי בריה (סר"י פרק כ"ד מבכרין ובית יוסף בשם רשב"א). ויש מסתפקים עוד בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה על כזית לכן טוב ליזהר שלא לשתות (אלא) פחות מכזית או רביעית:

ב. הטועם את התבשיל אינו צריך לברך עד רביעית ואפילו אם הוא בולעו ויש אומרים שאם הוא בולעו טעון ברכה ולא פטרו את הטועם אלא כשחוזר ופולט ואז אפילו על הרבה אינו צריך ברכה. הגה: וספק ברכות להקל:

סימן ריא – דיני קדימה בברת הפירות, ובו ו' סעיפים

א. היו לפניו מיני פירות הרבה אם ברכותיהם שוות ויש ביניהם ממין שבעה מקדים מין שבעה אף על פי שאינו חביב כמו המין האחר ואם אין ביניהם ממין שבעה מקדים החביב ואם אין ברכותיהם שוות אפילו יש בהן ממין שבעה כגון צנון וזית איזה מהם שירצה יקדים ואפילו אינו חביב ויש אומרים שגם בזה צריך להקדים החביב ונקרא חביב המין שרגיל להיות חביב עליו אפילו אם עתה חפץ במין השני:

ב. ולהרמב"ם אם היה מין אחד חביב לו יותר בין שברכותיהם שוות בין שאינם שוות בין שיש בהם ממין שבעה בין שאין בהם ממין שבעה מקדים החביב לו אז באותה שעה ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה אם יש ביניהם משבעת המינים מברך עליו תחלה:

ג. הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו שהכל, בורא פרי העץ קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד. וכן בורא פרי האדמה ושהכל, בורא פרי האדמה קודמת. ואם הביאו לפניו פרי העץ ופרי האדמה, איזה

מהם שירצה יקדים. ויש אומרים שבורא פרי העץ קודם:

ד. כל הקודם בפסוק ארץ חטה ושעורה קודם לברכה וארץ בתרא הפסיק הענין וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמא הלכך תמרים קודמים לענבים שזה שני לארץ בתרא וזה ג' לארץ קמא. הגה: ודוקא שאוכל ענבים כמות שהן אבל אם עשה מהם יין שקובע ברכה לעצמו בורא פרי הגפן חשובה והיא קודמת לברך עליו תחלה אבל מעשה קדירה מחמשת מיני דגן היא חשובה יותר מברכת היין. כל הנאמר סמוך לארץ קמא קודם למה שנאמר סמוך לארץ בתרא לאחר ששוה לו בסמיכה לארץ (טור):

ה. הא דחטה ושעורה קודמים דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת אבל הכוסס חטה שברכתו בורא פרי האדמה אינה קודמת לברכת בורא פרי העץ. הגה: ברכת המוציא קודם לברכת בורא מיני מזונות וכל שכן לשאר ברכות (אגור) ואף על פי שהדבר השני חשוב או חביב עליו (וכן יט' לדקדק מדברי הגהות מיימוני פרק ט' ומסמ"ק שם) וכל כו' ובית יוסף נקט רמב"ם. וכל הא דאמרינן דאחד קודם לחבירו היינו שרוצה לאכול משניהם לכן יש להקדים החביב או החשוב אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם אינו מברך רק על זה שרוצה לאכול אף על פי שגם השני מונח לפניו (תרומת הדשן סימן ל"ב). וכל זה דצריך להקדים היינו דוקא לכתחלה אבל אם

שלתן ערוך אורח חיים שמג

עבר ובירך על השני אם הברכות שוות יוצא ואין צריך לחזור ולברך על זה שהיה לו להקדים ובלבד שיהא דעתו גם כן עליו בברכתו (בית יוסף סימן ר"ו ובזה הסימן נקס רפ"א):

ו. היה לפניו תבשיל מקמח כוסמין ושבולת שועל ושיפון וגפן ותאנה ורמון כיון דמברך על התבשיל בורא מיני מזונות ברכתו קודמת אף על גב דהנך ממין ז' ואיהו לאו ממין שבעה מכל מקום כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברך עלייהו המוציא וברכת המזון קודמת אף על גב דלא עבדינהו פת:

סימן ריב – שהעיקר פוטר הטפל, ובו ב' סעיפים

א. כל שהוא עיקר ועמו טפילה (פירוש דבר בלתי נחשב) מברך על העיקר ופוטר את הטפילה בין מברכה שלפניה בין מברכה שלאחריה לא מבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל אלא אפילו כל אחד לבדו ואפילו פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל כגון שאוכל דג מליח ואוכל פת עמו כדי שלא יזיקנו בגרונו מברך על הדג ופוטר את הפת כיון שהוא טפל. הגה: ויש אומרים אם הטפל חביב עליו מברך עליו ואחר כך מברך על העיקר (אגור נקס פ"א ז"ע). הא דמברכין על העיקר ופוטר את הטפילה היינו שאוכלין ביחד או שאוכל העיקר תחלה אבל אם אוכל הטפל תחלה כגון שרוצה

שמד שלחן ערוך אורח חיים

לשתות ורוצה לאכול תחלה כדי שלא ישתה אליבא ריקנא
או שאוכל גרעיני גודגדניות למתק השתיה מברך על האוכל
תחלה אף על פי שהוא טפל לשתיה ואינו מברך עליו רק
שהכל הואיל והוא טפל לדבר אחר (תכומת סדשן סימן ל"ה):

**ב. מרקחת שמניחין על רקיקין דקים אותם רקיקין הו
טפילה למרקחת שהדבר ידוע שאין מתכוונים
לאכול לחם:**

סימן ריג – מי שיצא אם מוציא אחרים, ובו ג' סעיפים

**א. על כל פירות ושאר דברים חוץ מפת ויין אם היו
האוכלים שנים או יותר אחד פוטר את חבריו
אפילו בלא הסיבה ומיהו ישיבה מיהא בעי דדוקא
פת ויין בעי הסיבה ולדידן הוי ישיבה כמו הסיבה
לדידהו ולפי זה לדידן דלית לן הסיבה אין חילוק
בין פת ויין לשאר דברים דבישיבה אפילו פת ויין
אחד מברך לכולם ושלא בישיבה בשאר דברים
נמי כל אחד מברך לעצמו. והא דאמרינן דאחד
מברך לכולם בשאר דברים חוץ מן הפת הני מילי
בברכה ראשונה אבל בברכה אחרונה צריכין
ליחלק וכל אחד מברך לעצמו דאין זימון לפירות.
הגה: ויש אומרים דבכל הדברים חוץ מפת ויין לא מהני**

שלתן ערוך אורח חיים שמה

הסיבה והוא הדין ישיבה לדידן (בית יוסף סימן קע"ז נקס הראב"ד)
ולכן נהגו עכשיו בפירות שכל אחד מברך לעצמו:

ב. אין המברך מוציא אחרים אלא אם כן יאכל וישתה
עמהם ואז יוצאים בשמיעתן שמכוונים אליו אפילו
לא יענו אמן:

ג. אין יוצא ידי חובתו בשמיעת הברכה אפילו יענה
אמן אלא אם כן ששמעה מתחלתה ועד סופה
ונתכוין לצאת בה ידי חובתו והמברך נתכוין גם כן
להוציא ידי חובתו:

סימן ריד – בכל ברכה צריך להיות שם ומלכות, ובו סעיף אחד

א. כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה
ואם דילג שם או מלכות יחזור ויברך ואפילו לא
דילג אלא תיבת העולם לבד צריך לחזור ולברך
דמלך לבד אינה מלכות:

סימן רטו – עניית אמן אחר הברכות, ובו ד' סעיפים

א. אין עונה אמן אחר ברכותיו אלא אחר שתי ברכות
או יותר שהם סוף ברכות ונהגו לענות אמן אחר
יהללך ואחר ישתבח. הגה: ויש אומרים שאין עונין
אמן רק אחר ברכת בונה ירושלים בברכת המזון וכן המנהג

פשוט במדינות אלו ואין לשנות (תוספות ומרדכי ריש פרק שלשה שאכלו ומסרי"ק שורש ע"ב). ובמקומות שנהגו לענות אמן אחר יהללך וישתבח יענה גם כן אחר ברכת שומר עמו ישראל לעד (בית יוסף סימן נ"ח) :

ב. השומע אחד מישראל מברך אחת מכל הברכות אף על פי שלא שמע כולה מתחלתה ועד סופה אף על פי שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אחריו אמן אבל אם היה המברך אפיקורוס או כותי או תינוק או היה גדול ושינה ממטבע הברכות אין עונין אחריו אמן. הגה: ועונין אמן אחר עובד כוכבים אם שמע כל הברכה מפיו (סר"י פרק אלו דברים) :

ג. והא דאין עונין אמן אחר תינוק דוקא בשעה שלומד הברכות לפני רבו שמותר ללמד לתינוקות הברכות כתקנן ואף על פי שהם מברכין לבטלה בשעת הלימוד אבל בשעה שהם מברכין לפטור את עצמן כיון דבני חינוך הם עונים אחריהם אמן וכן בשעה שאומרים ההפטורה בבית הכנסת :

ד. כל המברך ברכה שאינה צריכה הררי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן :

לוח הלכות שבת היומי

ללימוד כל שו"ע או"ח הלכות שבת מהבר עם רפ"א בפענל השנה

יום	תשרי	חשוון	כסלו	טבת	שבט	אדר	ניסן	אייר	סיון	תמוז	אב	אלול	יום
א	רמב, א	רנג, א	רסג, ד	רעג, ב	רפט, ב	שא, כו	שה, יא	שח, כז	שיר, ז	שכ, א	שכו, ד	שלד, ג	א
ב	רמג, א	רנג, א הגה	רסג, ו	רעג, ה	רצא, א	שא, כט	שה, יד	שח, ל	שיר, ט	שכ, ב	שכו, ח	שלד, ח	ב
ג	רמג, ב	רנג, א ו"א	רסג, י	רעד, א	רצא, ג	שא, לא	שה, יז	שח, לה	שיר, יא	שכו, ו	שכו, יב	שלד, יא	ג
ד	רמד, א	רנג, ב	רסג, יא	ערה, א	רצא, ה	שא, לג	שה, יח	שח, לט	שיר, א	שכו, י	שכו, ב	שלד, יג	ד
ה	רמד, ב	רנג, ג	רסג, טו	ערה, ג	רצב, ב	לכ, ו	שה, יט	שח, מב	שיר, ב	שכו, יח	שכו, א	שלד, יז	ה
ו	רמד, ה	רנג, ה	רסד, ה	ערה, י	רצד, א	שא, לח	שה, כב	שח, נא	שיר, ד	שכו, ט	שכו, ד	שלד, כב	ו
ז	רמד, ו	רנד, א	רסד, ב	רעו, א	רצו, א	שא, מ	שו, א	שט, ב	שיר, ז	שכא, ג	שכו, ח	שלד, כו	ז
ח	רמה, א	רנד, ב	רסד, ב	רעו, ב	רצו, ב	שא, מב	שו, ג	שט, ד	שיר, יב	שכא, ט	שכו, יא	שלד, כז	ח
ט	רמה, ב	רנד, ה	רסו, ה	רעו, ג	רצו, ג	שא, מד	שו, ד	שט, ה	שיר, ב	שכא, יג	שכו, יג	שלד, ב	ט
י	רמה, ד	רנד, ה ובשוא	רסו, ב	רעו, ה	רצו, ה	שא, מח	שו, ז	שיר, ב	שיר, ה	שכא, טז	שכו, יז	שלד, ה	י
יא	רמה, ה	רנד, ז	רסו, ד	רעו, ב	רצו, ב	שא, א	שו, יא	שיר, ג	שיר, ט	שכא, יח	שכו, יח	שלד, ב	יא
יב	רמו, א	רנד, ט	רסו, ט	רעו, ד	רצו, ה	שב, ג	שו, יד	שיר, ז	שיר, יב	שכב, א	שכו, כג	שלד, ד	יב
יג	רמו, ג	רנד, ב	רסו, יא	רעו, ב	רצו, ג	שב, ו	שו, ב	שיר, ח	שיר, א	שכב, ו	שכו, כו	שלד, ו	יג
יד	רמו, ה	רנו, א	רסו, יג	רעו, ה	רצו, ו	שב, ט	שו, ה	שיר, ט	שיר, ב	שכג, א	שכו, לא	שלד, יב	יד
טו	רמו, א	רנו, א	רסח, א	רפ, ב	רצו, י	שב, יא	שו, ח	שיר, ב	שיר, ד	שכג, ד	שכו, לד	שלד, א	טו
טז	רמו, ב	רנו, ב	רסח, ד	רפב, א	רצט, א	שב, ב	שו, ט	שיר, ג	שיר, א	שכג, ו	שכו, לח	שלד, ג	טז
יז	רמו, ד	רנו, ד	רסח, ח	רפב, ח	רצט, ד	שב, ג	שו, יב	שיר, ו	שיר, ג	שכד, א	שכו, מח	שלד, ב	יז
יח	רמו, א	רנו, ו	רסח, יג	רפב, ד	רצט, ז	שב, ו	שו, טו	שיר, ח	שיר, ד	שכד, ד	שכו, מז	שלד, ה	יח
יט	רמו, ב	רנו, ח	עו, א	רפב, ו	רצט, י	שב, יא	שו, יז	שיר, א	שיר, ה	שכד, ז	שכו, ב	שלד, ו	יט
כ	רמו, ג	רנו, ח ואם נתן	רעא, ג	רפד, ב	שא, א	שו, טז	שו, כא	שיר, ג	שיר, ז	שכד, י	שכו, ח	שלד, ח	כ
כא	רמו, ד	רנו, א	רעא, ו	רפד, ו	שא, ד	שב, ח	שו, כא	שיר, א	שיר, ז	שכד, טו	שכו, ח	שלד, ג	כא
כב	רמט, א	רנט, ב	רעא, ז	רפה, ב	שא, ז	שב, יט	שו, ג	שיר, א	שיר, יא	שכה, ג	של, ג	שלד, ד	כב
כג	רמט, ג	רנט, ה	רעא, יא	רפו, א	שא, ח	שב, כא	שו, ד	שיר, ב	שיר, יד	שכה, ה	של, ו	שלד, ה	כג
כד	רנ, א	רס, א	רעא, יב	רפו, ד	שא, יא	כח, כה	שו, ז	שיר, ד	שיר, טז	שכה, ח	של, יא	שמ, ב	כד
כה	רנא, א	רסא, א	רעא, יד	רפו, א	שא, יג	דש, א	שו, ט	שיר, ו	שיר, יט	שכה, ט	שלא, ד	שמ, ח	כה
כו	רנב, א	רסא, ב	רעא, טז	רפח, ג	שא, טז	דש, ב	שו, יב	שיר, ט	שיר, ב	שכה, יא	שלא, ח	שמו, א	כו
כז	רנב, ב	רסא, ד	ערב, ב	רפח, ה	שו, יז	שה, ב	שו, יח	שיר, א	שיר, ה	שכה, יג	שלא, י	שמב, א	כז
כח	רנב, ד	רסב, ג	ערב, ה	רפח, ו	שא, כא	שה, ו	שו, יח	שיר, ב	שיר, ח	שכו, טז	שלא, א	שמג, א	כח
כט	רנב, ה	רסג, ב	ערב, ט	רפח, י	שא, כג	שה, ח	שו, כא	שיר, ה	שיר, יא	שכו, ב	שלג, ב	שדמ, א	כט
ל	רנב, ו		ערב, י		שא, כה		שו, כג	שיר, טו	שיר, טו		שלד, א		ל
	תשרי	חשוון	כסלו	טבת	שבט	אדר	ניסן	אייר	סיון	תמוז	אב	אלול	

כל השווה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא

כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא

ב"ה, ל"ג בעומר תשס"ז לפ"ק - עיה"ק בית שמש יצ"ו

"מפעל העולמי ללימוד שולחן ערוך אורח חיים מחבר עם רמ"א" קורא לכלל ישראל מגדול ועד קטן לעשות שיעור בכל יום בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א לכל הפחות שני סעיפים ליום, ובזכות זה יבוא משיח בב"א.

✓ לימוד בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א מסוגל לבנים תלמידי חכמים עוסקים בתורה ובמצות לשמה.

✓ לימוד בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א מסוגל לבנים בעלי הוראה.

✓ כוחם של הבית יוסף גדולים מאוד מאוד וכמו שאנו פוסקים כמוהם בזה העולם, ככה פוסקים כמוהם בשמים על כל אשר יאמרו כי הוא זה.

✓ כל מי שלומד בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א מבטל מעליו כל הדינים וניצול משונאיו ומכל הצרות.

✓ כל מי שלומד בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א הם ממליצים עליו בשמים כל טוב ויש לו כח להפוך כל הגזירות קשות לרחמים.

✓ כדאי וכדאי לסמוך על כוחם הגדול והנורא של מרן הבית יוסף ומרן הרמ"א.

✓ וכדאי לעשות שיעור בכל יום בספר הקדוש שולחן ערוך מחבר עם רמ"א.

✓ מי שלומד בכל יום בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א ינצל ממלחמת גוג ומגוג.

✓ לימוד בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א מקרב ביאת המשיח.

✓ כדאי הם הבית יוסף והרמ"א לסמוך עליהם בשעת הדחק.

✓ לימוד בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א מסוגל לכל הישועות ולכל הרפואות.

✓ ומעשים בכל יום שאנשים נושעים על ידי לימוד שולחן ערוך מחבר עם רמ"א, זה בכה וזה בכה.

✓ לימוד בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א מסוגל לפרנסה בריוח.

✓ לימוד בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א מסוגל לשידוכים.

✓ לימוד בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א מסוגל לבנים.

✓ לימוד בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א מסוגל לרפואה.

✓ כמה אנשים שהיו להם מחלת הסרטן רח"ל והיה להם רפואה בזכות הלימוד שולחן ערוך מחבר עם רמ"א.

✓ כמה אנשים שניצולו ברגע האחרון מתאונת דרכים בזכות שהיה להם שיעור בכל יום בספר שולחן ערוך מחבר עם רמ"א.

"קריאת קודש"

המפעל העולמי קורא לכל אחינו בני ישראל בכל מקום שהם

ב"ה, ל"ד בעומר תשס"ז לפ"ק - עיה"ק בית שמש יצ"ו

בהקדשת מספר דקות בכל יום ללימוד הלכה היומית, אתה זוכה להיות בן עולם הבא !!!

המפעל העולמי ללימוד שו"ע אורח חיים מחבר עם רמ"א, קורא לכל אחינו בני ישראל בכל מקום שהם, בין בים, ובין ביבשה, בכל מקומות מושבותיהם ובכל קצוות פזוריהם! לכל השכבות ולכל הגילאים, זקנים עם נערים, רבנים ודיינים, בני ישיבות ואברכי הכולל, מלמדים וסופרים, שוחטים ומוהלים, בעלי בתים ועובדי עבודה, תינוקות של בית רבן ובחורי ישיבה, וסתם פשוטי עמך ויושבי קרנות – ראשי ישיבות ומלמדים ילמדו בהם עם התלמידים בכל יום ויום – ועי"ז תמלא הארץ דעה את ה' על ידי לימוד "הלכה" בכל יום שהוא תורה לשמה ועל ידי לימוד "הלכה" שהוא "תורה לשמה" נזכה לעלות לציון ברינה בביאת בן דוד גואלינו בב"א.

דבר השווה לכל נפש, בני תורה-בעלי בתים-בחורים, אשר צמאה נפשם לדבר ה' זו הלכה!

במשך חמש עד עשר דקות בכל יום מסיימים משך השנה כל הלכות אורח חיים הנוגעים בכל יום.

ותזכה על כל אחד לידע הלכות אלו על בורים!

ממלא כל שעות הפנאי כמאמר הכתוב: "והגית בו יומם ולילה!"

ההלכות מחולקים לכל יום, ויכולים לחלקם למשך היום, באופן שאינו מפריע שיעורים אחרים!

במשך הזמן מרגישים נועם מתיקות התורה ויערב מנופת צוף וכל טעם! ואם לא עכשיו אימתי?

טעמו וראו כי טוב ה'!

חברך חבא אית לי !!!

מצוה על כל אחד!!! ויחזק ג"כ את חבריו וקרוביו!!!

מצוה על כל אחד להתחזק ללימוד שולחן ערוך אורח חיים – מחבר עם רמ"א – ויחזק את חבריו וקרוביו שגם הם יצטרפו ללימוד שולחן ערוך מדי יום ביומו, ויהיה נמנה בין מזכי הרבים שצדקתם עומדת לעד, ועי"ז יהיה נכון לבו בטוח בה' שיזכה לבנים צדיקים!!!

דפי השולחן ערוך האלו להשיג בכל רחבי העולם ומביא בס"ד תועלת גדולה לרבים !!!

יש לכם עכשיו הזדמנות מצוינת! ! !

הננו בזה בדבר המפעל הנדול שולחן ערוך אורח חיים היומי, אשר המוני הלומדים מכל העולם כולו, מהם רבנים ידועים, מהם לומדים מופלגים, וכן פשוטי עמך אשר צמאה נפשם לדעת דבר ה' זו הלכה, יש לכם עכשיו הזדמנות מצוינת להצטרף ולרכוש ידיעה נרחבת בשולחן ערוך אורח חיים!

אנו קוראים לכל אחד ואחד ! ! !

אנו קוראים לכל אחד ואחד לקבוע בכל יום שיעור ללימוד הלכות אלו, לגמור כל שו"ע אורח חיים היומי במשך שנה תמימה, שזה לוקח כחמש עד עשר דקות בלבד בכל יום!

כדאי לזכור ! ! !

וכדאי לזכור ש"כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא!"

למותר לציין ! ! !

למותר לציין גודל חשיבות במה שהוגים בתורת השולחן ערוך, שהרי אמרו חז"ל: "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה".

ראה את אשר לפניך ! ! !

ראה את אשר לפניך לוח יומי מסודר וערוך על כל סדר השו"ע אורח חיים, בכדי שיוכלו ללימוד ולהשלים את כל השו"ע אורח חיים מחבר עם רמ"א במשך שנה תמימה, והוא

קובץ ספרי
שלחן
ערוך
מחבר
ורמ"א

כרך ו'

הלכות שבת
ומועדים

שבת החדש
*

שבת
לג' חדשים
*

שבת השנתי
*

ראש השנה
ל' יום
*

פורים ז' ימים
*

פורים ל' יום
*

פסח ל' יום

6

חברה מזכי
הרבים העולמי

קובץ ספרי
שלחן
ערוך
מחבר
ורמ"א

כרך ה'

מועדים
וזמנים

ראש השנה
ל' יום
*

יום כיפור
ל' יום
*

סוכה ולולב
ל' יום
*

תנוכה ל' יום

5

חברה מזכי
הרבים העולמי

קובץ ספרי
שלחן
ערוך
מחבר
ורמ"א

כרך ד'

אורח חיים
לג' חדשים

כל שו"ע
או"ח
מחולק
לשלושה
חדשים

4

חברה מזכי
הרבים העולמי

קובץ ספרי
שלחן
ערוך
מחבר
ורמ"א

כרך ג'

אורח חיים
לג' חדשים

כל שו"ע
או"ח
מחולק
לשלושה
חדשים
מנוקד

3

חברה מזכי
הרבים העולמי

קובץ ספרי
שלחן
ערוך
מחבר
ורמ"א

כרך ב'

אורח חיים
החדשי

כל שו"ע
או"ח
מחולק
לחודש
אחד
בלבד

2

חברה מזכי
הרבים העולמי

קובץ ספרי
שלחן
ערוך
מחבר
ורמ"א

כרך א'

אורח חיים
היומי

מחולק
לכל ימות
השנה

1

חברה מזכי
הרבים העולמי

קובץ ספרי
שלחן
ערוך
מחבר
ורמ"א

ברך י"ב

גודל מעלת
לימוד שו"ע

ספר א'
בן עולם הבא
ובו תשעה
ספרים

*

ספר ב'
ד' אמות של
הלכה

*

ספר ג'
כהררים
התלויים
בשערה

*

ספר ד'
שו"ע הל'
ארץ ישראל

12

חברה מזכי
הרבים העולמי

קובץ ספרי
שלחן
ערוך
מחבר
ורמ"א

ברך י"א

אורח חיים
חלק ד'

מסימן תק"ל
עד
סימן תרצ"ז

*

בתוספות
שני ספרים

*

ספר א'
הלכות נדה

*

ספר ב'
שו"ע הלכות
ארץ ישראל
מלוקט מד'
חלקי שו"ע

11

חברה מזכי
הרבים העולמי

קובץ ספרי
שלחן
ערוך
מחבר
ורמ"א

ברך י'

אורח חיים
חלק ג'

מסימן
שמ"ה
עד
סימן תקכ"ט

10

חברה מזכי
הרבים העולמי

קובץ ספרי
שלחן
ערוך
מחבר
ורמ"א

ברך ט'

אורח חיים
חלק ב'

מסימן
רט"ז
עד
סימן שמ"ה

9

חברה מזכי
הרבים העולמי

קובץ ספרי
שלחן
ערוך
מחבר
ורמ"א

ברך ח'

אורח חיים
חלק א'

מסימן א'
עד
סימן רט"ו

8

חברה מזכי
הרבים העולמי

קובץ ספרי
שלחן
ערוך
מחבר
ורמ"א

ברך ז'

הלכות
שבת היוםי

מחולק לכל
ימות השנה

*

ובו ד' ספרים

*

השבת
בישראל
כהלכתה

*

העירוב
בישראל
כהלכתה

*

בן עולם הבא

*

שער ארץ
ישראל

7

חברה מזכי
הרבים העולמי